

Es mīlu savu

LATVIJU

**VALSTS PREZIDENTA KANCELEJAS UN IZDEVNIECĪBAS «ŽURNĀLS SANTA»
JUBILEJAS IZDEVUMS LATVIJAS 90. GADADIENAI**

1917...1919

6. lpp. – 19. lpp.

1920...1940

20. lpp. – 33. lpp.

1940...1941

34. lpp. – 43. lpp.

1941...1945

44. lpp. – 53. lpp.

1945...1953

54. lpp. – 67. lpp.

1954...1986

68. lpp. – 81. lpp.

1987...1990

82. lpp. – 93. lpp.

1991...2004

94. lpp. – 105. lpp.

Es mīlu savu Latviju!

Un tieši Latviju, nevis tikai «šo zemi» vai «šo valsti». Tāpēc, ka Latvija ir viena, un nav godīgi mīlēt kādu daļu no tās – tikai labāko. Tas ir apmēram tāpat kā mīlēt māti tikai tad, kad viņa, saposusies un pacilāta, dodas uz garīgās mūzikas koncertu. Un nemīlēt, kad viņa ir nogurusi, vīlusies un dusmīga.

Šis žurnāls, ko par godu Latvijas 90. dzimšanas dienai veidoja Valsts prezidenta kanceleja un izdevniecība «Žurnāls SANTA», ir izdevniecības radošās komandas dāvana Latvijai.

Ja mēs būtu alpīnisti, mēs uzkāptu uz pasaules jumta un uznestu tur Latvijas karogu – lai plīvo. Ja mēs būtu lidotāji, tad ar lidmašīnu astēm to uzzīmētu uz zilā debesu fona – divas sarkanas svītras, un pa vidu balta.

Mēs uzrakstījām par Latviju. Par tās deviņdesmit mīlestības, sāpju, cerību un lepnuma gadiem.

Mēs centāmies ieskatīties acīs Cēsu skolnieku rotas puikām, kuri deviņpadsmitajā gadā taisnā ceļā no skolas sola devās brīvības cīņās.

Mēs pagaršojām saldējumu, ko Latvijas brīvvalsts zelta gados varēja atrast labas zemnieku saimniecības pagrabā arī vasarā.

Četrdesmitajā gadā mēs skatījāmies, kā pēc Latgales dziesmu svētkiem noriet saule, lai no rīta nežēlīgā skaidrībā izgaismotu krievu tankus.

Četrdesmit piektajā mēs bijām Štuthofā. Te vācu koncentrācijas nometnē profesors Čakste ar sociāldemokrātu Kalniņu spēlēja šahu, arī uz nāves sliekšņa ticot – pienāks laiks, kad Latvijā nebūs neviena okupanta.

Mēs izlasījām pa lopu vagona logu ceļā uz Sibīriju izmestas zīmītes. Un redzējām bērna rokas zīmētu bezgalgaru vilcienu, kas ved prom no mājām.

Mēs smējāmies par to, kā piecdesmit deviņajā gadā Raunā sagaidīja Hruščovu – steigā audzējot ganībās zāli un slēpjot vecus graustus aiz sastatnēm. Bet skumām par zaudēto Staburagu.

Mēs atradām Daiņa Ivēna vēsturisko džemperu ar auseklīšiem. Tas joprojām glabā Atmodas laika ticību un mīlestību.

Kad rakstījām par deviņdesmitajiem, mēs kļuvām par reņģēdājiem. Un lepojāmies ar to – jo labāk būt par reņģēdāju, nevis dienaszagli.

Jaunajā gadsimtā mēs atgriezāmies Eiropā. Kad francūži vai itālieši jautāja, cik sen mēs esam neatkarīgi, mēs lepni atbildējām: «Sirdī vienmēr!»

Nevar nemīlēt zemi, kas deviņdesmit gados izgājusi tam visam cauri. Tas nozīmētu nemīlēt sevi.

Daudz laimes dzimšanas dienā, Latvija!

Anna Peipiņa

ANNA PEIPIŅA,
žurnāla «Es mīlu savu Latviju» galvenā redaktore

Valdis Zatlers,
Valsts prezidents

Ko jums nozīmē Latvijas 90. gadadiena?

Katram mums dzīvē ir bijis vismaz viens brīdis, kad savu Latviju esam atklājuši no jauna. Man viens no šādiem spilgtākajiem brīžiem bija pirms 20 gadiem, kad savus kolēģus aicināju pievienoties Tautas fronteī. Toreiz mani savīlņoja, ka biju kopā ar tik daudziem drosmīgiem cilvēkiem, kuri tic tautas sen lolotam sapnim par brīvu un neatkarīgu Latviju.

Kopš bērnības atceros, ka mūsu ģimenē bija ļoti strikti: Latvijas laiki, vācu laiki, krievu laiki. Tā bija atskaites sistēma, kurā dzīvojām. Viena no manām pirmajām valstiskajām atklāsmēm bija pie Čakstes pieminekļa. Vecmāmiņa man pastāstīja, ka Čakste bija pirmais Latvijas Valsts prezidents. Bet es kā zinātkārs bērns jautāju: «Kur tad ir valsts?» Atbilde skanēja īsi: «Bija...» Tolaik vienīgā asociācija ar Latvijas valsti bija 18. novembris, Latvijas pastmarkas un sarkanbaltsarkanais karodziņš, kas bija dziļi paslēpts kādā grāmatā.

Latvijas vēsture ir aprakstīta grāmatās un dokumentēta arhīvos. Taču tā ir mūsu vēstures mazākā daļa. Īstā Latvijas vēsture dzīvo mūsu vecāku un vecvecāku atmiņās, aculiecinieku stāstos par piedzīvoto un izjusto. Tā ir vēsture, ko mēs bieži vien nepierakstām un kas aiziet nebūtībā līdz ar cilvēku. Tādēļ Latvijas valsts 90. gadadienā aicinu lūgt saviem tēviem, vectēviem un vecmāmiņām, paziņām un draugiem pastāstīt par to, kā bija. Filmējiet, pierakstiet, dokumentējiet! Tās ir nenovērtējamas zināšanas, kas jāsaglabā nākotnei, mūsu bērniem un viņu bērniem.

Uzskatu, ka mēs katrs daudz varam darīt ar personīgo piemēru. Arī prezidentam ir personīgā piemēra vara, bezbailīgi dodoties iekšā jebkuros apstākļos, kādi Latvijā var veidoties, ar skaidru nākotnes redzējumu un nebaidoties teikt, ka Latvija ir latviešu valsts un būs mūžīgi mūžos. Neatkarīgi no tā, vai šeit dzīvos četras, piecas vai astoņas etniskās grupas. Mūs vienos Latvijas valsts un latviešu valoda.

Viena no svarīgākajām vērtībām, ar ko lepojamiem blakus demokrātiskai valsts iekārtai, ir izteikta iecietība. Latvijā pamatizglītība ir astoņās valodās, un tas panāks šajos neatkarības gados, atjaunojot 20.–30. gadu tradīciju. Esmu apmeklējis šīs skolas un redzējis, ka tajās māca sirdsdegsmes pilni skolotāji un mācās aizrautīgi skolēni, bet pats galvenais – viņi ir ļoti patriotiski noskaņoti Latvijas valstij. Valsts svētkos, 18. novembrī, dievkalpojumā vienā Dievnamā par Latvijas valsti lūdz visas kristīgās konfesijas. Tās ir vērtības, ar kurām varam lepoties jau pasaulē. Latvija ir miera un satiecības zeme.

Kāda būs Latvija vēl pēc desmit gadiem – tās 100 gadu jubilejā? Kādu mēs katrs to vēlamies redzēt nākotnē? Latvijas valsts lielākā vērtība ir tās tauta un valoda. Latvija ir jāsaglabā kā vienīgā vieta pasaulē, kur tiek kopts un saudzēts latviskums, taču mūsdienās to nevar izdarīt ar pavēlēm vai rīkojumiem. Valsts uzdevums ir palīdzēt iedzīvotājiem radīt vidi, kur katrs jūtas pārliecināts par savu vietu un spējam konkurēt globālajā pasaulē. To iespējams izdarīt, tikai prasmīgi izmantojot Latvijas lielāko bagātību – talantīgus cilvēkus un gaišus prātus, veidojot intelektuālu, radošu un brīvu sabiedrību.

Mums ikdienā ir dota iespēja pierādīt, ka patiesi esam savas valsts patrioti. Katrs pats raksta savu daļu Latvijas vēstures un nākotnes.

Vaira Vīķe-Freiberga,
bijusī Valsts prezidente

Kas jums visvairāk atgādināja par Latviju, dzīvojot trimdā?

Manai mātei ļoti patika kristāla trauki. Mūsu Rīgas dzīvoklī ēdamistabas bufetē goda vietā stāvēja viņas mīļākie dārgumi. Kad pienāca brīdis dažu stundu laikā sasaiņoties bēgļu gaitām, līdzī paņēmot tikai to, ko varējām rokās panest, mamma pretēji jebkādaī loģikai paņēma līdzī savas mīļākās kristāla lietas. 1945. gada aprīlī bijām Vismārā vissmagākā britu uzlidojuma laikā. Kamēr sēdējām, patvērušies mājas pagrabā uz kartupeļu maisiem, viena bumba uzkrita tiešā trāpījumā blakus mājai. No sprādziena spiediena izlidoja arī mūsu mājas logu rūtis, un kā ar putekļu sūcēju līdzī izsūkts bija viss, kas logu tuvumā bija stāvējis uz galda. Mātes dārgumi bija sīkās lauskās, izņemot vienu kristāla trauku uz trim kājām, kas brīnumainā kārtā stāvēja kā stāvējis. Šis trauks aprikožu krāsā izceļoja mums līdz cauri dučiem dažādu mītnes vietu trijos kontinentos: Vācijā, Marokā un Kanādā. Māte man to uzdāvināja manā 50. dzimšanas dienā, un vienpadsmit gadus vēlāk tas kopā ar mani atceļoja atpakaļ uz Rīgu. Šis trauks un divas no krustmātes kristībās uzdāvinātas sudraba karotes – tas arī ir viss, kas man palicis mantojumā no mūsu kādreizējās mājvietas Latvijā. Tas man atgādina par manu māti un viņas spējam radīt mājas sajātu jebkurā vietā, kur likteņa vēji bija mūs aiznesuši.

Guntis Ulmanis,
bijušais Valsts prezidents

Jums esot interesanta ģimenes relikvija no Latvijas brīvvalsts laika?

Mans tēvs Eduards 1938. gadā Zviedrijā, Vesterosā nošāva alni ar 12 žuburu ragiem. Alņa galva turpat Zviedrijā tika izbāzta, vēlāk atsūtīta uz Latviju un novietota mūsu dzīvoklī pie sienas. 1941. gadā, kad man bija gads un deviņi mēneši, mūsu ģimeni izsūtīja uz Sibīriju. Mans tēvs – to gan es uzzināju tikai 80. gados – bija gājis bojā jau 1942. gadā, bet es ar vecomammu, mammu un viņas brāļiem Latvijā atgriezies 1947. gadā. Mums nebija nekādu mantu, un vienudien mamma nolēma aizstaigāt līdz vecajam dzīvoklim – cerībā atgūt kādus traukus vai citas mantas. Durvis atvēra padomju armijas virsnieks un teica: «Tev ir izvēle – vai nu atgriezies tūlīt atpakaļ Sibīrijā, vai nedabūt neko.» Mamma, protams, devās projām un uz kāpnēm satika sētnieci. Viņa teica: «Pagaidiet, man kaut kas jums ir.» Jaunais dzīvokļa saimnieks alņa izbāzeni bija izmetis miskastē, bet sētniece to paņēmusi un paglabājusi šķūnītī. Tā mamma dabūja atpakaļ alņa izbāzeni, un tas nu jau daudzus gadus stāv manā mājā pie sienas un atgādina par tēvu.

Artūrs Irbe,
hokejists

Kurš bijis emocionālākais brīdis jums kā latvietim?

Visemocionālākais brīdis, ar ko droši vien daudzi mani saista, ir Latvijas Hokeja izlases vēsturiskā spēle ar Krieviju, kur guvām uzvaru. Toreiz nespēju valdīt asaras, un daudzi to redzēja televīzijas ekrānā. Bet es nekaunos par to. Vīrieši raud, un kas gan var būt labāks par prieku un aizkustinājuma asarām par savu zemi!

Man pašam vēl emocionālāks šķiet 1988. gada 7. oktobris Mežaparkā, kur notika tautas manifestācija «Par tiesisku valsti». Stāvēju sarkanbaltsarkano karogu jūrā un domāju – no kurienes tie visi šeit ir?! Tik daudz! Nevar būt, ka tikai tagad sašūti, noausti vai nopirkti. Visticamāk, cilvēki tos gadu desmitiem bija slēpuši un sargājuši, jo ticēja, ka reiz atkal pienāks Latvijas valsts karoga laiks.

Negribu būt patētisks, tomēr, domājot par Latviju, tāds kļūstu ikreiz, sevišķi tad, kad atrodos tālu prom no mājām. Tad man liekas – pietrūkst kaut kā ļoti būtiska. Kā kokam sakņu. Jo Latvija man ir viss: vieta, kur ir manas mājas, mana dzimta, manas domas, sapņi un sirds. Par Latviju man ir smeldze, lepnums un prieks. Tā ir mana zeme – viena vienīgā uz visu mūžu.

Džemma Skulme,
māksliniece

Kas jums Latvijā rada savilņojumu?

Tā kultūras, mākslas dzīve, kas tik spraigi notiek šodienas Latvijā, – tā dod to lielo savilņojošo sajūtu. Jā, tā ir Latvija, tie esam mēs, tauta, zeme, valsts. Manā priekā par Latviju ir prasība pēc šī savilņojuma. Ja meklēju pēc patriotisma, tad tajā es rodu pilnīgu atbildi. Ja patriotisms pastāv, tad tas darbojas ne tikai prieka savilņojumā, bet arī tad, kad ir jāaizstāv, jāglābj Latvija un Latvijas vērtības, kad jāpierāda, kas mēs esam, kad jāceļ pašapziņa.

Kad tautu redzu nolaistiem pleciem, kad Latvijai ir grūtāki brīži, tad jāceļ tai mūsu pūralādei vāks augšā, lai viss uzkrātais spīd un laistās, nāk visiem redzams un top par visu lepnumu. Latvijai izsenis ir paredzēta sava īpaša vieta, sava zelta ādere. Mēs esam tik maza tauta, bet mums pieder lielas vērtības – Dziesmusvētki, spoža māksla un daudzas augstas mākslas virsotnes. Mēs varam būt lepmi, ja kultūra dod tik daudz savilņojoša. Mēs tajā rodam gan sentimentāli pacilājošo, gan masas sagrābjošo, gan patosa pilno, pat dievišķas svētības pārņemto savilņojumu. Kultūrā radītais ir mūžīgs mūsu neatkarības pierādījums.

Ar kādām izjūtām jums saistās Latvija?

Filips Kļaviņš,
zvērinātu advokātu biroja
«Kļaviņš & Slaidiņš LAWIN»
partneris

Vai jūtaties kā latvietis, dziedot uz pasaules skatuvēm?

Egils Silinš,
operdziedātājs (basbaritons)

Mamma piedzima latviešu ciematā Bašķirijā, kurp viņas vecāki bija devušies gadsimtu mijā pārticīgākas dzīves meklējumos. Piecdesmito gadu beigās viņi atgriezās Latvijā. Mana vecmāte savu piederību dzimtenei pauda, saglabādama ģimenē dzīvu latviešu valodu.

Jau deviņpadsmit gadus es strādāju ārpus Latvijas. Esmu uzstājis pasaules lielākajos mūzikas centros. Ikreiz, kad nosauc manu vārdu un es dodos uz skatuves – vienalga, dziedāt vai saņemt balvu –, es reprezentēju Latviju. Turklāt mans vārds un uzvārds allaž pievērš uzmanību, un man bieži jāatbild uz jautājumu, no kurienes esmu. Ar lepnumu saku – no Latvijas. «O, tā ir mazā valsts, kur ir tik daudz labu dziedātāju!» mani sarunu biedri jūsmīgi iesaucas. Mūsdienu virtuālajā pasaulē visu var uzzināt zibenīgi, un nereti ir gadījies, ka viens otrs kolēģis, par mani internetā izlasījis, atnāk pat uz maniem mēģinājumiem, lai paklausītos, «kā dzied tas latvietis». Jūtos pagodināts ne sevi, bet savas valsts dēļ!

Šajā sezonā piedalos piecdesmit septiņās izrādēs un koncertos dažādos Eiropas operteātros un koncertskatuvēs. Tas nozīmē – no Latvijas esmu prom bieži un ilgi. Tāpēc man jo sevišķi ir nepieciešama saite ar mājām. Esmu novērojis, ka lielo valstu, piemēram, Vācijas, Spānijas, Itālijas, mākslinieki uz savu dzimteni parasti dodas, lai apciemotu radus un satiktos ar draugiem. Viņi ar skaudību noraugās, ka es, mazas valsts pārstāvis, uz savu dzimteni dodos kā uz Mājām. Manas attiecības ar Latviju ir daudz ciešākas, intīmākas, nozīmīgākas. Jūrmalcīemā esmu iekopis dārzu – arī tas ir mana «saules baterija», kas uzlādē.

Pirmkārt, Latvija man saistās ar manu mīlestību pret šo zemi, un tas noteikti ir vecāku nopelns. Uzaugot Ņujorkā, mīlestība pret Latviju man bija «obligāts priekšmets». Skolas laikā nevarēju piedalīties sestdienas sporta sacīkstēs un skolas sporta komandās, kas ir tik populāras Amerikas bērniem, – tā vietā katru sestdienu pavadīju latviešu skolā.

Bet tas, ka tagad dzīvoju Latvijā, ir kā pasaka. 1991. gada barikāžu laikā savu mīlu pret Latviju izjutu tik spēcīgi, ka biju gatavs to aizstāvēt. Stāvēju Doma laukumā, kad tika saņemtas ziņas, ka padomju armijas tanki ar varu iebruks un ieņems šo stratēģisko vietu. Es saņēmu izdalītās gāzmaskas un stekus un tiešām stāvēju tuvciņas gatavībā. Man tas bija kas negaidīts un arī atklājums, kas man dzīvē ir svarīgi.

Otrā lieta, ar ko man saistās Latvija un kas vienlaikus arī mani pārsteidz, – manu trīs bērnu mīlestība pret Latviju. Nekad nebūtu to iedomājies vai paredzējis, domājot par saviem bērniem vēl tajā laikā, kad dzīvojām ASV. To maniju pēc viņu milzīgā prieka, kad Latvijas komanda izcīnīja medaļu Olimpiskajās spēlēs, pēc viņu lepnuma, kad Latvijā rīkoja hokeja čempionātu vai Eiroviziju. Turklāt viņi par varītēm mudināja mūs, vecākus, atrast pastāvīgu vietu Latvijas laukos, kurp regulāri atbraukt.

Trešā lieta ir tautas kopības izjūta, ko var just visur Latvijā ne tikai Dziesmu vai citu svētku laikā, bet arī ikdienā. To izstaro apkārtējie cilvēki, un, manuprāt, šī ir mūsu zemes un cilvēku unikālā īpašība!

Roalds Dobrovenskis,
rakstnieks

Vai Latviju mīl tikai latvieši?

Šogad rudens Latvijā bija kaut kas sevišķs. Visas varavīksnes krāsas, visas redzamās plus, šķiet, tās neredzamās – ultravioletā, infrasarkanā. Bija sasniegta skaistuma pilnība, kas reti izdodas pat dabai...

Būtisks jautājums: «Vai Latviju mīl tikai latvieši?» Neteiksim, starp citu, ka visi latvieši mīl Latviju. Un jo vairāk nevar teikt, ka citu tautību ļaudis būtu vienaldzīgi pret zemi, kur viņi dzīvo, iemīlas, strādā, sapņo. Tā nemēdz būt. Zinu: ir cilvēki un cilvēku grupas, kas labprāt aizlieltu nelatviešiem mīlēt šo zemi. «Lai brauc pie saviem priekštečiem un mīl savu zemi, ne mūsu!»

Bet, lūk, ko es teikšu. Katrā valstī, kur ir vārda brīvība, vienprātība nav iespējama. Demokrātiskā valstī jūs vienmēr atradīsiet visu skatienu, pasaules uzskatu, visu noskaņu spektru. Visu ideju varavīksni – infrasarkanā un ultravioletā krāsā ieskaitot. Izstumt baltkrievu vai čigānu, krievu vai ebreju, jebkuru cittautieša bērnu no mīlestības magnētiskā lauka, nelaut viņam mīlēt zemi, kur viņš ir dzimis, vai atstāt bez atbildes viņa dabisko mīlestību, pieķeršanos šai zemei, pilsētai vai ciematam, kur viņš dzimis un aug, nozīmētu cirst zaru, uz kura pats sēž. Diemžēl ir patrioti pēdējās, kuri tikai ar to vien aizņemti. Taču īsti demokrātiskai valstij un zemei vajadzīgi visi tās iedzīvotāji, visas paaudzes, viedie un prastie, bagātie un nabagie, labie un ne pārāk labie. Visa tauta, visas uz šīs zemes mītošās tautības, visa varavīksne, infrasarkanā un ultravioletā krāsā ieskaitot.

Sveiciens dzimšanas dienā, Latvija!

Raimonds Pauls,
komponists

Ko jums nozīmē kalpot Latvijai?

Es runāju savā dzimtajā valodā, es rakstu dziesmiņas savā dzimtajā valodā. Ko es varu izdarīt, to daru. Un tā ir ar katru. Ja viņš šajā zemē ir palicis, ja godīgi strādā savu darbu, tad ar to jau viss ir pateikts. Man arī nekas skaļi nav jāapliecina. Man nepatīk tā frāze – strādāt valsts labā.

Tie cilvēki, kas runā skaistas frāzes, man liekas aizdomīgi. Par daudziem no viņiem es zinu ko tādu, ka man kļūst jocīgi, kad viņi runā par kalpošanu Latvijai.

Mums padomju laikā notika koncerti latviešu valodā, neskatoties uz to, ka visur dominēja krievu valoda. Pateicoties labai foreļu makšķernieku kompānijai, esmu izstaigājis Latviju un redzējis vietas, par kādām daudzi pat nezina. Man laimējās nopirkt nelegāli iegūtas padomju armijas štāba kartes, kur līdz pēdējam viss bija sīki atzīmēts, visas mazās upītes. Gulējām pa nakti upmalās, kur bija siena šķūnīši vai sakrautas gubiņas. Tur es redzēju tās Latvijas miglas un saullēktus. To nevar izstāstīt, kādi ir rīti uz ezera, kā pamostas putni. Tas viss, kam iets cauri un kas redzēts, ir manās dziesmās. Tur ir Latgale,

Kurzeme, Vidzeme un Zemgale. Un bija arī dzeja, lai tādas dziesmas par Latviju varētu rasties. Paldies Peteram, Ziedonim, Krūklim, Briedim, Elksnei! Paldies Skujiņai, Bārdam, Porukam!

Nupat uzrakstīju dziesmu ciklu ar Ineses Zanderes vārdiem, veltījumu Latvijas upēm. Varbūt nākamajos jaunatnes Dziesmusvētkos kori dziedās par Gauju, Irbi, Ogri, Salacu, Lielupi, par astoņām Latvijas upēm. Tas ir mans darbs, es to daru un nerunāju, kāpēc es mīlu Latviju. Gribo ierakstīt disku – latviešu tautasdziesmu apdares klavierēm. Tur būs mans patriotisms. Mana vieta Latvijā ir pie klavierēm. Nu, kur citur?!

Santa Meikutāne,
interjera dizaina studijas «Lolot» radošā direktore

Ar ko latvieši var lepoties?

Latviešiem ir, ar ko lepoties. Mums kā nācijai ir dabas dota laba gaume un niansēta krāsu izjūta. Turklāt mēs savā dzīvesveidā joprojām esam tuvu dabai. Pagājušogad Malaizijas džungļos piedzīvoju interesantu situāciju. Vietējais gids mums, tūristu grupai no dažādām Eiropas valstīm, stāstīja par vietējo floru, rādīja dažādus augus. Pēkšņi viņš jautā – vai kāds zina, kas tas par augu? Mēs ar draudzeni saskatāmies – ceļmallapa! Citi to vairs nepazīna, bet mēs, protams, pat zinājām, kā to izmanto tautas medicīnā... Patiesībā tā ir milzīga vērtība, ka joprojām neesam pazaudējuši saikni ar dabu. Tāpat kā amatniecības tradīcijas, kuras tagad var būt laba bāze kvalitatīvam, mūsdienīgam dizainam.

Mums ir brīnišķīgas etniskas lietas. Piemēram, Latgales keramika un vecmāmiņu austās segas – ne tās, ko padomju gados kļuva uz dīvāniem, bet senākas, ar saviem stāstiem par dzīvi. Tā ir tīra manta ar īstu vērtību.

Galvenais – latviešiem vajadzētu tikt vaļā no sava pieticīguma, no «ko tad es» un «ko tad mēs» sajūtas. Tad arī viss būs! Mēs gaidām, ka kāds no malas atbrauks un novērtēs mūsu darbus, piešķirs kredītpunktus un reitingus. No tā mums jātiek vaļā. Un vēl no skaudības. Kad iemācīsimies vairāk viens otru atbalstīt, dalīties ar informāciju un strādāt komandā, mums visiem veiksies daudz labāk.

Bruno Šules,
ekstrēmceļotājs un
Ginesa rekorda īpašnieks
augstkalnu riteņbraukšanā

Kāds Ginesa rekordu grāmatas cienīgs rekords jau pieder latviešiem?

Kādā Romas grāmatnīcā šķirstīdams literatūru dažādās svešvalodās, sapratu, ka latviešiem šobrīd ir visracionālākā valoda pasaulē! Vai tā būtu itāļu, angļu, arābu vai vēl kāda valoda – visur izruna vienmēr atšķiras no rakstības. Ārkārtīgi nepraktiski, jo nezinātājam nav ne jausmas, kā jāizrunā katrs vārds. Taču latviešu valodā vārdi tiek izrunāti tāpat kā rakstīti! Ļoti racionāls un, manuprāt, Ginesa rekordu grāmatas cienīgs fakts!

1917...1919

ES ZINU, KUR SĀKAS UPE, –
DIVAS PIETEKAS SATIEKAS, UN PIEDZIMST UPE.
ES NOJAUŠU, KĀ RODAS BĒRNIŅŠ:
DIVAS ŠŪNAS SAPLŪST VIENĀ, KĀDS TAJĀ
IEPŪŠ DVĒSELI, UN CILVĒKS IR TAPIS.
BET KĀ DZIMST VALSTS?

Kā piedzima LATVIJA?

Es zinu, kur sākas Lielupe, – Mēmele un Mūsa satiekas, un tur, aiz Bauskas pils, piedzimst Lielā upe.

Es nojausu, kā rodas bērniņš: divas šūnas saplūst vienā, KĀDS tajā iepūš dvēseli, un cilvēks ir tapis.

Bet kā dzimst valsts?

Students noplukušā pusmētelī... Ģimene, iekārtojies uz dzīvi tranšējā... Bērni ar pieaugušu cilvēka nopietnību acīs... Skatos šīs vecās melnbaltās fotogrāfijas un domāju – kāds ir stāsts par Latvijas valsts rašanās laiku?

1917. gads... Četri kara gadi ir *izvarojuši* cilvēku ikdienu. Viss militāristiem derīgs ir izvests uz Krieviju. Pat baznīcu zvani, lai tos pārkausētu lielgabalos. Rīgā palicis tikai viens lielais zvans – Pēterbaznīcā. Vairāk nekā 850 tūkstoši – trešā daļa (!) no Latvijas pirmskara iedzīvotājiem – ir evakuējušies, vairākums bēgļu atstājuši Latviju. Totāls sabrukuma laiks, un tas, ko latvieša cilvēks vēlas visvairāk, ir – miers un jel kāda kārtība, nākotnes stabilitāte. Viņš grib atgriezties MĀJĀS.

Par laimi, situācija mainās. Savu iekšpolitisko problēmu dēļ 1917. gada aprīlī no Pirmā pasaules kara pakāpeniski izstājas cariskā Krievija. Toties tajā iesaistās ASV, un tās ideālistiskais prezidents Vudro Vilsons prasa miera kārtību pamatot uz pavisam citiem principiem, kādus līdz tam militarizētā Eiropa nepazīst. Proti, ka pasaule jāpadara demokrātiska. Vilsons ir pārliecināts, ka demokrātiskas valstis «pēc definīcijas» noskaņotas dzīvot mierā un satiecībā. Līdz ar to jāīsteno tautu pašnoteikšanās tiesības... Protams, izvirzot šo prasību, Vilsons

šādā gudri viltīgā veidā grib darīt galu Osmaņu impērijai, kas ir Vācijas sabiedrotā, – Baltija viņa plānos neietilpst. Taču realitāte izvērsas pavisam cita. Džins ir izlaists no pudeles, un atpakaļ to dabūt vairs nevar. Visas tautas savā ciņā par neatkarību uztver šīs Vilsona idejas un izmanto kā savu lozungu. Arī latvieši. Doma par tautu pašnoteikšanos ir kļuvusi par politisku Evaņģēliju. Vēl vairāk! Pat jaunu valstu – arī Latvijas – izveidošanās priekšnoteikumu numur viens.

Turklāt Pirmais pasaules karš impērijas ir riktīgi novājinājis, un tas kļūst par otro veiksmes akmentiņu, kāpēc Latvija var piedzimt. Austro-ungārijas impērija sabrūk un sadalās nacionālās valstīs. Vācija, kura vienmēr bijusi ieinteresēta būt noteicēja Baltijā, ir krietni vien zaudējusi ciņas sparū. Arī Krievija tuvojas spēku izsīkumam. Faktiski tā jau pati atsakās no daudziem saviem iekarojumiem. 1918. gada 27. augustā Berlīnē Krievija pilnā mērā atsakās no Vidzemes un Igaunijas... Izveidojas situācija, ka Vācija var Baltiju pilnībā pievienot sev, taču arī vācieši šīs tiesības neizmanto. Precīzāk, nespēj izmantot. Jo Vācijai pietiek savu problēmu, un ķeizars Vilhelms II 1918. gada 22. septembrī Baltiju pasludina par brīvu, autonomu vienību!

Vācu militārās aprindas gan ar to nav mierā, arī baltvācieši šajā laikā iestājas par citu valstiskuma variantu. Viņi Latvijas teritorijā un Igaunijā grib izveidot valsti ar nosaukumu *Baltland*. Šāda valsts faktiski tiek arī proklamēta – 1918. gada 7. novembrī. Bet šī valsts paliek nedzīva, tikai uz papīra.

Trešais nosacījums, kāpēc Latvija var piedzimt, ir latviešu politiskais nacionālisms. Ideju par Latviju kā neatkarīgu valsti jau 1903. gadā izvirzīja Miķelis Valters. Pēc 1905. gada revolūcijas sakāves latviešu politiskais nacionālisms noplok, un līdz 1917. gada pavasarim dižākais, par ko latvieši uzdrīkstas iepīkstēties, ir prasības par Latvijas autonomiju Krievijas impērijas sastāvā. Taču 1917. gada februāra revolūcija Krievijā neatkarības idejai atkal dod spārnus. Rīgā izveidojas 17 vīru jeb tā dēvētais Demokrātiskais bloks, kurā apvienojas dažādu politisko spēku pārstāvji, galvenokārt latviešu sociāldemokrāti. Viņi ir pret jebkuru iespēju ģermanizēt, rusificēt vai kolonizēt latviešu zemes. Demokrātiskā bloka priekšgalā atrodas arī Latviešu Zemnieku savienības lideris Kārlis Ulmanis. Lai gan pati Zemnieku savienība ir dibināta tikai 1917. gada 29. aprīlī, augustā

Juceklīgs, sarežģīts laiks. Un iespēja, kas rodas reizi daudzos gados. Mēs to izmantojām.

partijas biedru skaits pārsniedz jau divdesmit tūkstošus... Taču vislielākā nozīme Latvijas valsts piedzimšanā ir citai organizācijai – Latviešu Pagaidu Nacionālajai padomei (LPNP), kas izveidojas 1917. gada rudenī Valkā. Līdz Latvijas valsts dzimšanai gan vēl paies gandrīz gads.

Juceklīgs, sarežģīts laiks. Un iespēja, kas rodas reizi daudzos gados. Iespēja izveidot pašiem savu neatkarīgu Latvijas valsti. Mēs to izmantojām.

LATVIJAS ARMIJAS KARAVĪRI IERAKUMOS VECRĪGĀ. KAUJAS AR BERMONTIEŠIEM. RĪGA, 1919. GADA NOVEMBRIS.
FOTO: V. RĪDZENIEKS, NO LVKFFDA FONDIEM.

Anija Pelūde

Anija Pelūde,
žurnāla «IEVAS Veselība» galvenā redaktore un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

LATVIJAS VALSTS PROKLAMĒŠANA. RĪGA, 1918. GADA 18. NOVEMBRIS. FOTO V. RĪDZENIEKS.

Tā tas bija...

✦ 1907. gadā Rīgas ielās parādījās taksometri.

No 1909. gada pirmie autobusi uzturēja regulāru satiksmi starp Rīgu un Limbažiem, trīs gadus vēlāk – starp Liepāju un Klaipēdu. Tomēr pilsētās joprojām noteicošais bija zirgu pajūga transports – vieglie un smagie ormaņi, vietām omnibusi (Valmierā) vai diližansi (Dobeļē).

✦ 1908. gadā pieņem un no 1920. līdz 1922. gadam arī ar likumu **ievieš jauno – tagadējo – rakstības stilu**. Veco – gotisko – ortogrāfiju ar tā saucamajiem «čupu burtiem», kad š vietā lieto *sch*, bet garā ā vietā – *ah*, un citiem grūti izlasāmiem stūrainiem ķekšiem nomaina jaunais rakstības stils. Par to lielam liels paldies pienākas diviem valodniekiem – Rīgas Aleksandra ģimnāzijas vācu valodas virsskolotājam Kārlim Mīlenbaham un Tērbatas, pēc tam Harkovas universitātes pasniedzējam Jānim Endzelīnam.

KĀRLIS MĪLENBAHS AR ĢIMENI.

✦ 1911. gada 8. februārī Antons un Emīlija Benjamiņi sāk izdot latviešu dienas **laikrakstu «Jaunākās Ziņas»** – pirmais numurs nav lielāks par divām rakstāmpapīra lapām, maksā vienu cara kapeiku, metiens – 7000 eksemplāru. 1914. gadā avīzei jau ir četras vai sešas lappuses, un tā joprojām maksā vienu kapeiku. Ziņās pirmie parasti izcelti

«atslēgvārdi»: zādzība, nodedzis, mironis, ielašanās, kautiņš, nekārtības. Centrālajā atvērumā – kāds ārzemju

Vienā tumšā vakarā
Sarkanbalta debess mirdz...

Lielā diena: 1918. gada 18. novembris

Viss notiek gluži kā pie latviešiem...

Ir drūma, īsti rudenīga pirmiena. Rīgā vācu karaspēks diktē toni jau gadu – no 1917. gada 3. septembra, kad viņi okupēja pilsētu. Maizi Rīgā joprojām pērk gan par Vācijas markām, gan par ostmarkām, ostrubļiem, Krievijas cara laika kredītbilētēm un kerenkām... Tomēr situācija vairs nav vakarējā. 1918. gada 3. martā Breslītovskā noslēgtais Padomju Krievijas un Vācijas miera līgums noteica Latvijas teritorijas palikšanu vācu karaspēka kontrolē, taču 1918. gada 11. novembrī ar Vācijas sakāvi ir beidzies Pirmais pasaules karš. Saskaņā ar to ir arī mainījies vācu karaspēka statuss Latvijā. Pamiera noteikumi paredz, ka tas te var palikt, bet tikai tādēļ, lai aizturētu lielinieku virzišanos uz Rietumiem.

Latvieši steidz izmantot situāciju. Neprasot atļauju vācu okupācijas varai, Tautas padome, kas vakar vakarā izveidota no divām visai atšķirīgi domājošām latviešu tautas pārstāvniecībām, gatavojas proklamēt Latvijas valsti. Bet kur rīkot svinīgo saietu? Ātri izlemj, ka Rīgas pilsētas Otrajā teātrī (tagadējā Nacionālajā teātrī). Jo visas citas piemērotās telpas atrodas vācu rokās. Ir arī pamatotas bažas, kā rīkosies okupācijas vara, jo kā nekā tas, ko latvieši gatavojas darīt, līdzinās revolūci-

onāram aktam... Tāpēc sociāldemokrāti, kuriem ir labas attiecības ar vācu Kareivju padomi, lūdz padomei aizsardzību – ja nu gadījumā okupācijas vara gribēs pretoties.

Steigas dēļ Latvijas valsts proklamēšanas akts nav iepriekš publiski izsludināts, bet ir izdalītas 1200 ieejas kartes. Pasākumam jāsākas pulksten 16. Taču tas par pusstundu aizkavējas – kamēr publika sanāk...

Par kārtību teātrī gādā studenti no «Selonijas» un «Iļāvijas»: ierāda vietas, lai ļaudis nedrūzmētos. Rau, kur pēdējā brīdī atskrien arī Mariss Vētra – glītais puisis, kuram ir septiņpadsmit, ķēriens uz rakstišanu un burvīgs tenors!

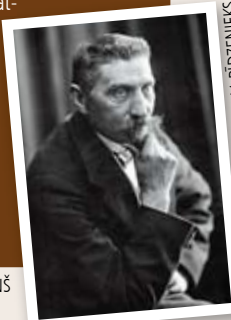
Ap teātri neredz ne milzīgas ļaužu masas, ne lozungus. Nav arī nekādu publisku gaviļu. Vienīgi sarkanbaltsarkans karogs plīvo virs ēkas. To ir uzšuvusi Marija Zeidaka, Rīgas galvenā dārzniece Andreja Zeidaka sieva. Zāle greznota zaļumvītņiem un lauru kokiem. Tos sagādājis šī teātra saimniecības boss. Lauru koki esot vesti kaut kam citam, taču viņš istajā brīdī

Steigas dēļ Latvijas valsts proklamēšanas akts nav iepriekš publiski izsludināts, bet ir izdalītas 1200 ieejas kartes.

autora bulvāromāns turpinājums. 1914. gada vasaras numuros parādās arī analītiskāki raksti par notikumiem Eiropā. 1915. gadā karadarbība risinās jau pie Liepājas un Jelgavas, un «Jaunākajās Ziņās» drukā pirmos bēgļu sludinājumus, kuros ļaudis meklē savus tuviniekus... Latvijas valsts dzimšanas laikā nav ne televīzijas, ne radio, tāpēc arī politiskais *brainstorms* notiek caur avīzēm. «Jaunākās Ziņas» tobrīd drukā 15 tūkstošu eksemplāru, kas ir daudz.

❖ 1906. gadā fotogrāfs Mārtiņš Buclers izveido **Latviešu fotogrāfisko biedrību** – viņš grib pacelt latviešu fotogrāfu meistarības līmeni. Kas zina, ja nebūtu Buclera labās apmācības ar fotogrāfiju, iespējams, mēs šodien nevarētu sacīt, ka latvieši ir ne tikai dziedātājtauta, bet arī fotogrāfta. Tai pašā 1906. gadā Rīgā atklāj arī pirmo latviešu fotoizstādi ar vairāk nekā divsimt darbiem, vēl pēc diviem gadiem – pirmo starptautisko fotoizstādi... Buclers pirmais Latvijā atver ražotni: pagrabā izgatavo fotoplates un vēlāk – pēc savas 1914. gadā izgudrotas receptes – arī fotopapīru.

FOTOGRĀFS, ŽURNĀLISTS, IZDEVĒJS MĀRTIŅŠ BUCLERS. RĪGA, 20. GS. DIVDESMITIE GADI.

❖ 1912. gadā Ķeizarmežā atklāja **Rīgas Zoologisko dārzu**. Ļaudis varēja apskatīt āpsus, polārlapsas, pāvus, fazānus, baltos tītarus, stepju vilkus, lāčus, vāveres, ķirzakas. Arī kakažu, papagaiļus, pelikānus, divus pārus skaistu Nūbijas lauvu, melno panteru, ķengurus, četrus aligatorus un pērtiķus. Bet jo īpaši liela piekrišana bija zilonmātei Mērijai un zilonītim Jomai. Ieejas maksa pieaugušajiem darbdienās 25 kapeikas, svētdienās – 20 kapeikas, bet bērniem – desmit kapeikas. Dažkārt, piemēram, Lieldienās, Zoologiskajā dārzā atpūtās ap 11 tūkstošiem cilvēku.

FOTO: V. RIDZENIEKS

Kas viņš bija? Vismaz Mariss Vētra savās atmiņās raksta – Mikeli Valteru Rīgā pazina katrs! Arī spoži baltās getras 1918. gada 18. novembra pasākumā piederēja viņam – jaunās valsts pirmajam iekšlietu ministram.

Mikelis Valters nodzīvoja 94 gadus garu un piepildītu mūžu, aizejot aizsaulē 1968. gada 27. martā Nicā, Francijā. Bet piedzima viņš Liepājā ostas strādnieka ģimenē, tur gāja skolā, pieslēdies jaunstrāvniekiem. 1897. gadā kopā ar viņiem kopā arestēts un aizsūtīts uz Daugavpils cietumu, no kurienes aizbēdzis vēlāk uz Šveici. Tur neliela latviešu emigrantu grupa izveido Latviešu Sociāldemokrātu savienību. Mikelis Valters raksta LSS avīzē «Proletārietis», kur ir redaktors. Savos rakstos Latvijas valstiskuma ideju viņš izvirza pirmais, un tas notiek jau 1903. gadā. Ir arī stāsts par to, ka Mikelis Valters pirmoreiz Latvijas robežas esot uzzīmējis Šveices taver-nā alus putās uz galda...

Mikelis Valters bija dzimis diplomāts. Tāpēc arī viņš ar Ulmani nesapratās, kaut gan abi bija draugi kopš 1905. gada. Kā teica līdzgaitnieki, *priekš* politikas Mikelis Valters bija par radošu: rakstnieks, ideālists, milzīgs egoists. Varbūt arī tāpēc 1919. gadā viņu no politikas nobīda uz diplomātisko darbu. Mikelis Valters ir Latvijas sūtis Itālijā no 1920. līdz 1924. gadam, tad Francijā, Karalaučos, Polijā un beidz savu sūtņa darbību Beļģijā no 1937. līdz 1940. gadam. Tur viņš arī paliek. Pazīstams kā Muntera un Ulmaņa ārpolitikas pretinieks.

PIRMAIS DOKUMENTS, KO PIENĒM JAUNĀ LATVIJAS VALSTS

Latvijas Tautas padome, atzīdama sevi par vienīgo augstākās varas nesēju Latvijas valstī, pasludina, ka:

1) Latvija, apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme un Latgale), ir patstāvīga, neatkarīga demokrātiski republikāniska valsts, kuras Satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes sapulce, sasaukta uz vispārīgu, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu pamata;

2) Latvijas Tautas padome ir nodibinājusi kā augstāko izpildu varu Latvijā – Latvijas Pagaidu valdību.

tos uz ielas pamanījās, pārtvēris braucējus un līcis ratus griezt klāt pie teātra!

Pār skatuvi plešas liels nacionālais karogs. Par spīti darbdienai, kā arī samērā sliktajai izziņošanai, teātra zāle un trīs balkoni tomēr ir ļaužu pilni. Skatītāju vidū redzami astoņu politisko partiju aktivisti un latviešu intelligences pārstāvji ar ģimenēm. Tur redz arī ārstus, advokātus, skolotājus, agronomus, virsniekus un studentus. Maz strādnieku, jo ir darba diena. Daudz jaunu ļaužu, tikai pa retai sirmai galvai. Visiem bažīgums, bet arī prieka mirdzums acīs. Valda vēsturiskā brīža atbildības aura. «Lielpilnības elegances līdzās sīkpiļsonības un laucinieku vienkāršībai te redzama visa latviešu garīgā aristokrātija...» otrā dienā rakstis vietējās vācu avīzes. Prese arī uzsvērs, ka pasākumam ir tāds nepretenciozs raksturs. «Latvijas valsts pasludināšana notika vienkārši un sirsnīgi. Tā bija tāda pati kā mūsu tautas daba – neaizrautīga,

klusā, vienkārša. Atmosfēra zālē pirms akta atgādināja sestdienas vakaru lauku sētā, kad to saved kārtībā pēc darba nedēļas...»

...Un tā – Tautas padomes locekļi ieņem vietas uz skatuves. Viņi ir trīsdesmit astoņi un pārstāv astoņas latviešu demokrātiskās partijas. Viņi nāk pa vienam no partera vidējam durvīm cauri visai zālei. Publika ienācējus sveic ar aplausiem. Vairums Tautas padomes locekļu – ikdienas uzvalkos, bet pazib arī dažāda fraka, dažādi vizītvārki. Starp vīriešiem tikai viena sieviete – sociāldemokrāte Klāra Kalniņa. Sakaru ar Latgali trūkst, tāpēc no turienes ieradies tikai kāds bijušais virsnieks Kambala. Vairums Tautas padomes locekļu nav vecāki par četrdesmit gadiem. Visvecākais ir advokāts un radikāldemokrāts Gustavs Zemgals, kuram ir 47 gadi. Arī politiskās pieredzes vairumam – nekādas dižās, jo demokrātiskās partijas izveidojušās tikai pirms pusotra gada Krievijas Februāra revolūcijas iespaidā.

Pats Tautas padomes priekšsēdētājs advokāts Jānis Čakste, kurš par tādu ievēlēts iepriekšējā vakarā, uz proklamēšanas aktu nav ieradies. Formālais iegansts – satiksmes grūtības, jo viņš dzīvo savās lauku mājās Zemgalē; patiesais iemesls – personiskas un politiskas nokrāsas nesaskaņas. Arī Ādolfs Klīve no Zemnieku savienības atteicies piedalīties pasākumā.

Nekur neredz arī vienu no Latviešu Zemnieku savienības dibinātājiem Zigfrīdu Annu Meierovicu – viņš devies svarīgā uzdevumā uz Londonu, kur 1918. gada 11. novembrī (nedēļu pirms Latvijas neatkarības deklarācijas) iegūst Lielbritānijas ārlietu ministra rakstisku Latvijas *de facto* atzīšanu.

Tā kā Čakste nav ieradies, viņa vietā svinīgo proklamēšanas aktu atklāj Gustavs Zemgals.

Sekretārs, Demokrātiskās partijas pārstāvis, advokāts Erasts Bite stingrā balsī nolasa die-

nu iepriekš pieņemto valsts proklamēšanas aktu un Tautas padomes politisko platformu. Skaļiem aplausiem skanot, Gustavs Zemgals paziņo, ka, pamatojoties uz notikušo latviešu demokrātisko partiju vienošanās faktu, tagad suverēnā vara Latvijā pārgājusi Tautas Padomes rokās.

Pēc tam vārds tiek dots Latvijas Ministru prezidentam Kārlim Ulmanim – arī viņš šajā postenī ir tikai no vakardienas. «Darbs nebūs viegls,» viņš labi nostādītā oratora balsī saka, «bet mani stiprina apziņa par Latvijas tautas spēku, izturību un ciešu apņemšanos novest iesākto lietu līdz galam.»

Lai himna labāk skanētu, uz skatuves atrodas arī Latvijas Operas koristi. Tāpēc fotogrāfijā uz skatuves redzams tik daudz ļaužu.

Tautas padome un publika pieceļas kājās un dzied Baumaņa Kārļa sacerētu tautas himnu «Dievs, svētī Latviju!» – nodzied trīs reizes. Bet, lai himna labāk skanētu, uz skatuves atrodas arī Latvijas Operas koristi. Un tāpēc vienīgajā fotogrāfijā, kuru šajā brīdī uzņem Vilis Rīdzenieks, uz skatuves redzams tik daudz ļaužu.

Pēc Ulmaņa nolasītās deklarācijas vārds tiek dots astoņu politisko partiju pārstāvjiem. Vairums nav nekādi izcilie runātāji, tāpēc savus tekstus, kas patiesībā nav pat runas, bet deklarācijas, nolasā no papīra.

Un nu – fināls. Gustavs Zemgals, slēdzot Tautas padomes sēdi, vērsas pie visiem tautas dzīvajiem spēkiem ar aicinājumu nākt palīgā pie grūtā Latvijas izveidošanas darba un novēl Latvijai saules mūžu. «Vienīgā mūsu vēlēšanās – lai Latvijai saules mūžs!»

❖ 1913. gadā rūpniecības pacēlums Latvijā sasniedza savu augstāko punktu.

Piemēram! Krievijas – Baltijas vagonu rūpnīca sāka ražot automobiļus. Pēc uzvaras starptautiskās autosacīkstēs tā šai nozarē izvirzījās pirmajā vietā Krievijas impērijā. Vēl Krievijas – Baltijas vagonu rūpnīca ražoja iekšdedzes dzinējus un pat lidmašīnas. Bet Sarkandaugavā, kur tagad atrodas Rīgas elektromašīnu rūpnīca, atradās vislielākais uzņēmums Latvijā «Provodņiks», kas apjoma ziņā ierindojās ceturtajā vietā pasaules gumijas rūpniecībā, bet riepu ražošanā – otrajā vietā. Starp citu, tas izgatavoja arī līdz 35 000 galošu pāriem dienā.

❖ 1913. gada 27. augustā jaunais Rīgas mācību apgabala kurators Ščerbakovs pavēlēja Baltijas tautskolās jau no pirmā mācību gada **visas stundas (izņemot ticības mācību) pasniegt krievu valodā**. Līdz tam visās lauku un pilsētu tautskolās Kurzēmē, Vidzemē un Igaunijā, ja skolēni bija vienas tautības, pirmos divus mācību gadus visus priekšmetus bija atļauts mācīt dzimtajā valodā, vienlaikus mācot arī krievu valodu.

❖ Pirms pirmā pasaules kara populāras brīvā laika pavadīšanas vietas bija restorāni, bufetes un konditorejas. 1913. gadā Rīgā vien atpūties gribētājus gaidīja **vairāk nekā 220 restorānu**. Darbojās kazino, publiskie nami un deju zāles.

❖ Pirms Pirmā pasaules kara **Rīga, Līepāja un Ventspils bija kļuvušas par starptautiskas nozīmes ostām**. Rīgas līdzdalība ārējās tirdzniecības apgrozībā 1913. gadā sasniedza 404,8 miljonus rubļu, kas bija augstākais rādītājs Krievijas impērijā.

❖ Arvien vairāk **latviešu aizrāvās ar sportu**. Tik ļoti, ka neviens vien sociāldemokrātijas pārstāvis laikrakstos anonīmi šķēndējās, ka «sports tiek izmantots kā plašāko masu garīgās aptumšošanas līdzeklis» un ka «strādnieku jaunatne sporta dēļ var aizmirst savas šķiras kulturālo un organizācijas darbu». Taču 1912. gada V Olimpiskajās spēlēs Stokholmā, uz kurām devās arī kupls skaits

Lielā sajūsmā atkal trīs reizes nodzied «Dievs, svētī Latviju!»

Ap pulksten 20 Latvijas valsts proklamēšanas akts ir beidzies. Skatītāju un arī dibinātāju acīs jaušama tāda kā atbrīvotība pēc liela saspringuma: viss noticis un – bez starpgadījumiem...

Furšeta nav. Arī šampanieša ne.

Dalībnieki klusi izklist.

Pagaidu valdība un Tautas padome tūlīt izdod uzsaukumu tautai, bet Kārlis Ulmanis un Gustavs Zemgals vēl tanī pašā vakarā apmeklē republikāniskās Vācijas ģenerālpilnvarnieku Vinningu un oficiāli informē viņu par Latvijas valsts proklamēšanu. Saruna ir vēsa un atturīga.

Nevienā baznīcā aizlūgums par jauno Latvijas valsti tovakar nenotiek.

Nākamajā rītā šur tur Rīgā pie latviešu mājām parādās sarkanbaltsarkanie karogi. Tādi – pat divi! – plīvo pie Baltijas Tehniskās augstskolas durvīm. Tos pa nakti no proklamēšanas aktā lietotajiem drapējumiem uzšuvuši studenti.

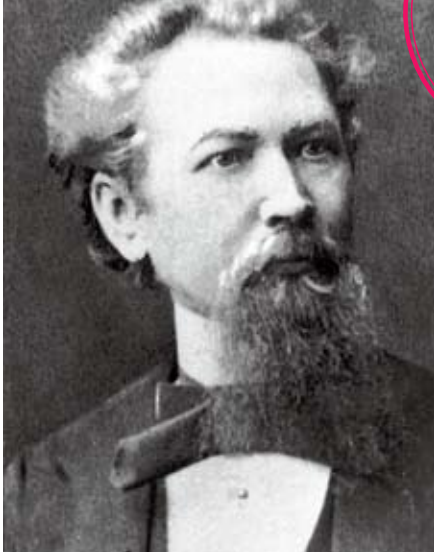
Bet vairums rīdzinieku un pārējie latvieši par notikušo uzzina tikai pēc laika no avīzēm. Laikraksts «Jaunākās Ziņas» gandrīz pusi no astoņu lappušu lielā 19. novembra numura velta vakardienas lielajam notikumam. «Latvijas valsts ir dzimusi! Latvijas nacionālais karogs ir pacelts visas civilizētās pasaules priekšā. Pēc neizmērojama ciešanu nakts latviešu tautai aust jauns rīts. *Vivat respublica!* Lai dzīvo republika!»

Visnoraidošāk izturas lielinieku laikraksti. Valkas apriņķa avīze «Sarkanais Karogs» raksta: «Vai tas nav jocīgi? Apstākļos, kad Krievijā jau vairāk kā gadu pastāv sociālistiska padomju republika, kad Vācija deg gaišās revolūcijas liesmās, mazajā Latvijā, kas starp abām zemēm, grib dibināt piesmakušu klušu diķīti.»

Arī konservatīvas vācu aprindas nav sajūsmā: «Tās ir neattaisnojamas pārmērības, sakaru sarašana ar suverēno zemes priekšstāvību.»

Tā brīvi bez patētikas, mierīgā lietišķībā un neziņā, ko tuvākās stundas, mēneši, gadi nesīs jaunajai valstij, pagāja Latvijas lielā diena.

KOMPONISTS, LATVIJAS VALSTS HIMNAS «DIEVS, SVĒTĪ LATVIJU!» MŪZIKAS AUTORS BAUMAŅU KĀRLIS.
19. GS. BEIGAS

Šodien Kuldīgā dzīvo himnas autora Baumaņu Kārļa mazmazdēls ROLFS VITĀLS ar dzīvesbiedri Irmu.

– Tā ir, esmu viņa mazmazdēls, un mana vecmāmiņa Marta Matilde Milda bija Baumaņu Kārļa meita.

– Vecmāmiņa stāstīja par savu tēvu?

– Stāstīja. Bet pārāk pozitīvi neizteicās. Baumaņu Kārlis esot bijis diezgan lustīgs uzvedības zēns. Taču viņš bija arī ārkārtīgi apdāvināts.

– Kā pēc tam izvērtās jūsu dzimtas liktenis?

– Man bija deviņi gadi, kad 1944. gadā mēs bēgām no krieviem uz Vāciju. Bet četrdesmit piektajā gadā visi nolēmām braukt uz mājām un atgriezāties Rīgā. Kad bija lielā izvešana, tieši tad mēs pārcēlāties no Rīgas uz Saldu. Mēs no Rīgas bijām izrakstījušies, bet Saldū vēl nebijām pierakstījušies. Tāpēc dokumentos nekur neeksistējām, un izvešana mūs neskāra. Vēlāk dabūjām zināt, ka Kuldīgā strādā Augusts Vitāls, mans tēva brālis, – viņš bija aptiekārs. Tā mēs pārcēlāties uz Kuldīgu, un tā man tagad ir otrā dzimtene.

– Jūs esat slavens ar savu ģerboņu kolekciju...

– Vienreiz skaitīju, bija četri tūkstoši. Rīgas ģerboņu vien divdesmit variantu! Es tos pārzīmēju ar punktuācījas metodi.

– Kurš «Dievs, svētī Latviju!» izpildījums jums ir vistuvākais?

– Oriģinālais variants ar vokālo izpildījumu. Ar melodiju vien ir par maz. Kā viens ārzemnieks man teica: kad viņš klausās «Dievs, svētī Latviju!», šermuļi skrien pār kauliem. Es piekrišu – tāpat viņš ir izpratis himnas būtību. Vēl mani ļoti sajūsmina, ka tā nav gara.

– Ja būtu iespējams, varētu nokārtot autortiesību mantošanu?

– Nē, «Dievs, svētī Latviju!» ir tautas, ne viena cilvēka īpašums. Bez Latvijas tautas Baumaņu Kārlis nevarēja tādu himnu radīt.

Kuldīga. Ir 1902. gada Ziemassvētku priekšvakars, un Baltijas skolotāju semināra audzēkņi sarīkojuma izskaņā pēkšņi kopā ar publiku sāk dziedāt Kārļa Baumaņa «Dievs, svētī Latviju!». Drīz pēc tam notiek izmeklēšana, sešus vaininiekus izslēdz no semināra. Bet tas nav nekāds jauns. Patiesībā šī Pēterburgas skolotāja un komponista Baumaņu Kārļa dziesma vīru korim ar it kā vienkāršajiem vārdiem un tikpat nepretenciozo mēlīni pat pirmajā publiskajā izpildīšanas reizē skanēja nelegāli. Proti, 1873. gada Pirmo vispārējo dziesmu svētku rīkotāji vēlējās Baumaņu Kārļa sacerējumu iekļaut oficiālajā svētku repertuārā. Bet cenzūra neļāva. Kāda jēl Latvija Dievam jāsvēti, ja tādas nemaz nav! Ir cara Krievija!

Brīžiem Baumaņu Kārļa komponējumu dziedāja kā «Dievs, svētī Baltiju!», kas cara administrācijai patika labāk. Aizliegumu cara administrācija ar nosacījumu, ka šo «dziesmiņu» nedzied pasākumu sākumā vai beigās, atceļ tikai 1916. gadā pēc latviešu sabiedrības ļoti uzstājīga lūguma.

1920. gada 4. jūnijā Satversmes sapulce «Dievs, svētī Latviju!» apstiprina par Latvijas valsts himnu. Bet pats Baumaņu Kārlis to tā arī neuzzina – viņš jau gadus piecpadsmit mierīgi guļ Limbažu kapsētā smiltajā.

Latvijas sportistu, Haralds Blaus māla baložu šaušanā ieguva latviešu pirmo olimpisko – bronzas – medaļu. 1913. gada Baltijas meistarsacīkstēs smagā svara svarcēlājs Jānis Krauze grūšanā ar labo roku, paceļot 283 mārciņas (113,2 kg), izcīnīja latviešu pirmo pasaules rekordu. Bet Viskrievijas olimpiādē, kas notika 1914. gada jūlijā Rīgā un kurā piedalījās impērijas lielākās pilsētas, mūsējiem bija vislielākā delegācija – apmēram 300 sportistu no visiem 1000 dalībniekiem. Rīdzinieki ieguva 34 pirmās vietas, 20 otrās un 21 trešo vietu.

✚ 1918. gadā, uzreiz pēc Latvijas valsts pasludināšanas akta, trīsdesmit piecus gadus vecais mākslinieks Ansis Cīrulis dedzīgi metas zīmēt **pirmo Latvijas pastmarku**.

Sīzēts saprotams katram latvietim: iecienītā latvju saule ar trim vārpām un zigzagveida stariem. Cīrulis tādu bija iedomājies Latvijas ģerboni.

Saules motīvs ar zigzagveida stariem viņa iztēlē bija uzausis jau Pirmā pasaules kara laikā, kad Cīrulis līdzās akvareļiem un zīmējumiem par bēgļu un strēlnieku gaitām gatavoja zīmējumus tautastēriem un darināja metus strēlnieku krūšu zīmotnēm.

– izdod līdz pat 1921. gadam. Bet pašas pirmās pastmarkas tiek drukātas lielā steigā – 1918. gada 17. decembrī, kad Stučkas karaspēks jau tuvojas Rīgai. Starp citu, Latvijas pirmo pastmarku nodrukā uz nepabeigtu un novecojušu vācu armijas ģenerālštāba karšu papīra, kas bija ļoti kvalitatīvs. Jo cita laba papīra jaunajai valstij taču nav! Toties kartes ar Krievijas impērijas rietumu daļu mētājas visur: pat silķu pārdevēji tajās tin savu preci... Turklāt kartes apzīmētas tikai no vienas lapas puses, bet otra – gluži balta!

NO KARA KAROGA CĒLIES

Latvijai tomēr ir unikāli veicies! Šī ir viena no retajām reizēm, kad karogs tiešām fiksēts vēstures avotos, nevis blēņustāstos par to, ka valsts karoga krāsas savā zīmīgajā sapnī ieraudzījis ķēniņš vai kāda cita VIP persona... Mūsu sarkanbaltsarkanais minēts 13. gadsimta Atskaņu hronikā, kas ir pavisam reāls dokuments.

Hronikas 12 017 rindas jeb panti lejasvācu valodā stāsta par zemgaļu cīņām pret vācu iebrucējiem. Pantos skaidri un gaiši uzsvērts, ka tas ir tieši latviešu karogs – *die banier der Letten*, bet par *Letten* vācieši toreiz sauca letgaļus, letus jeb latvjus – baltu tautu, kas dzīvoja ap

Cēsīm, tagadējās Vidzemes austrumdaļā un Latgalē.

Kas tad notika? Vidzemi krustneši jau bija iekarojuši un atnesuši kristietību, bet zemgaļi joprojām savu zemi aizstāvēja. Nameja vadībā viņi gatavojās karagājienam uz Vidzemi, lai atriebtos par Kuldīgas komtura nodedzināto Dobeli. Livonijas ordeņa maršals bija savlaicīgi saņēmis izlūku ziņas un uzaicinājis uz Rīgu palīgā papildspēkus. Tā pliksālā no Cēsīm bija ieradies ordeņbrālis ar simts latviešu zemessargiem zem sarkanbaltsarkana karoga. No morāles viedokļa – visai neglīti, bet fakts paliek fakts. Bija tomēr 1279. gads.

Kāpēc karmīnsarkans?

Acu priekšā paveras aina... Ievainots karavīrs, kurš guļ uz baltas aītādas un noplūst ar tumšām asinīm. Pārējie biedri zvēr atriekt viņa nāvi, un balto aītādu, kas iekrāsojusies sarkanām apmalēm, pacēlušī uz šķēpa kā karogu, dodas uz tuvējo pļavu kaujā... Aizkustinoši, bet... Tāda pati lēģenda diemžēl klejo arī par Austrijas karoga vēsturi. Tātad šī versija neder.

Patiesībā par sarkanbaltsarkano krāsu pirmie atcerējās latviešu studenti Tērbatā, kas 19. gadsimta septiņdesmitajos gados pulcējās ap skolotāju Ati Kronvaldu. Viņi bija lasījuši Atskaņu hroniku modernajā vācu valodā un 1870. gadā par savām korporācijas atribūtikas krāsām izvēlējās sarkanbaltsarkano. Jau 1873. gadā, iesvētot Dziesmu svētku karogu, seši godasargi startējuši ar sarkanbaltsarkanām lentēm pie krūtīm.

Taču tās vēl bija ierastajā sarkanajā krāsā. Par tumši sarkano sāka runāt tikai Pirmā pasaules kara laikā. Bija 1915. gads, Kurzemi ieņēmuši vācieši un mērķtiecīgi tuvojās Rīgai. Latviešu sabiedrība sekoja līdzī, kā varas gaitēnos risinās jautājums par latviešu karaspēka dibināšanu. Neiztika arī bez diskusijām,

kādam jābūt nacionālajam karogam, jo ceļā uz vienotu valsti (arī par to jau klusībā domāja!) bija nepieciešams vienots karogs. Mākslinieki zīmēja dažādus variantus. Strīdiem uguni piešķīla atšķirīgi Atskaņu hronikas tulkojumi latviešu valodā. Vieni uzskatīja, ka «karogs bijis sarkans ar baltu strīpu pa vidu», otri – «ar baltām strīpām izstrīpots». Vēsturnieki ar prieku metās interpretēt tieši šo teikumu. Skaldīja matus, vai sarkans ar baltu svītrots varēja nozīmēt strīpas vienlīdzīgā atstatumā viscaur kā matrača drēbei, vienalga – gareniski vai šķērsu (ak, vai, kāds tad bū-

❖ 1919. gada 22. martā Pagaidu valdība nolēmj izlaist **pirmo Latvijas naudu – Latvijas rubli**. Jaunās naudas kurss ir šāds: 1 Latvijas rublis = 1 ostrublis = 2 vācu markas = 1,5 cara rubļi. Taču ļaudis žēlojas, ka tirgotāji cenšas izvairīties no Latvijas rubļiem. Viņi tik un tā dod priekšroku citām naudaiņām: Vidzemē ciņā ir Krievijas un Igaunijas papīra nauda, Kurzemē – ostrublis. Tāpēc situācija spiež pēc iespējas ātrāk atzīt Latvijas rubli par vienīgo maksāšanas līdzekli valstī un nodibināt emisijas banku. Tomēr oktobrī sākas Bermonta uzbrukums Rīgai. Pagaidu valdība, lai segtu brīvības cīņu un augošā valsts administratīvā aparāta uzturēšanas tēriņus, pieprasa arvien straujāku naudas drukāšanu. 1919. gada otrajā pusē Latvijas rubļu emisija sedz jau divas trešdaļas no valsts izdevumiem. Ir sācis griezties inflācijas rats, kas uzņem arvien straujāku tempu, un to atkal cenšas mazināt ar jaunas papīra naudas drukāšanu. Tomēr, kad visi Latvijas rubļa glābšanas mēģinājumi izgāzušies un saimnieciskā dzīve laižas uz grunti, Ministru kabinets 1922. gada 3. augustā nolēmj ieviest LATU.

❖ 1919. gada novembris. Kad Zemītāna štābs naktī no 9. uz 10. novembri pusstundas laikā palika tukšs, kad stacijā nodārdēja uz Cēsīm aizejošais valdības vilciens, kad nogurušo kareivju rindas un vezumi dārdot pazuda nakts tumsā visi uz vienu pusi, pilsētā tomēr organizējās spēki, lai satriektu ienaidnieku. Idejas vārdā. Patriotu vidū bija arī trīsdesmit divus gadus vecais ārlietu ministrs Zīgrīds Anna Meierovics. Bermontiādes laikā viņš bija devies uz Poliju, lai gūtu poļu atbalstu cīņā ar Bermonta karaspēku. Bet pēc tam viņš atgriezās Rīgā, brīvprātīgi iestājās Studentu bataljonā kā kareivis un kopā ar pārējiem plecu pie pleca piedalījās kaujās.

tu mūsu karogs!), vai tomēr vienu un pa vidu. Svaru kausos lika arī gluži praktiskus argumentus: proti, sarkanam karogam ar daudzām šaurām stripām būtu pārāk daudz viļu, un tāds ir grūti pašujams. Tāpēc labāk, lai ir viena...

1917. gadā Latviešu Mākslas veicināšanas biedrība pieņēma gleznotāja Anša Cīruļa zīmējumu. Bet arī tajā karoga krāsa bija vienkārši sarkana. Par to, ka šodien Latvijas karogs ir karmīnsarkans, jāpateicas rakstniekam Līnaram Laicenam. Tā ir viņa ideja, kuru, tiesa, vēlāk daudzi kritizēja: «Nu, kas tā par krāsu?! Nolietots ķiršu brūns... Kad pienāks laiks karogam atgriezt viņa pirmatnējo ugunīgumu?!»

Dzimis mīlestībā

Pirmais zināmais autentiskais latviešu nacionālais karogs pašreiz glabājas Cēsu vēstures un mākslas muzejā. To pašuvusi Valmieras Bērnu patversmes skolotāja Marianna Strautmane 1916. gadā, bet viņas iedvesmotājs bija

SKOLOTĀJA MARIANNA STRAUTMANE, KURA UZŠŪVA PIRMO LATVIEŠU NACIONĀLOS KAROGUS.

gudrais un iznesīgais Valmieras tirdzniecības skolas un sieviešu ģimnāzijas skolotājs, pēc tam Ulmaņlaikā pazīstamais publicists Jānis Lapiņš. Marianna, kas bija viņa skolniece, vēlāk arī ligava un sieva, savam mīļotajam par prieku uzšuvusi pavisam trīs šādus karogus. Sarkanā krāsa vēl bija gaišā tonī, un uz karoga augšmalas kāta pusē bija dzeltena saulīte. Tas, bez šaubām, izskatījās efektīgi.

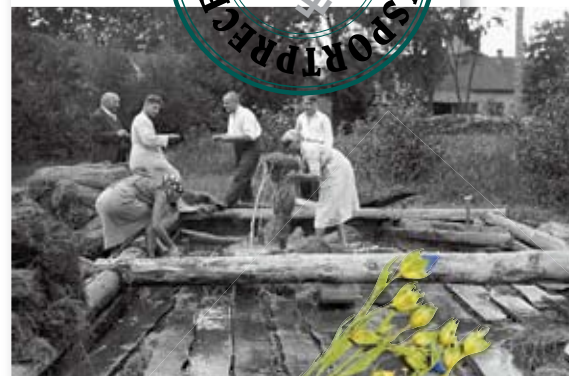
Pirmajam karogam ir arī šaurāka baltā svītra – tikai viena ceturtā no platuma. To pacēla virs Valmieras latviešu biedrības ēkas 1917. gada martā.

Varēja būt arī zilizaļdzeltens

Tādu latviešu nacionālo karogu bija iedomājušies Amerikas latvieši – Amerikas Latviešu tautiskā savienība. Pavisam nopietni! Latvietis taču ir zemnieks, un ko viņš, izkāpis no gultas, redz? Zilu debesi pār savu galvu, zaļu lauku sev priekšā un zelta graudus pie kājām kā sava darba augļus. Zili zaļi dzeltēno 1918. gada 6. aprīlī Bostonas lielajā Visamerikas parādē oficiāli reģistrēja kā latviešu tautas karogu. «Un kā tāds tas paliks, līdz kamēr reiz Latvijas Republika vai autonomija to atzīs un pieņems par savas valsts karogu,» rakstīja Amerikas Vēstnesis. Labi, ka toreiz nebija attīstīta sakaru sistēma un letīpi Latvijā 1921. gada 15. jūnijā nobalsoja par tādu valsts karogu, kādu mēs to zinām šodien.

Starp citu...

Kad 1991. gada 23. augustā pēc puča arestēja biedru Alfrēdu Rubiku, viņa kabineta seifā atrada četrus sarkanbaltsarkanus karogus. Vienu arestētāji uzreiz uzvilka virs cekas mājas: vējā audums ātri ieplīsa, un Juris Vectirāns karogu atdāvināja Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam. Bet pārējie trīs kaut kur klist pa pasauli un rada ap sevi leģendas.

LINU MĒRCĒŠANA MĀRKĀ. LATVIJA, 1938. GADS.

Pirmajos valsts pastāvēšanas gados galvenā un gandrīz vienīgā izvedprece bija lini. Latvijas Pagaidu valdība ar vairākām Anglijas bankām noslēdza savu pirmo tirdzniecības līgumu, ka visu 1919. gada linu ražu piegādās Lielbritānijai. To arī piegādāja – divdesmit četrus vagonos. Taču sagādājās tā, ka togad Anglijā linu cenas kritās un jaunā Latvijas valsts nesaņēma tik daudz naudas, cik bija cerējusi. Patiesībā šis līgums nesa pamatīgus zaudējumus, kas mērāms vairākos miljonos Latvijas rubļu, un jaunā valsts nevarēja daudz ko iekasēt – ne karaspēkam, ne saviem ļaudīm. Vēl ilgi Kārļa Ulmaņa politiskie sāncenši viņam bāza acīs šo neveiksmīgo sākumu un pie katras izdevības atgādināja, cik neizdevīgu līgumu viņš noslēdzis, jo nebija visu sīki un smalki uz priekšu paredzējis.

FOTO NO LVKFDA FONDIEM UN SHUTTERSTOCK

❖ Jelgava. Krievijas rietumarmija baltgvaru pulkveža Bermonta-Avalova vadībā īsi pirms atkāpšanās no Jelgavas pilsētas 1919. gada 21. novembrī izlauza un nodedzina Jelgavas pili. Bermontiēši izdemolē arī pili esošās Kurzemes un Zemgales hercogu kapenes. Cētnie izdeg tikai daļēji, taču, tā kā nesejo nostiprināšanas pasākumi, starpstāvu pārsegumi iebrūk, logi un durvis tiek izlauztas, koka konstrukcijas nozagtas.

❖ **Kopumā atbrīvošanas kaujās bermontiēši zaudē 21 lielgabalu, 10 000 lādiņu, mīnas, granātas, simtiem šauteņu, ap trim miljoniem patruņu, 200 vagonu, divas lokomotīves, 30 smagās un dažas vieglās automašīnas, zirgus un Jelgavā palikušos ar lielgabaliem apbruņotos upes kuģīšus.**

Lai dzeiwoj apwīnoto Latvija!

Kāda fotogrāfija ļoti atgādina labi zināmo Latvijas Republikas neatkarības proklamēšanas akta uzņēmumu Latvijas Nacionālajā teātrī. Taču tas ir 1917. gads, un tā ir Rēzekne. Latgales apvienošanās kongress bija viens no Latvijas brīvvalsts dibināšanas priekšdarbiem.

Tiek, līdzīga aina. Kom-pakta ļaužu grupa, visiem sejas sastingušas mirkļa svinīguma izjūtā, sarkanbaltsarkanie karogi. Vienīgā atšķirība – te cilvēki ģērbusies virsdrēbēs, gan garos, laucinieckos vadmālas mēteļos, gan karavīru formas tērpos, garīdznieku sutanās, bet uz karogiem uzraksti citā latvie-

šu valodā (tā laika oriģinālrakstībā): «*Dīvs, swetej Latwijū! Lai dzeiwoj apwīnoto Latvija!*» Tie ir 1917. gada Latgales kongresa dalībnieki Rēzeknē, kas tik tikko pieņēmuši vēsturisku lēmumu – dzēst vēsturisko netaisnību un apvienot Daugav's abas malas: divas vairāk nekā trīs simts gadu šķirtas tautas daļas. Kaut arī par Latviju kā neatkarīgu valsti tolaik vēl nerunā,

šis kongress ir nozīmīgs solis uz visas tautas vienotības apziņas veidošanu, jo jau pirmais rezolūcijas punkts skanēja tā:

«*Mes, Latgolas latwiši pylvnwarniki, sasapulcejuši 26.—27. aprīlī Rēzeknē sasauktā kongresā, atzeidami latwišus, kuri dzeiwoj Witebskas guber-nē, tai arī kurzemnikus un widzemnikus par wiņu latwišu tautu, nuspridem apsawinot Kurzemes un Wydzemes latwišim wiņā politiskā autonomā Kriwijas Walstī.*»

Diemžēl kongresa sēdes netiek stenografētas, tikai no dažādā literatūrā citēto dalībnieku atmiņām var restaurēt to pacilāto un pretrunīgo noskaņu, kāda tolaik valda Rēzeknē. Uz kongresu izvēlēti 232 delegāti no visas Latgales, kā arī latviešu strēlnieku latgaliešu sekcijas pārstāvji, taču Rēzeknē saplūdis vairāk kā 30 000 cilvēku. 26. aprīļa rītā ap desmitiem sākas gājieni pa tagadējo Latgales ielu uz Jēzus Sirds baznīcu, kur notiek svinīgais dievkalpojums. Tādu manifestāciju Rēzekne vēl nav redzējusi, visa iela ļaužu pārpilna, gājiena priekšgalā maršē orķestris, tad latviešu strēlnieki, tirdzniecības skolas un ģimnāzijas audzēkņi, tiem seko kongresa delegāti. Siltajā pavasarā vējā pirmoreiz Rēzeknē plīvo karogi latviešu nacionālajās krāsās, pirmo reizi katoļu baznīcā atskan tautas lūgšana «Dievs, svētī Latviju!»

Kinoteātra «Diana» ēka Pēterburgas šosejas (tagad Atbrīvošanas alejas) malā, kurā notiek kongresa pirmās dienas sēde, tagad nav saglabājusies, bet tā esot bijusi pavisam necila koka māja. Pēc tam kongresa delegāti esot neformāli pulcējušies Ērgļa aptiekā Latgales ielā, kur saimniekojis viens no kongresa dalībniekiem – farmaceits Vladislavs Rubuļs (no 1925. līdz 1937. gadam LR tautas labklājības ministrs).

Kad pulksten divas sākas kongress, ļaužu straume jau piepildījusi ielu līdz pat Rēzeknes upes tiltam. Šur un tur skan naidīgas balsis latviešu un krievu valodā, klist runas, ka kongresa pretinieki gribot ielauzties zālē, taču kinoteātra durvis apsargā latviešu strēlnieki.

Kongresa vadītājs, garīdznieks, Atmodas

Unikāls gadījums: Latvija piesaka karu!

Protams, pie Daugavas Pāvels Bermonts Avalovs 1919. gada 11. novembrī tika apturēts un padzīts. Taču Bermonta avantūras sakarā Latvijas valsts pirmo un vienīgo reizi savā pastāvēšanas laikā piesaka karu citai valstij – Vācijai.

Tas notiek 1919. gada 26. novembrī – tieši gadu pēc tam, kad Vācija kā pirmais un tobrīd vienīgais spēks Ulmaņa Pagaidu valdību ir oficiāli atzinusi kā jaunās Latvijas valsts valdību.

Notu par kara pieteikšanu paraksta ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics. Tajā ir uzskaitīti deviņi punkti, kāpēc Latvija šādi rīkojas. Pirmkārt, no valsts netiek izvests vācu karaspēks, kā tas paredzēts Strazdu muižas pamiera līguma noteikumos. Otrkārt, vācu karavīru patvaļa, viņu zvērīgā rīcība pret civiliedzīvotājiem. Kara pieteikumu nosūta Vācijas ārlietu ministram Milleram.

Kāpēc Ulmaņa valdība tā rīkojas? Acīmredzot cer uz kādiem labumiem... Latvija, kas nostājusies Pirmā pasaules kara uzvarētājvalstu pusē, varētu pretendēt uz daļu no Vācijas maksājumiem par karā nodarītajiem zaudējumiem.

Vispār jāteic tā: labi, ka Vācija neņem Latvijas kara pieteikumu par pilnu. Jo īsti pārdomāts šis solis tomēr nav un vēlāk rada tikai sarežģījumus. Latvijas diplomātiem ilgāk nekā pusgadu jāstrādā vaiga sviedros, lai normalizētu attiecības ar Vāciju. Tas izdodas tikai 1920. gada 15. jūlijā, noslēdzot tā dēvēto pagaidu līgumu par diplomātisko attiecību atjaunošanu starp abām valstīm.

❖ 1920. gada 10. aprīlī pēc trīspadsmit trimdas gadiem **Rīgā atgriežas Rainis un Aspazija**. Viņus Rīgas Centrālajā stacijā sagaida cilvēku pūļi. Uz perona plīvo Latvijas nacionālais karogs un arī partijas karogs – tas, kā jau visiem sociāldemokrātiem un arī komunistiem, ir sarkans. Rainis izkāpj no vilciena, saminstinās un izdara klūdu – viņš nokrīt uz ceļa un noskūpst... sarkano karogu. **Un to viņam daudzi nepiedod.**

DZEJNIKU RAINA UN ASPAZIJAS SAGAIÐĪĶANA RĪGAS STACIJĀ PĒC VIŅU ATGRIEĶANĀS NO EMIGRĀCIJAS. RĪGA, 1920. GADS.

FOTO NO LVKFFDA FONDIEM

❖ Tomēr drīz vien tajā pašā aprīlī abus dzejniekus ievēl Satversmes sapulcē. Aspazija tajā uzstājas tikai pāris reizi – viena no tām ir 1920. gada decembrī, kad deputāti apspriež laulības likumu, kas iecerēja būtiski atvieglojot arī šķiršanos. Aspazija runā kaismīgi, un var jau saprast, kāpēc. Dzejniece pati uz savas ādas izjutusi šo piņķerīgo procesu, kad lūdza, lai baznīca šķir viņas un pirmā vīra laulību... Todien uzstāšanās Aspazija beidz ar spēcīgu argumentu: «To es saku kā sieviete un to saku kā tautas audzinātāja.»

darbinieks Francis Trasuns aicina godināt visus, kas krituši par tēvzemes brīvību. No daudzajām apsveikuma telegrammām viena tiek nosūtīta Rainim. Apsveikuma runās Kurzemes un Vidzemes zemes padomju pārstāvji Jānis Zālītis un Zigfrīds Anna Meierovics sola, ka latgalieši arī turpmāk varēs brīvi lietot savu dialektu skolās, sabiedrībā un baznīcā. Runātāji F. Trasuns, J. Rancāns, P. Smelters, V. Seile u.c. uzsver trīs ceļus, no kuriem jāizvēlas tikai viens: palikt pa vecam pie Vitebskas guberņas; lūkot patstāvīgi iegūt savu Latgales autonomiju Krievijā; apvienoties ar pārējiem latviešiem vienā pārvaldes vienībā. «Pirmais ceļš mums neko nedotu, otrais nav realizējams, tātad paliek trešais, kas tad arī ejams un sola vislabākos augļus.» Tomēr inženieris Francis Kemps un viņa vadītā Latgales darba ļaužu partija aizstāv Latgales autonomijas ideju, deklarējot, ka latgaliešu ticība, paražas, valoda un pat izcelšanās esot pavisam cita nekā pārējiem latviešiem. Viņi netiek uzklauti, tāpēc 39 apvienošanās pretinieki demonstratīvi atstāj kongresa telpas, radot vēl lielāku nemieru pūli ārpusē, kinoteātri sāk apmētāt ar akmeņiem, atskan draudi to aizdedzināt. Nemierniekus izklīdzina tikai neparasti spēcīgs lietus.

Nākamajā dienā kongresa darbs tiek turpināts netālā esošajā Tirdzniecības skolas ēkā

(tagad J. Ivanova Rēzeknes mūzikas vidusskola). Darbs jau norit mierīgāk, rezultātā par apvienošanās rezolūciju nobalso 182 dalībnieki. Priecīgs vilnis pāršalc kongresu, bez kāda uzaicinājuma visi spēji sāk dziedāt «Dievs, svētī Latviju!», daudziem acis prieka asaras. Ne par velti diplomāts, Latvijas Republikas pirmais iekšlietu ministrs Miķelis Valters Latgales kongresu nosaucis par vienu no skaistākajiem brīžiem vēsturiskajā kopējās Latvijas tapšanā.

Tagad Līvānos dzīvojošais Franča Kempa dēls Leopolds Kemps, kas jau sirmā vecumā apguvis datorprasmī un digitālā veidā apkopojis tā laika liecības, atceras, ka par aiziešanu no kongresa tēvs vēlāk esot teicis, ka tā neesot bijusi prāta darbs, taču cilvēki bijuši aizvainoti. «Tēvs jau izteica elementāru priekšlikumu – vispirms atdalīsimies no Krievijas, izveidosim autonomiju, tad iesim pie tautas brāļiem kā līdzīgi. Bet nē, kā esot teicis viens no kongresa dalībniekiem, – *vyspyrms pisavīnuosim čulim, tod gon jau jī poši vysu izdareis...* Nu tas ir absurds,» stāsta Leopolds.

Pirmajā kongresā iesākto pabeidza II Latgales kongress tā paša gada decembrī, kas nolēma, ka «Latgales apgabals uz visiem laikiem pievienots Vidzemes guberņai», tātad faktiski Latvijai.

Kad vēsturiskais Latvijas valsts pashudināšanas akts beidzās, Latviešu Palīdzības Biedrības vidusskolas skolnieks Mariss Vētra, kurš visu pasākuma laiku bija iespiests šaurā stūrītī aiz ložas krēsla un stāvējis kājās, pie teātra baltajām durvīm satika Rihardu Brēdermani, ar kuru vienā skolas klasē sēdēja uz viena sola. Pie viņa vecākiem Mariss arī dzīvoja – Alberta ielā. Pāmākuši abi mājās, tur Marisu un Riču gaidīja svētku mielasts. Atkal sanāca ģimenes strīdi. Ričs apvainoja savu māti, jo atsacījās ēst gardo putraimu biežputru. Uz biežputras bija pat lielas spēķa šķēles. Bija svētku diena...

(No Marisa Vētras atmiņām «Rīga toreiz...»)

Nepieciešams:

- 1 glāze miežu putraimu
- 2 glāzes ūdens

Pagatavošana:

putraimus noskalo, ieliek katlīnā, kur ieliet ūdens, un vāra gatavu.

Uzlabotais variants: ķinka

Nomērcētus miežu putraimus ūdenī izvāra biežputrā. Nomizotus kartupeļus novāra un ar stampiņu sastampā. Katlīnā samaisa sastampātos kartupeļus kopā ar putraimu biežputru, pielej pienu un maisot pavāra – tā, lai putra sāk mest burbulus. Sagriež gaļu un sīpolu un uz pannas sacepina. Karstai piemaisa diezgan daudz skābo krējumu.

Pasniedz šādi: šķīvja vidū putra, putrai vidū iedobulis, iedobulī mērcīte.

✦ 1920. gada 1. maijā **darbu uzsāka Satversmes sapulce – pirmais Latvijas valsts parlaments**, un Tautas padomes priekšsēdētājs Jānis Čakste paziņoja par Tautas Padomes pilnvaru nolikšanu.

Satversmes sapulces vēlēšanas notika 1920. gada 17. un 18. aprīlī, un tajās bija piedalījušies 677 084 cilvēki – gandrīz 85 procenti no visiem balstiesīgajiem. Tautas Padome Satversmes sapulces vēlēšanu kārtību noteica jau 1918. gada decembrī, taču kara darbība visu stipri aizkavēja. Toties mēs varam būt lepnī, ka Latvijas pirmajā vēlēšanu kārtības rullī, kuru Tautas padome vienbalsīgi pieņēma savā 1919. gada 19. augusta sēdē, bija teikts: Satversmes sapulci ievēl vispārējās vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās, piedaloties abu (!) dzimumu Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu sarakstu sastādīšanas pirmā dienā sasnieguši 21 gadu vecumu. Satversmes sapulcē ievēlēja 150 deputātus, tajā skaitā piecas sievietes.

LATVIJAS SATVERSMES SAPULCES PREZIDIJS. VIDŪ PREZIDENTS JĀNIS ČAKSTE.

FOTO: DANA SINKEVIČA

Galvā domas – varbūt
nekad neatgriezīšos
pie vecākiem.

Cēšnieku Rozenbergu ģimenē saglabāties vectēva rakstīts atmiņu stāsts par Brīvības cīņām. To desmit gadus pēc Latvijas valsts proklamēšanas ar moto «Iespaidi un piedzīvojumi no Latvijas tapšanas laikiem» pierakstījis tolaik Mākslas akadēmijas students Jānis Rozenbergs. Arī viņš liktenīgajā 1919. gada jūnijā taisnā ceļā no skolas sola devās karā, iestājoties 2. Cēsu kājnieku pulka tikko izveidotajā Skolnieku rotā.

«1918. gadā vēl nebija no valsts vairāk kā tikai mums mīlais vārds Latvija. Pati valsts tapšana ir tikai nākošo – 1919. un 1920. gada darbs. Mūsu isti nacionāli domājoši dēli to izcīnīja,» raksta J. Rozenbergs, atceroties skolas gadu pēkšņo noslēgumu, lai brīvprātīgi ar citiem Valmieras un Cēsu skolniekiem cīnītos kaujas laukā. Puikas vadīja degsme un – nekādu iemaņas kaujas mākslā. To pēc gadiem J. Rozenbergs lakoniski pateicis mākslas valodā, radot Skolnieku rotas pieminekļa metu. Tajā puika tiecas uz priekšu, neprasmīgi turēdams ieroci, bet pie viņa kājām sēž pūcite. Pieminēklis Cēsis uzstādīts vietā, no kurienes zēni aizgāja karā kā 2. Cēsu kājnieku pulka jaundibinājums.

«Pienāca 6. jūnija rīts. Dīvos naktī saņēmām pavēli celties un apbruņoties. Izdalīja patronas, cik katrs spēj savās kabatās novietot. Rotas komandieris mazrunīgs. Arī viņa uzdevums grūts – bez kādas apmācības jālaiž jaunie kareivji kaujā. Klusums pilsētā, tik neritmisks soli iet zaldāti pa ielas bruģi. Viens otram nejautā nekā. Galvā domas – varbūt nekad neatgriezīšos pie vecākiem, pie radiem savā Gaujas leņķī. Pirmās lodes pārsīc pāri galvām. Zūd pagātnes ainas, esam iesviesti

MAIRITA KANĒPE, FOTO NO ROZENBERGU DZIMTAS ALBUMA

Skolnieku rota

Lai gan Latvijas valsts ir pasludināta, tās teritorija joprojām okupēta. Tajā saimnieko vācieši, vēlāk arī lielinieki. Reālo Latvijas brīvību sāka izcīnīt 1919. gada jūnijā Cēsu kaujās. Tautas pacēlums bija tik liels, ka arī puikas apvienojās skolnieku rotā. Latvieši kopā ar igauņiem vācu galvenos spēkus pie Cēsīm sakāva un atsvieda.

✪ 1919. gada aprīlis Liepājā bija nemierīgs, visur vācu zaldāti, bruņojušies un satraukti. Vācu baroniem nepatika, ka tapusi jauna Latvijas valsts. Vācu ģenerāļa fon der Golca vadībā 1919. gada 16. aprīlī vadībā **Liepājā notika apvērsums ar mērķi gāzt Latvijas Pagaidu valdību**, arestēt tās locekļus un dibināt savu kārtību. Vācieši pat izveidoja savu valdību ar mācītāju Andrievu Niedru priekšgalā. Tomēr vāciešu pilnībā plāns neizdevās. Lielākā daļa Pagaidu valdības ministru, tostarp arī ministru prezidents Kārlis Ulmanis, paguva paslēpties angļu diplomātiskajā misijā. Pēc pāris dienām lielā slepenībā nakts aizsegā ministri ar mazu laiviņu tika aizvesti uz kuģi «Saratov», kurš atradās Liepā-

PŪTĒJU ORKESTRIM SPĒLĒJOT, KRĀŠŅIEM SIGNĀLKARODZIŅIEM ROTĀTAIS PAGAIÐU VALDĪBAS PAGAIÐU MITEKLIS – KUĢIS «SARATOV» – LIEPĀJAS OSTĀ 1919. GADA 27. JŪNIJĀ. LIEPĀJAS LEGENDĀRĀ FOTOGRĀFA J. BOKUMA FOTOUZŅĒMUMS.

jas ostas reidā, sabiedroto karakuģu aizsardzībā. Divarpus mēnešus galvaspilsēta mūsu valstij bija šis kuģis. Vācu rīkotajam pučam divainā kārtā tomēr bija kāda pozitīva nozīme. Daudzi, kuri līdz šim uzskatīja Ulmaņa valdību par vācu ieliktu, nu domāja citādi. Maijā demisionēja Niedras valdība. Vēl pēc mēneša pie Cēsīm tika sakauts vācu karaspēks. Pēc sabiedroto militārās misijas vadības pavēles vācu karaspēkam jāatstāj arī Liepāja. Pagaidu valdība varēja atgriezties krastā. Pavisam droši un neslapstoties. Kuģim «Saratov» tuvojoties krastam, ēkas, laukumi, apstādījumi ostas tuvumā ir kā nosēti ar sajūsminātajiem liepājniekiem, kuri urravo līdz aizsmakumam, kamēr Pagaidu valdības ministri izkāpj krastā.

kaujas virpulī. Guļot zaļā uzkalnā aiz kurmja izdzītas smilšu kaudzes, izsauju un atkal lādēju patronu stobrā. Rotas komandieris pie ikviena pieiet un pamāca, kā jārikojas ar šauteni,» 18 gadu vecumā piedzīvoto atceras J. Rozenbergs. «Pieskrien ziņnesis, gadus 14 vecs, un nodod slēgtu vēstuli. Tas ir rīkojums atkāpties, jo labais flangs ir pārrauts, draud ielenkšana. Nepiedzīvojošie karavīri metas bēgt, ko kājas nes. Cits prom pie vecākiem, cits tālu – līdz Valmierai, bet rotas kodols nonāk pie Raunas upes, kur no jauna gatavojas ienaidnieka sagaidīšanai. (..) Diena un nakts kā burvju katlā vārās Raunas apkārtnē. Igauniem izdodas apiet ienaidnieka spārnu, liekot viņiem atkāpties. Neizsakāms prieks pārņēmus, kad sākam doties atpakaļ uz Cēsīm. Uzvara ir mūsu,» Brīvības cīņās tik nozīmīgās kaujas, kas beidzās 22. jūnijā, aprakstījis J. Rozenbergs.

«Katrā sētā tiek sagaidīti ar maijrozīšu ceriem, saldo pienu. Cēsis sagaida lieli un mazi ar ziediem, ar nostāstiem, kā gājuši mūs kaujas laukā meklēt, varbūt krituši, kā vācieši mūs par komunistiem dēvējuši, kā 27 zirgi, pārbiedēti no vācu aeroplāna, pārbēguši pāri Gaujai latviešu pusē.»

Pēc Cēsu kaujām sākas dzīšanas landesfēra pa pēdām, apšaudes pie Juglas upes. «Basām kājām, novalkātām drēbēm ienācām Rīgā. Ar necevētu sajūsmu mūs saņēma iedzīvotāji. Ziedi, konfektes, papirosi, mutautiņu mētāšana un gaisa skūpstī. Tā tautas sajūsmu mēs nepiedzīvosim nekad. Tā 1919. gadā izbeidzās Ziemeļlatvijas atbrīvošana.»

Ar Triju Zvaigžņu ordeni par nopelniem Latvijas labā apbalvotā cēsnieka Jāņa Rozenberga varoņdarbs frontē iemūžināts arī A. Grīna poēmā «Dvēseļu putenis», kurā viņam dots vārds Roze.

KURA IR ĪSTĀ LATVIJAS DZIMŠANAS DIENA?

Valcēnieši lepni saka: patiesībā tas ir 1917. gada 19. novembris!

Dienā iepriekš Valkas pilsētas domes telpās uz savu pirmo sesiju sanāk kopā Latviešu Pagaidu Nacionālā padome, kurā apvienojas lielāko partiju un sabiedrisko organizāciju pārstāvji. Laiks ir saspringts. Rīgā un Kurzemē – vācieši, Krievijā noticis lielinieku apvērsums, Vidzeme un Latgale ir viņu iespaidā, arvien vairāk latviešu kravā mantijas un pievienojas bēgļiem... Arī intelligences un sabiedriskie darboņi šajā sakarā pārcēlušies uz Valku. Tāpēc 18. novembrī Nacionālā padome nekavējoties pieņem arī vairākas deklarācijas, kurās pasludina latviešu tiesības uz pašnoteikšanos. Uzsaukuma autors ir Kārlis Skalbe, un viņš raksta atklāti – cita pašnoteikšanās vairs nav gaidāma!

Uzsaukumu ar Bēgļu Centrālās Komitejas palīdzību izplata ap 30 tūkstošiem eksemplāru lielā metienā. Padome izveido arī Ārlietu nodaļu, kuras centram jāatrodas Petrogradā un kurā sāk darboties arī pieredzējušais advokāts Jānis Čakste.

Mazliet aizsteidzoties notikumiem priekšu... Vairāki vēsturnieki šo datumu – 1917. gada 19. novembri – tad arī uzskata par ĪSTO Latvijas valsts dzimšanas dienu. Un patiesi! Emocionāli mēs to varam uzskatīt par Latvijas ieņemšanu... Starptautiskā sabiedrība Nacionālās padomes deklarāciju uztvēra kā jaunas valsts pieteikumu.

«Svešas tautas krusto savus zobenus pār mūsu zemi un prasa, kam viņa pieder? Šai brīdī lai skatī visā pasaulē atskan latvju tautas balss: šī zeme ir mūsu, noliekat savus zobenus, mēs paši gribam valdīt par savu zemi kā brīva tauta! Mēs negribam būt nevienam par laupījumu. Ir laiks, ka latvju arkls izar tās robežu ežas, ko likušas svešas tautas – krievi, poļi un vācieši, dalīdamas kā laupījumu mūsu tēvu zemi. Kurzeme, Vidzeme un Latgale lai top par apvienoto Latviju, tā ir vienas tautas zeme, to nedrīkst šķirt ne upes, ne robežu stabi! Lai svabadi par viņu staigā latviešu arkls un sēnve. [...]

Latvieši!

Lielais atlaišanas vārds ir atskanējis: pašnoteikšanās tautām! Negaidiet vairs citas atlaišanas! Nemat sev paši, ko vēsture jums dod, un esat gatavi noīrīt savas durvis no saviem apspiedējiem! Nemat sev paši šo zemi, kuru mūsu tēvi ir pirkusi ar saviem asins sviedriem un ceļat tur labāku un taisnīgāku valsti, nekā tā, kura tagad iet bojā.

LAI DŽĪVO BRĪVA APVIENOTA LATVIJA!»

Mode kļūst piemīļīgāka un koķetāka. Iziet no modes garās korsetes, tērpiem sāk izmantot vieglākus, plānākus audumus.

✦ Šis staltais kungs ir Mežotnes firsts Anatols Līvens. Viņa vārdu vēsture glabā saistību ar laiku, kad gandrīz visa valsts teritorija (izņemot apvidu ap Liepāju) bija lielinieku okupēta un izšķīrās jautājums – būt vai nebūt Latvijai. 1919. gada 15. janvārī viņš izdeva pavēli par Liepājas Brīvprātīgo strēlnieku vienības veidošanu. Pēc pāris nedēļām līvenieši jau devās kaujās pret sarkanajiem. Leģenda vēsta, ka aristokrātiskā Līvenu dzimta nāk no Turaidas līvu virsaiša Kaupo, bet kopš

17. gadsimta saistīta ar Krievijas cara galmu, kur par nākamo caru audzināšanu Šarlotei Līvenai tiek firstu kārta un arī Mežotnes muiža. Viņas tālais pēctecis Anatols Līvens Pirmā pasaules kara laikā iestājas aktīvajā armijā, bet 1917. gadā atvaļinās. Viņu apcietina lielinieki, un viņš ar ģimeni izglābjas tikai tāpēc, ka tiek izdots vāciešiem. Taču firsts atgriežas Latvijā un 1919. gadā jau cīnās par to. Viņa vienībā karo krievi, latvieši, baltvācieši un pat igauņi. Ar kaujām viņi izstaigā pusi Kur-

zemes, maijā J. Baloža komandētās Latviešu brigādes sastāvā ienāk Rīgā. Kaujā pie Mazā Baltezera Līvens tiek smagi ievainots. Vēl viņa vienība turpina cīņu pret lieliniekiem Petrogradā, taču 1920. gadā viņš atgriežas Mežotnē. Tiesa, pēc agrārās reformas firsts Anatols Līvens zaudē savu dzimtmuižu – Latvijas valdība viņam atstāj mazo Mežotni ar 40 ha zemi. Viņš tajā ierīko paraugsaimniecību un audzē cukurbietes. 1937. gadā mirst, apglabāts Mežotnes dzimtas kapos.

1920...1940

VALSTS IR NODIBINĀTA, BET ZEME VĒL
GRUVEŠOS. LĒNI UN SPĪTĪGI TĀ TIEK CELTA
NO JAUNA. AKMENS PIE AKMEŅA.
NO TĪRUMA AR NAGIEM IZSKRĀPĒTI LAUKAKMEŅI
KOPĀ AR BRUČI. PĒRLES KOPĀ AR KUKURŽŅIEM.
PAMATS – STINGRS KĀ GRANĪTS
BRĪVĪBAS PIEMINEKLĪ.
UZ AUGŠU!

Zelta gadi

Personiski es vienmēr esmu grībējusi saprast, kādēļ, izrunājot vārdu *Ulmanlaiki*, mutē ir tāda salda garša... Pēc tiem informācijas kalniem, kuriem izrakos cauri, varētu iesniegt veselu blāķi ar vēsturiski, statistiski un dokumentāli pamatotiem iemesliem, kāpēc laiks no 1920. līdz 1940. gadam (un tautā iegājies, ka par *Ulmanlaikiem* dēvē visu šo periodu), vienmēr šķitis ar plus zīmi. Bet ciparu šajā izdevumā tāpat būs daudz. Tādēļ, domājot par to saldo garšu, es pēkšņi sapratu, ka *Ulmanlaiki* – tas ir kā piens. Svaigs, saldens piens māla krūzē. Jo bez piena latvietis tāpat kā bez rupjmaizes – nu nekādi. Šis laikmets, tāpat kā piens, bija tikpat vienkāršs, bet tajā pašā laikā daudzveidīgs. Citam tas piens bija liesāks, citam treknāks. Kā jau visos laikos. Bet tik un tā – pa virsu saldā krējuma kārtiņa. Cilvēki un notikumi, ar ko varam lepoties.

Vilhelms Purvītis, Eižens Laube, Pauls Stradiņš, Jānis Daliņš, un tā tālāk un tā joprojām. Inteligence, uz ko tiekties. Tē, Latvijā, Rīgā, norisinājās tikpat svarīgi notikumi kā kaut kur Parīzē, Ņujorkā vai Londonā. Lidmašīnas būvēja un, iedomājieties, kopš 1926. gada pat plastiskās operācijas Rīgā veica! Un arī operācijas, kas palīdzēja atjaunot dzimumfunkciju jeb, kā toreiz smalki teica, – «atjaunošanas» operācijas vīriešiem!

Zemnieki, šie kā vārpata sīkstie ļaudis, kurus nūdien nevar iznīdēt, – viņi patiešām baroja tautu un deva

svarīgas eksportpreces: trīsdesmitajos gados sviesta eksportā mēs bijām 3. vietā Eiropā! Mūsu uzņēmēji Vilhelms Ķuze, Helmārs Rudzītis, Roberts Hiršs – domājiet, viņiem bija viegli uzbūvēt savas impērijas laikā, kad ekonomiskie trumpji jau vēsturiski atradās baltvāciešu un ebreju rokās? Kopīgiem spēkiem 1930. gadā Latvijā nacionālais ienākums bija 600 latu uz vienu iedzīvotāju (Lietuvā – 280), karā salīdzinoši maz cietušajā Somijā – tikai par desmit latiem vairāk!

Politīķi – viņi laikam bija tie piena vitamīni, minerālvielas un arī vienkārši balasts... Tomēr par spīti tam, ka pastāvēja tik daudz partiju, kas deķīti vilka katra uz savu pusi, par spīti tam, ka mūsu demokrātija bija uzbūvēta uz tik liberāliem pamatiem, ka parastais latvietis ar šo brīvības malku mazliet aizrijās, – mūsu demokrātija taču funkcionēja! Savā ziņā tas patiešām ir brīnums! Latvijas Valsts pirmais prezidents Jānis Čakste, izcilais politiķis un diplomāts Zīgrīds Anna Meierovics, arī Kārlis Ulmanis – viņu priekšā ir jānoņem cepure. Arī viņiem, ne tikai saviem senčiem, mēs varam teikt paldies par to, ka no jauna piedzimām no kara sapostītajiem gruvešiem, izārdītās rūpniecības, izkautajām ģimenēm. Zināt, ko jau 1919. gada 17. novembrī teica Jānis Čakste «Jaunākajās Ziņās»? «Mīlās tautietes (..) tagad es vēl jūs lūgtu: padariet mūs stiprus, dodiet mums bērnus. Apdomājiet, ja

sistēmu (divu bērnu vai pat bezbērnu) vietā katrā mūsu ģimenē mudžētu sešas mazas galviņas, tad jau pēc viena auguma mēs skaitītu Latvijā nevis 2 un pus miljona iedzīvotāju, bet 7 un pus miljona!» Cik naīvi, bet arī cik tālredzīgi! Ulmanlaikos šis lūgums transformējās jau citā, mazliet diskriminējošā formā – 1940. gadā pieņēma likumu, ka šķirtos vīrus neņem valsts darbā. Bez stipras ģimenes nav stipras valsts...

Jā, pēc 1934. gada 15. maija nakts mūsu piens sagāja rūgušpienā. Bet, tā kā stāsts nav par Ulmani, teikšu, ka vēsturnieki uzskata – par spīti iz-

Lidmašīnas būvēja un pat plastiskās operācijas veica!

teiktajam autoritārajam režīmam no demokrātijas viedokļa, šis režīms bija ļoti maigs policejiskā ziņā, tādēļ nebūtu korekti to salīdzināt ar Hitlera, Staļina vai Musolīni diktatūras laiku. Man šķiet, Ulmanis savu zemi un cilvēkus patiešām mīlēja, tikai... Pārāk neizturami viņam gribējās varas un slavas dziesmu. Lai nu kā, tik un tā nāca melnais 1940. gada 17. jūnijs, un viss pārējais ir tikai teorētiska spriedelēšana par tēmu «kā būtu, ja...».

Es nezinu, vai pirmās Latvijas brīvvalsts laikā cilvēki dzīvoja viegli. Droši vien, ka ne. Toties viņi dzīvoja alkaini, pamatīgi un ar perspektīvu. Ļoti ceru, ka no šīs sīkstās kombinācijas kaut kas plūst arī manās vēnās.

Dana Sinkeviča

Dana Sinkeviča,
žurnāla «Deko» galvenās redaktores vietniece un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

BRĪVĪBAS BULVĀRIS. TRĪSDESMITO GADU MODES PARAUGS.
FOTO: NEILANDS, NO LVKFDA FONDIEM.

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTA KĀRLA ULMANA SAGAIĢĪŠANA VIENĪBAS SVĒTKU SVINĪBĀS NACIŅĀLAJĀ OPERĀ 1938. GADA 15. MAIJĀ.
FOTO: E. KRAUCS.

Tā tas bija...

1920. gadā Rīgā

Amerikāņu Jaunatnes kristīgās savienības instruktori sāk mācīt **latviešu jauniešiem neredzētu spēli – basketbolu**. 1921. gadā ģimnāzists Ādolfs Grasis izveido pirmo komandu Latvijā, kuru nosauc neparastā vārdā – «Melnā roka». 1923. gadā notiek pirmais turnīrs. Basketbolu *letiņi* acīmredzot mīlējuši un mācējuši spēlēt visos laikos, jo jau 1935. gadā pirmajā Eiropas čempionātā Šveicē latvieši kļūst par čempioniem!

✂ 1922. gada 7. jūlijā LSDSP deputāts Nikolajs Kalniņš uzstāda **garākās runas rekordu Latvijas parlamentārisma vēsturē**: 5,5 stundu garumā no tribīnes Satversmes sapulcē viņš pamato nepieciešamību atsvināt muižnieku zemi par brīvu. Pēc nepilniem diviem gadiem Saeima tiešām pieņem lēmumu izdalīt zemi zemniekiem bez maksas. Tā sākas agrārā reforma un jaunsaimnieku laiki.

SIENA PĻAUJA AR IZKAPTĪM.
FOTO: J. RIEKSTS.

✂ Teiciens «**Kur trīs latvieši, tur divas partijas**» acīmredzot nāk no divdesmito gadu vidus, jo otrajās – 1925. gada Saeimas vēlēšanās – startē 141 saraksts! Par to paldies ļoti demokrātiskajam Vēlēšanu likumam. Jo atliek savākt tikai 100 parakstus un tu vari izvirzīt savu kandidatūru uz parlamentu! Toties, pateicoties šim pašam likumam, Latvijā vēlē var arī sievietes – tas patiešām ir moderni, jo sievietēm vēlēšanu tiesību vēl nav pat tādās senās demokrātijās kā Francijā un Šveicē.

Apvērsums ar vienu šāvienu

Nakts, pēc kuras sabruka Latvijas demokrātija un iestājās Vadoņa laiks...

1934.

gada 15. maijs, otrdiena, bija jauka, maiga pavasara diena. Pilsētas parkos sāka plaukt kastāņi.

Piecos pēcpusdienā sākās kārtējā Saeimas sēde. Pilnīgi parasta. Nekas neliecināja, ka tā būs PĒDĒJĀ. Daži deputāti, kā ierasts, spēlēja šahu, citi pastaigājās kuluāros vai bufetē dzēra tēju, piekodozami sviestmaizi.

Pirmais Saeimu atstāja Ministru prezidents Ulmanis. Tikai daži sazvērestībā iesaistītie zināja, ka viņš dodas mājās, jo vēlējās vēlreiz pārlasīt un koriģēt uzsaukumu tautai, ko gatavojās nolasīt nākamajā rītā pēc paša sagatavotā apvērsuma. Ap pulksten septiņiem Saeimas priekšsēdētājs, sociāldemokrāts

Pauls Kalniņš nodeva sēdes vadību savam vietniekam.

Viņam ar Ulmaņa plāniem gan nebija nekāda sakara – Kalniņš tova-

kar bija ielūgts viesībās pie Francijas sūtņa Tripjē. Vēlāk runāja, ka viesībās, saskandot šampanieša glāzes, Kalniņa glāze saplīsusi...

Ap pusastoiņiem iesniedza priekšlikumu «vēlā laika dēļ» sēdi slēgt. Tā bija tradicionālā formula, ko iesniedza prezidijam, kad deputātiem gribējās uz mājām.

Pēc svinībām, ap divpadsmitiem naktī, Pauls Kalniņš valējā mašīnā brauca garām Ārlietu ministrijai (bijušajai Rīgas domei, tagad – atkal Ārlietu ministrijai) un uzmanīgi lūkojās mājas logos... Ārlietu ministrijā tolaik atradās arī Ministru prezidenta kanceleja un dienesta dzīvoklis. Iespējams, Kalniņš kaut ko nojauta, jo šādas tādas baumas par apvērsumu, protams, klīda... Taču nekas nebija manāms.

Tomēr viss tiešām notika tur – aiz Ulmaņa logiem. Piesardzības dēļ apvērsuma organizatori savu štābu ierīkoja Ministru prezidenta – tas ir, Ulmaņa – uztgaidāmajā telpā, jo tās logi

Nekas neliecināja, ka tā būs PĒDĒJĀ. Daži deputāti spēlēja šahu, citi pastaigājās kuluāros vai bufetē dzēra tēju.

izgāja nevis uz ielas, bet sētas pusi. Pulcēšanās bija nolikta uz vienpadsmitiem vakarā. Lai iekļūtu namā, jānosauca 15. maija nakts parole – «Jelgava».

Apvērsuma *smadzenes*, kas tajā naktī pulcējās pie Ulmaņa ēdamgalda, bija Ulmanis, ģenerālis Balodis, iekšlietu ministrs Gulbis, nākošais Sabiedrisko lietu ministrs Alfrēds Bērziņš un savulaik no sociāldemokrātiem nākušais

KĀRLIS ULMANIS, SAŅEMOT BAKALAURA GRĀDU NEBRASKAS UNIVERSITĀTĒ. 1909. GADS.

AR PRIEKŠVĒLŠANU PLAKĀTIEM APLIMĒTS NAMS ĶENINIŅU IELĀ 1931. GADĀ. FOTO: V. ŠMIDBERGS.

✂ 1925. gada 22. augustā **Latvija pāragri zaudē vienu no saviem izcilākajiem politiķiem un diplomātiem – Zigfrīdu Annu Meierovicu.** Arī pēc šķiršanās no pirmās sievas Annas Meierovics uzturēja ar viņu labas attiecības. Liktenīgajā sestdienā Meierovics kārtējo reizi brauca apciemot Annu un bērnus, kas šajā vasarā dzīvoja pie radniekiem netālu no Tukuma. Bijusi sieva ar bērniem bija panākusies gabaliņu pretī, lai mazie varētu pavizināties, – laukos jau to bieži nedabūsi. Un tur, uz nomaļā Raudas ceļa nenoblietētā posmā, mašīna saskvērs un apgāzās. Šoferis, Anna un bērni no kabrioleta izkļuva, bet Meierovics – palika, klēpī sargājot jaunāko dēlu Gunāru. Visi citi bija neskarti, atskaitot viņu – Meierovicam atlocītā jumta *ribas* bija sadragājušas spraudu. Tā 38 gadu vecumā aizgāja, iespējams, vienīgais politiķis, kas būtu bijis cienīgs pretinieks Ulmanim.

✂ 1925. gadā Liepājas slimnīcā **dažas iedzērušas prostitūtas** (prostitūcija šajā laikā ir legāla nodarbošanās), kas ārstējās no veneriskajām slimībām, **uzsāka demolēšanu.** Logi tika izdauzīti ar visiem rāmjiem, laukā izludinātas mēbeles. Kad viņu savaldīšanai izsauca kārtībniekus, sievietes izgērbās pavisam plikas un dejoja Čarlstonu! Uh, to jau varētu saukt par pretošanos ar stilu! Diemžēl varas pārstāvji sakautrējās un atsacījās vaininieces arestēt – tolaik kailums bija reāls ierocis, bet šādi dumpji notika regulāri. Dumpinieces aizveda tikai tad, kad sanitāriem bija izdevies viņas iemānīt vannasista-bā un kā nebūt plikumus apsegt.

DANA SINEVČA

FOTO NO IZDEVNĪCĪBAS «JURNĀLS SANTĀ» ARHĪVA

Septiņkārtējs pasaules rekordists soļošanā, Triju zvaigžņu ordeņa kavalieris, Tēvijas balvas laureāts, kurš 1932. gadā Latvijai Losandželosā nopelnīja pirmo olimpisko medaļu. Lai kā mēs fanotu par sportistiem, kas nes Latvijas vārdu pasaulē, mēs tomēr nedziedam «Kaut man Kovala rokas būtu» vai «Kaut es Gulbja servi prastu». Bet trīsdesmitajos gados visi no galvas zināja dziesmu «Ak, kaut man Daliņa kājas būtu!», dziedāja to un jutās lepnī par savu zemnieku – soļošanas čempionu Jāni Daliņu. Daliņu burtiski nēsāja uz rokām, katrs puika gribēja soļot jeb *ķegot* kā Daliņš, bet dāmas pie kafijas piekoda par godu sportistam nosauktas konfektes – «Veltījums D.» Uz soļošanas sacensībām ieradās Valsts prezidents, ierēdņi, ģenerāļi, rūpnieki, bankieri un citi sabiedrības krējuma cilvēki, jo tas piederēja pie «labā toņa». Rīgā līdzjutēju skaits sasniedza rekordlielu skaitli – 16 000. Taču tautā Daliņš iekaroja simpātijas ne tikai ar saviem panākumiem soļošanā. Viņu mīlēja, jo viņš bija «savējais». Daliņš – soļošanas autodidakts – vienmēr uzskatījis, ka vispirms ir zemnieks, bet tikai pēc tam – sportists, tādēļ bieži vien atteicās no sacensībām ārzemēs, ja bija darāmi neatliekami lauku darbi. Kā kārtīgs latviešu saimnieks un priekšzīmīgs patriots viņš iemiesoja arī prezidenta Kārļa Ulmaņa viziju par Latvijas attīstību, tādēļ Ulmanis Daliņu ļoti ieradēja. Kad 1937. gadā sportists apprecējās, viņš no prezidenta pat saņēma īpašu kāzu dāvanu – guļamistabas un vannas istabas iekārtu.

LATVIJAS MINISTRU PREZIDENTS KĀRLIS ULMANIS PIE VALDĪBAS ĒKAS APVĒRSUMA LAIKĀ 1934. GADA MAIJĀ.

Margers Skujenieks, kurš *pučistiem* pievienojas pēdējā brīdī.

Telpa tinās zilos dūmos, jo Skujenieks un Balodis pīpēja kā skursteņi. Interesanti, ka Ulmanis pat tik nopietnā situācijā nebija aizmirsis savus namatēva pienākumus un bija parūpējies par kaut ko ēdamu. Apvērsuma līdzdalībniekiem viņš gan tovarak necēla galdā savus iecienītākos ēdienus – siļķi un skābputru, taču viņus divās papes kārbās gaidīja sviestmaizes un desiņas. Tomēr neizskatījās, ka kādam šādā brīdī gribētos ēst.

Īsi pirms pusnakts Ulmanis vēlreiz visiem klātesošajiem nolasīja sagatavoto uzsaukumu tautai, kurā tika minēti iemesli, kas radījuši «pārmaiņas» – tā pašiem *pučistiem* patika dēvēt apvērsumu –, kā arī jaunās valdības tālākie nodomi. Pirmais to parakstīja pats Kārlis Ulmanis. Tad spalvas kātu ar tintes pudelīti pāri galdam pastūma ģenerālim Balodim. Baloža atbalstam bija svarīga nozīme, jo vismaz

Saeimas komandants esot pārsteigts negaidot – vienās apakšbiksēs.

vārda pēc tauta viņu – savu Atbrīvošanās cīņu varoni – mīlēja un uzticējās viņam. Mirkli pavilcinājies, Balodis atbīdīja uz pieres brilles un uzšņāpa arī savu parakstu.

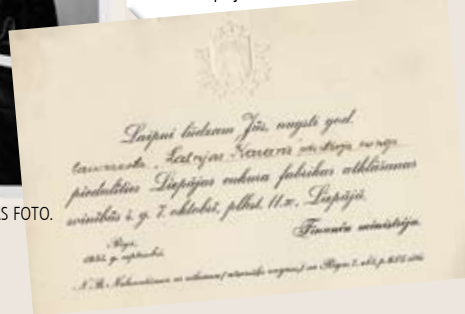
Ap pusnakti sāka pienākt ziņas, ka kara spēka vienības, aizsargi un policija ir kustībā, viss norit pēc iepriekš izstrādāta plāna. Jā, protams, militāristi bija Ulmaņa pusē – par to jau viņš bija parūpējies iepriekš. Uz Rīgu devās arī aizsargi no laukiem – rīta agrumā no pieciem galvaspilsētai tuvākiem aizsargu pulkiem Rīgā bija ieradušies pāri par 3000 vīriem. Armijas daļas bloķēja visus stratēģiskos punktus. Ieņēma arī Saeimas namu – galu galā te mitinājās jaunās kārtības ienaidnieks numur viens, *simtgālvainais pūķis*, kas tautu «novedis

✂ Kāds Roberts Hiršs ar triju klašu izglītību 1926. gadā nodibina **uzņēmumu «Rīgas audums»**, kas nodarbojas ar zīda, puszīda, mākslīgā zīda un vatelīna ražošanu. Tolaik fabrikā strādā tieši viens algots darbinieks. Pēc diviem gadiem jau tiek atvērta filiāle Kauņā. 1938. gadā Hiršs nodarbina 1600 reizes vairāk cilvēku nekā dibināšanas brīdī, un «Rīgas audums» tiek uzskatīts par parauguzņēmumu, kuru respektē pat piekasiģie ierēdņi. Hiršu dēvē par īstu uzņēmējdarbības ģeniju.

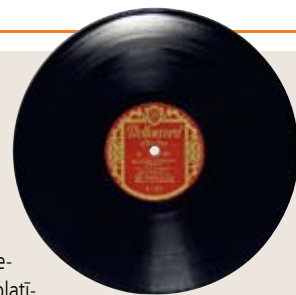

«RĪGAS AUDUMA» REKLĀMAS FOTO.

✂ Izveidojoties aizvien vairāk jaunsaimniecībām, attīstās arī cukurbiešu audzēšana, tādēļ 1926. gada 14. novembrī **Jelgavā atver pirmo cukurfabriku Latvijā**. 1933. gadā atver otru cukurfabriku – Liepājā.

✂ **Pirmās plates**, kas tika izdots latviešu uzņēmēja Helmāra Rudziša fabrikā *Bellacord Electro* Kalnciema ielā 40, tikai šņāca, krāca un bieži iznāca pat pumpainas. Taču pēc ražošanas uzlabojumiem tās kļuva par pieprasītu lietu katrā mājā. Par visizplatītāko plati kļuva Alfreda Porīņa iedziedātā, kurai vienā pusē skan «Šalc zaļais mežs», bet otrā – «Brūklenājs». Plates ieskaņoja Radiofona studijā. *Belacordā* ierakstījās ne tikai daudzas vietējās slavenības (Mariss Vētra, Pauls Sakss, Arturs Priednieks-Kavara, Ādolfs Kaktiņš, Milda Brehmane-Štengēle un daudzi citi), pie mums brauca arī ārzemnieki. Padomju laikā *Bellacord* vairākkārt pārdēvēja, līdz tas kļuva par mums zināmo «Melodiju».

KĀRLIS ULMANIS LATVIJAS VALSTS VARAS PASTĀVĒŠANAS SVINĪBĀS AR SVĒTKU DALĪBNIEKIEM ARMIJAS SPORTA LAUKUMĀ.

postā». Saeimas komandants, pulkvežleitnants Lielbiksis esot pārsteigts negaidot – vienās apakšbiksēs, lai gan tas varbūt vēlāk piedzejots. Vienīgo bruņoto pretošanos varēja sagaidīt no otra jaunās kārtības *ienaidnieka* – sociāldemokrātiem, kas it kā esot apbruņojuši daļu militarizēti sportiskās organizācijas «Strādnieku sports un sargs» (SSS) biedru. Dažus revolverus sociāldemokrātu mītnē Tautas namā Bruņinieku un Tērbatas ielas stūrī patiešām atrada, taču neviens varoņus tēlot netaisījās un padēvās bez kaujas. Jaunās varas pārstāvji 16. maija rīt ieradās arī sociāldemokrātu Kalniņu mītnē Mežaparkā, lai abus Kalniņus – tēvu Paulu un dēlu Bruno – apcietinātu. Brunītis, būdams pēc dabas mazliet teatrāls, dažreiz pat afektīvs, apcietināšanas brīdī izvilka revolveri un... iešāva taisni griestos. Un diez vai kur citur viņš arī griebēja trāpīt. Tas tad arī bija slavenais un faktiski vienīgais šāviens 15. maija apvērsuma laikā.

Lai izvairītos no nekārtību celšanas, jaunā vara apcietināja arī citus radikālāko politisko virzienu vadītājus un tos, kuri varētu būt potenciāli bīstami jaunajam režīmam. Jāsaka gan, ka nepilna gada laikā visi apcietinātie tika atbrīvoti.

Ap diviem naktī Ulmanis esot personiski ieradies Pili un nostādījis prezidentu Albertu Kviesi fakta priekšā. Prezidents pārtraucis tobrīd spēlēto kārtu partiju un... dzirdēto uztvēris ļoti mierīgi. Bet pēc Satversmes viņam demokrātija bija jāaizstāv līdz pēdējam... Kviesis notikušo akceptējis, acīmredzot tādā veidā cerot saglabāt savu amatu. Viņš tiešām arī paliek prezidenta krēslā līdz savas otrās prezidentūras beigām.

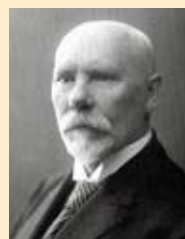
Astoņos no rīta pirms parastajām rīta ziņām Rīgas radiofonā nolasīja Ulmaņa un Baļoža parakstīto uzsaukumu tautai, kas noslēdzās ar valsts himnas skaņām. Kā tauta uztvēra

LIELAIS «KĀPĒC»?

Oficiālā versija

Ulmanis apvērsumu piesedza ar divām diezgan trūcīgām viēģes lapām. Pirmkārt, viņš spekulēja ar nepieciešamību reformēt Satversmi. Runa gan nebija par saprātīgu Satversmes reformu, bet apzināti izaicinošu projektu. Par kaut ko tādu pirms tam bija runājuši tikai galējie ekstrēmisti. Reformas projekts paredzēja grozīt 19 Satversmes pantus un parlamentāras valsts vietā ieviest pat ne prezidenta republiku, bet prezidentālu diktatūru. Saeima tiktu samazināta uz pusi, prezidentam būtu tiesības to bez problēmām atlaist, viņam būtu vara atbrīvot ne tikai ministrus, bet visu Ministru kabinetu. Skaidrs, ka Saeima neko tādu neapstiprinātu – tur taču nesēž pašnāvnieki. Un Ulmanis, liekot sagatavot šo projektu, to labi zināja. Saeimai gribot negribot likumprojekts bija jāizskata, un sākās liels juceklis, kura aizsegā Ulmanis mierīgi gatavojās apvērsumam. Vēl tika piesaukta arī ekonomiskā krīze un tautas cerības, ka «stipra vara» nodrošinās lielāku valsts atbalstu, lai gan tieši 1933. gada rudenī Latvija no krīzes, kura bija skārusi visu Eiropu, sāka atveseļoties. Otrkārt, Ulmanis veicināja baumas, ka apvērsumam gatavojas arī citi spēki – galēji labēji orientētā Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri un brīvības cīnītāju biedrība «Leģions» vai radikāli nacionāla apvienība «Pērkonkrusts», kas neatbilda patiesībai. Baidot citus ar ekstrēmismu, Ulmanis centās iegāvēt, ka viņa īstenotās «pārmaiņas» ir vienīgā iespēja paglābties no radikālām izmaiņām valsts dzīvē. Ha!

3 demokrātiskās Latvijas prezidenti

Jānis Čakste, pirmais Latvijas Valsts prezidents (1922–1927)

Reti kurš varēja būt tik piemērots šim augstajam amatam: Čakstem bija liela politiskās un sabiedriskās darbības pieredze; viņš bija satīcīgs, uz kompromisiem orientēts politiķis, taču ne glēvs vai neizšķirīgs. Savas prezidentūras laikā izsludinājis 402 likumus! 1925. gadā Saeima Čaksti ievēlēja atkārtoti, bet pēc diviem gadiem viņš negaidot mira. Čakste pierādīja, ka Valsts prezidents, lai arī pēc Latvijas Satversmes nav apveltīts ar tik lielu varu kā Ministru prezidents, var kļūt par nopietnu, politiski vērtīgu nemāmu un tautā mīlētu politiķi.

Gustavs Zemgals (1927–1930)

Pēc Čakstes nāves prezidenta amatam izvirza Gustavu Zemgali. Viņš savu piekrišanu kandidēt dod tikai pēc vairāku dienu šaubīšanās. Zemgals sekoja sava priekšgājēja iedibinātajām tradīcijām un, lai gan nebija tik pārliecināts un izsmalcināts kā Čakste, ar pienākumiem galā tika labi. Tomēr otrreiz kandidēt prezidenta vēlēšanās viņš kategoriski atteicās. Savas darbības laikā Zemgals ne reizi nebija iejaucies likumdošanas darbā un nebija ierosinājis nevienu likumprojektu. Visu mūžu viņš bija un palika pārliecināts demokrāts. Gustavs Zemgals aizgāja aizsaulē vēl brīvajā Latvijā – 1929. gada 6. janvārī.

Alberts Kviesis (1930–1936)

Kviesis ir visjaunākais Valsts prezidents – tikai 49 gadus vecs, pēc pirmā prezidentūras termiņa beigām ievēlēts otrreiz. Uz abu iepriekšējo valsts pirmo personu fona viņš ne ar ko īpašu neizcēlās, balstīja demokrātiju un cienīgi reprezentēja Latviju. Ļoti atbalstīja mūzikas dzīvi valstī. Dīvēl pēc tam, kad Ulmanis Valsts prezidentam paziņoja par apvērsumu, Kviesis padēvās bez cīņas. Būdams armijas augstākais virspavēlnieks, viņš nemeklēja kontaktus ar karaspēka daļām, lai kaut ko mēģinātu ietekmēt, bet bezspēcīgi noskatījās Saeimas darbības apturēšanā un Satversmes ignorēšanā. Kviesis arī acīmredzot pārāk vēlēās saglabāt savu prezidenta amatu, tādēļ no tā protestējot neatkāpās. Pēc otrās prezidentūras beigām viņa funkcijas tomēr tik un tā pārņēma Kārlis Ulmanis. 1944. gadā Alberts Kviesis ar tuviniekiem uzkāpa uz kuģa, lai dotos trimdā uz Vāciju, bet pēkšņi mira no sirdstriekas.

Man mājās no Ulmaņlaikiem joprojām saglabājusies dažas eksporta sviesta kastes. Kastes pat negrasās izjukt, par spīti tam, ka mans tētis tajās visu šo laiku diezgan traumatiskā veidā ir glabājis skrūves, naglas un citus dzelžus. Ja sviests ir bijis vismaz tik labs kā tā iepakojums, nav brīnums, ka Latvija sviesta eksporta ziņā bija viena no Eiropas līderēm. Sviesta ražošana auga ar katru gadu, piemēram, 1922. gadā uzskaitē bija tikai 18 *birkavnieces* – tā sauca govīs, kas gadā varēja saražot vairāk nekā 400 mārciņu (aptuveni 164 kg) sviesta, bet pēc trim gadiem to bija jau 330. Izrādās, piena iegūšanā sava loma bijusi pat bērniem, – pēc tam, kad govīs pārdzītas no viena aploka uz otru, jaunās paaudzes uzdevums bijis izkliegt visas govju atstātās kūkas, lai ap tām nesaaug zili melna zāle, ko govīs neēda. 1939. gadā Latvija eksportēja 22 160 tonnas sviesta, bet kūtiņš rukšķēja gandrīz 890 000 cūku (salīdzinājumam – pašreiz to ir ap 335 000), tādēļ ārzemnieki, piemēram, dāņi un angļi, varēja ievērtēt arī mūsu slaveno un apetīto bekonu.

VERONIKA STABIŅA.

ANNA RANCĀNE («DIENA»)

setu uz jaunu. Katram variantam bijuši trūkumi, tāpēc izvēlēties nav bijis viegli. «Beja taidi goboli, kur kūpā aramzeme, kūpā ganeiba i kūpā pļova. Tys beja vysizdeveiguokais, bet mozuokais gobols. Muns tāvs pajēma taidu gobolu, kur zeme kūpā i ganeiba, a pļova atsevišķi.» Mērnīkam bijis radioaparāts, kuru viņš vakaros nolicis uz palodzes. «Vysi cīma ļauds saguoja, sasēde plaveņā i klausejuos radeju, kaidis breinums beja! Myusu Ontons, atguojs iz sātu, sprīde, skaidrs, ka tymā kastē gaiļš sēd, a kas to cyts tī varātu dzīduot?» smejas Veronika.

jaunumus? Vēsturnieki saka: viss jau atkal kā pie latviešiem: ne panikā kritām, ne aiz sajūsmas gaisā lecām. Mierīgi un remdeni. Jo *pa lielam* parastajam zemniekam vai pilsētniekam nekas īpaši nemainījās. Lielākās bažas bija par fabriku strādniekiem, kam tuvas marksistiskās sociāldemokrātu idejas: vai viņi nesacelsies un neprotestēs, jo sociāldemokrāti vairs nav pie *šprīces*, nav vairs, kas parastos darbaļaužus aizstāv. Taču nekādas nekārtības un streiki nenotika.

Mana omamma Lilija Bērziņa, tolaik divdesmit gadus veca meitene, kas dzīvoja Rīgā un strādāja VEF, savulaik stāstīja, ka rīts pēc apvērsuma ne ar ko neatšķīrās no citiem rītiem. Vienīgi ielās esot bijis neparasti daudz aizsargu no laukiem – vilnas zeķes, vīzēm kājās, un daži no viņiem uzvedušies diezgan savdabīgi. Piemēram, skrējuši pakaļ tramvajam un starp pieturām ar paceltu roku mēģinājuši braucamrīku apstādināt. Acīmredzot, kā jau lauki, nav

zinājuši, ka šis transporta līdzeklis pietur tikai konkrētās vietās. Savukārt citi aizsargu pulciņi Bastejkalnā esot zāģējuši kokiem zarus, kurinājuši ugunsgrākus un vārijuši putru. Dažiem līdzī bijušas pat dzīvas vistas – lai ir, ko katlā likt, ja gadījumā jāuzkavējas galvaspilsētā ilgāk...

18. maijs. Ministru kabineta sēžu telpās uz pirmo sēdi sanāc jaunā valdība. Tiek pieņemta deklarācija, ka līdz jaunas Satversmes izstrādāšanai Saeimas funkcijas pāriet Ministru kabinetam. Visu politisko partiju darbība tiek apturēta.

Ministru prezidents – Kārlis Ulmanis.

Ministrus Ulmanis ieceļ vienpersoniski.

1936. gada 11. aprīlī paša apstiprinātais Ministru kabinets Ulmani ieceļ arī par Valsts prezidentu. Turpmāk 11. aprīlī Ulmanis personiskajā dzīvē svin kā svētku dienu.

Latvijā sācies autoritārais režīms.

Vadoņa laiks.

3 saprotamākie iemesli, kādēļ notika apvērsums

DEMOKRĀTIJAS VĀJĀ IMŪNSISTĒMA.

Diemžēl visā Eiropā starpkaru laikā plosījās diktatūras bacilis – jaundibinātās demokrātijas bija pārāk slābas. Trīsdesmito gadu sākumā izcēlusies pasaules ekonomiskā krīze pastiprināja noslieci pret demokrātiju par labu diktatūrai. 1939. gadā no 29 Eiropas valstīm tikai 12 vēl pastāvēja demokrātijā. Latvija no Baltijas valstīm padevās pēdējā: Lietuva krita jau 1926. gadā, Lgaunija – 1934. gada martā.

PĀRĀK LIELS LIBERĀLISMS.

Mūsu demokrātijai bija pārāk plaša sirds. Latvijas demokrātija balstījās Satversmē, savukārt to sastādīja, par pamatu ņemot pašus liberālākos citu demokrātisku

sabiedrību paraugus, galvenokārt Šveices konstitūciju, Francijas 1875. gada konstitūciju un jauno Vācijas Veimāras konstitūciju. Taču katrai sabiedrībai jāatrodas noteiktā attīstības pakāpē, jābūt pieredzei, lai spētu saprast un novērtēt demokrātiju. Bet mums pieredze – nulle. Tik vien kā cars bakuška un vācu baroni. Agrāra sabiedrība – zemnieki – vispār nav pārāk piemērota augsne demokrātijas attīstībai, īpaši, ja nav arī stipras vidusšķiras. Piedevām izcili liberālais Vēlēšanu likums ļāva Saeimā iekļūt sīkajām partijām, kas kopumā atstāja destruktīvu ietekmi. Tikmēr visos laikos lielākā Saeimas frakcija – sociāldemokrāti – vispār minimāli iesaistījās politisko lēmumu pieņemšanā,

bremzējot kopējos attīstības procesus. Zemnieku savienība interesējās tikai par zemnieku vajadzībām, Latgales sīkpartijas – par Latgales interesēm, bet vēl jau bija nacionālo minoritāšu partijas... Katrs vilka dekāti uz savu pusi.

ULMAŅA FAKTORS. Ulmanis vienmēr ir gribējis valdīt. Politika bija visa viņa dzīve. Viņam nebija ģimenes, faktiski nebija draugu. Pēdējās – 1931. gada vēlēšanās – viņš, protams, tika ievēlēts Saeimā, tomēr bija tik daudzas reizes svītrots, ka nevienā apgabalā nebija pirmais. Iespējams, nākošajās vēlēšanās viņš jau būtu palicis aiz borta. Acīmredzot viņš nolēma, ka tad jau labāk par diktatoru...

Mūsdienās **marcipāna figūriņas** vēl joprojām ražo pēc Ulmaņlaiku receptēm un tajās pašās formiņās, kā toreiz. Pat apgleznošana notiek ar roku tāpat kā pirms gadiem astoņdesmit!

Viens no Rīgas *moderno trīsdesmito* gadu raksturīgākajiem tēliem – **dendijs**. Viņus var satikt jauniešu viesībās, deju zālēs, kafējnīcās vai vienkārši, *slīpējot* Rīgas brodveju. Viselegantākais no viņiem – mākslinieks Kārlis Padegs. «Eleganti šūtie mēteļi, šalles, svitrainās bikses, pasūtījuma kurpes, melnā platmale, pelēkais katliņš, spieķis. Gredzens ar lielu, četrstūrainu akmeni. Ar to jau vēl nepietika – vajadzēja radīt augstāku pieri, garākus tumšos bakenus un ar krāsu akcentēt uz vaiga mazo kārpīņu.» atceras tēlnieks Mārtiņš Zauris.

KĀRLIS PADEGS.

TĀDS AUTO KĀ LIELREKSTĒJU SAIMNIEKIEM, IESPĒJAMS, BIJA VIENIGAIS TUVĀKAJOS PAGASTOS. ATTĒLA — CIEMOS PIE INESES MAMMAS RADIEM ALOJĀ 1932. GADĀ. PAULIS JANSONS — VIDŪ BALTĀ KREKLĀ, SIEVA ĒRIKA — VINAM PRIEKŠĀ (AR PRIEKŠAUTU UN PUKĒM), MAŽĀ INESE — PRIEKŠĀ BALTĀ KLEITIŅĀ.

Laukos ražoja pat saldējumu

Ulmaņlaiku laukos saimniekoja ar pārsteidzošu vērienu. Inese Veide toreiz bija maza meitene, kura uzmanīgām acīm vēroja tēva Pauļa Jansona paraugsaimniecībā notiekošo.

Cēlusi galdā jaunās nātru lapiņas — noplaucētas, ar dažādām piedevām.

«Gan dienvidu, gan rietumu puse no grīdas līdz griestiem visa vienos stiklos kā tagad modernās vasarnīcās. (..) Katrai vistai ap kāju aplika alumīnija gredzenu ar numuriņu. Vistas dēja īpašās daudzstāvīgās, gar sienu iekārtotās būdiņās, kuru durtiņas, tām ieejot, aizkrita ciet. Vistu laižot no būriša ārā, uz olas uzrakstīja tās numuriņu un uz finiera plāksnītei uzsprautas papīra loksnes pretī tam attiecīgajā datumā pievilka krustiņu. Vistu dējība bija redzama kā uz delnas.» Stāsts ir par ulmaņlaiku vistām pirms gadiem astoņdesmit. Šīs veiksmīniece dzīvoja vienā no lielākajām un sekmīgākajām, vairākkārt godalgotajām (ieskaitot 1. šķiras godalgu par kviešu ražu) Zemgales saimniecībām — Lielrekstelēs, kur saimniekoja Paulis Jansons ar sievu Ēriku. Pārsteidz tas vēriens, kādā saim-

niekoja lielajās saimniecībās. «Mans tēvs dzīvoja un strādāja tieši tāpat kā mūsdienā labākie lauksaimnieki — visu izplānoja, noorganizēja, izmantoja modernākās lauksaimniecības mašīnas. Brauca ievākt pieredzi uz Vācijas, izmantoja Berlīnes zinātniskās laboratorijas pakalpojumus. Bija arī daudz jaunievedumu, ieskaitot t.s. porciju ganību apganišanas sistēmu, kas pat mūsdienās skaitās jaunievedums,» atceras Inese, kura dzimusi 1929. gadā. Izdevumā «Skaudrajos laikmeta griežos», ko viņa uzrakstījusi par savas dzimtas vēsturi, Lielrekstēļu lauksaimniecības tehnikas uzskaitījums vien aizņem veselu lappusi! Šajā saimniecībā bija visi dižākie spēkrati — traktors, kuļmašīna un kūlīšsējējs.

«Govis jau franciski nerunās,» smējušies draugi, kad Ērika Libsberga pārtraukusi studijas Franču licejā un apprecējusies ar Pauli

KŪLĪŠSĒJĒJS LAUKOS BIJA TIK LIELS RETUMS, KA TĒVS AICINĀTS UZ RADIOFONU STĀSTĪT PAR SAVU PIEREDZI.

dabūt. To gatavoja šādi: koka muciņā ievietoja metāla trauku ar šķidro saldējuma masu (salds krējums, olu dzeltenums, cukurs, vaniļa un citas piedevas), spraugu starp metāla trauku un muciņu piepildīja ar ledus gabaliem un ar rokturei sāka trauku griezt. Pēc kāda brītiņa šķidra masa sacietēja un — saldējums gatavs!

✂ Kad tika nolemts celt Brīvības pieminekli, atklājās, ka valstij naudas nav. Tādēļ 1929. gada beigās izskanēja aicinājums tautai — ziedojiet! Ziedošanas formas bija visdažādākās, ieskaitot apkārtstaiģāšanu ar kārbu kaklā... Manā dzimtā joprojām klist nostāsts par vecvecvecmammu, Bubulbārdas sievu levu Bērziņu. Naudas nekādas lielās nav bijis, taču viņa, uzstutējusi uz deguna *brilli*, noadījusi veselu kaudzi zeķu — 20 vai 30 pārus — un pārdevusi. Naudīņa ziedota Brīvības piemineklim. Kad nu *Milda* bijusi gatava, radiņi nolēmuši vecmammai parādīt, kur tad viņas zeķes *aizgājušas*. Kad Rīgā bijis tirgus, paņēmuši omi līdzi, lai gan *sieviešus* parasti atstāja mājās. Bet tajos laikos atbraukt no Dikļiem līdz Rīgai bija vesels pasākums divu dienu garumā, ieskaitot pārbraucienu ar vilcienu Rīga-Pēterburga, kurā mana radniece kategoriski atsacījusi kāpt — pārāk jau nu aizdomīgs agregāts esot... Bet nu labi, kaut kā līdz galvaspilsētai *atkūlušies*. Vecmamma esot staigājusi, staigājusi ap pieminekli, visu kārtīgi nopētījusi, rūpīgi apskatījusi arī goda sardzes zaldātnis, paraustījusi aiz piedurknēm un beidzot devusi savu slēdzienu: «Labi gan uztaisījuši! Puikiņas kā dzīvi, nu tā kā dzīvi!» Kopā tauta saziedoja milzīgu ciparu pat mūsu laikiem — apmēram 3 000 000 latu! Brīvības piemineklim iztērēti tikai 2 381 370 latu, atlikums nodots Brāļu kapu komitejai.

✂ 1937. gadā VEF sāk ražot izgudrotāja Valtera Capa radīto fotokameru «*Minox*». Līdz šim nebija izdevies radīt tik mazu un tik kvalitatīvu fotoaparātu: 8 cm garu, 2,7 cm platu un 1,7 cm biezu, kas svēra tikai 125 gramus un ļāva iegūt ļoti asus attēlus. Pasaulē — jo kamera kļuva par mūsu ekskluzīvāko eksportpreci — «*Minox*» nodēvē par spiegu fotoaparātu, taču fotokamera radīta plašām tautas masām. Šobrīd kolekcionāru visiekārotākie ir 1940. gada izlaiduma eksemplāri, no kuriem izslipēts uzraksts *Made in Latvija*, to aizstājot ar *Made in USSR*.

Pēc tam, kad 1939. gadā Vilis Lapenieks pēc Viļa Lāča scenārija uzņēma pirmo latviešu pilnmetrāžas skaņu filmu «Zvejnieka dēls», komponista Jāņa Mediņa sacerēto ziņģi «Laša kundze» dziedāja gandrīz katrā krogā un zaļumballē. Pirmkārt, Lāča romāns kļuva par īstu tautas hītu jau tad, kad to sāka publicēt laikrakstā «Jaunākās Ziņas», bet Oskars Kļava, Anita un citi tēli – gandrīz par nacionālajiem varoņiem. Iemūžināšana filmā šo popularitāti tikai paspilgtināja. Otrkārt – dziesma ir tik lustīga (īpaši ņemot vērā latviešu iecienītās sēru dziesmas), ka gribot negribot tā vien gribas līdz vilkt un ar kāju takti sist.

Laša kundze

Laša kundze acis bola,

Menca pilnā rīklē sauc:

«Nu tik gan būs dzelmē tracis,

Zutis buti precēt brauc.»

Zutis buti – hi-hi-hi,

Bute zuti – ha-ha-hā.

Jūra krāc un vēji pūš,

Priekos, bēdās paiet mūžs.

Zvejniekdēls uz jūru pošas,

Meiča krastā žēli raud:

«Nebrauc jūrā, vētra plosās,

Bangas veļas, briesmas draud.»

Jūras nāra – hi-hi-hi,

Puiša kāra – ha-ha-hā.

Jūra šņāc un vēji pūš,

Priekos, bēdās paiet mūžs.

Romantisko pašnāvību sērga

Cilvēki, kas izvēlas labprātīgi šķirties no dzīves, bijuši vienmēr, taču šķiet, ka divdesmito un trīsdesmito gadu Latviju pārņēmusi īsta romantisko pašnāvību sērga! Turklāt viņi no pašnāvības uztaisa publisku šovu!

Talantīgā pianiste Lilija Kalniņa-Ozoliņa 1934. gada 9. februārī izdara pašnāvību, ielecot lifta šahtā. Runā, ka Lilija šķirsies no dzīves žurnālā «Aizkulisēs» publicētā pikantā stāsta dēļ, kurā caur visai trūcīgām puķēm atainotas viņas un Rīgas radiofona direktora komponista Jāņa Mediņa bohēmiskās attiecības. Kaislīgais romāns starp izcilā čellista, Latvijas Konservatorijas dekāna un prorektora Alfrēda Ozoliņa sievu Liliju un profesoru Jāni Mediņu ilga trīs gadus, daiļās čellistes dēļ Mediņš pameta pat savu sievu, ar ko kopā bija nodzīvojis 18 gadus... Lilijas kolēģi, Nacionālās operas mūziķi, ir nikni uz «Aizkulisēm» un ar komponistu Jāni Kalniņu priekšgalā dodas uz «Aizkulišu» redakciju Lāčplēša ielā, lai dabūtu rokā redaktoru Arturu Tupiņu. Tupiņam par laimi, viņš darbavietā neatrodas. Viņa vietā saniknotie mūziķi ņēmuši un piekāvusi kādu darbinieku un sākuši demolēšanu, ko izdevās apturēt tikai drukātavas darbiniekiem un izsauktajiem aizsargiem no policijas. Vēlāk protokolā konstatēts, ka telpā izsisti logi, salauzti krēsli un rakstāmgalds, izsistas spuldzes un sadauzītas tintes pudeles. Sabiedrība nostājas mūziķu pusē.

1929. gads, nacionālā Opera. Nodziest gais-

ma, un sākas izrāde «Geiša». Līdz ar pirmajām skaņām no trešā balkona metas lejā kāds Lāčplēša ordeņa kavalieris, uzvārdā Puvācietis. Taču viņa uzvalks aizķeras aiz kropluktura, krievi tiek nobremzēti un viņš uzgāžas virsū kādam precētam pārim parterā. Vīram liela skāde netiek nodarīta, toties kundze ir tik nopietni satraumēta, ka no sāpēm zaudē samaņu un at-

topas tikai slimnicā. Toties pašam pašnāvniekam – ne skrambiņas. Turklāt viņš cenšas padarīt sev galu ne jau pirmo reizi...

1925. gada decembris – nespēdama pārdzīvot vīra pāragro un traģisko nāvi, savā dzīvoklī izdara pašnāvību Zigrīda Annas Meierovica otrā sieva Kristīne. 1926. gads – noslicinās Pāvila Roziša sieva, mazliet vēlāk sev rokas pieliek arī Arvīda Švābes laulātā draudzene; iemesls – romantisks trijstūris. 1927. gads – līdzīgu iemeslu dēļ nošaujas mākslinieka Ugas Skulmes sieva. Labprātīgi no dzīves aiziet liela apavu rūpnieka sieva Dārta Eglīte un komponista Jāzeps Mediņa sieva Anija Mediņa. Tad vēl dzejniece Austrā Skujiņa, kas nelaimīgas mīlestības dēļ izdara pašnāvību tikai 23 gadu vecumā...

Varbūt latvieši patiesībā nav nemaz tik rēni, kā par viņiem runā, un arī caur arī mūsu dzīslām plūst biezas kaislības?

SKANDĀLS PĒC PAŠNĀVĪBAS – KURŠ VAINĪGS?

✂ Trīsdesmito gadu sākumā **liepājnieks Herberts Cukurs** nolemj ar pašbūvētu lidmašīnu doties uz bijušo Kurzemes hercogistes koloniju Gambiju. Un kļūst par varoni visas valsts mērogā!

VALMIERAS DARBA NAMS.

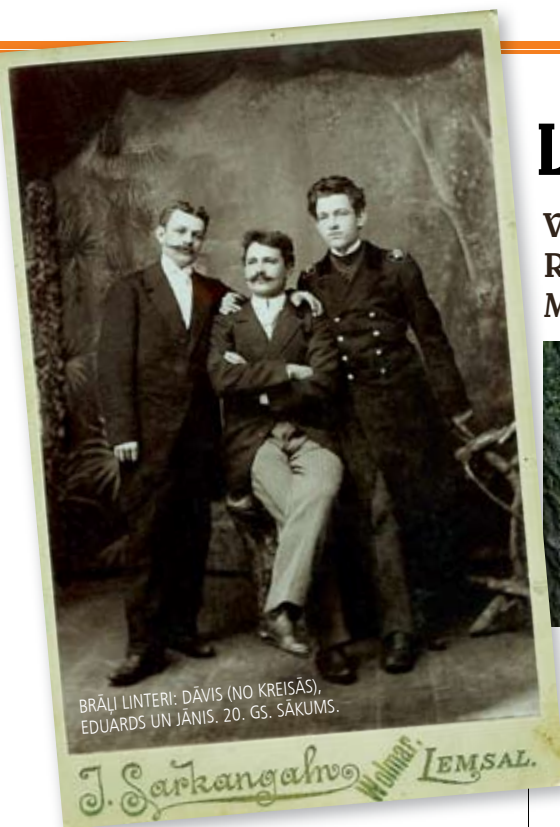
✂ Latvieši pīpēja pamatīgi – **Latvijā darbojās 11 cigarešu fabrikas**, visslavenākā no tām – «Maikapars»!

LATVIJAS RADIOFONA TĒVS

Viņš lika pamatus Latvijas radiorūpniecībai.

Radiofona tēvs JĀNIS LINTERS, Cēsu rajona Liepas pagasta Muldās dzimušais lauku puisis.

BRĀĻI LINTERI: DĀVIS (NO KREISĀS),
EDUARDS UN JĀNIS. 20. GS. SĀKUMS.

MULDAS JOPROJĀM IR LINTERU DZIMTAS ĪPAŠUMS, KUR
SAIMNIEKO SLAVENĀ INŽENIERA BRĀĻA DĀVJA MAZDĒLS
JĀNIS LINTERS.

doja par Valsts elektrotehnisko fabriku – to joprojām pazīstam kā VEF. Pateicoties viņam, 1925. gada 1. novembrī rīdzinieki varēja tobrīd savdabīgā veidā – pa radio – noklausīties operu *Madame Butterfly*, jo gadu iepriekš Jānis Linters ierosināja uzbūvēt Rīgas Radiofona raidītāju. Vēlāk, pēc apmēram septiņiem gadiem, sāka darboties Liepājas, Madonas, mazliet vēlāk arī Kuldīgas radioraidītājs.

Tuvākie kolēģi Jāni Linteru raksturojuši kā nenogurstošu ideju ģenerētāju, ko dzīves sīkumi neuztrauc.

«Ar vectēva brāli esmu ticies vairākas reizes. Tē, Muldās, un arī Rīgā, kur viņš plašā dzīvoklī Slokas ielā draudzīgi dzīvoja ar sievu Kēti. Atceros, reiz biju ciemos un nezināju, ka Kētei todien bija dzimšanas diena. Viņš, laikam jau, lai es nejostos nelāgi, man rokā iespieda apelsīnu, lai sievai uzdāvinu,» tā Jānis Linters, atceroties pusaudža vecumā piedzīvoto.

Uz Cēsu rajona Liepas pagasta Muldām radiofona tēvs gan braucis reti. Brālis Dāvis nodarbojies ar šķirnes zirgu audzēšanu, kas bijis cēls un novērtēts darbs, bet Jānis Linters

nodevies zinātnei un idejām. «Viņš mūs ņēma pie rokas, un skaidrā naktī devāmies laukā, lai skatītos zvaigznēs. Mums likās, ka viņš vārdu zina katram spīdumam debesu jumā. Viņš zināja katra zvaigznāja atrašanās vietu, zināja stāstus par planētām. Un vēl man ir skaidri prātā, ka kolhozu laikā, kad apkārt daudz skaņēja krievu valoda, viņš labi runāja vāciski, angliiski. Taču, ja mūsu goda istabā bija sanākuši kaimiņu vīri un iedzēra arī šņabi, viņš labprāt parunājās par dzīvi. Viņš bija ļoti vienkāršs cilvēks,» tā atceras Jānis, kurš var lepoties, ka saknes laistas tik slavenā un gudrā dzimtā.

Modē ienāk īsas krekļveida kleitas ar pazeminātu jostasvietu. Zvanveida cepures valkā, dziļi uzmauktas uz acīm, rotātas ar lentēm vai ziedīņiem.

Ilgu laiku Jāņa Lintera vārds bija aizmirsts, jo Latvijas Republikas tautsaimniecības sasniegumi padomju laikos tika noklusēti. Jubilejas žurnālā savu tēvoci atceras otrs Jānis Linters, slavenā inženiera brāļa Dāvja mazdēls.

«Atceros, cik uzmanīgi oma klausījās radio, cik tas bija svarīgi, un vienmēr piebilda – tas Bārdas darbs. Tā vectēva brāli, slaveno Linteru, sauca dzimtā. Viņam bija prāva bārda un gudra galva. Šķiet, nebija jautājumu, uz kuriem mums, puikām, no viņa mutes nenāca atbildes,» savu radinieku raksturo Jānis.

Jānis Linters 1919. gadā lika pamatus Latvijas radiorūpniecībai, to līdzēja paveikt zināšanas, ko viņš bija ieguvis Pēterburgas elektrotehniskajā institūtā, un agrākā pieredze Krievijā. Linters izveidoja Pasta un telegrāfa valdes darbnīcas, pirmo radiouztvērēju tajās uzbūvēja 1924. gadā. Vēlāk darbnīcas pārve-

Ķīlī no 8. līdz 16. augustam notika Annas tirgus un bija populārs visā Kurzemē – gani un kalpi, jau līgstot pie saimniekiem, sarunājuši vienu dienu brīvu tieši Annas tirgus laikā, lai neko nepalaistu garām. Ieradās Baloža, Salamonska, kā arī visā Eiropā pazīstamais «Konrada cirkis», līdzī vedot savus ziloņus. Šos dzīvniekus tad reklāmas nolūkā vadājuši pa visu pilsētu un peldinājuši jūrā. Slavenais motociklists Klints rādījis savu māku, braucot pa «nāves mucu», čigānietes zīlējušas, bet fotogrāfi piedāvājuši jebkuru bildēšanās fonu: no pilsētas līdz Āfrikas džungļu skatiem. Saglabājušies arī nostāsti par izbēgušiem cirkus dzīvniekiem Jaunliepājā un Līzi, kas sava neveselā prātiņa dēļ dažādu pigorus tirgus laikā parasti sastrādājuši.

Un, ja liepājnieki redzēja pa pilsētas ielām uz divriteņa traucoties kaulainu vīru, viņi zināja, ka Liepājā ir noticis kas nozīmīgs un nākamajā dienā pie Avižu Jāņa jāpērk «Kurzemes Vārds» – tur būs kāda lasītājiem kārdinoša sensācija, ko būs aprakstījis Eduards Taure, talantīgākais laikraksta reportieris.

FOTOGRAFĀ ANNAS TIRGŪ PIEDĀVĀ FOTOGRAFĒTIES UZ SPECIĀLI GLEZNOTĀM FORMĀM.
ŠO GLEZNOJIS BALTVĀCIŠU MĀKSLINIEKS ALFONS JIRGENSS.
FOTO NO K. JĀKOBSONES PRIVĀTĀ ARHĪVA.

1938. GADA 18. NOVEMBRIS. SVĒTKU SVINĒŠANAS PROGRAMMA TIKĀ SASKAŅOTA PEDAGOGISKAJĀS SĒDĒS, IEKLAUJOT TAJĀ VALSTS HIMNU, DZIESMAS, DEJAS UN DEKLAMĀCIJAS. RĪGAS VALDE VALSTS SVĒTKU 20. GADU JUBILEJĀ BIJA ATĻĀVUSI AIZGĀDĪBAS VALDEI IEGĀDĀTIES UN IZSNIĒGT VALSTISKĀS AUDZINĀŠANAS NOLŪKOS BĒRNUDĀRZU AUDZĒKŅIEM VECUMAM PIEMĒROTAS PIEMIŅAS LIETAS: VALSTS KARODZIŅUS, PIEMIŅAS ALBUMUS VAI PATRIOTISKA SATURA GRĀMATAS.

Bērnudārzos rindu nebija!

Ja kādam šķiet, ka bērnudārzi ir padomju iekārtas izgudrojums, tad viņš smagi maldās – bērnudārzi pastāvēja jau pirmās brīvvalsts laikā.

Precizāk – jaundibinātā Latvijas valsts mantojumā no cara laikiem saņēma bērnu patversmes un septiņus Rīgas pašvaldības bilancē esošus bērnudārzus, kas mita pielāgotās telpās. Vēlākajos gados mūsu bērnudārzu sistēma bija sasniegusi tādu līmeni, ka uz Rīgu brauca mācīties gan no visas Krievijas, gan Lietuvas un Igaunijas.

«Līdz 1940. gadam bērnudārzi Rīgas pilsētā bija nevis Izglītības ministrijas, bet Aizgādības valdes pārvaldījumā un skaitījās viena no

slēgtajām bērnu uzraudzības un pārraudzības formām. Faktiski bērnudārzs bija kā palīdzības forma tām ģimenēm, kurām klājās grūti,» stāsta bērnudārzu privātvēsturniece Vineta Jonīte. Bērnudārzi nodrošināja to, lai bērns būtu siltumā, trīsreiz dienā paēdināts (svētdienās uz mājām deva litru piena, litru zupas ar gaļu un 120 gramus balta maizes) un vēl divreiz gadā uz valsts rēķina saņemtu apavus un apģērbu. Turklāt regulāri tika veikta ģimeņu apsekošana un neviens bērniņš nestāvēja rindā – ja vajadzēja,

uzreiz tika noīrētas telpas un iekārtots jauns bērnudārzs.

Īpašu uzmanību pievērsa svētku svinēšanai latviskā garā. Piemēram, katram bērnam bija tautastērpa komplekts – savas latviskās identitātes apliecināšanai. Tā laika fotogrāfijas liecina par īpašu svētku vides iekārtošanu un telpu dekorēšanu, kā arī neikdienišķu attieksmi un bērnu patriotisko audzināšanu. Arī tā laika dokumenti apliecina speciāli organizētu bērnudārzu darbības plānošanas pieeju

FOTO NO BĒRNUDĀRZU PRIVĀTVĒSTURNIECES VINETAS JONĪTES ARHĪVA

☞ 1938. gada 12. jūnijā **Ludzā izceļas milzīgs ugunsgrēks, kurā noded gandrīz puse pilsētas.** To kā vienu no spilgtākajiem savas bērnības notikumiem atceras dokumentālā kino režisors un scenārists Hercs Franks. Tajā laikā viņam bijuši 12 gadi. «Ugunsgrēks sākās Krišjāņa Barona ielā, tur bija Sverdlova maizes ceptuve, kur cepa ļoti garšīgas bulciņas, kūkas. Mana tēva Vulfā Franka fotostudija bija apmēram 50 metru no tās vietas. Viņam izdevās apturēt liesmas, bet uz otru pusi tās izplatījās milzīgā ātrumā, līdz pat katoļu baznīcai. Es atceros, kā manā acu priekšā uguni krita baznīcas krusti, tas viss notika ar lielu troksni, jo tur laikam bija zvani. Kad stājos ģimnāzijā, vēl ne tik labi pratu latviešu valodu, tāpēc iestājesāmenos brīvajā tematā par patīkamāko pārsteigumu uzrakstīju par Ludzas ugunsgrēku. Biju nez kāpēc iedomājies, ka patīkamākais nozīmē visiespaidīgākais. Tomēr sacerējumu ieskaitīja, jo kļūdu bija maz.»

☞ 1939. gadā **pabeidz trīs gadus ilgušo Ķeguma hidroelektrostacijas celtniecību,** līdz ar to pirmo reizi Latvijas vēsturē elektrība kļūst plaši pieejama arī laukos. Elektrostacija daļēji tiek finansēta ar ārzemju investīcijām – zviedru kapitālu, celtniecības darbus veic zviedru firma *Svenska Entreprenad*. Būvniecības laikā tiek skartas ap 400 saimniecību, apmēram 50 pilnībā applūst, taču Latvijas valdība godīgi samaksā visus zaudējumus.

Pēc Ulmaņa apvērsuma, kad lauksaimniecība kļuva par tautsaimniecības nozari numur viens, piena patērešana kļuva par katra latvieša svētu, uz nacionāliem tikumiem balstītu pienākumu. Kā reiz teicis Ulmanis: «Sviests (un tāpat arī piens – aut) saturot vielu, ko sauc par lecītinu, kas ir tā pati viela, kura uzbūvē smadzenes. Lūk, no kurienes tā gudrība un labklājība!» Lai veicinātu piena produktu patērešanu, Rīgā tika atvērti vairāki piena restorāni un paviljoni, no kuriem lielākais – ar 320 vietām – atradās Brīvības un Elizabetes ielas stūrī (tur, kur tagad slejas *Reval Hotel Latvija*). Interjeru restorānam veidoja tā laika nacionālā dizaina guru gleznotājs Ansis Cīrulis. Jau otrajā atvēršanas dienā – 1936. gada 26. janvārī – restorānu apmeklēja rekordliels skaits ēdāju – 3000 cilvēku. Piedāvājumā bez piena un piena dzērieniem ir dabūjami dažādi sieri un piena ēdieni, delikateses, latviešu nacionālie ēdieni un arī kafija. 1937. gadā ēdienu karti papildināja jauni, mūsdienu izpratnē diezgan divaini dzērieni: karsts piens ar zeltu un burkānu kakao, ko izgatavoja no žāvētu burkānu miltiem.

Kamēr pilsētās pienu mēģināja iemānīt visnepārstākājās kombinācijās (bija pat piena šampānietis), laukos cilvēki modei līdzī neākstījās, jo nebija tādas vajadzības. Piens (rūgušpiens, sviests, biezpiens, krējums) bija viens no maltītes stūrakmeņiem. Tādēļ, ja bija govys, cilvēki bija paēduši.

Zivju un piena zupa

Jūras piekrastē vismaz tikpat svarīgs pārtikas produkts kā piens bija arī zivis. Un, ja pienu un zivis sakombinē kopā, rodas piena un zivju zupa, kuru mūsdienās par ēdamu atzīst tikai reti ļoti drosmīgi indivīdi.

Pienā novāra grūbas, pievieno gabaliņos sagrieztu kaltētu vai cieti kūpinātu mencu.

Pēc konkrētās receptes vārīto zupu vēl joprojām gatavo Kurzemes piekrastē. Par piena un zivju zupu ir dzirdētas arī dažādas variācijas, piemēram, ka mencas vietā ņem žāvētas reņģes vai arī izkūpinātas, jēlas reņģes vāra kazas pienā – tā, piemēram, piena un zivju zupu gatavoja Zvejniekiem.

Latvijas proklamēšanas un dzimšanas dienas svētku svētbrīdī un tās dienas ēdienreizē. Aizgādības valde ar ikgadējo apkārtrakstu nosūtīja sirsnīgu sveicienu darbiniekiem un bērniem, kā arī nosacīja svētku laiku visos bērnu dārzos un papildus pārtikas normu svētku cīnastam bērniem un arī uz svētbrīdi atnākušajiem vecākiem. Trīsdesmitajos gados vecāki svētkos nepiedalījās (lai netraucētu bērnu dārzniecēm veikt darbu ar bērniem), taču pēc launaga bērni saņēma svētku mielasta tiesu

arī uz mājām. Paēdis cilvēks ir apmierināts cilvēks – to Latvijas brīvvalsts laikā acīmredzot mācīja jau no mazām dienām, jo svētku mielastam katram bērniņam papildus tika izdalīts 400 g smalko kviešu miltu, 80 g smalkā cukura, 250 g svaigas cūkas gaļas, 80 g žāvēta cūkas speķa, 100 g sīrupa un 400 g svaigu ābolu.

ATTĒLĀ – BĒRNU DĀRŽS VALMIERAS IELĀ 24, 1922. GADS. BĒRNIEM TĪKA NODROŠINĀTA TRISREIZĒJA ĒDINĀŠANA UN LITRS PIENA UN ZUPAS AR GAŅU IZSNIEGŠANAI UZ MĀJĀM SVĒTDIENĀS.

✂ 1939. gadā pēc Sabiedrisko lietu ministrijas pasūtījuma Nīdā, Popē, Ragaciēmā, Plieņciemā, Lapmežciemā, Vecākos, Buļļuciēmā, Ainažu jūrmalā un arī Majoru Jūras paviljonā tiek uzņemta **pirmā latviešu pilnmetrāžas skaņu filma – Viļa Lapeņieka «Zvejnieka dēls»**. Uzņemšanas laikā visgrūtāk esot bijis tikt galā ar nīknajām atpūtniecēm Buļļuciēmā, kuras demonstratīvi atsacījušās peldēties mazliet tālāk no filmēšanas laukuma. Bet peldējās tolaik arī levas kostīmos... Sadursmes esot nonākušas tik tālu, ka policistiem esot nācies aizstāvēt nabaga filmētājus. «Zvejnieka dēls» pirmizrādi piedzīvoja 1940. gadā skaistajā Rīgas kinoteātrī *Splendid Palace* un piesaista tik neredzētu pūļa drūzmu, ka tiek pat salauzta kases lodziņa palodze...

KADRS NO FILMAS. ZENTAS LOMĀ M. ŽILAVA UN OSKARA LOMĀ P. LŪCIS. FOTO: V. UPĪTIS.

1940...1941

VIENĀ DIENĀ SAGRŪST DIVDESMIT GADOS
IZLOLOTĀ UN CELTĀ LATVIJAS LABKLĀJĪBA,
ĻAUŽU IKDIENAS RITMS,
SENČU IEDIBINĀTĀS TRADĪCIJAS.
MAINĀS KULTŪRA UN PAT VALODA.
SVEŠIE NĀK AR SVEŠU (NE)KULTŪRU UN
ODIOZIEM PLĀNIEM PAR GAIŠO NĀKOTNI.
LATVIJĀ SĀKAS PAVISAM CITA DZĪVE.

Baigais gads

Ausa 1940. gada 17. jūnija rīts. Droši vien tā būtu bijusi saulaina vasaras diena, ja vien rāmo lauku un dunošo pilsētas mieru nebūtu pārrāvusi ziņa par padomju armijas agresiju – pulksten piecos no rīta PSRS karaspēks pārgāja Latvijas robežu un jau pēc trim stundām, ap pulksten astoņiem, padomju armija bija šķērsojusi Latvijas robežu vismaz 15 vietās. Ziemeļos caur Valku, dienvidos caur Bausku, bet austrumos – Latgalē – vismaz desmit vietās. Padomju Savienība okupēja Latviju. Šķiet, toreiz vien retais varēja nojaust, kādas šausmas nesīs Baigais gads un pusgadsimtu ilga svešu varu jūgs. Vienā dienā sagruva 20 gados izlolotā un celtā Latvijas labklājība, ļaužu ikdienas ritms, senču iedibinātās tradīcijas, mainījās kultūra un pat valoda. Svešie nāca ar svešu (ne)kultūru un odioziem plāniem par gaišo nākotni. Latvijā sākās pavisam cita dzīve. Cita politika un cita sadzīve.

Toreiz un arī tagad daudzi uzdod jautājumu, kāpēc mēs nepretojāmies, kāpēc Ulmanis klusēja? Tomēr, kā atzinuši vēsturnieki, Ulmaņa autoritārais lēmums nepretoties agresoram militāri var tikt saprasts – viņš vēlējās izvairīties no lielajiem upuriem milzīgā padomju pārspēka dēļ, domāja par nācīgas izdzīvošanu, jo mazai nācijai nav nekā svarīgāka par izdzīvošanu. Lai ir latvieši, nevis leģenda par latviešiem, kā tas noticis, piemēram, ar prūšiem... Tājā pašā laikā vēsturnieki atzīst, ka Ulmaņa lēmums neizteikt pat diplomātisku protestu pret okupāciju bijis neapšaubāmi kļūdains un pelna bargu kritiku.

Tādu pelna arī jaunā, uzspiestā dzīve, jo viss, kas bija ieaudzināts un kultivēts Padomju Savienībā, tagad tika pārnestas uz Latviju. Latvijā izmaiņas sākās jau ar valodu – viens no

cilvēkiem, kas to darīja, starp citu, bija Vilis Lācis. Populārais rakstnieks, kuram padomju vara uzticēja iekšlietu ministra, vēlāk Ministru prezidenta amatu, ieviesa tādus jēdzienus kā ‘tautas ienaidnieks’, ‘ciņa pret naidniekiem’, ‘deportēt’, ‘izsūtīt’. Valodā parādījās vārdi un jēdzieni, kurus Latvijā dzīvojošie nebija dzirdējuši 21 gadu, jo naida valoda pa šo laiku bija izzudusi. Sākās rusifikācija – mājās, uz ielām, veikalos aizvien vairāk dzirdēja krievu mēli, kurā ielauzīties bija katra Latvijā dzīvojošā pienākums – pēc 17. jūnija krievu valoda skolās bija obligāta. Latvija no civilizētas un pārtikušas valsts pamazām kļuva par zemi, kurā 50 gadu garumā ikdienišķu skanējumu ieguva vārds ‘deficīts’. Latvijā sāka trūkt preču, un tas skaidrojams ne tikai ar nacionalizāciju un masveida piespiedu kolektivizāciju, bet arī lielo okupantu skaitu Latvijā. Savā tēvzemē krievi nebija redzējuši tādus labumus, kādus varēja dabūt Latvijā, tāpēc viņi sāka ne tikai visu izpirkt, bet arī sūtīt paciņas savējiem. No veikalu plauktiem pazuda labi apavi, strauji pieauga cenas audumiem, mēteļiem. Vēl 1940. gada augustā labu mēteļi varēja nopirkt par 68 latiem, bet decembrī tas jau maksāja vairākas reizes dārgāk. Sākās preču normēšana. Sākās rindas, pazišanās, melnais tirgus. Tas gan neattiecās uz augsta ranga amatpersonām, kuras iepirkās speciālos veikalos. Bet ierindas iedzīvotājam padomju vara bija atnesusi preču normas – sviestam, desai, gaļai... Tie pārdevēji un pircēji, kas neievēroja ierobežojumu, tika sodīti. Milīcijai bija tiesības pārbaudīt preču krājumus mājās, un šajā laikā uzradās ne viens vien «labdaris», kurš pienesa ziņas par kaimiņu. Kļūt par «tautas ienaidnieku», ja tev pagrabā vai lādē kas noglabāts nebalta die-

nai, varēja viens un divi.

Sagruva arī stabilā valūta un naudas sistēma. Līdzās latam par oficiālu maksāšanas līdzekli pasludināja rubli. Latvijas neatkarības laikā viens lats maksāja desmit rubļus, 1940. gadā viens lats bija viens rublis, bet 1941. gada martā lats no apgrozības pazuda pavisam. Palika tikai rublis. Līdz ar lata iznīcināšanu privātpersonu kontos tika atstāti tikai 1000 latu, ja bija vairāk, tos konfiscēja. Izmaiņas notika visur un visā. Laukos zemniekus mudināja sākt dibināt kolhozus vai sovhozus, bet pilsētās cilvēkus šokēja komunālo dzīvokļu izveidošana. Pie turīgajiem un inteliģentajiem sāka izmitināt proletāriešus, kas neizbēgami nozīmēja dažādu kultūru sadursmi. Bet vistrāģiskāko sadursmi, ko grūti nosapņot pat vislaunākajos murgos, komunistiskā tirānija īstenoja pēc gada un atkal jūnijā – naktī no 14. uz 15. jūniju, kad no Latvijas tika deportēti nevainīgi cilvēki. Baigais gads sakroploja valsti, cilvēku dzīves un likteņus.

Tas izmainīja arī mana tēva dzimtas dzīvi – viņa senču iekoptā un plašā

Mazai nācijai nav nekā svarīgāka par izdzīvošanu. Lai ir latvieši, nevis leģenda par latviešiem.

lauku saimniecība Kancēni Vidzemē pēc okupācijas pārtapa par kolektīvu īpašumu. Padomju varas triecienieki lauku mājā izmitināja vairākas ģimenes, izveidoja sadzīves pakalpojumu kombinātu... Un tā tas turpinājās līdz 90. gadu sākumam, kad atguvām mājās. Atgriešanos Kancēnos 1992. gada pavasarī simboliski atzīmējām, ar tēvu pagalmā iestādot kastaņkoku, kuru no maza kastaņa pati biju izaudzējusi puķu podā...

1941. GADA 1. MAIJA SVĒTKI CĒSĪS.

Dita Degtere

*Dita Degtere,
žurnāla «Privātā Dzīve» žurnāliste un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja*

1940. GADS. LIELIE JAUTĀJUMI

«Nedabīgā mīlestībā kāškrusts sagūlās ar sarkano zvaigzni... par dempinga cenām nedabīgā mīlestība tirgū svieda tautas, brīvvalstis un asinis. Pirms mīlestība uzsāka varmācīgos slaktiņus, tā sadalīja strēmelēs vēl dzīvo Poliju un Baltijas valstis. Kā pirmos sāka izkaut poļus, bez kara pieteikšanas. Kāva, kā un cik spēja – no abām pusēm.»

Mariss Vētra «Sestā kolonna»

Vajadzēja vai nevajadzēja pretoties PSRS okupācijai?

Vai būtu izdevies nosargāt neatkarību?

Vai Ulmanis rīkojās pareizi?

1940. gads joprojām uzdod daudz jautājumu.

Tādēļ šajā nodaļā dodam vārdu vēsturniekam.

Aivars Stranga, Dr. habil. hist., LU profesors

Notikušo var aplūkot ar teleskopu vai ar mikroskopu, kādreiz izteicās ievērojams vēsturnieks Ēriks Hobsbaums, ar to domājot vai nu gatavību aplūkot lielos politikas vai ideoloģijos jautājumus (teleskops), vai iedziļināties pat ikdienas dzīves sīkumos (mikroskops). Ar teleskopu rīkoties laikam ir vienkāršāk, taču, runājot par 1940.–41. gadu, bez mikroskopa neiztikt – pat vismazāko sīkumu ietekmēja lielā politika.

PSRS militārā agresija un Latvijas okupācija.

Vai vajadzēja pretoties?

1940. gada 17. jūnijā mūsu valsts kļuva par neizprovocētas militāras agresijas upuri un tika okupēta. Viss, ko Latvija bija vēlējusies, bija tikai mierīga dzīve, neapdraudot nevienu. Barbariskā agresija mums to liedza.

1940. gada maijā PSRS pie robežas ar Baltijas valstīm savilka milzīgu un neatvairāmu militāru spēku: 435 000 karavīru, 8000 lielgabalu un mīnmetēju, vairāk nekā 3000 tanku un 2601 lidmašīnu; turklāt 67 000 karavīru jau

bija Baltijas valstu iekšienē, padomju militārajās bāzēs, un padomju militārā flote kontrolēja Baltijas jūru Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tuvumā. **Ja baltieši būtu pretojušies Maskavas agresijai, tas būtu varonīgs solis, taču tā rezultāts būtu īsa, bet asiņaina bojā eja.** Nav nekādu šaubu, ka Baltijas valstis tiktu pakļautas arī brutālai bombardēšanai, kā jau tas bija noticis 1939. gada nogalē un 1940. gada sākumā PSRS agresijas laikā pret Somiju, kad tika bombardēta Somijas galvaspilsēta Helsinki un boja gāja daudzi civiliedzīvotāji. Tas pats notiktu ar Rīgu: 17. jūnijā virs tās draudoši riņķoja padomju lidmašīnas, un tas bija domāts ne tikai iebiedēšanai.

Tā tas bija...

★ Pāris mēnešus pirms okupācijas, kad gan ekonomiskā, gan politiskā situācija valstī ir smaga, Kārlis Ulmanis 1940. gada 5. aprīlī no kara ministra amata atlaiž Jāni Balodi. Ģenerālis zaudē arī Ministru prezidenta vietnieka amatu. Ar Balodi solidarizējās satiksmes ministrs Bernhards Einbergs, kurš no amata 8. aprīlī atkāpjas pats. Līdz ar to **Ulmanis kļūst gan par Valsts prezidentu, gan Ministru prezidentu, gan Augstāko virspavēlnieku.**

JĀNIS BALODIS.

**1940. gada
17. jūnija**

vakarā pulksten 22.15 Ulmanis savā uzrunā no Rīgas pils Latvijas iedzīvotājus aicina «ienākošās karaspēka daļas uzlikt ar draudzību». Pašam šo draudzību ilgi nav lemts baudīt – 1940. gada 22. jūlijā Kārlī Ulmani deportē.

★ 1940. gada 20. jūnijā tiek izveidota **okupētās Latvijas valdība** profesora Augusta Kirhenšteina vadībā.

★ 1940. gada 21. jūlijā tiek pieņemti divi galvenie lēmumi. Pirmais – par padomju varas pasludināšanu Latvijā. To ierosina Ž. Spure, kurš Latviju raksturoja kā zemi, kuru «eksploatatori bija noveduši līdz iznīcībai». Otrais – par **Latvijas neatkarības likvidēšanu**. To ierosina Vilis Lācis; nupat vēl bijis Ulmaņa režīma favorīts, tagad stāsta, ka brīvā Latvija esot bijusi «drūmais tumsonības un verdzības laikmets».

LATVIJAS PSR AP PREZIDIJA PRIEKŠSĒDĒJAIS AUGUSTS KIRHENŠTEINS (NO KREISĀS) UN LATVIJAS TAUTAS KOMISĀRU PADOMES PRIEKŠSĒDĒJAIS VILIS LĀCIS. RĪGA, 1940. GADS AUGUSTS.

RĪGA, 1940. GADA 17. JŪNIJS. SARKANĀS ARMIJAS TANKI RĪGAS IELĀS.

Jau bija sagatavotas koncentrācijas nometnes, kurās tiktu ieslodzīti aptuveni 70 000 Baltijas valstu karavīru un virsnieku.

Par to, kas būtu noticis, ja baltieši pretotos, liecina vēsturnieka H. Stroda atradumi Krievijas arhīvos: 1940. gada 9. jūnijā PSRS Galvenās nometņu pārvaldes (GULAG) priekšnieka Vasilija Čerņišova vadībā jau bija sagatavotas astoņas, pēc tam desmit koncentrācijas nometnes, kurās tiktu ieslodzīti aptuveni 70 000 (!) Baltijas valstu karavīru un virsnieku, ja baltie-

ši būtu militāri pretojušies. (1940. gada pavasarī jau bija noticis okupētās Polijas virsnieku slaktiņš – īpaši Katiņā, un nometnēs bija brīva vieta jauniem upuriem; lieki teikt, kāds liktenis piemeklētu arī Latvijas militārpersonu ģimenes. Tikai 1940. gada 17. augustā, kad Baltija jau bija ne tikai okupēta, bet arī iekļauta PSRS sastāvā, lēmums par militārpersonu deportācijām tika atsaukts.)

1940. gada 9. jūnijā PSRS tautas aizsardzības komisārs, maršals K. Timošenko pavēlēja (direktīva Nr. 2622 ss/ov – īpaši slepeni) Ļeņingradas kara apgabala komandierim K. Merckovam un Baltijas kara flotes vadībai būt gataviem ar 12. jūniju veikt sekojošus kaujas uzdevumus: bloķēt izeju no Baltijas valstu teritoriālajiem ūdeņiem; sagrābt Baltijas valstu ostas un floti; bombardēt baltiešu aizsardzības pozīcijas; nelaut Baltijas valstu vadībai atstāt savas valstis pa jūras ceļiem un veikt vairākus citus agresīvus uzdevumus. 11. jūnijā flotē tika izsludināta augstākās pakāpes (Nr. 1) operatīvā gatavība, un 15. jūnijā padomju flote uzsāka Latvijas un Igaunijas jūras blokādi. Tiem, kuri ir tik gatavi nosodīt Kārli Ulmani par to, ka viņš nedeva pavēli pretoties agresoram, ir vēlams padomāt: **nosargāt neatkarību pret tik milzīgu pārspēku mēs nespētu, taču jau**

1940. gada jūnijā tiktu pakļauti iznīcinošai kara darbībai.

Tiklīdz 1939. gada rudenī pēc t.s. bāzu līguma Latvijā tika izvietota PSRS armija (vairāk nekā 21 000 sauszemes karaspēka 1940. gada maijā un nezināms skaits kara flotes jūrnieku

Ventspilī un Liepājā), kopā ar to **sāka ierasties visdažādāko drošības dienestu darbinieki** (sauksim viņus nosacīti par čekistiem, lai arī čeka – VAK – vairs nepastāvēja), kuru uzdevums bija gatavot nākamo cēlienu – Latvijas okupāciju. Daudzi tika atsūtīti 17. jūnija pašā priekšvakarā, citi – kopā ar okupantu armiju tieši 17. jūnijā; viņu vidū bija ne viens t.s. Krie-

1940. gada 20. jūnijā izveidotajā okupētās Latvijas valdībā Vilis Lācis kļuva par iekšlietu ministru, vēlāk – par Ministru prezidentu. Pēc romāna «Zvejnieka dēls» publicēšanas 30. gados Lācis bija tautā ļoti iecienīts rakstnieks, un tikai retais zināja, ka viņš jau tolaik ir saistīts ar komunistisko pagrīdi. Pirms okupācijas Lācis savos rakstos cildināja Kārli Ulmani: «...viņa skats ir sirsnīgs un laipns, bet, kad viņš runā par savu darbu, viņa acis pavīd kaut kas izaicinošs un spītīgs — ticība savai lietai un cīnītāja uguns...» Pēc kara savu bijušo labdari Lācis zāķā lamuvārdiem, piemēram, «prezidents atgādināja sagūstītu, aizkaitinātu mežakuili», «labi nobarotais Zemgales budzis». Tikpat dažāds savā attieksmē viņš ir pret preses karalieni Emiliju Benjamiņu, kas brīvvalsts laikā neskopojās ar honorāriem Lācim, baumoja pat, ka abi ir mīļākie. Okupācijas laikā, kad Lācis ir kļuvis par režīma spožu zvaigzni, viņš izliekas nepazīstams Benjamiņu un nepalīdz viņas ģimenei – 1941. gada 14. jūnijā Benjamiņa dodas savā Golgātas ceļā. Būdam iekšlietu ministrs, Vilis Lācis lemj daudzu cilvēku likteņus, piemēram, 1940. gada vasarā paraksta pavēli par ģenerāļa Jāņa Baloža ģimenes izsūtīšanu, Lācis ir piedalījies arī ārlietu ministra Vilhelma Muntera ģimenes deportācijā. Lāča «Zvejnieka dēls» Oskars vīrišķīgi iztur dažādus dzīves pārbaudījumus, bet pašam Lācim šāda spēka pietrūkst. 50. gadu beigās intrigu un slimības dēļ viņš pamazām zaudē savu varu un ietekmi. 1966. gada 6. februārī ar infarktu mirst. Apbedīts Meža kapos.

FOTO: L. ROŽĪTIS, NO LVKFDA FONDIEM

★ 1940. gada 5. augustā Padomju Latviju **uzņem Padomju Savienībā** kā piecpadsmito padomju republiku. Nākamajā dienā, 1940. gada 6. augustā, laikraksts «Jaunākās Ziņas» publicē šādu tekstu: «Dārgais Josif Visarionovič! Patiesā sajūsmā par Padomju Latvijas uzņemšanu lielajā Padomju Sociālistisko Republiku saimē sūtam Jums, mūsu vadoni un skolotāji, dārgais biedri Staļin, vissirsnīgākos un izjustos sveicienus un izsakām visdziļāko pateicību par mums sagādātām iespējām celt Jūsu vadībā sociālismu savā zemē! – Jānis Kalnberziņš, Vilis Lācis.»

★ 1940. gada 8. augustā Ministru kabinets pieņem lēmumu par to, ka tiek **izbeigta Latvijas pārstāvību darbība ārzemēs**. To arhīvs un īpašumi tiek nodoti PSRS pārstāvniecībām attiecīgajās valstīs. 1940. gada 25. augustā visās trijās anektētajās Baltijas republikās notiek **pārmaiņas augstāko varas vīru rindās**: iepriekšējie Ministru prezidenti tiek formāli paaugstināti, kļūstot par vietējo Augstāko padomju priekšsēdētājiem, lai gan šim amatam nebija nekādas varas. Latvijā to ieņem Augusts Kirhenšteins, bet bijušais iekšlietu ministrs Vilis Lācis kļūst par Ministru prezidentu; viņa vietā iekšlietu ministrijā nāk bijušais komunistiskais pagrīdnieks Alfons Noviks. Latgalē dzimušo puisi padomju drošības dienesti bija savervējuši jau jaunībā. Noviks jo centīgi pildīja visus norādījumus, nesaudzīgi un asiņaini izlēma cilvēku likteņus gan Baigajā gadā, gan pēc kara. Savu krēslu un statusu viņš saglabāja līdz 1953. gadam, kad mira Staļins. Pats Noviks, par noziegumiem saņemot mūža ieslodzījumu, mira 1996. gadā cietumā.

★ Obligāta prasība – visus pirkumus pierēģistrēt un iezīmogat pasēs.

NO VALSTS NACIONĀLĀ VĒSTURES MŪZEJA KRĀJUMIEM

Ierodoties Latvijā, lielākā daļa padomju armijas pārstāvju bija pārstēgti par desām un gaļas blāķiem veikalu vitrīnās (daži pat domāja, ka tā ir butaforija un desas izgatavotas no plastmasas). Taču vēl lielāku izbrīnu viņiem radīja tāds apģērba gabals kā kombinē. Virsnieku sievām mežģīņotā manta tik ļoti iepatikās, ka viņas to pirka un vilka mugurā kā kleitas, nesaprotot, ka patiesībā tā ir apakšveļa. Šī pucēšanās turpinājās daudzus gadus arī pēc kara, un tautā ne bez pamata sāka klist anekdotes par krievu virsnieku sievām, kuras uz ielas iziet, gērbusās naktskreklos un kombinē.

Stāv Lāčplēsis uz kraujas malas un domīgi skatās tālumā. Pienāk pie viņa krievu virsnieka sieva špicainā rozā kombinē.

Sieviete: – Lāčplēsis, a kur tu skaties?

Lāčplēsis: – Skatos tālumā, kur ir labāk...

Sieviete: – Nu, Lāčplēsi, vai tad tu nezini, ka labāk ir tur, kur musu nav...

Lāčplēsis: – Es jau arī skatos,

kur jūsu nav!

1941. GADA 1. MAIJA SVĒTKI CĒSĪS.

vijas latvietis – Staļina lielajā terorā izdzīvojušais čekists. Piemēram, tāds bija Jānis Vēvers, čekists jau kopš 1918. gada, kura nežēlību savās atmiņās ir minējuši vairāki Gulagā ieslodzītie. Nākotnē, no 1953. līdz 1963. gadam, viņš vadīja LPSR Valsts Drošības komiteju un saņēms ģenerāļa pakāpi.

Terors.

Kas bija galvenie īstenotāji?

Nekad Latvijas vēsturē nebija piedzīvots tāds masveidīgs terors kā laikā no 1940. gada 17. jūnija līdz pat 1941. gada jūlija sākumam, vācu iebrukumam.

Pirmkārt, politiski motivētie aresti – 7292 cilvēki laikā no 1940. gada 17. jūnija līdz 1941. gada jūlija sākumam; turklāt aresti sākās

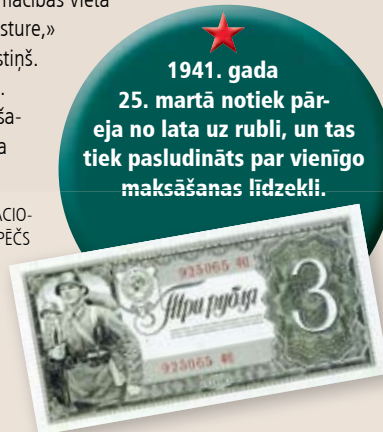
tūlīt pēc 17. jūnija – 184 cilvēki tika arestēti vēl līdz 5. augustam, kad Latvija tika anektēta («uzņemta PSRS»). Otrkārt, nāves sodi – vismaz 79 cilvēki tika nošauti minētajā laikā līdz 1941. gada 22. jūlijam. Treškārt, izsūtīšanas, kuras sākās jau 1940. gada jūlijā, kad Latvija formāli bija vēl neatkarīga valsts, – Kārlis Ulmanis tika izsūtīts uz Krieviju jau 22. jūlijā. Turpmāk tieši deportācijas kļuva par galveno terora formu – 1941. gada 14. jūnijā tika izsūtīti 15 424 cilvēki, no kuriem vismaz 650 tika nošauti līdz 1944. gadam, bet pāri par 1400 mira izsūtījuma vietās. Vairāk nekā 150 civiliedzīvotāju tika zvēriski noslepkavoti jau pēc 22. jūnija, Vācijas – PSRS kara sākuma, līdz 8. jūlijam, kad vācieši bija okupējuši pilnīgu visu Latviju (slaktiņš Rīgas Centrālajā cietumā, Rēzeknē).

Kas bija galvenie terora īstenotāji? Lai arī teroru veica daudzas un dažādas okupācijas režīma iestādes, ieskaitot Baltijas Sevišķā

★ 1940. gada novembra migla ir sabiedrotā tikko dibinātās **Cēsu skolnieku nacionālās apvienības** dalībniekiem – ģimnāzijas skolēniem, kuri pāris dienas pirms Latvijas gadskārtas pilsētā izlīmēja slepeni pavairotās proklamācijas lapiņas ar Latvijas karoga aplikāciju. Tā bija viņu pirmā pretestības izpausme. «Visu laiku bijām audzināti kā Latvijas patrioti, bet nu skolā mums lika visu noliegt. Ticības mācības vietā politiskā audzināšana, pilnīgi sagrozīta Latvijas vēsture,» iesaistīšanos pretošanās kustībā atceras Jānis Lukstiņš. Organizācijas seši aktīvākie jaunieši 1941. gada 6. jūnijā tika arestēti un aizvesti uz Krieviju nobendēšanai. Par šo traģisko laiku ģimnāzijas vēsturē liecina piemineklis pie skolas – grāmatā izrauta lapa.

ĢIMNĀZISTI 1940. GADĀ. VIŅU VIDŪ ARĪ CĒSU SKOLĒNU NACIONĀLĀS APVIENĪBAS DALĪBNIKI, KURUS NOBENDĒJA: ULDIS PĒČS (1. RINDĀ NO KREISĀS), ULDIS AMERIKS, ZIGURDS ŠMITS, ELZA GOPPERE, OJĀRS ALEKSIJS, DAINIS LAIVIŅŠ, ANDREJS ZIRNĪTIS (2. RINDĀ), ORESTS STAKALDERS, IMANTS ZVIRBULIS, TĀLIVALDIS GRIKIS, OTOMĀRS GRUNTIŅŠ.

40. GADU VĒLĒŠANU PLAKĀTS. AUTORS V. KOVAČEVŠ

kara apgabala, robežapsardzes un Iekšlietu karaspēka vienības, galvenā loma bija LPSR Valsts Drošības Tautas Komisāratam (VDTK), kuru vadīja no PSRS iekšienes atsūtītais Semjons Šustins. Nejausības dēļ viņš bija ebrejs, taču tam nebija nekādas nozīmes nedz terora apjomā, nedz veidā: vēl lielāks terors tika īstenots padomju Lietuvā, kur drošības komisariātu vadīja krievs Pēteris Gladkovs, un ne mazāks padomju Igaunijā, kur to vadīja vietējais komunisti Boriss Kumms, pēc tautības igauņis. Pretēji nākamās – nacistiskās Vācijas – okupācijas laikā nenogurstoši propagandētajam mītam, ka visi čekisti padomju Latvijā bija ebreji, tie bija salti meli: labi ja kādi divdesmit no 200 kaut cik nozīmīgiem drošības komissariāti darbiniekiem bija ebreji, bet vairākums bija no PSRS atsūtītie krievi un latvieši vai

vietējie latvieši. Piemēram, tipiska kadru izvēles ziņā bija Madonas aprīnķa VDTK nodaļa: priekšnieks bija vietējais komunisti latvietis Jānis Mende, bet viņa vietnieks bija no Krievijas atsūtītais, Orlas guberņā dzimušais Nikīta Nosakovs. Tas bija modelis: ja vadītājs bija vietējais komunisti, tad vietnieks parasti bija no Krievijas atsūtītais, kurš *pieskatīja* vietējo. Bet nereti arī otrādi: atsūtītā Šustina pirmais vietnieks bija vietējais latvietis, komunisti Jānis Cinis (toties pats Cinis apprecējās ar ukrainieti, uz LPSR atsūtīto čekisti Larisu Božko, kura varbūt pieskatīja Cini). Lai cik liela būtu bijusi LPSR čekistu loma nozieguma īstenošanā, tomēr neaizmirsīsim, ka lēmums par deportācijām tika pieņemts Maskavā, nevis Rīgā, un trīs galvenie noziedznieki bija Staļins, bez kura nekas nevarēja tikt nolemts, Lavrentijs Berija, PSRS Iekšlietu Tautas Komisārs un Tautas Komisāru padomes priekšsēdētāja vietnieks, un Vsevolods Merkulovs, PSRS Valsts Drošības Tautas Komisārs.

Kā pierāda novatoriskie vēsturnieki Gata

Ja vadītājs bija vietējais komunisti, tad vietnieks parasti bija no Krievijas atsūtītais, kurš *pieskatīja* vietējo.

Krūmiņa pētījumi, okupētās Latvijas civiliedzīvotāji pilnīgi prettiesiski, piespiedu kārtā tika iesaistīti militāro objektu celtniecībā. Maskava Latvijas teritorijā bija ieplānojuši uzbūvēt 34 (!) operatīvos aerodromus, bet 11 militāros objektus jau sāka būvēt 1940.–41. gadā, brutāli piespiežot vietējos iedzīvotājus pildīt neaprastrstāmi smagas kļaušas. 1941. gada jūnijā, kad kulmināciju sasniedza fiziskais terors un lielākās iedzīvotāju daļas privātā manta arī jau bija sagrābta, tam klāt vēl nāca minētās kļaušas – pat 19 000 zemnieku ik dienu tika ekspluatēti militāro objektu celtniecībā.

Pēdējo pirmskara gadu modē atkal svārkus garums zem ceļgala, jostas līnija atgriežas savā dabiskajā vietā. Ienāk polsteri.

Redzot, ka Latvijas veikalos var iegādāties tādas preces, kādas Krievijā nav redzētas vai nevar dabūt, vai maksā daudz dārgāk, okupanti steigšus sāka sūtīt paciņas uz mājām. Turklāt, pielīdzinot rubli latam, cenu starpība tā vien mudināja parūpēties par savējiem Krievijā. Piemēram, Latvijā sviests maksāja septiņus rubļus, bet liellopu gaļa – trīs rubļus kilogramā, bet Maskavā to cenas attiecīgi bija 28 un 12 rubļi. Paciņu sūtīšana, aizsākusies 1940. gadā, turpinājās faktiski visu padomju okupācijas laiku.

FOTO: SANDIJA ŠENBERGA UN NO IZDEVNIECĪBAS «ŽURNĀLS SĀNTA» ARHĪVA

★ 1941. gada 15. jūnijā Abrenes aprīnķī tiek nodibināts **pirmais pirmskara kolhozs «Staļina artelis»** ar 250 hektāriem zemes.

JELGAVAS 1941. GADA KOMJAUNIEŠI.

★ 1940. gada jūlijā Tautas Saeimas vēlēšanās startē tikai viena partija – Latvijas Komunistiskā partija (LKP), katra iniciatīva izveidot vēl kādu sarakstu beidzas ar represijām. Taču, neraugoties uz to, **gatavošanās vēlēšanām visā valstī norit iespaidīgi** – vai katrā pilsētā izveidota sava agitgrupa. Lūk, Latvijas Darba jaunatnes savienības Jelgavas nodaļas agitgrupa, kas gatavoja vēlēšanu kampaņu Jelgavā. Tiesa, vismaz sākumā viņiem visai labi neveicas. 1940. gada 13. jūlijā avīze «*Proletarskaja pravda*» raksta: «Partijas organizācija Jelgavā vēl vāji tiek galā ar saviem uzdevumiem. To pierādījis mītiņš, ko partija organizēja vakar, 12. jūlijā. Veilanda runā ir atkāpes no partijas ģenerāl-

līnijas, tajā daudz priekšlaicīgu secinājumu, priekšlaicīgu lozungu (...) LKPCK sekretārs Ž. Spure aicina būt modriem – ienaidnieks izlaiž baumas par vardarbīgu piespiedu kolektivizāciju. Kur LKP ir uzstājies ar tādu varmācīgu kolektivizāciju? Taisni otrādi, partija uzstājas par palīdzību bezzemniekiem un sīkzemniekiem.... Jaunās Saeimas uzdevums ir izlemt Latvijas likteni, nostiprināt draudzību ar Padomju Savienību, sarkano armiju un ar PSRS Latviju vest pa darba ražīguma un materiālās labklājības ceļu.» Pēc šīs priekšvēlēšanu kampaņas mītiņa ikkatram jelgavniekam bijusi iespēja laukumā noskatīties padomju filmas, ko rādījuši Sarkanās armijas karavīri.

«Jutām, kaut kas notiks...»

Jāzepam Jakubānam, rakstnieka Andra Jakubāna tēvam, tagad ir 93 gadi. Četrdesmitajā gadā viņš dienēja Latvijas armijā un dzīvoja Rēzeknē.

Gadijās tā, ka 1940. gada jūnijā biju slimības atvaļinājumā. 16. jūnijā vakarā redzēju, kā Latvijas karavīri brauc uz austrumu robežu, nojautu, ka kaut kas nav kārtībā. Pārmaiņas Latvijā gaidījām jau no 30. gadu vidus, un arī tas, ka 1940. gada jūnijā Ulmanis neatbrauca uz Latvijas dziesmu svētkiem, nozīmēja, ka kaut kas nav, kā vajag. Nākamajā dienā taisījās braukt uz Rīgu, gāju uz Rēzeknes staciju un uz ielām redzēju padomju karavīrus. Pilna iela!

Kad ieradās Rīgā, ielas bija klusas, un es devos pie radiem. Prātā ienāca prātā doma, ka

vajadzētu aiziet uz stacijas laukumu. Tur redzēju tanku, pa kuru lēkāja puikas un kas vēlāk tika daudzkārt attēlots bildēs. Bija jau vakars. Pēkšņi ieraudzīju mašīnu, kurai pa priekšu soļoja jātnieks policijas formā. Zirgs gāja soļos, un mašīna aiz tā brauca lēni, lēni. Redzēju, ka mašīnā sēdēja neviens cits kā doktors Kārlis Ulmanis. Viens pats. Tikai ar šoferi un vēl vienu cilvēku, kas sēdēja blakus šoferim, bet kuru es nepazinu. Ulmanis bija kailu galvu. Mašīna lēni brauca gar ļaužu masām un – ticat vai nē – viņš pakustināja roku, bet cilvēku pūli,

kas bija sapulcējušās, neizdvesa ne skaņu. Pilnīgi mēms klusums. Viņš tā lēnām, lēnām izbrauca pa ielu, un viss. Domāju, ka tā bija viņa atvadišanās. Vairāk es viņu netiku redzējis.

Pēc vairākām nedēļām no Rēzeknes nokļuva Cesvainē, kur mūs izmitināja skolas internātā. Sabiju tur līdz augusta vidum, kamēr salauzu kāju. Šajā laikā, kamēr tur biju, ar Sarkano armiju nebija nekādu kontaktu – zinājām, ka viņi ir, viņi zināja, ka mēs esam, bet vairāk nekā. Tas bija laiks, kad notika lielā gatavošanās vēlēšanām. Atceros, ka kādu nedēļu pirms vēlēšanām mūs nostādīja vakara jundā, Latvijas laikā bija tāda tradīcija. Tovakar mūs uzrunāja pulka komandieris: «Karavīri, es jūs aicinu nebalsot par tiem, kas grib darīt svešus sviedrus!»

Mēs domājām, ko lai dara – saraksts taču tikai viens! Pēc trim dienām uz vakara jundu ieradās tas pats pulkvedis un atkal uzrunāja. Tikai šoreiz runa beidzās ar vārdiem: «Es jūs aicinu balsot par šo valdību!» Mēs nobalsojām. 21. jūlijā visi klausījāmies Saeimas sēdi, zinājām, ka ir jauna valdība – Kirhenšteins, Lācis. Cilvēkus šie vārdi it kā nomierināja, jo Lācis tajā laikā bija ļoti populārs. Cilvēki nedomāja, ka būs tik ļauni. Vēl smējām: «Labāk ar dumju krievu nekā ar uzpūtīgu vācieti.»

Pēc kara hospitāļa, kurā nogulēju ar savu laužto kāju, vēlāk tiku demobilizēts uz mājām. Atceros, ka puiši vēl teica: «Cik tu esi laimīgs!» Tad jau armijā bija *politruki*. Atgriezies strādāt skolā. 1941. gada 14. jūnijā biju aizbraucis uz Rīgu nopirkt dēlam Andrim gultu. Kad pārrados mājās, sieva izstāstīja, ka notiek izvešana. Nekāda trokšņa nebija – cilvēki bija sasēdināti parastā kravas mašīnā un kaut kur vesti.

Atceros, ka 1941. gada jūnijā, kad ieslēdzu radio, Molotovs teica: «*Pobeda za nami!*» Tad uzgriezu savu mīloto BBC angļu valodā. Viņu komentārs bieži nācis prātā: «Karš būs ilgstošs.» Abiem bija taisnība – krievi uzvarēja, bet karš bija ilgs. Baigais gads bija liels pagrieziens mūsu vēsturē, neviens nevarēja iedomāties, ka kaut kas tāds var notikt.

DITA DEGTERE, FOTO: MĀRTIŅŠ ZILGALVIS («f64»)

★ Šajā laikā tiek nacionalizētas un izdevniecības, izveidota **Galvenā literatūras pārvalde jeb glavlits**, kam bija uzticēta visu preses izdevumu un grāmatu iepriekšēja cenzēšana. Tiek nacionalizētas arī skolas, bet ģimnāzijas pārdēvētas par vidusskolām. No mācību priekšmetiem skolā tiek izsvītrotā ticības mācība, bet palielināts stundu skaits vēsturē, jo jāapgūst arī PSRS vēsture. No 3. klases sāk mācīt krievu valodu, bet vēlāk par obligātu priekšmetu kļūst politiskā audzināšana.

★ **1941. gada 14. jūnijs.**
Deportācijā tika izsūtīti 15 424 cilvēki.

OGRES DZELZCEĻA STACIJA,
1941. GADA 14. JŪNIJA
DEPORTĀCIJA.

FOTO NO OKUPĀCIJAS MUZEJA ARHĪVA

Pēdējie dziesmu svētki brīvā Latvijā.

Dziedājām un raudājām

Vēsturei labpatikās Latvijas pēdējo brīvības stundu nokļikt skaistu. Latgales dziesmu svētki Daugavpilī 1940. gada 16. jūnijā bija pēdējie pirms padomju okupācijas. Atceras Anastasija Stankeviča no Krāslavas rajona Šķeltovas.

«Es toreiz dziedāju Kombulu aizsargu korī. Uz Daugavpili aizbraucām ļoti labi, priecīgi, bet nezinājām, kā atpakaļ tikt. Gaidījām, gaidījām, bet paziņoja, ka Ulmanis neatbrauks. Tikai dzirdējām, ko pa radio pateica. Himnu nodziedājām trīs reizes, Daugavpils stacijā piedzina vagonu, aizbraucām līdz Kraslavkas stacijai, ejam mājās, lidmašīnas lido, šauj, lodes spindz, nu šausmīga sajūta!» Anastasija Stankeviča (dz. 1923), Krāslavas rajona Šķeltovas pagasta Prusaku ciema iedzīvotāja, stāsta un raud. Latvijas pēdējā brīvības stunda bija skaista pat savā baigajā nolemtībā. 1940. gada 16. jūnijā Daugavpils Stropu estrādē norietēja saule, lai no rīta nežēlīgā skaidrībā izgaismotu noputējušos padomju tankus.

Tā laika atmiņas, pusgadsimtu glabātas, noslēpējušās kā dārgakmens. Tagad palicis pats svarīgākais: dziedājām un raudājām. Un vēl tragiskāks iezīmējas kontrasts ar tā laika sajūsmu, gatavojoties svētkiem. Kā gan citādi varēja būt pirms lielākajiem Latgales dziesmu svētkiem, kādi jebkad notikuši?

Līdz 1939. gada decembrim uz aicinājumu piedalīties svētkos bija atsaukušies 8000 koristu, 1940. gada martā dalībnieku skaits pieaudzis jau līdz 12 000. Lai arī avižu rakstos tiek

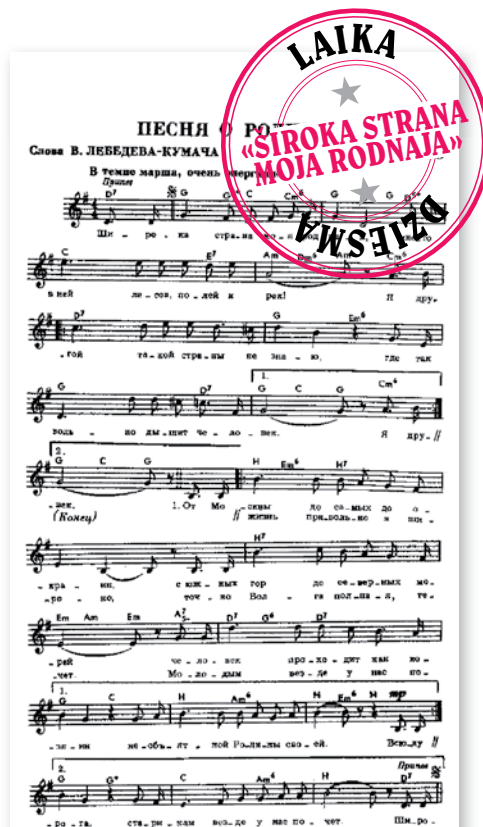
uzturēts optimistisks noskaņojums, Eiropas ugunsgrēka noskaņojums nonāk arī Latvijā, pastiprināti tiek izpirkti sērkokči, sāls, ziepes.

Svētkiem tiek būvēta jauna estrāde Daugavpils Stropu mežā. Ricības komiteja aicina Latgales sievas un meitas ķerties pie sava novada tautas tērpu šūdināšanas. Skaistāko tērpu darinātājām balvu apsolījis pats Valsts prezidents.

1940. gada 16. jūnija rīts aust saulains un silts. «Stro-

pu mežs bija sakopts, celiņi ar zāgu skaidām nokaisīti, melnzeme savesta, puķes iestādītas,» atceras A. Stankeviča. Jau pulksten piecos no rīta sākās koku ģenerālmēģinājumi. Tai pašā laikā saņemtas satraucošas ziņas no Latvijas – PSRS robežas, Masļenkos esot nodedzināta Latvijas robežsargu mītne, tur atrasti divu robežsargu un sievietes liķi.

Tiek paziņots, ka prezidents svarīgu valsts lietu kārtošanas dēļ svētkos nevarēs ierasties. Smagas nojautas pāršalc svētku laukumu. Svētku dalībnieki klausās Ulmaņa runu radiofonā. Sen valsts himna nebija dziedāta ar tik pilnām sirdīm, sen tajā nebija ielikts tika daudz sirsniņas lūgšanas, bažu un baiļu kā tajā dienā. Nākamajā rītā pa 18. novembra ielu Daugavpilī jau ienāk padomju armijas tanki...

Широка страна моя родная,
Много в ней лесов, полей и рек.
Я другой такой страны не знаю,
Где так вольно дышит человек.
Я другой такой страны не знаю,
Где так вольно дышит человек.

За столом никто у нас не
лишний,
По заслугам каждый награжден,
Золотыми буквами мы пишем
Всенародный Сталинский закон.

Этих слов величие и славу
Никакие годы не сотрут:
Человек всегда имеет право
На ученье, отдых и на труд.

★ 1940. gadā, naktī no 5. uz 6. novembri, tika **nogāzts Latgales atbrīvošanas piemineklis pašā Rēzeknes sirdī – Latgales Māra.**

«Komunistiskās partijas Rēzeknes organizācija 8. augustā griezusies pie Rēzeknes pilsētas valdes ar aicinājumu nojaukt Latgales atbrīvošanas pieminekli, ko vecā valdība uzcēla pagājušajā gadā. Pieminekli izteikti slavinājumi fašistiskās Latvijas karavīriem, kas 1920. gadā cīnījās pret strādnieku un zemnieku Sarkano armiju,» rakstīja laikraksts «Padomju Latvija» 1940. gada 10. augustā. Tēlnieka Kārļa Jansona veidotais Latgales atbrīvošanas piemineklis bija atklāts 1939. gada 8. septembrī. Pieminekļa metu veidojis Ludzas mākslinieks Leons Tomašickis. Brīdis bijis svinīgs, taču arī drūmu priekšnojautu māks. Dzejnieces Annas Rancānes mamma, toreiz Nautrēnu Romas katoļu baznīcas kora dalībniece Anna Rancāne (dz. Viļuma (1920 – 2001)), kura arī piedalījās svinīgajā atklāšanā, stāstīja, kā, noņemot balto pārklāju, pāri

piemineklim pārslidējusi melna mākoņu ēna. Latgales atbrīvošanas piemineklis tika nogāzts jau pēc gada, naktī no 5. uz 6. novembri. Kā raksta «Rēzeknes Ziņas» 1942. gada 23. septembrī, par pilsētas vecāko esot iecelts no Padomju Savienības atbraukušais komunist J. Ungers, dzimis tepat, Ozolaines pagastā, un vietējo atmiņas palicis kā liels kauslis. Kaut arī Izglītības tautas komisariāta Muzeju un pieminekļu aizsardzības daļa 1940. gada 13. novembrī Rēzeknes pilsētas vecākajam rakstīja, ka «notikusī patvaļīgā Latgales atbrīvošanas pieminekļa nogāšana un sabojāšana kvalificējama kā ļoti neapzinīgs un nekultūrāls darbs, kuram varbūt ir arī provokatoriska nokrāsa un nodoms mest ēnu uz LPSR varas priekšzīmīgo organizētību», Latgales Māras tēls tika aizvilks uz lopkautuves pagalmu.

1941...1945

MĒDZ TEIKT, KA KARĀ PIRMĀ MIRST PATIESĪBA.
TAČU ŠAJĀ KARĀ PATIESĪBA PAT NEPIEDALĀS.

TĀ NEMAZ NAV MOBILIZĒTA,
TAI NAV NE IEROČA, NE KARA ZĀBAKU.

ŠIS IR DIVU SVEŠU LIELVARU KARŠ,
UN PATIESĪBA VAR TIKAI LŪGT DIEVU PAR LATVIJU UN
TĀS DĒLIEM SVEŠU ARMIJU FORMASTĒRPOS.

Svešais karš

Es ceru, ka viņi nekad nesatikās.

Viņš bija mana tēta radnieks. Četrdesmit trešajā viņu iesauca leģionā. Volhovas purvi, Gatčina, karu beidza Latvijā. Praktiski bez neviena ievainojuma, toties – krievu filtrācijas nometne un zīmogs uz mūžu: bijušais leģionārs. Reiz viņš izvilka dokumentu kaudzīti, un tur starp elektrības, gāzes un visādām simt citām kvītīm bija maza, brūngana fotogrāfija. Nopietns jauneklis akurātā formastērpā. Tikai formastērps bija... vācu. Man bija desmit gadu, un es biju pioniere. Es nezināju, ko teikt.

Manas mammas lielais brālis bija krietni vecāks par viņu, bet kara beigās tik un tā vēl pavisam puika. Taču krievi četrdesmit piektajā mobilizēja visus – arī tos, kas pat vāciešiem šķita par zaļu. Tad, nesagatavotus un nepamācītus, kā lielgabalu gaļu uzreiz meta Kurzemes katlā. Viņš krita – iedomājieties! – 8. maijā. Dienā, kad Vācija kapitulēja. Viņa nāve bija ne tikai traģiska, tā bija vienkārši bezjēdzīga. Viņu apglabāja kopīgā brāļu kapā, kirilicā iecērtot uzvārdu akmens blukī. Man kā pionierei laikam ar viņu vajadzēja lepoties, taču radi nez kādēļ kritušo brāli pieminēja ar skumjām, nevis ar milzu lepnumu.

Es ceru, ka viņi abi nekad nesatikās. Nepavērs ieroci viens pret otru, nesaņēma gūstā, nešāva. Nenovilkta labus zābakus no krituša. Divi latviešu puisi svešu lielvaru karā, kurā abas centās iestāstīt, ka, tikai tās pusē karojot, var rast ceļu uz īsto dzīvi un īsto Latviju.

Mēdz teikt, ka kara pirmais upuris ir patiesība. Taču šajā karā patiesība pat nepiedalījās. Tā nemaz nebija mobilizēta, tai nebija ne ieroča, ne šinēja. Šis bija divu lielvaru karš, un patiesība dziļā pagrīdē varēja tikai lūgt Dievu par Latviju un tās dēliem

svešu armiju formastērpā.

Es nezinu, kā lai pasaulei izstāsta, kas ar mums notika Otrajā pasaules karā. Par valstīm, kuras vienā karā piedzīvoja veselās trīs okupācijas. Trīs! Pasaule ilgu gadu ir dzīvojuši ar stāstu par karu, kas būtībā ir tikai viena versija. Uzvarētāju versija. Un tajā «aizmirsts» kas ļoti būtisks – Molotova-Ribentropa pakts 1939. gadā, kad PSRS un Vācija slēpeni vienojās par ietekmes zonu sadali. Uzvarētāju filozofija runā tikai par nacistu noziegumiem, holokaustu, taču pilnīgi nepieminot padomju režīma rīcību. Noklusē par deportācijām un izrēķināšanos četrdesmit pirmajā, par visu, kas latviešos iesēja bailes un naidu. Kā saka mūsdienas Latvijas vēsturnieki – taisnīgu un objektīvu šā kara ainu var saprast tikai tad, ja skatās caur divu ļaunumu paradigmas prizmu. Divi ļaunumi ir ietekmējuši Baltijas likteni – nacisms un komunisms, un divi režīmi ir trīsreiz okupējuši mūsu zemi: vispirms komunisti 1940., tad nacisti 1941. un atkal komunisti 1944. gadā. Un patiesībā mums Otrais pasaules karš beidzās nevis četrdesmit piektajā, bet gan tikai pēc piecdesmit gadiem, kad Latvijas zemi atstāja pēdējais krievu armijas karavīrs.

Kāds ir vācu laiks Latvijā? Divos vārdos – ilūziju sagrāve.

Pēc tā, ko bolševiki bija izdarījuši 1940. gadā, liela sabiedrības daļa vāciešus uztver kā atbrīvotājus. Tāpēc tautumeitas, kas fotogrāfijās ar ziediem sveic vācu karavīrus, nav fikcija. Ir cerības, ka okupācijas murgs beidzies, Latvija atkal būs brīva. Taču vācieši ātri vien visiem liek smagi vilties. Nekādu nacionālo ideju, nekādas Latvijas valsts, pat sarkanbaltsarkanais karogs sākumā netiek akceptēts! Ostlande – lūk, vārds re-

ģionam, kur ietilpst Latvija, Lietuva un Igaunija kopā ar Baltkrieviju.

Tiesa, ar laiku vācieši saprot, ka ir izdevīgi latviešos uzturēt nacionālo ilūziju. Turklāt nāk 1943. gads, Vācijai frontē kļūst aizvien smagāk. Lai papildinātu vācu armijas spēkus, izveido latviešu leģionu. Lai pavēsti par karā kritušajiem labāk saņem latviešu, nevis vācu sievieti, – ciniski saka kāds svarīgs nacistu vīrs. Lai gan leģionāru jautājums joprojām ir *karsts*, šodien pilnīgi skaidrs, ka viņi nekaroja ne par Vāciju, ne par nacismu. Lielais vairums sirdi ticēja, ka mirkli, kad Latvijai tuvojās krievi, ir vienkārši jācinās pret viņiem. Tātad – par brīvu Latviju. Kaut vai vācu formās, kaut vai arī maziņu sarkanbaltsarkanu karodziņu uz nozīmes. Paradoksāli, bet daudzi latvieši, kas karoja Sarkanās armijas rindās, arī bija par brīvu Latviju. Un viņiem pat karodziņa nebija.

Krievu propagandai mūsdienās patīk spēlēties ar faktu, ka leģionāri skaitījās *Waffen SS* spēkos. Esesieši – kara noziedznieki, un tā tālāk.

Lai pavēsti par karā kritušajiem labāk saņem latviešu, nevis vācu sievieti, – ciniski saka nacisti.

Patiesībā visu okupēto teritoriju iedzīvotāju formējumus vienkārši iekļāva šajā struktūrā, un kara beigās tajā jau vairāk nekā puse vairs nebija vācieši. Starp citu – slavenajā Nirnbergas tribunālā kara noziedzniekus apsargāja no leģionāriem veidotas vienības – vai angļi un amerikāņi pieļauti, ka to dara esesieši?

Kāds ir teicis, ka 100 000 latviešu šajā karā krituši par neko. Kā lai to izstāsta pasaulei, lai tā dzird?

SAGRAUTĀ VECRĪGA PĒC PADOMJU ARMIJAS ATKĀPŠANĀS. 1941.GADS.
FOTO: V. UPĪTIS, NO LVKFFDA FONDIEM.

Anna Peipiņa

*Anna Peipiņa,
žurnāla «Santa» redaktore un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja*

1941...1945

IDEĀLISTI

Viņi nešāva, nespridzināja tiltus, nelika pašdarinātas bumbas pie nacistu ēku parādes durvīm. Viņi neizskatījās pēc kara varoņiem – intelligenti, ar brillētēm un labām manierēm. Un tomēr viņi ir varoņi. Latvijas Centrālā padome ir viena no Otrā pasaules kara lappusēm, kas vienmēr būs un paliks Latvijas lepnums.

Kaut kas jādara!

Gadu gadiem tika uzskatīts, ka vienīgā pretošanās kustība vācu okupētajā Latvijā bija sarkanie partizāni. Padomju vēsturnieku shēmās neiederējās nacionāla pretošanās kustība, kas nostājās pret abām okupācijas varām.

Patiesībā šie cilvēki izvēlējās visgrūtāko ceļu, kāds vien tajos apstākļos varēja būt, – nostāties pret abiem režīmiem. Tas, protams,

bija drosmīgi, un tas bija vīrišķīgi, tomēr... Viņi nebija gladiatori, galīgi nē. Vienkārši šie cilvēki bija tā auguši un skolojušies, ka īsti neredzēja savu turpmāko dzīvi bez Latvijas. Un mirkli, kad viņi saprata, ka jaunā okupācija gan valkā izgludinātu formastērpu un nespļauj uz ielām saulespuķu sēkliņas, tomēr dziļi sirdī Latviju nicina tieši tāpat kā iepriekšējā, viņi nolēma kaut ko darīt.

Ir 1943. gads. Nu jau zudušas ilūzijas ne vien

par vāciešiem kā atbrīvotājiem, bet arī par nesagraujamo reiha armiju. Vāciešiem arī vajag karavīrus, un viņi veido Latviešu leģionu. Latviešu puīši, dziedot «jedritvaikociņ, tevi mīlu», sākumā tīri švītīgi dodas sist krievus, bet tad sāk nākt ziņas par Volhovas purvos kritušajiem. Par ko? Par Latviju? Par Lielvāciju? Turklāt karā iesaistās sabiedrotās Anglija un Amerika, un aizvien vairāk izskatās, ka vācieši karu zaudēs. Tas nozīmē, ka Latvijā

ANNA PEIPIŅA

Tā tas bija...

✖ 1941. gada 22. jūnijā **vācu karaspēks iebrūk** Padomju Savienībā, arī Latvijā. Sivas ciņas notiek pie Liepājas, kas krieviem ir svarīgs militāri stratēģisks punkts. Ilgus gadus pēc tam padomju propaganda tās pasniegs kā Liepājas aizstāvēšanas kaujas, taču faktiski krievu karaspēks cīnās ne tik daudz par pilsētu, cik par savu iespēju atkāpties. 1. jūlijā vācieši jau ir Rīgā. Divu nedēļu laikā viena okupācija nomainījusi otru, taču vairums latviešu kādu brīdi vēl ļaunas cerībām, ka ienākuši atbrīvotāji.

LIEPĀJA. 1941. GADS. FOTO NO JURA RAČA PRIVĀTKOLEKCIJAS.

✖ Okupācijas režīma pirmā asinszīme. 4. jūlijā tiek **aizdedzināta Rīgas horālā sinagoga** ar tajā esošiem dzīviem cilvēkiem. Formālais iegansts – atreibība par čekistu nošautajiem vāciešiem Rīgas cietumā (vairums čekistu it kā bijuši ebreji). Kara sākumā vācieši īpaši mērķtiecīgi iznīcina trīs iedzīvotāju grupas – ebrejus, čigānus un psihiatrisko slimnīcu pacientus.

FOTO NO LVKFDA FONDIEM

atgriezies iepriekšējie okupanti – krievi... Kaut kas jādara!

Pretošanās mēģinājumi, kas sākumā izpaužas kā skrejlapu izlīmēšana, veidojas par nopietnu pretestības kustību. Sanāk kopā cilvēki no četrām kādreiz, vēl pirms 1934. gada apvērsuma, Saeimā esošajām partijām. Tolaik par sociāldemokrātiem, Zemnieku savienību, Demokrātisko centru un kristīgajiem bija balsojuši apmēram puse visu vēlētāju, tātad pretošanās kustība tik tiešām pārstāvēja latviešu tautu.

Viņi sapulcējas 1943. gada 13. augustā Zemnieku savienības pārstāvja Ādolfā Klīves dzīvoklī Torņakalnā. No sociāldemokrātiem piedalās Bruno Kalniņš, no Latgales Kristīgo zemnieku un katoļu partijas – biskaps Jāzeps Rancāns, no Demokrātiskā centra – Konstantīns Čakste. Pirms tam gan nevar īsti vienoties, kā sauks kustību, – kāds iesaka Nacionālo komiteju, beigās tomēr paliek pie Latvijas Centrālās padomes. Ja būtu zinājuši, ka komunistiem pēc kara visa dzīve sastāvēs no centrālajām padomēm un komitejām, būtu palikuši pie kā cita. Bet ne jau par nosaukumu tobrīd laiks matus skaldīt.

Par LCP priekšsēdētāju ievēl Konstantīnu Čaksti. Cilvēku, kurš vēl pirms dažiem gadiem par tādu likteņa pavērsieni nevarēja ne iedomāties.

Konstantīns

Latvijas pirmajam prezidentam Jānim Čakstem bija deviņi bērni. Meitām ielika vienkāršus, skanīgus latviešu vārdus, bet dēliem tika visai pretenciozi, piemēram, Ģedimins. Vai Konstantīns. Sanāca gan tā, ka puika ilgi nevarēja to izrunāt, tāpēc sauca sevi par Tuntānu, un šī iesauka pēc tam viņam pielipa uz mūžu.

Konstantīns studē juristos, pēc tam veido spožu akadēmisko karjeru, studenti viņu mīl,

kolēģi ciena un mazliet apskauž – taču apskauž par spējām, nevis pareizo uzvārdu. 1934. gadā viņš kļūst par visjaunāko profesoru visā universitātē. Spoži! Turklāt pirms diviem gadiem Konstantīns apprecējis turpat universitātes lekcijās nolūkoto Anastasiju – glītu, gudru

un satīcīgu meiteni. Piedzimst divas meitiņas, jaukas kā lellītes, ģimene Lielupē uzceļ māju, un visi četri uz tās fona izskatās kā īsta brīvās, plaukstošās Latvijas reklāmbildīte. Ir tiešām labi. Un pat varas maiņa četrdesmitajā gadā no sākuma šķiet kā pārpratums, kas kaut kā atrisināsies. Lai nevajadzētu *sasmērēties* ar ideoloģiju, Čakste izvēlas rakstīt zinātnisko

Liktenis mīl pajokot. Īsi pirms aresta viņam paceļ algu līdz 400 reihsmarkām mēnesī.

darbu par «motorizēto satiksmes līdzekļu īpašnieku atbildību Latvijā». Starp citu, šī apolītiskā tēma noderēs viņam vēlreiz – jau praktiski gatavo darbu no jauna varēs pieteikt atkal vācu laikā...

Skaudra un nesaudzīga apziņa, ka viss ir daudz, daudz nopietnāk, atnāk četrdesmit pirmā gada 14. jūnijā. Izsūtīti ne vien vairāki universitātes profesori, bet arī māsa Maiga ar ģimeni. Starp citu, ja nebūtu sācies karš, 29. jūnija izsūtāmo sarakstā būtu arī Konstantīna

Kapteinis, kureliešu štāba priekšnieks. Vienmēr cīnījies tikai par Latviju un par to arī kritis; diemžēl viņa vārds joprojām maz pazīstams.

Par Kristapa Upelnika dzīvesstāstu varētu biezu romānu uzrakstīt. Dzimis 1891. gadā, izmācījies par tautskolotāju, tad mobilizēts cara armijā, bet kļuvis par latviešu strēlnieku. Šā iemesla dēļ, mūkot no vāciešu iespējamām represijām, *aizkūlies* vispirms uz Vladivostoku, tad uz Šanhaju. Bet tad – iedomājieties! – atsaucoties Latvijas pagaidu valdības aicinājumam, atgriežas Latvijā. Te vispirms veido karjeru armijā, vēlāk pievēršas tautsaimniecības zinātnēi, publicē darbus. 1940. gadā jaunā okupācijas vara Upelniku kā valsts kontroles revidentu atbrīvo no darba. Apbrīnojamā kārtā čeka viņu nearestē, un viņš aiziet tādā kā puspagrīdē. Sākoties karam, Upelnis iesaistās pretošanās kustībā. Viņš kļūst par Latvijas Centrālās padomes militāro līderi, bet tad arī par kureliešu štāba priekšnieku. Kad vācieši to sagrauj, vīrus saņem gūstā, bet Upelniku un vēl septiņus virsniekus – kā bīstamākos – nošauj. Upelnikam bija skarba, bet gudra un godīga cilvēka reputācija. Kopā ar tēvu pa kureliešu štābu dzīvojis arī viņa trīspadsmitgadīgais dēls Egils. Štāba sagrauves brīdī Egils nejauši paglābās, bet Upelnika vecākā meita Lauma gandrīz tikpat nejauši nokļuva bēgļu gaitās. Egils izauga Latvijā, bet Lauma pārcēlās uz Ameriku. Starp citu, Latvijā darbojas viņas dibinātais «Kristapa Upelnika fonds». Tas dara kļu, bet svētīgu darbu – palīdz veciem un vientuļiem cilvēkiem.

✳ Sarkanajai armijai pametot Rīgu, Centrālcieta pagalmā atklājas biedējoša aina.

Ap simt cilvēku, kas bijuši arestēti it kā par pretdarbību padomju varai, nošauti un aprakti cieta pagalmā. Dažiem aresta iemesli liktos smieklīgi, ja nebūtu tik traģiski, piemēram, jānūguns dedzināšana Līgo naktī kā signāls vācu aviācijai. Vēlāk šo notikumu izmanto vācu propaganda, to visā nežēlībā aprakstot grāmatā «Baigais gads». Lielākā daļa centrālcieta upuru tiek apbedīti Meža kapos Balto krustu kapulaukā. Tas pastāv līdz 1969. gadam, kad padomju vara krustus novāc un sāk jaunus apbedījumus. Taču latvieši vēl ilgi atceras šo vietu, un, sveču dienā nākot pie Čakstes pieminekļa, noliek svečīti arī Balto krustu vietā.

✳ Krievu virspavēlniecība pieņem lēmumu veidot nacionālu formējumu – 201. latviešu strēlnieku divīziju.

Komunisti, komjau-nieši, bijušie miliči, kreisi noskaņoti latvieši tajā iesaistās aiz idejiskiem apsvērumiem, bet daļa, piemēram, bēgļi, kas Krievijas kolhozos nonākuši necilvēcīgos apstākļos, vienkārši cer uz kaut cik labāku eksistenci. Sākotnēji divīzija patiešām ir latviska, bet pēc smagām kaujām tā tiek papildināta ar raibu kontingentu un sāk pārkrievoties. 1944. gadā divīzija ienāk Latvijā, un tad daudzviet, īpaši Kurzēmē, norisinās viena no smagākajām latviešu tautas drāmām – krievu pusē karojošiem latviešiem preti stājas vācu pusē karojošie latviešu leģionāri. Tēvs pret dēlu, brālis pret brāli...

Tagad grūti izskaidrot, kāpēc tieši šī vienkāršā melodija ar mazliet naivajiem vārdiem kļuva par neoficiālu leģionāru himnu. Katrā ziņā Eduards Rozenštrauks nez vai iedomājās, ka dziesmai ar Valdas Mooras vārdiem, ko viņš veltīja mīļotajai sievietei, būs tik neparasts liktenis. Te ne vārda nav ne par dzimteni, ne brīvību, ne karu. Bet varbūt tieši tādēļ laikā, kad nevarēja saprast, kam ticēt, kam ne, leģionāri dziedāja par lietām, kas nemainās līdz varām. Turklāt vairums viņu taču bija jauni puiši, kam nebija divreiz jātāsta, kas ir «mīlas viskrāšņākais zieds».

Kopā ar spaidu darbos nosūtītajiem latviešiem saldi skumjā dziesma aizceļoja uz Vāciju un pat tika iztulkota vācu valodā, bet Rozenštraukam visus padomju gadus bija uzspiests «tās leģionāru un fašistu līdzskrējēju dziesmas» autora zīmogs.

*Bij' vasara toreiz tik zaiga
Un ziedēja pļavas un sils.
Tu pretim man nāci tik maiga,
Tev galvā bij' lakatiņš zils.*

Piedz.

*Atmiņā lakatiņš zilais,
Mati kā saulstaru riets.
Biji man viena,
Nakts tu vai diena,
Mīlas viskrāšņākais zieds.*

*Tos vārdus, ko sniedzi man ķīlai,
Tos sirdī es ieslēdzu sev,
Jo toreiz es ticēju mīlai,
Un ticēju laimei un tev.*

*Tā pagāja vasarā zaigā,
Un novīta pļavas un sils.
Vairs nenāca meitene maigā,
Kam galvā bij' lakatiņš zils.*

ģimene. Taču viņam ir skaidrs, ka priecāties tur nav par ko. Sarkanos nomainījuši brūnie. Lai gan vācieši mēģina latviešos radīt sajūtu, ka viņi paši saimnieko savā zemē, piemēram, izveido zemes pašpārvaldi, ir skaidrs, ka lielākoties tā ir fikcija – nekādas reālas varas pašpārvaldei nav. Padziediet savas ligo dziesmiņas, sviniet svētīgus Ziemassvētkus, bet galvenais – dodiet mums graudus, gaļu un sviestu, sūtiet savas meitenes darbā uz Vācijas rūpnīcām, cietiet klusu, kad tās kaut kur pazūd, un izliecieties neredzam, kas notiek ar ebrejiem... Droši vien arī Čakste būtu varējis šo laiku kaut kā «pārziņot» – viņš taču nav politiski *sasmērējies*, turklāt viņam nūdien jādomā par ģimeni, par bērniem... Starp citu, liktenis mīl pajokot – īsi pirms aresta viņam tiek pacelta alga līdz 400 reihsmarkām mēnesī. Universitātē vēl nenojauš par to, ka profesors vada pagrīdes pretošanās kustību.

Uz ko viņi cer?

To, ka LCP pamatā apvienojušies juristi un bijušie politiķi, var just uzreiz – pamatīga programma, dokumenti balstās uz Hāgas cilvēktiesību konvenciju (saskaņā ar to nav tiesību būt latviešus darbā uz Vāciju un iesaukt vācu armijā). Pēc tam padomei pārmetīs, ka tā bijusi un palikusi vien šaura inteliģentu saujiņa un nav izvērsusies par īstu tautas pretošanās kustību (kā, piemēram, Francijā). Tur ir daudz taisnības. Taču vēl lielāka taisnība ir tā, ka LCP okupācijas gados ir teju vienīgais signāls visai pasaulei, ka Latvijas ideja vēl ir dzīva un ka latvieši nav tikai svešās uniformās tērpti karakalpi, bet joprojām tic savai valstij – bez komunistiem un bez nacistiem.

Uz ko viņi cer? Var jau teikt – uz brīnumu. Taču reiz šāds brīnums Latvijas vēsturē ir

noticis – kāpēc lai tas nenotiktu vēlreiz? 1919. gadā, kad ar sabiedroto palīdzību no Latvijas tika padzīti gan boļševiki, gan vācieši un Latvija kļuva brīva. 1943. gadā var cerēt ko līdzīgu – ja mirkli, kad vācieši atkāpsies un krievi vēl īsti nebūs ienākuši, kaut uz pāris dienām izdotos pārņemt varu un tūlīt pat vērsties pēc angļu un amerikāņu palīdzības, LCP būtu pilnīgi likumīgas tiesības pārstāvēt Latvijas tautu un atjaunot Latvijas valsti. Tagad tas liekas naivi, taču, pirmkārt, tobrīd vēl neviens nezina, ka pasaule jau atkal ir faktiski sadalīta, bet galvenais – pa diplomātiskajiem kanāliem caur Latvijas sūtņiem ārzemēs nāk šķietami drošas ziņas, ka sabiedrotie noteikti atbalstīs. Turklāt padomei ir ne vien deklarācijas un paziņojumi, bet arī militārs spēks – kurelieši.

Atceraties dziesmu «mēs sitīsim tos utainos, pēc tam tos zili pelēkos...»? 1944. gadā, kad vāciešiem zeme sāk svīgt zem kājām, viņi nolemj atjaunot aizsargu organizāciju (kas pirmajos kara gados bija aizliegta). To uzdod ģenerālim Jānim Kurelim. Latvieši ātri saprot, ka tā ir iespēja tikt pie ieročiem, it kā esot, tomēr

Atceraties dziesmu
«mēs sitīsim tos utainos,
pēc tam tos zili pelēkos...»?

patiesībā īsti neesot vācu kontrolē. Kurelis jau ir uzņēmis sakarus ar LCP, un kurelieši izdevīgos apstākļos gatavi kļūt par neatkarīgas Latvijas bruņoto spēku kodolu. Viņiem aizvien vairāk pievienojas arī dezertējušie leģionāri. Diemžēl vācieši attopas, ka kureliešu formējums kļūst pārāk nekontrolējams, aplenc to, atbrūpo un sagrauj viņu štābā Stiklos, netālu no Ventspils. Astoņus virsniekus, arī vienu no LCP līderiem kapteini Kristapu Upelnieku, nošauj, pašu Jāni Kureli arestē un aizsūta uz Vāciju, vēlāk viņš emigrē uz Ameriku. Taču tas vēl tikai būs.

✘ Sākotnēji vācu armijā tiek uzskatīts, ka nevāciešiem ieroci rokās nedrīkst dot. Taču 1943. gadā – pēc smagiem zaudējumiem Austrumu frontē – uzstādījums mainās. Tiek izveidots **Latviešu SS brīvprātīgais leģions**. Vārds «brīvprātīgs» tomēr ir fikcija – leģionā lielākoties iesauc ar pavēstēm. Leģionāru formastērpi ir līdzīgi vācu karavīru apģērbam, bet uz kreisās piedurknes ir vairodziņš sarkanbaltsarkanās krāsās un uzraksts «Latvija». Ģenerāli R. Bangerski ieceļ par leģiona ģenerālinspektoru, taču viņa pilnvaras ir ierobežotas.

LEĢIONĀRU
ZIEMAS CEPURE.

VĀCU ARMIJAS LATVIEŠU LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORS,
ĢENERĀLIS RŪDOLFS BANGERSKIS.

✘ Tiek likvidēts iepriekšējā sezonā par LPSR Drāmas teātri pārdēvētais Nacionālais teātris, tomēr **latviešu inteliģencei to izdodas atkarot**. 1942. gada janvārī tas atsāk darbību kā Rīgas dramatisks teātris. Talanta plaukumā ir tā laika aktrises Anta Klints un Ludmila Špilberga, teātri ienāk jauniņais Kārlis Sebris. Arī citos teātros ir daudz labu un vērienīgu izrāžu.

SKATS NO RAINA LUGAS «ZELTĀ ZIRGS», KAS IESTUDETA VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ MĀKSLAS TEĀTRĪ. PIEDALĀS AKTIERI HERMANIS VAZDIKS UN AUSTRA BALODE.

Arests

Redzot, kas notiek, LCP vēršas pie Zviedrijas valdības ar lūgumu uzņemt Gotlandē latviešu bēglus, kam draudētu briesmas no sarkanā terora. Uz Zviedriju dodas pārpildītas laivas. Čakste atsakās braukt, uzskatot, ka viņa pazušana uzvedinās uz pēdām citiem.

Viņu apcietina 1944. gada 29. aprīlī. Vācieši pagaidām īsti nezina, kurš ir LCP galvenais vadītājs, un nežēlīgi pratina nevainīgus jauniešus. Kad viens no viņiem, neizturējis pratināšanu, mirst, Čakste atzīstas pats. Tā kā viņš ir cienījams profesors, par viņa atbrīvošanu iestājas daudzi arī vācu aprindās ieredzēti cilvēki (piemēram, Zenta Mauriņa), dodoties vizītēs pie varas pārstāvjiem. Tomēr Čaksti neatbrīvo.

TIK PĀRPILDĪTAS BIJA BĒGLU LAIVAS, KAS DEVĀS UZ ZVIEDRIJU. BALTIJAS JŪRA, 1945. GADA MAIJS.

Viņu pārsūta uz Salaspils nometni, bet jau septembrī, krieviem tuvojoties, ieslodzītos pārved uz Štuthofu – līdzīgu nometni Polijā. Visi centrālpadomieši tiek vienā barakā un sākumā pat mēģina kaut cik turēties. Mācās angļu valodu, spēlēja šahu. Cer. Čakste vai nu tiešām ir, vai vismaz izliekas par optimistu, uzmundrina pārējos. Vēl četrdesmit piektā gada janvārī sūta cerību pilnu vēstuli sievai uz Zviedriju (Anastasija ar meitenēm spējēja aizbraukt no Rīgas burtiski pēdējā mirklī pirms krievu ienākšanas).

Taču tuvojas fronte, un vācieši nometni gatavo evakuācijai. Izvārguši, izbadējušies, slimi viņi dienā noiet pa vairākiem desmitiem kilometru. Ir stindzinoša ziema, sakrītis daudz sniega, un iešana ir uz nāves robežas. Bet arī tas nav viss. Pusceļā uz nākamo nometni viņi spiesti apstāties kādā ciematā, jo priekšā pārrauta fronte un ceļa nav. Tē viņus izvieto baismīgās barakās un šķūņos, kur pat lāvu nav, visi guļ uz zemes un silda cits citu ar ķermeņiem. Konstantīnam sašķobās veselība.

Kad visi vēl nākuši šurp pa piesnigušajiem Polijas ceļiem, viņš kādā brīdī sev neraksturīgās skumjās pēkšņi teicis, ka palikšot te uz mūžu un Latviju vairs neredzēšot. 22. februārī tas piepildās. Profesors Čakste nakti nav izturējis un no rīta tiek atrasts miris.

Konstantīna sieva ar meitām vēlāk pārceļas uz Ameriku. Viņa nekad vairs neapprecas.

Nogalinātais prezidents?

LCP pēc Čakstes aresta kādu laiku vēl darbojas Latvijā, taču, tuvojoties sarkanajiem, daļa pretošanās kustības dalībnieku nonāk Zviedrijā, daļa Vācijā. Ir labas idejas un centieni, taču nav vairs vienotības. Nav arī tāda vadītāja kā Čakstes.

Iespējams, ja Latvijai ar sabiedroto atbalstu tomēr izdotos izraut brīvību no abu okupantu nagiem, par Valsts prezidentu būtu kļuvis tieši viņš. 1945. gadā, kad vieni okupanti iznīcināja latviešu cerību uz brīvu valsti, otri smagos apstākļos lika iet bojā tās iespējamajam prezidentam...

Pirms dažiem gadiem vispirms radās, pēc tam tika noraidīta ideja celt pieminēkli Konstantīnam Čakstem, lai gan bija savākta lielākā daļa vajadzīgās naudas. Daudziem patika tēlnieka Gļebs Panteļejeva pieminēklā makets, daudzi iebilda. Taču tam ir skaists un ļoti precīzs nosaukums. «Ideālisma formula».

Gandrīz visu kara laiku – no 1941. gada 1. jūlija, dienas, kad Rīgā ienāk vācu karaspēks, līdz pat 1945. gada 29. aprīlim – iznāk laikraksts «Tēvija». Tā ir galvenā vācu okupācijas režīma tribīne latviešu valodā, un informācija tiek pasniegta atbilstošā propagandas mērcē – vācu armija svin nemitīgas uzvaras un latviešu tauta sajūsmā par atnesto brīvību tai aplaudē. Tomēr acīgs lasītājs cauri rindām var izlasīt daudz vairāk, nekā būtu gribējuši laikraksta izdevēji.

Pirmais numurs iznāk ļoti mazorīgā tonīkārtā ar lielu Ādolfā Hitlera bildi un stāstu par to, kā pie Brīvības pieminekļa gulst ziedu klēpji. Komiska izskatās ziņa kādā decembra numurā, ka modes noteicēja vairs neesot Parīze, bet gan – nu, protams! – Berlīne! Tālāk numuru pēc numura var izsekot visu kara gaitu – 1942. gadā aicinājums pieteikties darbam Vācijā, nākamajā gadā – pirmās ziņas par latviešu leģionāru formējumiem. Ar katru kara gadu «Tēvija» aizvien niknāk vēršas ne vien pret bolševikiem, bet arī pret sabiedrotajiem – angļiem, amerikāņiem. 1944. gadā parādās «10 noteikumi gaisa aizsardzībai». Skaidrs, tuvojas fronte. Šajā gadā laikraksta redakcija pārceļas no Rīgas uz Liepāju un turpmāk strādā tur. Pēdējā gada numuros jau lasāmi īsi, bet daudznozīmīgi sludinājumi, piemēram, 23. martā: «Šodien jāaptumšo no 17.45 līdz 5.35.» Pēdējo lappusi, kur visus kara gadus tradicionāli tika publicēti romāni turpinājumos un dzeja, tagad piepilda sīkas vārdu un uzvārdu rindiņas. «Meklē piederīgos,» – tā vēsta virsraksts...

NO LATVIJAS NACIONĀLĀ VĒSTURES MUZEJA KRĀJUMIEM

✖ Jau pašā kara sākumā latvieši tiek iesaistīti darba dienestā. Daudzus aizved darbā uz Vāciju, kur sācis trūkt darbaroku. Taču arī Latvijā palikušajiem neklājas viegli – zemniekiem ir milzīgas **produktu normas**, kas jānodod varas iestādēm. Uz Vāciju tiek sūtīts viss, bet jo īpaši labība.

✖ Ilgus gadus padomju bērni vēstures grāmatās lasa par skolnieka, **komjaunieša Džema Bankoviča varoņdarbu** – par viņa sarīkoto sprādzienu Doma laukumā vācu mītiņa laikā. Patiesība ir drusku citāda. Mītiņu vācu okupācijas iestādes sarīko sakarā ar Maskavā notikušo sabiedroto tikšanos, kurā Latvija it kā jau atdota krieviem (patiesībā tikšanās dokumenti par to neliecina, taču vāciešiem tas ir labs iemesls uzkrināt patriotismu). Pirms mītiņa Džems Bankovičs laukumā novieto spridzekli, taču tas detonē divas stundas ātrāk, nogalinot trīs un ievainojot vēl divus praktiski nejaušus cilvēkus. Spridzekli viņam iedevis Rīgas pagrīdes komjauniešu vadītājs Imants Sudmalis. Abus arestē un pakar.

✖ Karš aizvien vairāk ienāk arī sadzīvē. Laikraksti publicē padomus, kā, piemēram, **kara laika apstākļos pašiem pagatavot ziepes** bez ziepjakmens (rūpnieciski ražotās vispirms pienākas armijai) – gaļas ziepes, sārmu ziepes. Kā ziepju aizvietošanai tiek ieteikti kašņi – tos izkaltē cepeškrāsnī, samal, iemaisa ūdenī un tajā mazgā veļu.

Viena nakts vācu cietumā

Liliāna Štauere no 1942. gada mācījās Jelgavas sieviešu ģimnāzijā. Viņai jaunības, ballīšu un randiņu laiks sakrita ar vācu okupācijas laiku, kopā veidojot visai neparastu atmiņu kokteili.

«S kolā no rītiem mums lika dziedāt Vācijas himnu, bet mēs, lielākā daļa Jelgavas sieviešu ģimnāzijas audzēkņu, tikai mutes plātījām. Vairāk nekā simts meiteņu, bet – neskan... Tās mūsu mēmais protests. Ienāk apgabala komisārs Medems, maza auguma, dusmīgu sejas izteiksmi, un saka: «Lēdijas, jūs gribat Vācijas darba nometnēs nonākt.» Negribējām, protams. Dziedājām...» Šis un varbūt vēl dažs atgadījums tā stingrāk saistās ar vācu okupācijas laika atmosfēru, taču kopumā Liliānas atmiņā tas palicis kā jaunības maksimālisma un ballīšu laiks. «Ilgad tā padomājot, traki sanāk – karš, bet man tik pozitīvas atmiņas. Jauns cilvēks jau uz to visu citādi skatās. Jā, mēs, meitenes, bijām nobrīdinātas ar armijniekiem neielasties. Mūs baidīja ar dažādiem šausmu stāstiem, bet mēs turējamies bariņos un bailes neizjutām. Krievu armijnieki, tie gan atstāja drausmīgu iespaidu: netīri, nepiemīlīgiem ģimjiem, bet, kad ienāca vācieši, tādi simpātiski, kārtīgi, tā vien gribējās pafirtēt. Naivas bijām. Spilgti atceros, kā pie mums piestāja kāda vācu armijnieku smagā mašina. Nu, tāda ar kasti, uz kuras vāciski bija rakstīts «Gas». Mēs ar nodomājām, redz, gāzi ved. Tikai pēc gadiem, kad uzzinājām, kas tās par šausmu mašinām – gāzes

LILIĀNA KOPĀ AR SAVU ĢIMNĀZIJAS LAIKA DRAUGU JEVGEŅIJU 1945. GADĀ.

✘ Latviešu kultūra spītīgi turējās pretī skarbajiem juku laikiem. Ne vien Rīgā, bet arī Jaunpiebalgā. Te vācu okupācijas laikā tapa **Piebalgas mākslas muzejs**. Tā aizsākumi gan meklējami 30. gados, kad novadā, kurā dzimis ne viens vien gleznotājs, vairāki mākslinieki apvienojušies biedrībā, lai izveidotu izcilu mākslas darbu kolekciju un to piedāvātu vispārējai apskatei. Kolekcijai darbus sācis vākt Jaunpiebalgas gleznotājs, zīmētājs, mākslas kritiķis Jēkabs Strazdiņš. Un interesanti, ka visvairāk mākslas vērtību tika sakrātas tieši kara laikā. Žurnālā «Laikmets» 1943. gadā rakstīts, ka tobrīd Piebalgas muzejā jau ir ap 100 darbu (J. Rozentāls, J. Valters, V. Purvītis, G. Šķilters, K. Miesnieks), tiesa gan, pagaidu telpās – Pēteru pamatskolā – tobrīd bijuši apskatāmi vien 40 darbu. Diemžēl kara beigās Pēteru pamatskola tika pārvērsta

JĒKABS STRAZDIŅŠ.

par lazareti, un varēja pieņemt, ka visi darbi ir iznīcināti. Tomēr 1999. gadā cēsniekus gaidīja atklājums. Kad Vidzemes kultūras pieminekļu inspektors Jānis Kalnačs un Cēsu muzeja speciāliste Dace Puķīte kopā ar Zosēnu pagasta padomes priekšsēdētāju Robertu Ruķi ieradās apskatīt tolaik neapdzīvotās Zosēnu pagasta Kalna Ormaņu mājas, ieraudzītais pilnīgi satricis. Uz grīdas starp dažādām dražām bija vairākas gleznas. To starpā J. Valtera Vācijā gleznota ainava un E. Brastiņa aina ar kailu meiteni šūpolēs (attēlā). Pēc īsa laika kaimiņmājā tika atrasts vēl viens darbs – J. Madernieka dekoratīva kompozīcija. Varēja pieņemt, ka Jēkabs Strazdiņš, vēlēdamies pasargāt kolekciju, to atstājis vairākās mājās, tā sauktajā Zosēnu pagasta Ormaņu māju pudurī. Daudzi darbi, kad tika atrasti, bija katastrofālā stāvoklī, tagad tie ir restaurēti.

kameras, kur indēja cilvēkus –, sapratām realitāti...» atceras Liliāna.

Ģimnāzijas ēkā kara laikā bija izvietotas armijas kazarmas, tāpēc mācīšanās notika pielāgotās telpās trīs mājās dažādās pilsētas vietās. «Arī tas mums patika – vai uz katru stundu bija jāiet savā ēkā, tāpēc, ja mums kāds priekšmets nepatika, mierīgi varējām nokavēt. Nepaspējām aiziet...» nosaka Liliāna. Tomēr mācības bijušas stingras. «Lai beigtu katru klasi, bija jākārto gala eksāmeni. Nenokārtoji, paliec uz otu gadu. Mūsu klasē mācījās 52 meitenes, bet ģimnāziju pabeidza tikai 15,» stāsta Liliāna.

Lai arī viņa nāca no laukiem, Zaļenieku pagasta, Liliānai Jelgava nebija sveša un, te ierodoties, viņa jutās visai komfortabli. «Vai, cik ļoti toreiz gribējās būt vecākai par saviem 14 gadiem! Jau nākot uz ģimnāziju, es biju izplānojusi, kā to panākt. Izlūdzos mammai, lai viņa palīdz sameklēt kādu no pagasta meitenēm, kas skolu jau beigusi un varētu man aizdot savu veco skolas cepuri. Ak, tu kungs, cik es biju lepna tai pirmajā skolas dienā, kad citas meitenes stāvēja klasē ar savām jaunajām stīvajām cepurēm galvās, bet man bija vecā – tāda, kas skaidri rādīja, neesmu nekāda iesācēja. Un tā nodomāja ikviens, kas mani uz ielas ar to cepuri redzēja,» atceras Liliāna.

Iespējams, šī pārdošība ļāva Liliānai cerēt, ka viņas patieso vecumu nepamanīs arī karavīri, kas apsargāja pilsētas balles. «Nu, nevarēja mūsu vecumā uz tām ballēm iet, bet vai kā gribējās. Un tad mēs šmaucām iekšā, cerot, ka mūs neatklās. Un daudzreiz arī neatklāja, bet vienreiz... Pamanīja un aizveda uz vācu cietumu. Nostrosteja mūs un lika visu nakti cietumā pavadīt. Tagad es smejos, ka traks man tas vācu laiks bijis – vienu nakti cietumā sēdēju. Sākumā jau bijām ļoti nobijušas, bet, kad sapratām, ka vācu zaldātiņi vairāk grib ar mums pakoķēt nekā sodīt, tad iejutāmies lomās un visu nak-

ti ar viņiem noplāpājām. Var jau būt, ka mūsu smaids bija par iegānu, kāpēc par šo notikumu pat skolas direktoram netika ziņots,» spriež Liliāna.

Liliāna nebija klases audzinātājas mīlule. Viņai bieži nācās ciest savu izdarību dēļ. «Nu, nepatika, ka es uz tām ballēm eju vai stundu nokavēju. Sods? Tad bija jāstāv kājās ilgi, vai vispār no klases izraidīja. Bet tad, kad pirmo reizi ilgviltnus ieliku, kas skolā nu nekādi nebija ļauts, man skolotāja pabāza zem ūdens un mazgāja galvu. Bet, ak, tu neraža, jo vairāk mazgā jo tie mati pūkaināki,» atceras Liliāna.

No skolas laika viņai spilgti palicis atmiņā arī tas, kā katram laikam tika pielāgota latviešu literatūra. «Mēs sakām, ka krievi daudz ko

Traki sanāk – karš, bet man
tik pozitīvas atmiņas.
Jauns cilvēks jau uz to visu
citādi skatās.

pa savam uztaisīja, bet vācieši nebija labāki. Latviešu literatūru mums tik savādi mācīja, ka mamma mājās smaidīja vien. Piemēram, Raiņa «Zelta zirgu» mums tā pārveidoja, ka iznāca stāsts par pavasara atnākšanu, – Saulcerīte bija pavasaris, kas atnāk; Antiņš pavasara sveicinātājs; septiņi kraukļi – septiņas nedēļas dienas. Kur nu te nesmīkņāt,» piebilst Liliāna.

Vēl Liliāna atceras Brigaderes darbu «Kvēlošā lokā», kas vāciešiem šķitis īpaši uzteicams, ļoti nacionāls, jo vērstas pret padomju varu.

Tieši ģimnāzijas gados tapa arī Liliānas pašas pirmais dzejolis «Koknese». «Tā iedvesma laikam nāca pēc klases ekskursijas uz Koknesi. Smagās mašīnas piekabē sasēdāmies un braucām. Iedeva mums brezentu, ko virsū uzvest, ja nu uznāk lietūs, un braucām.» Tagad Liliānai Štaueri pašas sarakstīto dzejoļu ir ap 200, tie publicēti arī grāmatās.

It kā atbalsojot notikumus, apgērba siluetu līnijas kļūst skarbākas. Dāmu kostīmi pēc vīriešu šnītes. Jaunums – divu materiālu kombinācija.

Recepte no 1942. gadā izdotā krājuma «Kara laika virtuve» ar «praktiskām kara laika receptēm, kas piemērotas mūsu tagadējiem apstākļiem».

250 g griķu miltu aplej ar nepilnu litru vāroša ūdens un maisa, kamēr mīkla atlec no bļodas malām. 60 g speķa sagriež mazos gabaliņos un izticina, taukos pagrauzdē 100 g mazos, četrstūrainos gabaliņos sagrieztu baltmaizi, abus – speķi un baltmaizi – pieliek griķu mīklai un atkal mīca, kamēr mīkla kļūst spīdīga un atlec no bļodas malām. Klīmpas vāra vieglā sāls ūdenī, gatavas ar putu karoti no ūdens izceļ, glīti sakārto uz karstas bļodas un pasniedz galdā ar nesaldinātiem augļu ēdieniem, vislabāk ar brūklenēm.

P.S. Mēs šo recepti izmēģinājām un nospriedām, ka tas tiešām ir kara laika ēdiens – taupīgs un sātijs, taču ne sevišķi garšīgs.

✱ 1944. gada oktobrī **krievi ienāk Rīgā**. Visu padomju laiku uzturēta leģenda par to, kā padomju karspēks pēkšņā triecienā, ar amfibijām šķērsojot Ķīšezaru, varonīgi ieņem Rīgu, lai vācieši nepaspētu pilsētu saspridzināt un sagraut. Patiesībā vācieši tajā mirkli jau no Rīgas ir atkāpušies, turklāt visai organizēti. Kad latviešu korpusa karavīri ienāk Rīgā, viņus sagaida dažādi. Daļa ar bailēm un klusumu, bet daļa tiešām ar gavilēm un ziediem – galu galā ne vienam vien radi un paziņas karo krievu pusē un beidzot ir cerības ieraudzīt viņus mājās.

✱ Pusgadu ilgst **cīņas Kurzemes katlā** – no 1944. gada oktobra līdz pēdējai kapitulācijas dienai 1945. gada 8. maijā. Sešas liellaujas, kurās krievi bez mulsma sūta nupat mobilizētos latviešu puišus, it īpaši no Latgales – neapmācītus un kaujām nesagatavotus. Daļa bēgusi no vilka (paspējusi dezertēt no leģiona), taču nokļuvusi lāča nagos – krievu armijā...

VĀCU ARMIJAS VEZUMNIEKI PĒC VĀCU ARMIJAS KAPITULĀCIJAS KURZEMĒ. KURZEME, 1945. GADA MAIJS.

1945...1953

DAUDZI ŠAJĀ LAIKĀ VĒL JOPROJĀM DZĪVO
AR CERĪBU – NĀKS ANĢĻI, ZVIEDRI, AMERIKĀŅI,
PALĪDZĒS, ATBRĪVOS. DAŽI ZEMNIEKI UZSKATA,
KA NEVAJAG NODOT PIENU, GAĻU UN LABĪBU,
JO TŪLĪT NĀKS SABIEDROTIE...
IR NOJAUSMA, KA VARBŪT KAUT KAS SĀKSIES.
NOJAUSMA AR CERĪBĀM VAI AR BAILĒM –
KĀ NU KURAM..

Bailes un cerības

Man šis laiks mazliet noslēpums, mazliet mīkla, bet arī realitāte, kas mājās fotoalbumos redzēta un stāstos dzirdēta. Tas ir manu vecāku jaunības laiks un manu vecvecāku brieduma gadi. Vēstures dokumentu sakārtotajā plauktā šie gadi dokumentējas ar nosaukumu «Atkārtota okupācija un staļinisms», bet es, skatoties uz sev blakus esošajiem pensionāriem un jautājot, kā viņi tai laikā jutās, saprotu vien to, ka arī tai laikā cilvēki dzīvoja, mīlēja un cerēja. Man tuvu cilvēku atmiņās tas ir laiks, kad viss vēl priekšā un sirds joņo kā traka, jo vēl jāmacās, jāsaprot, kādu darbu veikt, kā naudu pelnīt un ko mīlēt. Viņu bērni vēl tikai piedzims, un arī profesijas izvēle vēl ir lielais jautājums. Un, lai gan uz šo mazliet noputējušo vēstures plauktiņu šobrīd var palūkoties kā vienu vienīgu melnu svītru laika ritumā, es saprotu, ka cilvēki to paši neizvēlējās. Viņi vienkārši dzīvoja. Bet kas notika apkārt?

Sarkanā armija Latgalē un Vidzemē ienāca 1944. gada jūlijā, bet Kurzeme kapitulēja 1945. gada 8. maijā. Tas arī ir sākums tam sarežģītajam laikam, kad vieni iekāpa tajās laivās, kas peldēja uz glābjošo krastu, savukārt citi tajās, kas tika ierautas bargā virpulī un pat atvarā. Un tomēr... Bija cilvēki, kas jebkuros, arī šajos laikos, pēdējo izvēli paturēja sev. 1949. gadā no partijas tika izslēgta Madonas apriņķa ciema padomes sekretāre Velta Kalašņikova, jo viņa 25. martā bija atteikusies piedalīties izvešanā. Viņa vienkārši pateica, ka neies par ceļa rādītāju.

Kurss uz kolektivizāciju bija sācies, tomēr tas notika lēni, ar pierunāšanu visādos veidos. Kolhozi bija mazi, pārsvarā tur apvienojās trūcīgākie zemnieki. Deportācija bija būtisks stimuls, kas veicināja kolektivizāciju, taču tai bija arī otrs mērķis – iznīcināt pretošanās kustību. Abi mērķi bija saistīti, jo skaidrs, ka nekollektivizētus zemniekus viensētās grūtāk kontrolēt un viņiem vieglāk atbalstīt partizānus. 1949. gadā pēc 25. marta nedēļas laikā pat par 50 procentiem pieauga kolhozu skaits. Cilvēki aizbailēm jautājumus neuzdeva, nepretojās un stājās kolhozos.

Jau 1950. gadā valsts kontrolēja gandrīz visu. Ne parasts cilvēks, ne padomju ierēdnis, ne pietiekami augsta ranga funkcionāri, neviens nejutās drošs. Visi baidījās. Staļins pats baidījās, ka viņu noindēs, bet pārējie baidījās no Staļina. Un represijas bija vajadzīgas, lai nodrošinātu nomenklatūras un ierēdniecības lojalitāti, jo neviens nezināja, par ko var represēt un kurā brīdī.

Ar 1949. gadu sākās izteikta kampaņa pret kosmopolitismu un par orientāciju uz lielo krievu kultūru, no kurienes nāk visi sasniegumi... Kampaņa ietekmēja daudz cilvēku dzīves. Daudziem augstskolu pasniedzējiem nācās publiski nožēlot grēkus par to, ka viņi atradušies dažādu Rietumu teoriju iespaidā, –kaitīga izrādījās kibernetika, ģenētika. Parādījās arī uzskats, ka jāiznīcina Vecrīga, jo tā ir vācu bruņinieku mantojums. Par laimi, kampaņa nerealizējās, taču Rātsnamu un Melngaiļu namu šai

laikā paspēja uzspriecināt.

Daudzi šajā laikā vēl joprojām dzīvoja ar cerību – nāks angļi, zviedri, amerikāņi, palīdzēs, atbrīvos no padomju okupācijas. Šīs ilūzijas bija dažviet tik stipras, ka bija zemnieki, kas uzskatīja, ka nevajag nodot pieņu, gaļu un labību, jo tūlīt nāks angļi un atbrīvos... Tikai pēc Ungārijas notikumiem 1956. gadā tapa skaidrs, ka neviens nenāks palīgā. Atmosfēru uzkurināja arī padomju propaganda, avīzes un radio runāja par imperiālistiem, kas žvadzina ieročus, par atomkaru. Cilvēki klausījās radio, lasīja avīzes, un tas viņos uzturēja zi-

Visi baidījās. Staļins pats baidījās, ka viņu noindēs, bet pārējie baidījās no Staļina.

nāmu nojausmu, ka varbūt kaut kas sāksies. Nojausma bija ar cerībām vai ar bailēm – kā nu kuram..

Katras ģimenes ikdiena bija stipri atkarīga no darbavietas, kur strādāja pieaugušie un kur tika izsniegtas pārtikas kartītes. Ja nebija pelnītāja, ja nebija pietiekami labas algas, tad stāvoklis bija diezgan bēdīgs. Cukurs bija deficīts līdz pat laikam, kad Padomju Savienība sāka draudzēties ar Kubu. Taču ar pārtiku, īpaši Rīgā, nebija tik slikti, tikai lielākai daļai cilvēku nebija naudas.

Staļina nāve 1953. gada 4. martā bija risinājums, jo draudēja absolūta bezizejas situācija. Nevar cilvēks ilgi dzīvot bailu un nomāktības situācijā.

Liena Britāne

Liena Britāne,
žurnāla «IEVAS Māja» galvenā redaktore un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

TAUTAS TIESAS TIESNEŠU VĒLĒŠANAS. RĪGAS PILSĒTAS
SARKANARMIJAS RAJONA 7. IECIRKNĒ BALSO
ZĒĻU FABRIKAS «AURORA» DARBA PIRMRINDNIECES
ANNA ZAHAROVA UN JEVĢENĶJA LUKINA.
FOTO: J. KRIEVIŅŠ, NO LVKFDA FONDIEM.

Ilgi mani neredzēsi...

Šķiršanās no mīļiem cilvēkiem, no savas zemes, mājām un mantas kļuva par ikdienu un skāra gandrīz katru latviešu ģimeni. Mans stāsts ir par trim šķiršanās epizodēm, ko uzklāsi no diviem man tuviem cilvēkiem – tēva Jāņa, kas palika šaipusē, un radnieces Veltas, kas lielāko sava mūža daļu nodzīvoja Amerikā.

Kas ir staļinisms, manam tēvam Jānim Britānam nācās uzzināt jau no septiņu gadu vecuma. Viņa mātesmātei Ilzei Krastiņai Krievijā pēc mācībām bija palikuši divi dēli – Jānis Krastiņš un Krišjānis Krastiņš. «Vecāmāte man bērnībā bija tuvākais cilvēks, auklēja un aprūpēja, kad tēvs bija tūrmā vai kūti, vai kuļšanas talkā. Viņas bēdas bija arī manas bēdas, kad vecāmāte saņēma vēstuli, ka Krišjānis, saimnieciskais darbinieks Krimā, apcietināts un pazudis bez vēsts,» viņš atceras. Ilze Krastiņa savā nāves stundā nezināja, ka jaunākais dēls vēl dzīvs. Zināja gan, ka vecākais dēls, Tiesības akadēmijas rektors profesors Jānis Krastiņš ir tautas ienaidnieks un 1938. gadā tiesas procesa laikā izdarījis pašnāvību. «Tēvs Pēteris visiem iespējamiem līdzekļiem sekoja latviešu prāvām Maskavā. Atkal – nošauts, nošauts, nošauts... – tā viņš paklusu stāstīja mātei, nepiedomājot, ka arī es dzirdu. Tād 1944. gadā, tuvojoties krievu armijai, dzimto pusi atstāja

tēva māsa ar ģimeni, dodoties emigrācijā, pēc tam 1945. gadā Elkšņu mežā krita brālēns, kas slēpās no mobilizācijas. 1949. gadā 25. martā no manas klases Zasā paņēma divus, bet 1951. gadā arestēja māsasvīru... Tā laikā no 1940. gada līdz 1953. gadam, kad nomira Staļins, bet man palika 24 gadi, – veselus 13 gadus tātad – bija sajūta, ka jebkurā mirklī var pienākt klāt cilvēks un pateikt, lai nāku līdz. Var piedauzīt pie durvīm jebkurā diennakts stundā un likt sagērbties. Un tās tad būtu beigas. Nedomāju, ka es viens biju tik bailīgs. Varbūt kļūdos, bet man liekas, ka tā šos trīspadsmit gadus jutās katrs normāls Latvijas cilvēks.»

Ko nozīmē vienā svētdienas pievakarē izbraukt no mājām un dzimtenē uz dzīvi atgriezties tikai pēc piecdesmit gadiem – to tikai šodien spēj apjaukt Velta Sila, mana vectēva māsasmeita. Jā, četrdesmito beigās sākās izbraukšana uz ASV, uz Kanādu, uz Austrāliju, latvieši izklida pa visu pasauli un tikai palēnām apjauta, ka trešais pasaules karš tik drīz

JĀNIS BRITĀNS 1950. GADĀ PIRMS AIZIEŠANAS DIENESTĀ UN 2008. GADĀ.

nesāksies un ir jāmēģina pierast pie dzīves svešatnē. Taču piecdesmito gadu sākumā aukstā kara psihoze un konfrontācija atkal uzturēja

cerības, ka varbūt kaut kas varētu mainīties. Tiesa, 1945. un 1946. gadā ļoti daudzi paspēja atgriezties – gan leģionāri, gan tie, kas paši devās bēgļu gaitās. Padomju varas iestāžu oficiālā politika līdz pat 50. gadu beigām bija – veicināt latviešu un baltiešu atgriešanos atpakaļ... Tād gan politika izmainījās, un galvenā tendence bija panākt, lai trimdas sabiedrība atzīst Padomju Latvijas pastāvēšanu. Tiesa, jau 50. gadu sākumā cilvēki sāka baidīties no fakta, ka radinieki ir ārzemēs, reti kurš uzdrošinājās sarakstīties.

LIENA BRITĀNE. FOTO: MĀRTIŅŠ ŠVĒDE UN NO PERSONĪGIEM ARHĪVEM

Tā tas bija...

ZVIEDRIJĀ INTERNĒTO LATVIEŠU LEGIONĀRU IZDOŠANA PADOMJU SAVIENĪBAI 1946. GADA 25. JANVĀRĪ. VIDŪ – PULKVEŽLEITNANTS KĀRLIS GAILĪTIS.

1946

+ 25. janvārī saskaņā ar Zviedrijas valdības rīkojumu Padomju Savienībai tiek izdoti 130 latviešu leģionāri.

+ 16. maijā lielāko daļu 1945. gada nogalē un 1946. gada sākumā arestēto Latvijas Centrālās padomes aktivistu tiesā LPSR Iekšlietu ministrijas karaspēka Kara tribunāla sēdē Rīgā, piespriežot brīvības atņemšanu uz dažādiem termiņiem līdz pat 25 gadiem.

1947

+ No 7. līdz 16. janvārim LPSR Iekšlietu Tautas komisariāta Kara tribunāls iztiesāja laikrakstu «Latvija» un «Mazais Latvīs» izdevēju un izplatītāju lietu, apsūdzot viņus dažāda veida pretpadomju darbībā. 1946. gadā padomju drošības iestādes laikrakstu «Latvija» un «Mazais Latvīs» izdevējus K. Dravu, J. Liezeri un A. V. Teru jau bija arestējuši. K. Dravam un J. Liezerim piesprieda augstāko soda mēru – nošaušanu. Spriedumu izpildīja 1947. gada 8. martā. Pārējie notiesātie tika sodīti ar ieslodzījumu no pieciem līdz desmit gadiem un nometinājumu no trim līdz pieciem gadiem. Žurnāli sāka iznākt vācu okupācijas laikā, kad tos izdeva pretošanās kustības vārdā, un turpināja iznākt Padomju okupācijas laikā.

FOTO NO LATVIJAS OKUPĀCIJAS MUZEJA ARHĪVA

VELTA SILA, DZIMUSI INDĀRE,
1943. GADĀ UN 2008. GADĀ.

1.epizode

Šķiršanās no dzimtenes

«Tas bija svētdienas vakars 1944. gada 29. jūlijā, kad izbraucām no Siļu mājām ar trim zirgiem, bet ceturtais bija piesiets pie ratiem,» atceras Velta Sila. No Siļiem viņi izbrauca septiņi – Berta Indāre, dzimusi Britāne, ar vīru Pēteri Robertu Indāru, meitu Veltu un četriem dēliem, vēl ratos ar visu pēli ieliekot vecomāti, jo viņa tobrīd jau bija uz gultas guļoša. «Ceturto zirgu, kas bija piesiets pie ratiem, visi sauca par Veltas zirgu, un tas bija mans pūra zirgs. Vispirms braucām uz radu mājām, lai izdomātu, ko īsti darīt tālāk. Varbūt palikt tur? Taču tur bija pilns vācu zaldātu, kas atkāpjoties brauca ar tādām krievu *raspuskām*, kā mēs saucām, katrā bija viena *duņa* iekšā, ko viņas tur darija, es nezinu, vai kartupeļus mizoja, vai ko... Nolēmuši doties tālāk, vecomāti atstājām pie tēva

radiem, vēl pa ceļam iebraucot pie mammas brāļa Krišjāņa. Viņš palika, skaļi raudādams un kliegdam: tu, Robert, izputināsi savus bērnus, prom vedot! Mēs tomēr aizbraucām...» tagad atceras Velta Sila. «Lopus, kas vēl bija līdzī, viņam arī atstājām.» Un prombraucot raudājis ne tikai Krišjānis, raudājuši visi. Tomēr Pēteris Roberts Indārs lēmumu nemainījis un teicis: «Es jau pie krieviem esmu bijis, tāpēc zinu,

ka braukšu prom.» Ganībās pārgulējuši, un, saulītei lecot, tēvs visu savu ģimeņi modinājis, sakot, laiks ceļā... Velta bija vecākā – viņai jau bija 21 gads. «Aizbraucām līdz Viesītei bez govīm, bet sapratām, ka tā nebūs labi, jo visiem ir piens, bet mums nav,» viņa at-

ceras. Pirms braukšanas nokāvuši vairākas cūkas. «Gaļa bija sālīta un pussālīta, bet daudz izmetām, jo palika sliktā... Mazais brālis Gunārs bija slims ar pleirītu, taču vācu dakteri viņam uz goda palīdzēja.»

Skats, kas palicis atmiņā, nav nekāds košais, jo visur apkārt dedzis un kūpējis. Ķegumā gandrīz tikuši zem bumbām, labi, ka zirgi bijuši ievesti krūmos.

Tā līdz Liepājai braukuši trīs mēnešus. Uz Vāciju aizveduši līdzī rudzu miltus, arī raugs abām ar mammu bijis līdzī, jo pašas cepušas maizi. Liepājā uz armijas kuģa tikuši vienķēji. Tikuši visi, kas vien gribējuši. «Vācieši bija ļoti solidi... Mums bija mazs sunītis līdzī, vēl kucēns, par Lācīti sauca. Puikas visu laiku stiepa viņu līdzī. Lai gan dzīvniekus neļāva ņemt līdzī, kucēnu atļāva. Taču, kad bijām jau tikuši līdz sādžai, kur mūs iemitināja, nāca tanks un sabrauca sunīti... Tā bija kā ot-

ra atstāšana, tik šausmīgi žēl visiem bija. Tas bija pēdējais kukainis no mūsu mājām, visus pārējos pārdevām Liepājā. Kad bijām no ratiem izlādējuši savas mantas, tēvs apķērās ķēvei Zuzei, kas bija labs darba zirgs, ap kaklu un teica: kaut tu būtu labāk mani aizvedusi uz kapiem... Ir šausmīgi, kad tev, cilvēkam, negribot jābrauc prom...»

Tagad gan Velta teic, ka ceļojums pāri visai Latvijai bijis piedzīvojumiem bagāts, vasara bijusi skaista un auglīga... Taču, atceroties, kā pirms prombraukšanas viņa nolauzusi ziedošos liepas zarus un glabājusi, līdz tie pavisam sabirzuši, vēl tagad acīs riešas asaras. «Kad kāpām uz kuģa, zinājām, ka galamērķis ir Vācija. Uz kuģa bijām latvieši vien, tur bija sataisītas koka lāvas un tādi kā aizgaldi. Mammai gan bija šausmīgi slikti. Pēc tam mēnesi pa Vāciju mūs veda ar vilcienu. Bija karantīna, matus nodzina, visur bombardēja. Zupu deva par velti – vēlāk gan uzzinājām, ka tā zupa bija salīta kopā no tās, ko zaldāti savos katliņos atstāja... Bet pašiem jau ar kaut kas bija palicis no līdzpaņemtiem krājumiem. Slikti bija, ka nevarējām nomazgāties, visi dabūja utis, vagoni bija pie-taisīti. Vilciens apstājās, viens krāns tik uz perona tek... Nu, kā nomazgāsies? Aizbraukšana bija diezgan dramatiska, jā, bet ne jau kā izvešana uz Krieviju.»

Austrumvācijā pēc mēneša braukšanas ar vilcienu nokļuvi visi slimi ar dzeltenu kaiti, tad dzīvojuši sādžās, vēlāk – novietoti nomet-

«Sādžās saimnieki bija dažādi, vienu saimnieku gandrīz nositu, jo viņš mani gribēja bučot.»

nē. «Sādžās saimnieki bija dažādi, vienu saimnieku gandrīz nositu, gribēju kraut ar dakšām pa galvu, jo viņš mani gribēja bučot.» Izrādījās, ka pa ceļam mamma saslimusi arī ar tuberkulozi, un kārtējās pārbaudēs atklājies, ka ar viņas

+ 1947. gadā Ludzas apriņķa Nautrēnu vidusskolā tika izveidota viena no spēcīgākajām jauniešu pretošanās organizācijām Latvijā «Latgales vanagi». Tajā apvienojās ap 25 drosmīgi Nautrēnu vidusskolas izlaiduma klašu zēni un meitenes, lai kopīgi ar Ziemeļlatgales nacionālo partizānu apvienību cīnītos pret komunistu režīmu. Tās vadītājs bija Aleksandrs Jerumanis, kurš tanī laikā vēl mācījās 10. klasē, talantīgs jauneklis, rakstīja dzejoļus. Organizācijas locekļi – gandrīz vēl bērni – vāca partizāniem ieročus, gatavoja un izlīmēja pretpadomju lapiņas. Visnopietnākā akcija bija 1949. gada 25. martā, kad, uzzinājuši par cilvēku izsūtīšanu, divpadsmit «Latgales vanagu» dalībnieki nolēma ierīkot bruņotus slēpnus ceļmalās, kas veda uz Rancānu sādžu. Sadursme nenotika, jo deportētāji, saņēmuši informāciju, ka apkārtni kontrolē lielas na-

cionālo partizānu grupas, nobijās un Rancānos neieradās. Diemžēl drīz vien organizācijā čekisti iefiltrēja nodevējus, un 1949. gada aprīlī sākās masveida aresti. Pats Jerumanis piecus gadus dzīvoja nelegāli, darbojās Ziemeļlatgales partizānu apvienībā. Nodevības dēļ 1954. gada 30. janvārī Aleksandru arestēja otrreiz, izsūtīja uz Vorkutu, Mordoviju. Aleksandru atbrīvoja 1969. gada 1. februārī, viņš traucās uz dzimteni, taču pierakstīties šeit viņam liegts. 2006. gada 15. novembrī viņš aizgāja mūžībā Mordovijā.

FOTO: RAITIS PURIŅŠ («DIENA»)

rentgenuzņēmumiem nevarēs izceļot uz Ameriku, kur plānots apmesties. Riskējot pazaudēt darba tiesības, palīdzējis ārsts – radnieks, apmainot uzņēmumus. «Tas ilgi bija noslēpums, un mamma pēc tam Amerikā 22 gadus nodzīvoja. Tuberkuļozi tur izārstēja...» Bet uz Ameriku no nometnes visi izceļoja pakāpeniski – brāļi vispirms, Velta vēlāk, jo te iepazinās ar savu vīru Viktoru un gaidīja, kamēr viņš pabeigs universitāti. «Ar Viktoru iepazīnos nometnē, viņš bija latviešu bēgļu vidū – tur bariem bija puīši latvieši, varēja izvēlēties...»

Kad 1951. gadā Amerikā iebrauca Velta ar vīru Viktoru, viņiem jau līdzī bija vecākais dēls Juris, bet vidējais dēls Pēteris piedzima trešajā dienā pēc ielidošanas. «Latvieši bija labi emigranti... Visiem bija darbs, visi strādāja, pelnīja. Iebraucām Amerikā legāli, mums visiem iedeva zaļās kartītes, tikai pašiem bija darbs jāmeklē, bet ebreji, itāļi, krievi – visi bija izpalīdzīgi. Lai gan bija pārliecība, ka braucam uz neilgu laiku, un neviens nebrauca pavisam. Ja Atmoda būtu bijusi pirms 30 gadiem, visi būtu braukuši atpakaļ. Tik ilgi vēl likās, ka pagaidām... Amerikāņi bija ļoti izpalīdzīgi un daudz sirsnīgāki, nekā varētu iedomāties. Tur nebija dalīšanas, kurš būtu bagātāks, un neviens nebrīnījās, ka nezinī angliiski – visi pieņēma, ka iemācīsies.»

«Bet mājas manai paaudzei te,» teic Velta, jau otro gadu saimniekojot mājās Rīgā, ko viņai uzcēluši dēli.

VELTAS VECĀKU KAPS AMERIKĀ.

2. epizode

Šķiršanās no iedzīves

Tāpat kā vācu laikā, liela daļa saražotās produkcijas bija jāatdod nodevās. Starpība: vācu laikā vissmagāk cieta mazās saimniecības, lielākās tika saudzētas. Krieviem ienākot, viss notika otrādi: ar nodokļiem un nodevām tika izputināti turīgākie. Līdz pat 1948. gada jūlijam Aknīstes pusē par kolhoziem pat runas nebija. Sienu plaujot, kūsmēslus vedot, aizporiešiem nepamanītas pagāja garām ziņas, ka pa kādam kolhozam jau parādās visos apriņķos. Līdz tam Aknīstes pagastā kā visur citur bija zemes apstrādāšanas kooperatīvs.

«Mans tēvs tajā nestājās, knapi ar saviem darbiem tikām galā. Bet 1948. gada 23. jūlijā kooperatīva priekšsēdētājs Mārtiņš Likumietis, mūsu kaimiņš, apstaigāja mājas, aicinādam vakarā uz apspriešanos Priedes mājās. Esot doma kooperatīvu pārvērst par arteli. Tur tad sešu māju saimnieki bija izlasījuši lauksaimniecības arteļa paraugstatūtus un plānās grāmatiņas pēdējā lappusē parakstījušies, ar to kolhozs bija nodibināts. Nākamajā dienā, 24. jūlijā, statūtus parakstīja vēl deviņi saimnieki, pēc tam pievienojās vēl daži...» atceras Jānis Britāns. «Šādā lielumā kolhozs eksistēja līdz 1951. gadam. Var pateikt vienkārši, un mūsdienās tā arī dara: notika piespiedu kolektivizācija, zemniekus sadzina kolhozos. Tā ir patiesība. Taču tikai tādā gadījumā, ja to attiecina uz visu procesu kopumā. Tai brīdī mūsu vecākiem, kas visi bija krietni gados, arī manam tēvam jau bija pāri 60 gadu, neviens ar šauteni klāt nestāvēja, bargi nerunāja un parakstīties nespēja. Lai cik kuram tobrīd bija smaga sirds, viņi citu izeju neredzēja. Ar nodevām,

JĀNA BRITĀNA MĀSA BERTA GANĪJA KOLHOZA CŪKAS. LAIKAM NE SLIKTI, JO BILDĪTE BIJA NODRUKĀTA ARĪ VIETĒJĀ LAIKRAKSTĀ.

BERTA JAUNĪBĀ.

nodokļiem un klausām zemnieki bija tā *nosūkti*, ka vairs paelpot nevarēja. Jau vācu laikā bija ļoti smagas nodevas, gadu no gada bija jādzīvo bez mākslīgiem mēsliem, bez zirgu aizjūgu un cita inventāra atjaunošanas. Aizporei 1944. gada vasarā fronte astoņas dienas bija virsū gulējusi, izrakņājot un izbradājot tā gada sējumus. Tādi, lūk, izputināti mēs bijām, kad nodibinājās Ilūkstes apriņķa pirmais kolhozs «Aizpore». Turpmākajās dienās tika sastādīts kolhoznieku saraksts. Saveduši vienuviet zirgus, govus un lielo inventāru, ļaudis strādāja kā pieraduši, ražu novāca līdz pēdējai vārpiņai... Rudenī uz 1949. gada zimu šādi mazi kolhoziņi bija saradušies kā sēnes pēc lietus.

1951. gadā māte atrakstīja man uz Voronežu, ka kolhoza «Aizpore» vairs nav. Pieci mazi kolhoziņi apvienoti vienā lielā, Molotova vārdā nosauktā. 1954. gadā atgriezās Aizporē, tikai pazīt to vairs nevarēju. Liels rudzu lauks melnēja neplauts. Toruden arī kvieši, auzas, kartupeļi – viss šī lielā kolhoza trešajā brigādē palika zem sniega. Jaunākie ļaudis jau bija aizklīduši pasaulē, vecāki, ar kuriem kopā pirmās kolhoza vasaras kārkļus no grāvjiem kapājām, tagad tikai savus dārziņus apkopa. Viņi vairs nelūdza, lai palieku te. Aizgāju, to posta vietu, kas par dzimto tomēr jāsauca, turpmāk redzēju, tikai vecākus apciemodams.»

+ 4. novembrī Rīgā uz eksperimentālu darbību bāzes dibināta mikroautobusu rūpnīca «RAF», lai sāktu lēta mazlitrāžas vieglā auto sērijveida ražošanu. Divus eksperimentālos paraugus valsts komisija nepieņēma, un turpmākie darbi tiek pārtraukti.

MAZLIET VĒLĀK. PIRMIĒ RĪGAS AUTOBUSU FABRIKĀ «RAF» RAŽOTIE AUTOBUSI. RĪGA, 1953. GADS.

+

5. novembrī Rīgā atklāta pirmā trolejbusu līnija no Viesturdārza līdz K. Marksa (tagad Gertrūdes) ielas dzelzceļa pārbrauktuvei, un šis gads iezīmīgs ar trolejbusu satiksmes ierīkošanu.

+

Kuldīgas vidusskolas jaunatnes nelegālā pretpadomju teroristiskā grupa – tā saucās šai gadā kāda krimināllieta. Grupa izveidojās februārī Voldemāra Reihlera vadībā, tai bija septiņi biedri un daži līdzinātāji. Par tās mērķiem rakstīts, ka dalībnieki, juzdami naidu pret padomju varu, brīvprātīgi apvienojušies un izvirzījuši uzdevumu sākt pretdarbību padomju varai, izmantojot terora aktus. Tika plānots uzbrukt padomju amatpersonām Kuldīgā, cilvēki tika arī izsekoti, taču beigu beigās jauniešiem pietrūka drosmes nodomus realizēt. Jauniešiem izdevās darboties pavisam neilgu laiku, notika trīs vai četras kopsapulces. Viņi vēl nespēja pat vienoties par grupas nosaukumu un vadītāju un izstrādāt konkrētu programmu, kad jau sākās pirmie aresti. Pavisam arestēti septiņi 8. un 9. klases audzēkņi, lielākā daļa bērnu mira ieslodzījuma vietā.

1947

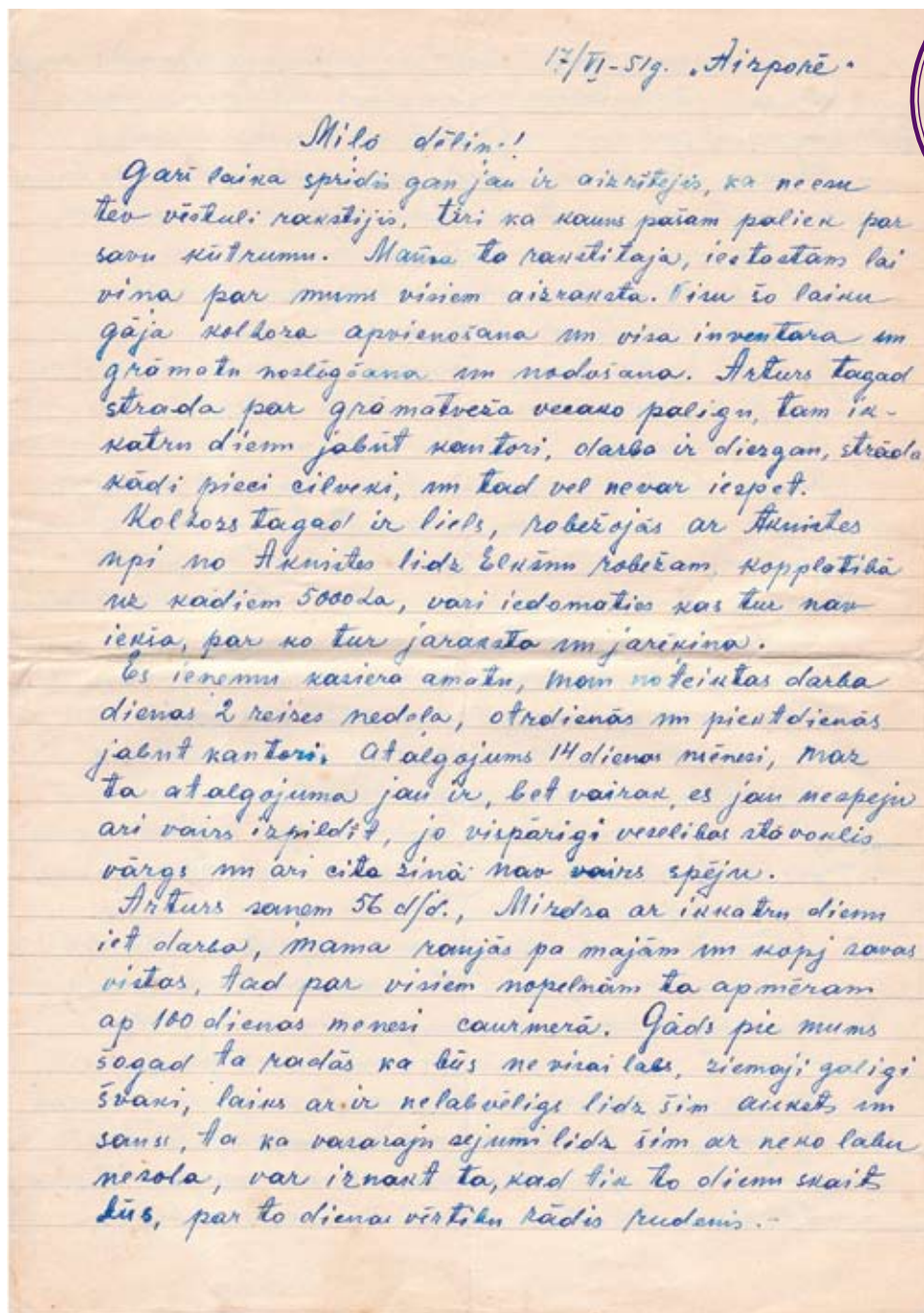
+ Šai gadā Latvijā pirmo reizi konstatē sēni *Phytophthora infestans*, kas izraisa kartupeļu lakstu puvi un vēlāk bojā arī kartupeļu bumbuļus gan augsnē, gan arī bumbuļu glabāšanas laikā pagrabā, izraisot kartupeļu slimību – kartupeļu vēzi. No tā laika Latvijā konstatēti vairāki simti tās perēkļu.

Četrdesmito gadu otrajā pusē radās pirmā Latvijā zināmā «Franču grupa» (otrā – 60. gados). Šīs grupas iniciators, iedvesmotājs un, jā, arī idejiskais līderis bija mākslinieks Kurts Frīdrihsons! Tiesa, grupas nosaukums tik tiešām liekams pēdīnās, jo neatbilst jēgai. Nekādas organizētas grupas politiskā nozīmē nemaz nebija. Nosaukums ir tikai čēkas dots apzīmējums domubiedru lokam, kurus vienoja mīlestība uz Franciju un franču kultūru. Čekai vēl nekas nebija pret Albēra Kamī filozofiju, bīstamākais varai šķita Andrē Žids, kuru Frīdrihsons Latvijas brīvvalsts laikā jau bija satīcis Francijā – pēc studijām Latvijas Universitātes Arhitektūras nodaļā. Kara laikā – 1943. gadā – notika Frīdrihsona personālizstāde Rīgā, bet tai pašā gadā viņu mobilizēja vācu okupācijas armijas Latviešu leģionā. 1945. gadā viņš sāka strādāt par zīmēšanas skolotāju Ventspilī. Vēl pēc gada – kļuva par Latvijas PSR Mākslinieku savienības biedru. 1951. gadā – apcietinājums un izsūtījums uz 25 gadiem par dzimtenes nodevību. Viņa grupa kolektīvi bija lasījusi Andrē Žida grāmatu «Atgriešanās no Padomju Savienības». Tā bija aizliegta, un tajā pamatīgi bija kritizēts Staļina režīms. Omskas apgabala Gulagā Kurts Frīdrihsons skicēja un gleznoja – tā bija viņa pašterapija un arī vēstules uz mājām. Te tapa portreti, dzimtenes, ceļojumu vizijas, fantāzijas, literāro darbu rosināti motīvi. Te tapa simtiem ieslodzīto portreti, kas ceļoja uz viņu mājām fotogrāfiju vietā.

FOTO NO LVKFDA FONDIEM UN NO PRIVĀTĀ ARHĪVA

TĒVA VĒSTULE DIENESTĀ ESOŠAJAM DĒLAM JĀNIM BRITĀNAM.

8 1949

+ No 25. marta dažu dienu laikā Baltijā akcijas «Priboj» ietvaros uz Sibīriju tiek deportēti gandrīz 95 000 cilvēku. Latvijā marta deportāciju laikā pazuda 42 000 iedzīvotāju, tātad divi procenti no iedzīvotāju skaita.

+ Izsūtīšanas gaitā 72 cilvēki no Valkas tika nometināti tālā Čerdatu sādžā, 200 km no Tomskas. To skaitā arī šīs četras meitenes, tolaik 13 gadus vecas. Pieaugušajiem uzreiz bija jānāk pie komandanta parakstīties, ka dzīvos te labprātīgi un nebēgs, – un turpmāk tas jādara reizi mēnesī. Pārcētais komandants nolēma nemaz negaidīt, kamēr meitenēm paliks likumīgie sešpadsmit, bet jau 1951. gadā sūtīja pavēsti nākt un reģistrēties. Vēsturiskais mirklis ir iemūžināts šajā fotogrāfijā – aizmugurē stāvošie pieaugušie puiši nākuši līdz iedrošināt un pavadīt.

Izsūtītie latvieši bija šokēti par nabadzību un nemākulīgo saimniekošanu Sibīrijas sādžā. Pateicoties latviešiem, dzīve vietējā kolhozā pamazām kļuva pārticīgāka. Vakaros viņi pulcējās kopā, daudz dziedāja un domāja par atgriešanos. Laimīgā kārtā visi šajā fotogrāfijā redzamie cilvēki patiešām atgriezās Latvijā. Daudzi ik gadu satiekas salidojumā Ikšķilē. Visas četras meitenes Sibīrijas draudzība saistījusi uz mūžu.

NO KREISĀS: IGAIJA SPALVĒTERE, VIZMA KALNIŅA, DAINA OSIŅA UN LĪVIJA KRITNĒRE AR PAVADOŅIEM

1949. GADA 25. MARTĀ NO LATVIJAS DEPORTĒTĀS BENITAS PLEZERES ZĪMĒJUMS «EŠELONS VED MŪS UZ JAUNO DZĪVES VIETU».

FOTO NO LATVIJAS OKUPĀCIJAS MUZEJA ARHĪVA

Lai gan pirmā ziepju fabrika Rīgā dibināta jau 1849. gadā (Brigera ziepju un parfimērijas fabrika, kas ražoja arī sveces un vēlāk kļuva par ziepju un parfimērijas fabriku «Sarkanā Ausma»), pēc kara laikā parfimēriskie smalkumi ir aizmirsti. Un tomēr – 50. gadu sākumā Latvijas iedzīvotājiem atkal ir iespēja izmēģināt ko jaunu! Pēc kara laikā ierastajām pašvārītajām vai veļas ziepēm, kas oda ne visai tīkami un arī izskatījās ne īpaši pievilcīgi, tagad bija iespēja iegādāties smaržīgās «Zemeņu ziepes». Tradicionālās ziepju receptes aizstāja jaunas ķīmiskās vielas, ražotāji jaunus produktus centās papildināt ar sintētiskām smaržvielām, antibakteriāliem līdzekļiem un citiem labumiem. Tiesa, no īstām ogām tajās nebija ne vēsts, tomēr ziepes bija vismaz tīkami rozā tonī. Smarža gan nebija īpaši jauka, pat diezgan asa, tomēr daudz tīkamāka par lielā, brūnā veļas ziepju kluču līmīgo smārdu. Pēc laikabiedru atmiņām, smarža saucama par dīvainu, lai gan pirmajā mirklī, atverot iepakojumu, mirkli gaisā uzvirmojis smaržīgs aromāts. Šīs ziepes tika izliktas arī visās sabiedriskajās tualetēs un kļuva par šo iestāžu neatsveramu simbolu. Starp citu, tās ražoja gandrīz visus padomju gadus.

FOTO: DANA SINKEVIČA

3. epizode

Šķiršanās no zemes

Arvīds Januškevičs (1927–2001) bija viens no tiem, kuru 1949. gada 25. martā izsūtīja, jo viņa mājas un saimniecība bija par lielu, bet iespējas nomaksāt nodokli – par mazu... 1862. gadā Juris Navenickis, Arvīda vectēvs, no Zasas barona Greja izpirka par dzimtīpašumu Tārpniekus, ko paaudžu paaudzēs šī ģimene būvējusi un kopusi.

Kad tuvojās 1944. gada frontes viesuļi, 31. jūlijā Tārpniekos viss bija sakravāts braukšanai uz Kurzemi. Daugavas pusē dunēja lielgabali. Pēkšņi Tārpniekiem garām uz Zasas pusi aizdrāzās krievu tanki. Saimnieks, kas todien bija pagastmājā, paspēja aizbraukt uz Jēkabpili, bet māte, Arvīds un abas māsas palika frontes otrā pusē. Ar to dienu Arvīds kļuva par Tārpnieku saimnieku, kaut mājas vēlāk tika pārrakstītas uz mātes vārda. Rudens un ziemas pagāja, bēgļojot no mobilizācijas krievu armijā, jo 1927. gadā dzimušie bija tai pakļauti. Atceras Jānis Britāns: «1945. gada rudenī satikāmies Zasas vidusskolā, bet Arvīdam mācības netraucēja saimniekot Tārpniekos. Pāris reizes nedēļā nācās pasēdēt pēdējā solā, «Kamčatkā». Arī es klasē varēju būt tikai tajās dienās, kad mājās nebija malka cērtama, cūka kaujama, uz dzirnavām labība vedama. Bet Dainis Robežnieks mums blakus apsēdās tikai 1947. gadā, divus gadus armijā nodienējis, tagad arī viņam Dodeļi bija uz kamiešiem, jo tēvs, 1945. gadā arestēts, sēdēja cietumā.»

Pēc kara Tārpnieki bija samazināti līdz 30 hektāriem. Visu produktu nodevas milzīgas, meža ciršanas normas lielas, šķūtīs jābrauc bieži, naudas nodoklis – 48 tūkstoši rubļu. Divus gadus Januškeviču ģimene vilka, bet 1948. gadā vairs nespēja tādus nodokļus nomaksāt. Tieši par nodokļu nemaksāšanu Arvīda māti Jēkabpili notiesāja ar visas mantas konfiskāciju. Aiz-

KLASES SALIDOJUMĀ 1965. GADĀ. ARVĪDS – VIDŪ, GAIŠAJĀ UZVALKĀ.

dzina visu ganāmpulku, aizveda zirgus un mašīnas, tad arī mēbeles, visas produktu rezerves. Arvīds ar māti un māsām dzīvoja tukšās sienās un nu jau katru dienu nāca uz skolu... Pienāca 1949. gada marts. Vidusskolas direktore Erna Pabērza kādu dienu iesauca Arvīdu savā kabinetā un ieteica ar ģimeni kādu nedēļu kaut kur pazust. Arvīds Januškevičs vēlāk atcerējās: «Mēs esot izvedamo sarakstā. Tā būšot vienas dienas operācija, pēc tam varēšot atgriezties. Viņa nosauca 25. martu. Kad šo Pabērzas ieteikumu pastāstīju mātei, viņa kategoriski atteicās atstāt mājas. Nejūtoties vainīga ne Dieva, ne laicīgās varas, ne cilvēku priekšā, tādēļ nekur neiesot. Nespēdams māti pārliecināt, naktī uz 25. martu devos ceļā viens. Izdomāju iet uz Līvāniem, no turienes ar vilcienu braukt uz Rīgu pie sava tēvabrāļa Oskara Januškeviča, kas bija pilsētas kara komandants. Tolaik vienīgais krievu ģenerālis ar kuplu bārdi. Mātei nezinot, katram gadījumam paņēmu līdzīgu pasen noslēptos divus tūkstošus rubļu... Biju jau patālu no Tārpniekiem, kad paslīdēja kāja un es līdz jostasvietai iekritu grāvī, ūdenī. Kā es tāds varēju tālāk iet, Līvānu stacijā ļaudīm parādīties? Nolēmu atgriezties mājās un pārģērbties, jo vēl bija dziļa nakts. Taču tur mani sagaidīja bargs «Rokas augšā!», tiku piespiests

1950

+ No 18. līdz 23. jūlijam notiek Padomju Latvijas 2. dziesmu svētki. Koru virsdiriģenti: T. Kalniņš, J. Mediņš, J. Ozoliņš, L. Vigners, H. Mednis, no Maskavas atkomandētais M. Žukovs, kurš gan pratās nevienā no sarīkojumiem nepiedalīties.

DZIESMAS SVĒTKU KOPSKATS ESPLANĀDĒ. RĪGA, 1950. GADS.
FOTO: D. GEDZIUNŠ.

1951

+ Rīgas Centrālirtū tiek atklāts pārbūvētais gaļas paviljons ar ledus pagrabiem, kur glabāt gaļu. Pārveidota paviljona iekšiene, visur ir akmens letes, bet starp tirdzniecības vietām – plašas ejas.

FOTO NO LVKFDA FONDIEM

ERNA PABĒRZA, KAS BRĪDINĀJA DAUDZUS.

pie sienas, tad apsēdināts virtuvē, kamēr māte un māsas kārtojās ceļam. Bet man kabatā naida... Izdevās izplēst kabatā caurumu un pa bikšu staru tos divus tūkstošus iesludināt zābakā. Nezin', kā bez tiem Omskas apgabalā pirmos mēnešus būtu iztikuši un tur dzīvi palikuši...»

Erna Pabērza, kas kā padomju aktīviste bija iesaistīta šajā operācijā, arī citus savus skolniekus bija brīdinājusi. Rūdolfs Rušīņš pazuda laikus un klasē atgriezās aprīļa vidū. Taču tai dienā otrās stundas laikā no klases tika izsaukta Anna Ābola. Skolotājas stāstījums pārtrūka pusvārdā, klasē valdīja ka-
pa klusums līdz zvanam. Jānis Britāns: «Kā Arvīda sols man blakus, tā Anniņas vieta palika tukšas. Todien pievakarē pretī skolai uz īsu brīdi apstājās valē-
ja kravas automašīna ar aizvedamajiem, to bija lūgusi kravas kastē sēdošā Boku ģimene, lai atvadītos no meitas – skolo-
tājas Zeltas Krastes. Pa otrā stāva logu mēs, internāta zēni, redzējām Arvīdu. Viņš mūsu nepamanīja. Pirmo vēstulīti sa-
vai klasei Arvīds izmeta pa va-
gona logu, Urālus pārbraucot.

Pēc kāda mēneša sūtījām viņam krievu valodas mācību grāmatu, jo Arvīds Sibīrijā stājās traktoristu kursos. Sarakstījamies visu laiku, arī manus karadienesta gadus. Omskas apgabalā Januškeviču ģimene pārāk lielu trūkumu ne-
cieta, jo Arvīds visu laiku strādāja ar traktoru, gan dienām, gan naktīm ardamus stepi. Kaulu sāpes un reimatismu gan saķēra, kas viņu mo-
cīja līdz mūža galam. Visi četri atgriezās pēc as-
toņiem gadiem un sāka dzīvi no jauna. Arvīds iekārtojās Rīgā, strādāja vienā no būvorganizā-
cijām, tad bija elektropuldžu rūpnīcas būvdar-
bu vadītājs. Tārpnieku dzīvojamā māja 1951.
gadā aizvesta uz Aknīsti, kas tolaik bija rajona
centrs, – stalta stāv galvenās ielas malā, un ta-
jā dzīvo citi cilvēki, bet mājvieta un zeme brik-
šnos ieaugusi, tik pamatu akmeņi sazīmējami.
Arvīds par Tārpniekiem saņēma kompensāciju,
arī krietnu pabalstu, ko Zasas pagasts izmak-
sāja savem represētajiem. Visu naudu viņš no-
guldīja bankā «Baltija», jo citas šādas iestādes
tobrīd Saulkrastos, kur viņš bija uzcēlis sev dār-
za māju un iekopis dārzu, toreiz nebija... Pēc
četriem mēnešiem banka bankrotēja, ar ilgām
staigāšanām kādu nieku no noguldītā viņš gan
izklapatoja... Taču 1862. gadā par Tārpniekiem
zelta rubļi bija maksāti.»

**Izdevās izplēst kabatā caurumu
un pa bikšu staru tos divus
tūkstošus iesludināt zābakā.**

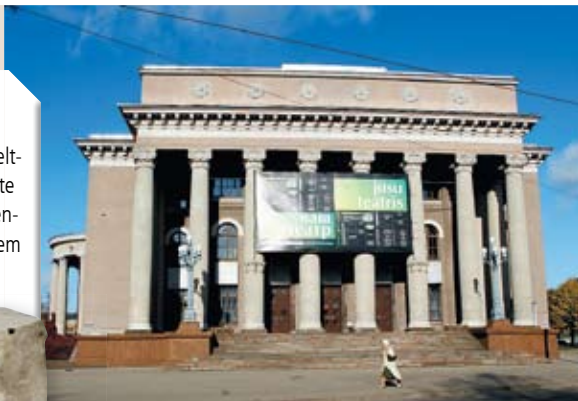
JĀNIS BRITĀNS, ANNA ĀBOLA UN ARVĪDS JANUŠKEVIČS, SATIEKOTIES 1985. GADĀ.

Līdz šim visi pazina masveida radiouztvērēju «Baltika» un arī «Latviju» – lielisku 13 spuldžu pirmās klases radioaparātu, kas daudzus jo daudzus dzīvokļos atnesa ziņas. Tos bija radījuši VEF labākie speciālisti ar konstruktoru L. Ratine-
ru priekšgalā. 1952. gadā kolektīvs bija izpildījis jaunu uzdevumu – izgatavojis vēl pilnvērtīgāku un spēcīgāku uztvērēju. Tika vēstīts, ka VEF konstruktori un stahaniešu kolektīvs izgata-
vojis jaunu uztvērēju, ko ar augstu novērtējumu apstiprinājusi Vissavienības Tirdzniecības palā-
ta. Jaunais pirmās klases radioaparāts tika pie-
nosaukuma «Miers» – lai akcentētu, ka Padom-
ju Savienībā cīnās pret kara kurinātājiem un par
mieru visā pasaulē. Šis radioaparāts uzskatāms
par tā laika etalonu uztveršanas jutības, skaņas
kvalitātes un stabilitātes ziņā. Uztvērējam ir
seši diapozoni, no tiem četri – stieptie īsviļņi.
Lai mazinātu traucējumus, radiatora ierīcē
uztverot, paredzēta speciāla trokšņu novēršanas
antena. Eleganti un bez trokšņa var pārslēgties
arī no stacijas uz staciju. «Miers» dizainēts kla-
siskās līnijās ar cēlkoka finierējuma korpusu.

FOTO NO LVKFDA FONDIEM UN PRIVĀTĀ ARHĪVA

+
Bolderājā sākas jaunas
silikāta ķieģeļu rūpnīcas cel-
niecība. Silikāta ķieģeļus te
plānots ražot no 92 procen-
tiem smilšu un 8 procentiem
kaļķa.

+ LPSR Ministru Padomes Arhitektūras pārvalde apstiprina VEF Kultūras nama galīgo projektu. Zālē paredzētas vietas 900 cilvēkiem, galveno fasādi rotās portiks ar kolonām.

+ Rīga svin savu 750. jubileju. Rī-
dzinieki par godu
šim notikumam
nosūta Staļinam
VEF mēbeļu cehā
darinātu rakstām-
galdu ar krēslu,
kā arī klubkrēslu
ar diviem maziem
galdiņiem tam
katrā pusē, vēl
zaļu stāvlampu
un radioaparātu
«Mir».

FOTO: D. GEDZIJS.

Kad 1945. gadā sākās čekas aresti, bet 1949. gada 25. martā – deportācija, cilvēku apziņā folklorizējās smeldzīgā dziesma «Brūnacīte».

Ļaužu mutēs tā sāka skanēt

1944. gada rudenī un palika Latvijā, tās vārdu autoram Jānim Klīdzējam dzimteni atstājot. To dziedāja arī svešumā, domājot par tiem, kas palika. Šī dziesma vienkārša, mīla, un tas ir tikai likumsakarīgi, jo mūzikai ir īpaša vieta autora dzīvē un darbos. Pats viņš atzinis: ja bērnībā būtu bijusi izvēle, kādas gan toreiz Latgales bērniem nebija, iespējams, no viņa būtu iznācis muzikants. Tēva brālis, tēvs, jaunākais brālis skaisti spēlējuši vijoli, un Jānis ar apbrīnu klausījies. Mūzika visās tās izpausmēs Jāni Klīdzēju arvien ietekmējusi un aizkustinājusi, tāpēc tā ir viņa darbu neatņemama sastāvdaļa.

*Pēdējo te dziesmu dziedu,
Ilgi dziedu to –
Paņem līdž tavu ziedu
Ceļam dāvāto.*

*Ilgi mani, brūnacīte,
Neredzēsi vairs.
Ilgi mani, brūnacīte,
Neredzēsi vairs.*

*Dievs to zin, ko tālā diena
Svešumā man dos;
Draugs, būs dziesmiņa šī viena
Skumjos vakaros.*

*Sniegs būs aizsnidzis šo ciemu
Naktī vētrainā.
Aizbridīšu es pa sniegu
Svētku vakarā.*

Dzimis bunkurā

1952. gada 16. aprīlī Raunas pagasta Daiņkalnos desmit stundu skanēja šāvieni. Nacionālie partizāni cīnījās pret padomju okupantu armiju. Nevienlīdzīgajā kaujā viņi gāja bojā. Taču brīnumainā kārtā trīs izdzīvoja.

Sākumā nacionālie partizāni uzturējās attāļajā Gatartas pagastā, taču, kad tur kļuva bīstami, viņi pārcēlās uz mežu ieskautajiem Daiņkalniem. Taču atradās nodevēji, pēc kuru ziņām čekisti bunkurus aplenca. Gandrīz visi bunkura iemītnieki tika nošauti, izņemot Regīnu Tilību, Eināru Zariņu un Turaldu Dziļumu.

Stāsts par Eināru ir pavisam īpašs. Einārs Zariņš pirmo dzīves pusgadu kopā ar vecākiem pavadījis bunkurā Daiņkalnos. Laikam jau nojaušot savu traģisko nākotni, vecāki puisēnu atnesuši un nolikuši pie mežsarga, arī Zariņa, mājas sliekšņā. Taču Zariņu pāris, cilvēki jau gados, apsvēruši, ka par viņiem sāks interesēties, kur šie dabūjuši bērnu, un kundze puiku aizvedusi uz Smiltenes slimnīcu.

«Viņš bija ietīts zilā sedziņā un klāt pielikta zīmīte: «Mīlējiet! Alvil!» Tātad vecāki dēlu bija nokristījuši par Alvilu. Slimnīcā bērnu aprūpējām, bija ļoti vārgs. Tad kādu dienu daktere Zariņa (kāda uzvārdu sakritība!) pateica, ka ņems puiku audzināšanā. Visi ļoti nopriecājāmies,» to gadu notikumus atceras medicīnas māsa Vija Sēja.

Pēc bunkura iznīcināšanas čekisti uzzinājuši, ka slimnīcā ir dzīvs bandīta bērns. Arī kāds čekists sadomājis viņu adoptēt. Māsiņas tad nu kā mācējušas sargājušas zēnu – slimības vēsturē rakstījušas, ka slimis ar tuberkulozi, ka ļoti augsta temperatūra. Katram skaidrs, ka tāds taču jāarstē, nevis kaut kur jāšūta. Tā Alvilšs Zariņš ar mežsarga Zariņa ģimenes palīdzību kļuva par dakteres Zariņas dēlu Eināru. Viņa Eināram tā arī nepateica par traģiskajiem no-

2008. GADA APRĪLIS. PIEMIŅAS PASĀKUMĀ DAIŅKALNOS VISI TRĪS TRAĢISKAJOS NOTIKUMOS IZDZĪVOJUŠIE – TURALDS DZIĻUMS, REGĪNA TILIBA UN EINĀRS ZARIŅŠ (NO KREISĀS PRIEKŠPLĀNĀ). FOTO: SARMITĒ FELDMANE.

tikumiem Daiņkalnos 1952. gadā.

Eināra Zariņa sieva Dace atceras: «Reiz ciemojāmies pie radu tantēm Smiltēnē. Viena no viņām it kā izmeta: «Eināram gan grūta dzīve!» Nesapratu, kāpēc viņa tā saka. «Nu, kā, mežā dzimis...» viņa gribēja turpināt, bet otra uzreiz sāka bārties, ko niekus runājot. Tad 1995. gadā piezvanīja no Raunas un izstāstīja par Daiņkalnos notikušo traģēdiju.» Tikai vēlāk Einārs atklāja, ka ar tēva brāli Raimondu ilgus gadus Cēsīs dzīvojuši kaimiņos. Ar sāpēm balsī Dace stāsta, ka Okupācijas muzeja ekspozīcijā ir fotogrāfija, kurā redzamas abos bunkuros nošauto cīnītāju mirstīgās atliekas, kas ciema centrā noliktas iedzīvotāju apskatei. Viņu vidū arī Eināra tēvs un māte.

2004. gadā Einārs beidzot satika pusmāsu un tēva brāli. Bija pagājis vairāk nekā pusgadsimts.

SARMITĒ FELDMANE

+ NO RĪGAS VAGONU RŪPNĪCAS CEHA IZBRAUC PIRMAIS VILCIENS. RĪGA, 1951. GADA 3. NOVEMBRIS.

+ No Maskavas Rīgā ierodas krava ar automašīnām «Moskvič 400», kas spēj attīstīt 90 km/h lielu ātrumu un uz 100 km patērē aptuveni 9 litrus benzīna. Tautā to iesauc par «Kārlī».

1952

+ Lai iesaistītu iedzīvotāju līdzekļus PSRS tautas saimniecības turpmākajā attīstībā, PSRS Ministru Padome izlaiž PSRS Tautas saimniecības attīstības valsts aizņēmumu par 30 miljardiem rubļu ar 20 gadu termiņu.

+ Iznāk jaunais sabiedriski politiskais un literāri mākslinieciskais mēneša žurnāls «Padomju Latvijas Sieviete», kas domāts plašām sieviešu masām Latvijas laukos un pilsētās. Te plānoti gan pamācoši, gan literāri mākslinieciski raksti, gan padomi mājdarbā un rokdarbu jautājumos, kā arī bezmaksas pielikums ar apģērbu piegrieztēm.

+ Latvijas Valsts izdevniecībā 10 000 eksemplāru liela tiražā iznāk Viļa Lača romāns «Uz jauno krastu». Par to autoram piešķir PSRS Valsts prēmiju.

LATVIJA IR MŪSU PIEMINEKLIS

Liepājnieks ARNIS OTRUPS bija starp tiem deviņdesmit Liepājas jauniešiem, kuri pēc Otrā pasaules kara apvienojās pretpadomju organizācijā «Kursa». Viņš Latvijas brīvības vārdā ziedojs pašu skaistāko – savu jaunību.

«**M**an pats galvenais, ka Latvija ir brīva,» tā, no sava Klaipēdas ielas ceturtā stāva dzīvokļa pasauli vērodams, saka bijušais kursietis, Triju Zvaigžņu ordeņa Zelta Goda zīmes īpašnieks Arnis Otrups. «Tas pats galvenais. Ulmaņlaikā arī bija cilvēki, kas negribēja strādāt. Tagad tas pats: brēc, ka nav naudas, bet strādāt neiet, labāk staigā gar miskastēm, meklē pudeles. Es par dzīvi nesūdzos, ar savu pensiju iztiek.»

Pretpadomju organizācija «Kursa» izveidojās Liepājas Politehnikumā, kur Arnis tolaik mācījās. Jaunieši vāca ieročus pa Kurzemes mežiem, zaga no krievu armijas noliktavām, reizēm nopirka no kāda zaldāta. Jūrmalā izmēģināja, kā ir šaut, domādami, ka tiks tos lietā, kad atkal cilvēkus sakraus lopu vagonos un vedīs uz Sibīriju. Viņi bija pieredzējuši, kas notika 1941. gada 14. jūnijā. Viņi ticēja, ka spēs ar Anglijas un citu rietumvalstu palīdzību atgūt savu valsti. Viņi izdeva savu avīzīti «Kursa», kurā pauda ticību Latvijas brīvībai un latvietībai. Paspēja gan izdot tikai četrus numurus. Jau 1947. gada septembrī sākās aresti. Tam sekoja pratināšana milicijā un «zilajā brīnumā» – tā Liepājā sauca māju, kurā, karam sākoties, pirms atkāpšanās no pilsētas čekisti nogalināja un pameta vairākus desmitus liepājnieku.

Arni Otrupu un vēl 30 kursiešus Baltijas kara apgabala tribunāls tiesāja 1947. gada 27. decembrī. Viņam tad bija 18 gadu.

«Tiesas sēde bija slēgta, tajā neļāva piedalīties ne tuviniekiem, ne arī citiem. Pirmajā tiesas dienā mums pajautāja dzimšanas gadu un dzīvesvietu. Otrā dienā prasīja, vai atzīstam, ka esam vainīgi. Mūsu atbilde tiesātājiem bija vienaldzīga, jo spriedums bija labi zināms. Trešajā dienā, 1947. gada 29. decembrī, nolāsīja spriedumu: pēc Krievijas Kriminālkodeksa 58. panta tikām notiesāti visi.»

Deviņiem piesprieda nāvēssodu. Tā kā 1947. gada vasarā uz laiku nāvēssodu atcēla, tad viņiem piešķīra brīvības atņemšanu uz 25 gadiem katram. Divdesmit vienam apsūdzētajam piesprieda 10 gadu, visiem – mantas konfiskācija. «Šai tiesas sēdei sekoja gari gadi Gulaga nometnēs. Drausmīgu pārdzīvojumu un moku pilni gadi, kad līdz mielēm izbaudījām, ko nozīmē padomju vara. Pēc trim mēnešiem

Redzēju, kā padomju vara ar tankiem brauca pa dzīviem cilvēkiem.

Džezkazšanas vara šahtās no spēcīga jaunekļa biju pārvērties par 40 kilogramus smagu ģindeņi. Tad mani nosūtīja uz Kengiras nometni, kur piedzīvoju drausmīgāko asinspirti, redzēju, kā padomju vara, lai apspiestu ieslodzīto sacelšanos, ar tankiem brauca pa dzīviem cilvēkiem, kā zeme starp barakām pārvērtās asins un miesas dubļos, kā šāva pa barakām, cenšoties nogalināt visus. Apšāva ap 500 cilvēku.»

Pēc Staļina nāves un Hruščova «pavasara» politiešlodzītis sāka atgriezties mājās. «Taču kursieši patiesībā savu brīvību atguva tikai pēc tam, kad to atguva Latvija,» domā Arnis Otrups. «Padomju okupācijas laikā par mums nedrīkstēja ne zināt, ne runāt. Bet pieņemšanas plāksni pie tehnikuma ēkas atklāja tikai 2002. gada septembrī. To iesvētīja kursietis mācītājs Arnolds Šterns.

Šodien dzīvi esam palikuši desmit vīri. Gadi un laiks retina mūsu rindas. Bet mūsu atmiņas nezudīs līdz ar mums. Jo Latvija, par ko gribējām cīnīties savos zēna gados, ir un būs vienmēr. Tā ir mūsu vislabākais piemineklis.

Par to, ka man noņemts čekas zīmogs – kontrrevolucionārs – un esmu brīvs, rehabilitācijas apliecinājumu saņēmu 1991. gada 25. februārī.»

Lai gan laukos šajā laikā tipisks ēdiens bija putas vai cepti kartupeļi ar olām un žāvētu speķi, populāras kļuva tā dēvētajās «amerikankās» noskatītās sviestmaizes.

«Amerikankas» uzskatāmas par tipisku pēckara produktu, to ideja aizgūta no amerikāņu bistro, un patiesībā tās bija nelielas dzertuves, kur varēja iedzert šnabi un uzkost lētāku vai dārgāku sviestmaizi. Tās bija vienkārši pagatavotas: baltmaizes vai rupjmaizes šķēle, sviesta kārtiņa un tad kaut kas uzkodai pa virsu – ķilava, reņģe, žāvēts šķiņķis, desas vai siera šķēle, kāds gurķis vai sīpola ripiņa. Tādas ēstuvītes atradās vairākās Latvijas vietās, bet dažviet tās vai arī to nosaukums saglabājušies vēl arvien.

Tipisks piemērs ir «Raibais suns» Siguldā. Kādreiz tai vietā atradās Gāles krogs, kas tika nopostīts 1944. gadā, bet 1947. gadā tajā pašā vietā tika uzcelts Siguldas patērētāju biedrības tirdzniecības paviljoniņš, vēlāk paplašināts un kalpojās līdz pat 60. gadu beigām. Pie šī nelielā krodziņa arvien apstājās caurbraucšie autobusi, un gribētāji varēja te ātri iegādāties arī kādu sviestmaizi. Šai periodā tad arī radās «Raibā suņa» nosaukums. Kāpēc? Sākotnēji te strādāja Patērētāju biedrības tirdzniecības daļas vadītāja Olga, kura dzīvoja turpat līdzās, tāpēc viņas raibais suns bija ļoti iemīļojis saimnieces darba vietu un bieži, laimīgs, ka ticis aiz letes, sagaidīja apmeklētājus. Stāsti par viņu vēl šodien tiek stāstīti, tik ne vairs «amerikankas», bet krodziņa apmeklētājiem, jo «Raibais suns» Siguldā ir jaunā veidolā un raibo suņu tēls ir dzīvs dalmāciešu izskatā. Mājās gatavoto sviestmaīžu sastāvu, protams, ietekmēja pārtikas kartiņas, kas

bija ieviestas pēc kara – līdz 1947. gadam. Dabūjamo produktu izvēli un daudzumu lielā mērā noteica darbavieta, kurā katrs strādāja. Ja cilvēks nestrādāja, bija pieejamas tās saucamās *izžģevenču* kartiņas. Savukārt dažādu varas struktūru darbiniekiem bija pieejami speciālie veikali ar citu produktu izvēli – desu, šokolādi, gaļu, ikriem un citām labām lietām, savukārt parastajos veikalos gaļas vietā mēdza pārdot arī olu pulveri. Lai kartiņas atprečotu, dažkārt nācies stāvēt garās rindās, jo kartiņas bija jāpērk līdz noteiktam laikam. Padomju Savienībā sludinātā sociālā vienlīdzība jau tobrīd bija mīts, jo starp parastajiem veikaliem un specveikaliem bija liela atšķirība, tāpēc vienās mājās varēja atļauties vien ķilavmaizes, savukārt citās ēda ikrus maizes.

PĒC GODINĀŠANAS PAR LABU DARBU PIRMAJOS KOLHOZA GADOS VALENTĪNA ČIKSTE (OTRĀ NO KREISĀS) TO NOSVINĒJA KOPĀ AR SAVĀM KOLĒĢĒM UN KOLHOZA PIRMO PRIEKŠSEDĀJU STAŅISLAVU LEITĀNU.

Pirmais kolhozs

Valentīnai Čikstei bija tikai 17 gadu, kad 1946. gada 22. decembrī tika nodibināts pirmais pēckara kolhozs padomju Latvijā – «Nākotne». Vēlāk slaveno Artūra Čikstes vadīto kolhozu dzirdēja skandinām bieži, bet sākums bija sūrs.

KRISTĪNE LANGENFELDE

Apkaimes lielsaimnieki izsūtīti, zemieņu mājas tukšas, bet padomju vara gatava katram bezzemniekam piešķirt lietošanā pāris hektāru zemes. Tās bija partorgs Staņislavs Leitāns, kurš mudināja vietējos cilvēkus apvienot savus mazos zemes gabaliņus un veidot kolhozu. Brīvprātīgā pie-

spiedu kārtā zemes apvienoja, un tā 1946. gadā radās pirmais kolhozs, kura vadību, protams, uzticēja Leitānam.

«Pirmie gadi bija šausmīgi smagi – darba diena ilga no sešiem rītā līdz pulksten deviņiem vakarā. Tiesa, pa vidu bija trīs stundu pārtraukums, bet tas gan vairāk tāpēc, lai zirgi

varētu atpūsties. Tehnikas jau nebija, viss roku darbs. Kaklā uzkāra spaini ar minerālmēsliem, un gājām sēt. Turklāt to varēja darīt tikai mitrā laikā, lai minerālmēsli izkustu, tātad – spainis kaklā, kājas grimst dubļos, un tu ej pa lauku neskaitāmas stundas...» stāsta Valentīna.

Cilvēki, kara gados iebaidīti, neuzdrīkstējās

1953

+ Daugavpilī atklāj Pedagoģisko institūtu, kura galvenais uzdevums ir sagatavot jaunus kadrus Latgales skolām, lai garantētu izglītības līmeni šajā Latvijas daļā. Reizē ar Pedagoģiskā institūta atklāšanu Daugavpils neformāli tiek pasludināta par Latgales izglītības un ekonomikas centru.

+ Ar 1953. gada 17. janvāra dekrētu tiek apstiprināta Latvijas PSR himna un jaunais karogs, kura pamats ir sarkans, apakšā ir zilbalts vilnītis, bet stūrī – dzeltens sirpis, āmurs un zvaigzne. Līdz tam karogi visur bija vienādi – sarkani, ar uzrakstu LPSR stūrī. Turpmāk visos svētkos līdzās sarkanajam karogam jāizmanto arī jaunais republikas karogs.

+ Rīgas piena kombinātā tiek izgatavota pirmā saldējuma torte, taču produkts vēl negūst plašu popularitāti ikdienā, jo trūkst saldētavu, kur tās uzglabāt.

+ Tautas tiesas tiesnešu vēlēšanas. Rīgas pilsētas Sarka-narmijas rajona 7. iecirknī balso «Aurora» darba pirmirndnieces Anna Zaharova un Jevgenija Lukina.

RĪGA,
1953. GADA
20. APRĪLIS.
FOTO: J. KRIEVIŅŠ.

FOTO NO LVKFFDA FONDIEM UN PRIVĀTĀ ARHĪVA

iebilst. Daži, lai izpelnītos ievēribu, bija gatavi strādāt arī naktīs. «Bij', bij' sievas, kas cukurbietes gāja vākt pa nakti ar luksturīti rokās,» atceras Valentīna. Viņas vīrs Vitālijs Čikste (vēlākā kolhoza priekšsēdētāja Artūra Čikstes brālis) smeļ, ka varbūt tas arī bija pamatu pamats, kāpēc «Nākotnē» izpelnījās tādu slavu un kļuva par tik bagātu saimniecību. «Tepat blakām Šķibē drīz izveidojās padomju saimniecība, bet tur stabā bija pakārtis skābekļa balons, pa kuru skaļi uzsita un visi zināja, ka darbs jābeidz; pameta darba rīkus un skrēja mājās. Tur neviens neskatījās – lietus nāk vai nenāk, pa balonu uzsists, un var iet mājās, tas nekas, ka viss siens tūdaļ uz lauka arī salija. «Nākotnē» cilvēki tā neuzdrīkstējās.»

Valentīna atceras, kā reiz viņas pārcentušās. «Atceros, pie mums ieradās tā sauktie normētāji no republikas. Skatījās, kā mēs strādājam. Un ko jūs domājat – mēs, mulža meitenes, tā

KOLHOZA KOMJAUNIEŠU FIZISKĀ KULTŪRA.

**Mēs, mulža meitenes,
tā centāties visu padarīt pēc
iespējas ātrāk, lai viņi redzētu:
mēs arī varam!**

centāties visu padarīt pēc iespējas ātrāk, lai viņi redzētu: mēs arī varam! Tikai pēc tam jau uzzinājām, ka viņi te ieradušies, lai aprēķinātu darba izpildes normas, kas tad pēc tam bija jāpilda ikvienā kolhozā – viņi skaitīja minūtes, stundas. Nu tad sanāk, ka mēs ar savu centību visiem sagādājām pamatīgas normas...»

Un tā no pavasara sējas līdz rudens ražas novākšanai, turklāt ziema, kas parasti lauku cilvēkiem ir brīvāks laiks, kolhozos tāda nebija vis. «Ziemā – uz mežu. Kā tad!? Tie bija valsts meži, bet arī katram kolhozam bija uzlikta savas meža izstrādes normas, kas jāpilda. Vīri ar rokas zāģiem zāģēja, bet sievietēm ar cirvjiem vajadzēja nocirst koks atzarot un zarus sadedzināt. Meži bija patālu. Mūs sakrāva sma-

dam kas labāks no mājās bija līdzī, bet pamatā tad tās nedēļas arī dzīvojam no rupjmaizes un speķa,» atceras Valentīna. Vismaz mežā darba stundas nebija tik garas – ātri satumsa. «Pa vakariem jau ar neko īpašu sadarīt nevarējām – elektrības, protams, tai būdīnā nebija. Ja nu vienīgi kārtis uzspeļējām, paplāpājām,» stāsta Valentīna.

Pirmajos gados uz nekādu īpašu algu arī cerēt nevarēja – samaksa gaudā, pareizāk sakot, gaudos. Par vienu izstrādes dienu esot maksājuši 1,5 kilogramus kviešu. «Kāda nu tur nauda!? Rubļus dikti maz redzējām. Ko ar graudiem? Nu, pašu lopiņus varēja barot – katram jau atstāja to pushektāru, kur govī ganīt, bet piebaroja ar miltiem. Laukos jau gluži badā

neviens nebija, ar citu gan bija tā pašvakāk – viena kleita, kāds pāris kirzenieku...»

Toties godā bija kolhoza darbaļaužu slavināšana. «Labākajiem darba darītājiem tika vimpeļi, ordeņi, pateicības. Atceros, mums pat bija Goda dēlis, kur nevis labāko fotogrāfijas izkāra, bet mākslinieks labākos uzgleznoja!» Jā, jā, un arī Valentīna tikusi uz šīs sienas kā viena no labākajām. Taču tā isti to, ko šie cilvēki ar savu smago darbu panāca, sāka novērtēt tikai pēc 1953. gada, pēc Staļiņa nāves. Tad kolhozs «Nākotnē» vairākus gadus pēc kārtas tika atzīts par labāko valstī, tam kā pirmrindniekam ik gadu piešķīra pa kādai tehnikas vienībai, darbs kļuva vieglāks un arī augļi saldāki.

+ Rūpējoties par saviem pilsoņiem, Padomju valsts sāk būvēt individuālās mājas – tās parādās gandrīz visās Rīgas nomalēs, apkārt tām ir neliels dārziņš. Mājiņas ir vienkāršas, ar skursteni vidū un līdzinās tintes pudelītēm, tāpēc cilvēki tās sāk dēvēt par tintnīcām.

Modē atgriežas sievišķība. No divām vecām kleitām šuj vienu jaunu. Modē ienāk saules griezuma svārkī. Aktuālas tenisčības un baltās zeķītes.

1954...1986

SEŠDESMITAJOS TIEK SVINĪGI PASLUDINĀTS,
KA PĒC DIVDESMIT GADIEM
MĒS DZĪVOSIM KOMUNISMĀ.
ŠIS SOLĪJUMS, TĀPAT KĀ DAUDZI CITI, NEPIEPILDĀS.
KOMUNISMA SAULE NORIET NEUZLĒKUSI.
BET MĒS IZDZĪVOJAM.

Latvietis iemācījās klusēt

Vai cilvēki tiešām raudāja, kad 1953. gada martā nomira Staļins? Pati to neatceros, jo piedzimu tikai dažas dienas pirms tam. Tā laika avīzes gan ir pilnas ar fotogrāfijām, kurās kopīgi sēro veseli darba kolektīvi. Bet lai tikai kāds tolaik uzdrošinātos nesērot! Staļina laiks cilvēkos bija radījis milzīgas bailes.

Partijas divdesmitajā kongresā 1956. gadā tā laika PSRS līderis Hruščovs nolasīja savu slaveno slepeno ziņojumu, kurā tika atzīts, ka Staļina represijas ir bijusi kļūda. Visa vaina par notikušo gan faktiski tika pierakstīta vienam Staļinam, bet arī tas jau bija jūtams solis uz stingri pievilktu skrūvju palaišanu brīvāk.

Hruščova laika brīnums Latvijas laukos bija kukurūza. Kolhoziem lika izart āboliņa laukus un to vietā sēt šo dienviņu kultūraugu. Mana mamma bija slaucēja. Nodibinoties kolhozam, mūsu lielajā mūrēto akmeņu kūti savēda apkārtējo māju zemniekiem atņemtās govīs, arī mūsējās, un mammai tās bija jākopj. Un pašiem viss arī šim lopu barām jāizaudzē – bietes, kartupeļi, jāsavāc siens. Atceros, kā izartā āboliņa vietā kvadrātligzdās sējām kukurūzu. Brigadieris nobrīdināja, ka graudi ir kodināti un lai mēs, bērni, neiedomājamies tos ēst.

Smagu triecienu latviešu nacionālajai pašapziņai Pelše un viņa rokaspuīši sagādāja 1966. gadā, uzcelot Pļaviņu HES un noslicinot Latvijas unikālo dabas skaistumu – Daugavas senleju ar Staburagu, Pērses ūdenskritumu, Oliņkalnu. Bailes bija tās, kas apklusināja sašutumu un neļāva tautai sacelties protestā. Latvietis tolaik iemācījās klusēt un neuzticēties. Baidoties, ka mājās kādas svešas acis varētu meklēt un ieraudzīt

ko aizliegtu, mana mamma Latvijas karogu paslēpa mūsu vecākās māsas mētelī. Iešuva starp oderi un mēteļdrēbi, un māsa vairākas ziemas nostāigāja uz skolu ar Latvijas karogu uz muguras.

Lūzums notiek sešdesmitajos gados, kad kultūra kļūst par vissvarīgāko latviešu nācijas izdzīvošanas formu. Radošo inteliģenci tauta uztver par sava veida simbolu, un kultūra bija viena no nedaudzajām jomām, kurā latvieši bija latvieši. Teātra dienas, Mākslas dienas, nemaz nerunājot par Dziesmu svētkiem, kļuva par visas tautas nacionālajiem svētkiem. Mums laimējās, ka radošo savienību vadībā bija drosmīgi cilvēki – Mākslinieku savienībā tāda bija Džemma Skulme, teātra darbiniekiem – Lidija Freimane. Rakstniecība gan bija joma, kurā ilgi savas pozīcijas jaunajiem un citādi domājošajiem liberāļiem negribēja atdot vecie staļinieši. Lūzums notika 1965. gadā, kad Rakstnieku savienības valdē neievēlēja Valdi Luksu, Arvīdu Griguli un citus līdz tam toni noteicošos. Māris Čaklais pēc šīs jauno un progresīvo uzvaras pacīlāti satraukts teica: «Džins ir izlaists ārā no pudeles, un tagad viņi meklē burku, kur to ieslodzīt.» Varai nācās meklēt arvien lielākus traukus, lai šo džinu savaldītu.

Pēc notikumiem Čehoslovākijā, padomju tanku iebrukuma Prāgā, atkal sākās skrūvju piegriešana, tomēr bija izaugusi jauna paaudze, kurai baiļu sliekšnis bija zemāks. Jaunais rakstnieks Alberts Bels uzdrošinājās teikt savu slaveno runu, kas varu tik ļoti šokēja, ka tā pat nezināja, kā lai reaģē. Bels tolaik mācījās Maskavā Augstākajos kinoscenāristuursos un savu runu sāka ar vārdiem: «Tā-

gad, kad tanks ir populārākais pārvietošanās līdzeklis, es tomēr atlidoju no Maskavas ar lidmašīnu.» Neko tādu kopš četrdesmitā gada neviens publiski nebija uzdrošinājies Latvijā sacīt. Tomēr totalitārajā sistēmā kaut kas bija mainījies – Belu nenošāva un neapcietināja, viņam pat pilnīgi nenogriezja skābekli. Dažādi neoficiāli aizliegumi pret tiem, kas atļāvās rakstīt režimam nepatīkamas lietas, protams, pastāvēja, bet tauta savus talantus zināja un dievināja. Par tautas himnu Dziesmusvētkos kļuva Paūla un Petera «Manai dzimtenei». Kad Kokars to nodirīģēja un viņi visi trīs – Raimonds Pauls, Jānis Peters un Imants Kokars – apmulsuši stāvēja uz dirigentu podesta kāpnēm ziedu, ovāciju un arī asaru jūrā, mēs sapratām, ka esam dzīvi.

Vakaros Latvijas sievietes sirdi veldzēja Ārijas Elksnes dzejā. Snobiski intelektuāļi to gan sauca par māsaimnieču dzeju, bet Ārija bija

Kad pēc dziesmas Pauls, Peters un Kokars stāvēja ziedu, ovāciju un asaru jūrā, mēs sapratām, ka esam dzīvi.

patiešām tautas dzejniece.

Baiļu ēna arvien vairāk izplēnēja. Laikmeta zīmogu – bailes – nomaiņīja cits: blata un deficīta zīmogs. Katra latvieša sapnis tolaik bija žigulis. 1961. gadā Hruščova valdīšanas laikā tika svinīgi pasludināts, ka pēc divdesmit gadiem mēs dzīvosim komunismā. Šis solījums, tāpat kā daudzi citi, nepiepildījās. Komunisma saule norietēja neuzlēkusi. Bet mēs izdzīvojām.

RĪGAS KINOSTUDIJAS MĀKSLAS FILMAS «LIMUZĪNS JĀNU NAKTS KRĀSĀ»
FILMĒŠANAS MOMENTS, 1981. GADS.
FOTO: G.GRUNTE, NO LVKFFDA FONDĒM.

Līga Blaua

Līga Blaua,
žurnāla «IEVAS Stāsti» žurnāliste un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

1954...1986

FOTO: BRUNO ALSINŠ

Zaudētais STABURAGS

«Kam raudi tu,
Ak, daiļā Staburadze?
Vai tava cietā akmens sirds
Ko jūt?

Pār tevi velsies
Viņu baigās krāces
Un tavas skumjas
Jūrā aiznesīs...»

Šo dziesmu es atceros no bērnības. To dziedāja studenti, manas vecākās māsas kursabiedri, kad brauca uz mūsmājām svinēt Jāņus vai rudens kartupeļu talkās. Staburags tad jau bija appludināts, bet viņi no Fizikultūras institūta bija paguvuši aizbraukt, pirms tas noticis, un no raudošās klints atvadīties. Toreiz es isti nesapratu, kāpēc meitenes, šo dziesmu dziedot, apraudas un arī jautrajiem puīšiem acis kļūst skumjas. Domāju – tas tāpēc, ka dziesma bēdīga. Es Staburagu netiku redzējusi. Mani uz turieni neviens neaizveda. Nebija, ar ko aizbraukt, un zirdziņa pajūgam tas bija pārāk tāls ceļš. Par Staburagu man stāstīja tēvs, kurš bija beidzis Pļaviņu ģimnāziju un izstaigājis visas tās skaistās vietas, kas bija zem ūdens. Arī Valda «Staburaga bērni» nebija manu skolas gadu mācību programmā. Tos, tāpat kā daudzas citas nevēlamās grāmatas, atradu savu māju grāmatu skapī un izlasīju.

«Un tad šis bija Staburags, tas pats, kurp devās visi daudzie ļaudis no Vidzemes un Kurzemes kā tādu brīnumu skatīties; tas pats, kurp katru svētdienu gar Vīganti peldēja cēli lielās, laudīm pildītās laivas ar kuplām meijām, sarkanraibiem karogiem, ar kareivju mūziku un skaņām gaviļu dziesmām!...»

Un augsts, tik augsts, ka krūmi un koki, kas auga viņa virsū, likās aizsniedzam vai pašus mākoņus. No turienes gan vajadzēja tālu redzēt – tālu, tālu, pār Daugavu un Vidzemē, pat Avotiņu kalniem pāri.»

Daugavas senleju, vienu no skaistākajiem dabas veidojumiem Eiropā, iznīcināja, uzceļot Pļaviņu HES. Kad būvdarbi bija pabeigti un 1966. gadā milzīgo ūdenskrātuvi piepildīja pilnībā, zem ūdens palika seni pilskalni, pilsdrupas, Oliņkalns – stāva dolomīta klints siena, kuru par treniņu vietu izmantoja alpīnisti. Vairāk nekā divus metrus augsto Pērses ūdenskritumu, kuru appludināja 1965. gadā, filmā «Purva bridējs» paguva atstāt režisors Leonīds Leimanis, nofilmējot tajā Ulda Pūciša Edgaru. Kādā sarunā, kas man ar viņu bija, Uldis atcerējās, ar kādu milzīgu spēku viņam nācies turēties, stāvēt zem krītošās ūdens straumes, kas gāzusies uz viņa pleciem.

Daudzi mazāki, bet tikpat skaisti ūdenskritumi palikuši vairs tikai cilvēku atmiņās un kādās senās fotogrāfijās – Skanstupītes ūdenskritums Gostiņos, Altenes ūdenskritums Rīteru gravā, Liepavota ūdenskritums Vīgantes parkā, Riežupes rumba, Grūbes krāce jeb Pļaviņu rumba, Velna atvars pie Lorelejas jeb Nāras klints, ko plostnieki uzskatīja par dziļāko vietu Daugavā.

Ūdens klajums pārklāja Liepavotu, kurā pat viskarstākajā dienā bijis tik auksts ūdens, ka, to iesmeļot saujās un dzerot, stingušī pirksti un zobi saluši. Savukārt ziemā Liepavota ūdens palicis silts. Daugava aizsalusi, bet Liepavots nekad. Bijis nostāsts, ka Liepavota ūdens nākot no lieliem, lieliem zemes dziļumiem, kur apakšā esot ezers un tam ūdens nekad netrūkstot.

Tieši no Liepavota bijis vislabākais skats uz

Nesapratu, kāpēc meitenes,
šo dziesmu dziedot, apraudas
un arī jautrajiem puīšiem
acis kļūst skumjas.

Daugavu un Staburagu. 18,5 metrus augstā saldūdens kaļķiežu klints Daugavas kreisajā krastā deviņus kilometrus augšpus Koknesei bija dabas brīnums, kuram otra līdzīga nav. Veidojies pirms piectūkstoš gadiem stāvajā dolomīta kraujā, kur, izplūstot kaļķainajiem pazemes avotiem, nepārtraukti tekošais ūdens pārkalvoja augus un sūnas un apaudzēja tos ar cietu čaulu. Šūnakmens rags tā veidojās

«Mans mūžs ir bijis viena vienīga kalpošana un vairāk nekas. Taču es to darīju ar prieku un saņēmu lielu gandarījumu,» kādā no pēdējo gadu sarunām man teica aktrise Vija Artmane. Tad jau viņa dzīvoja visai noslēgti un vientuļi savā Murjāņu mājīnā un bez rūgtuma atzina: «Vienmēr esmu zinājusi, ka nepateicība ir pasaules alga. Tas ir dabiski, un tas ir jāpieņem. Tāpēc es arī nevienam neko neprasu, nepārmetu un neko negaidu.» Pāri visam, kas sāpējis, atmiņas pārsedza piedošanu. Tik daudzi kādreiz centās nokļūt Vijas tuvumā, gribēja lepoties ar viņas draudzību. Kā naktstauriņu bari uz spožu gaisma lidoja tie, kam sevis pašapliecināšanai kārojās tikt kāda Artmanes stara atblāzmā un tad visiem par to vēstīt un lielīties. Artmane, būdama pie tā laika varas, par kuru savā sadaļā stāstu, ieredzēta, daudzus pacēla, daudziem palīdzēja – gan dzīvokļus kolēģiem izkārtoja, gan citus laicīgus labumus sagādāja. Augstajai varai arī glaimoja iespēja parotēt savu sabiedrību ar dievišķi skaisto un tik ļoti slaveno aktrisi, kuras vārdu pēc filmas «Dzimas asinis» visā milzīgajā Padomju Savienībā izrunāja ar pielūgsmi un dievināšanu. Vija Artmane tūkstošiem kļuva tikpat kā svētā. Bet Latvijā bija cilvēki, kas to neaizmīrsa un viņai nepiedeva. Kad laiki mainījās, kādreizējie saldu glaimu teicēji pār Artmani izgāza netīru žulti. Izskatījās, ka no visas inteliģences, kura tajā laikā darbojās un arī bija varas ieredzēta un amatos, tikai viņa vienīgā par visu atbildīga. No Artmanes novērsās, viņu neievēroja, viņu aizmīrsa. Brīvajai Latvijai viņa vairs nebija vajadzīga, un tie, kas nāca tās augstajos amatos, pie saviem godu galdiem Artmani nelūdza un izlikās, ka neko nezina par lielas aktrises mūžu, izcili nospēlētām lomām uz skatuves un kino. Ne jau bijusi vara tās viņai iedeva. No talanta un darba, no sāpēm un mīlestības radās Vijas Artmanes spožās lomas.

«Reizēm pret sevi uznāk milzīgs žēlums, bet nenotek ne asariņa. Vientulība plešas arvien lielāka. Skatos atpakaļ uz savu mūžu, un tajā nav nekā tāda, ko es neesmu varējusi piedot,» vēl nesen teica Vija. Bet vēl jo laikā, klusi un nevienu ar sevi neapgrūtinot, viņa aizgāja. Latvija, Māt, sasedz silti savu talantīgo meitu! Viņa dzīvē bieži sala, bet viņa nelūdzās, jo vienmēr bija lepna.

Par Kauliņtēvu viņu nosauca tauta. Edgars Kauliņš, kolhoza «Lāčplēsis» priekšsēdētājs, nebija ne biedrs, ne kungs, lai gan tie, kas tā uzvedās un jutās, arī viņu gribēja sev pietuvināt. Sēdināja prezidijos, deva ordeņus un medaļas, arī tā laika augstāko apbalvojumu – Zelta zvaigzni un Sociālistiskā Darba varoņa vārdu, bet Kauliņtēvs savas krūtīs ar godzīmēm nerotāja. Viņu cienīja un mīlēja krietnās sirds un godīgā vārda dēļ. «Nebēdāties, palīdzēsīm!» – šos vārdus lielvārdieši no sava priekšsēdētāja dzirdēja ik reizi, kad piemeklēja kāda liksta, kad pašam padoma pietrūka un dzīve sametās. Kauliņtēvs zināja, cik smaga ir bēda, jo pats bija zaudējis divus dēlus, sievu, apglabājis mazmeitiņu. Viņš vienmēr pirmais kāpa pār sliekšni mājā, kurā bija ienākusi nelaime. Bet viņš arī prata svētus svinēt un citiem tos sarīkot. Lielvārdē pie Daugavas vienmēr tika līgoti Jāņi, arī Pelšes laikos, kad tos aizliedza. «Mēs nesvinam Jāņus, bet kolhoza dibināšanas dienu,» Kauliņtēvs atbildēja, un neko viņam nevarēja padarīt, jo kopsaimniecības «Lāčplēsis» dibināšanas protokolu 1948. gadā Edgars Kauliņš tiešām bija parakstījis Zāļu vakarā, lai gan patiesībā tā sapulce toreiz bija notikusi nedēļu ātrāk. Pie Kauliņtēva brauca līgot aktieri, rakstnieki, mākslinieki, un visi šie slavenie cilvēki gribēja redzēt Kauliņtēvu savā pulkā, kad viņiem bija svētki. Radošo cilvēku sabiedrība un draudzība Kauliņtēvam bija atslodze no ikdienas rūpestiem un atbildības. Viņš sevi nekad par lielu un svarīgu neapzinājās un nevērtēja un atzina to darbu, ko cits darīja.

Mana pirmā tikšanās ar Kauliņtēvu bija jaunas žurnālistes, iesācējas, bikls lūgums palīdzēt. Lielam lauku raidījumam, kuru gatavoju televīzijā, vajadzēja filmēšanas vietu un tā dalībniekiem – mazu cienastu. «Braul tik, meitiņ, šur! Palīdzēsīm! Mēs cieņņus protam uzņemt,» vēlīgā labirdībā noteica slavenais kolhoza priekšsēdētājs. Ziņa, ka aizgājis Kauliņtēvs, 1979. gada 5. janvārī satrieca visu Latviju. Daudzās mājās, skatoties «Panorāmā» Kauliņtēva izvadīšanu, cilvēki raudāja. Cauri baltam sniegunim uz Lielvārdes kapsētu gāja cilvēku tūkstoši. Tauta atvadījās no sava Kauliņtēva. No cilvēka, kuru mīlēja, jo viņš bija liels savā vienkāršībā un saprata zemi, pa kuru nostaigāja savu krietna vīra mūžu.

arvien lielāks un lielāks un no sava smaguma ik pa trīs simt gadiem lūza nost un auga atkal no jauna. No šiem atlūzušajiem klints blūkiem ir veidots piemineklis Eduardam Veidenbaumam Liepas kapos un 1905. gada cīnītāju piemineklis Grīziņkalnā.

Pašā klints kuprī pavasaros ziedēja baltās anemones un Alpu kreimules. Staburags bija vienīgā vieta Latvijā, kur auga Alpu kreimules.

Lēmums būvēt Pļaviņu HES tika pieņemts 1956. gadā. Tauta, protams, par to neko nezināja. Projektu izstrādāja Maskavas institūts «Hidroenerģoprojekts», un sākotnēji Daugavas senlejas iznīcināšana nebija paredzēta. Viss šis dabas skaistums varēja palikt neskarts, ja būtu pieņemts cits spēkstacijas celtniecības projekts. Hruščovs mūsu republikas valdībai esot devis pilnīgi brīvu izvēli. Un mūsu tā laika pakalpīgā un iztapīgā varas virsotne, kurā no visiem augstajiem amatiem bija atbrīvoti nacionāli noskaņotie latvieši, izvēlējās to, uz kuru varēja nedaudz ietaupīt Maskavas doto naudu un sāpīgi iecirst latviešu tautas pašapziņu.

Kad pēc pāris gadiem kļuva zināms, ka uz Daugavas cels spēkstaciju un ko gaišās dzīves vārdā zaudēsīm, skaļi tautas protesti nesākās. Tiem neļāva sākties, jo avīzes tos vienkārši nepublicēja. Vienīgi «Literatūra un Māksla» 1958. gada 22. marta numurā uzdrošinājās nodrukāt Veras Kacenas rakstu «Nedrīkstam pārsteigties». Daudzi Latvijā tikai tad no bijušās frontnieces, kura bija karojusi padomju pusē, uzzināja, kādi milzīgi, nekad neatgūstami zaudējumi izplānoti mūsu tēvzemei. «Tā būs kļūda, ko nākamībā mūsu bērni un mazbērni uzskatīs par noziegumu pret dabu un tautu,» rakstīja Kacena. Viņa arī atklāja, ka ir iespēja neiznīcināt un neizpostīt latvietim svēto Daugavas senleju. Protesti, kas mēģināja izlauzties cauri aizliegumu un klusēšanas sienai, satracināja varas turētājus. 1959. gada 7. un 8. jūlijā

notika Latvijas kompartijas plēnums, kurā toreizējais čekas priekšnieks Vēvers paziņojis – visi, kas vākuši parakstus un parakstījušies pret Pļaviņu HES celtniecību, esot ņemti viņa iestādes uzskaitē, un šie tautas ienaidnieku saraksti esot ieslēgti drošā seifā. Vēl tikai jāpagaidot īstais brīdis, lai sāktu rīkoties...

Desmitiem māju, kas bija ūdens ceļā, bija jāpamet tiem, kas tās cēluši. Cilvēki atvadījās no savām mājām, simtgadu ozoliem un liepām, ko stādījuši viņu senči, no saviem ābeļdārzjiem un dzimtas kapiem. Viss viņiem tika atņemts, viss, kas dārgs. Arī strēlnieku asinis izmirkusi Nāves sala.

«Manās atmiņās nav Staburaga. Vienreiz viņu esmu redzējis, bet neatceros. Mani toreiz

Viss šis dabas skaistums varēja palikt neskarts, ja būtu pieņemts cits spēkstacijas celtniecības projekts.

vairāk uzrunāja Riterupītes ūdenskritums. Vēl tagad varu atmiņās atsaukt, kā tas šalkoja, bet Staburagu savās atmiņās neredzu. Toties katru dienu divdesmit dažādos veidos varu to skatīt savā mājā, kur tas fotogrāfijās un gleznās ir visos gadalaikos,» stāsta rakstniece Māra Svīre. Viņai un vīram, rakstniekam Vladimiram Kaijakam vairāk nekā trīsdesmit gadu pieder mājas «Staburags». To logi skatās uz Daugavu, kas plūst turpat lejā aiz stāvā krasta, savus ūdeņus veldama pāri dzelmē nogrimušajam Staburagam. Arī tas ir turpat aiz loga – neredzams, bet vienmēr blakus.

Daugavas dziļums tur ir gandrīz trīsdesmit metru. Kad nostiprināja Kokneses pilsdrupas, Daugavas līmeni pazemināja par četriem metriem, un pat tad Staburaga virsotni nav varēts saskatīt. Vienīgā reize, kad Kaijaks staigājis pa Staburaga virsu, bet arī tad ūdens sniedzies viņam līdz krūtīm, bijis 1986. gada pavasarī, kad

Tā tas bija...

✕ 1953. gada 4. marts.
Miris visu tautu tēvs Josifs Visarionovičs Staļins. Propaganda bijusi tik iedarbīga, ka lielai tautas daļai sēras ir patiesas un asaras īstas.

STABURAGS ZIEMĀ.
FOTO: BRUNO ALSIŅŠ.

notika avārija Černobiļas atomelektrostacijā, un tad, lai kompensētu elektroenerģijas trūkumu, Pļaviņu HES strādāja pastiprinātā režīmā.

Vecā «Staburaga» saimniece Marta Gulbe, no kuras rakstnieki māju nopirka, teikusi, ka pirmos gadus pēc appludināšanas bērziņam, kas auga uz klints, galotnīte vēl bija ārā. Staburagā ir ala, par kuru teika stāsta, ka tajā dzīvojis skaista jaunava un stalts jauneklis – māsa un brālis. Reiz pa simts gadiem viņi nākot ārā un tam, kuru pirmo satiekot, dāvinot lielu naudu. Teiksmaino Staburaga pāri var arī izsaukt, ja vien māc. Māra Svīre nosaka: «Man ārkārtīgi patīk šī piebilde – ja māc... Un tam, kas to bagātību saņems, puse jāizdala nabagiem, citādi tā nenesis laimi.»

Rakstnieku ciemiņi, uz augstā krasta stāvēt, parasti sakot: cik skaisti, Daugava pie kājām!

Māra tad atbildot: nokāpiet lejā, un tad jūs būsiet Daugavai pie kājām! «Tās ļoti maina attieksmi – vai tu esi augšā vai lejā,» domīgi bilst Māra, un šajos vārdos nav runa tikai par Daugavu vien.

«Kādreiz pie mums bija atbraucis Ivars Viks, izstaigāja apkārtni un māju un prombraukdams teica: «Staburags jūs sargā!» Un es tam pilnīgi ticu, jo te patiešām jūtos aizsargāta. Es pat teiktu – aizsargāta pret pasaules ļaunumu. Kad iebrācam pagalmā, vienmēr pārņem īpaša sajūta un mēs ar Vladimīru sakām – esam mājās!»

Šai mājā pie Staburaga, kurai arī dots vārds «Staburags», neviens cits kā iepriekšējie saimnieki Gulbji, kas šo māju 1926. gadā cēluš, un tagad Svīre un Kaijaks nav dzīvojuši. Īsta putnu māja Daugavas krastā, kurai pāri iet putnu ceļš un dzērves aizlidodamas te sauc pēdējos sveicienus Daugavai. Reiz pāri gājis neredzēti liels dzērvijs kāsis. Māra paguvusi aizskaitīt līdz piecdesmit, un vēl tad ne ceturtdaļa tā nebijusi. Citudien pār Staburagu gājuši divdesmit pieci gulbji. Daži pāri rudenos nekur neaizlidot, paliekot tepat Daugavā.

Kad pilnmēness naktīs, kāpdams arvien augstāk, mēness pār Daugavu uzcelt tiltu, Māra un Vladimīrs reizēm iesēžas laivā un mēģina pārbraukt tam pāri, bet tas nav iespējams. Tiklīdz tiltiņam pietuvojas, tas aizslīd tālāk un paliek nekad nenotverams. Dzeldīgā un vēlā rudenī Daugava liekas kā sastingusi. Kad mēnessnaktīs tajā iemirdzas viņi, tā ir zīme, ka Daugava sāk aizsālt. Tumšos ūdeņus un Staburagu to dzelmē lēnām pārklāj ledus, bet tas ir mājīgs miers. Var tikai mēģināt iedomāties, kas notiek tur, dziļumos, kuri paliek neredzami.

Staburaga appludināšana kļuva par latviešu ciešanu un apslēpto cerību simbolu. Staburags guļ dzelmē, un mēs zinām, ka viņš tur ir. Un katram sirdī mums ir savs Staburags. Tā raudošā klints, kurā kāpjām, pie kuras turamies un kura mūs sargā.

...Elizabete II, Apvienotās Karalistes karaliene, paceļ pie lūpām spicglāzīti ar caurspīdīgu, biezu šķidrums un iedzer malciņu. «O, cik salds un labs! Kas tas par dzērienu?» karaliene nobrīnās. Oficiants steidz rādīt pudeli ar neparasto dzērienu: «*Allasch Kummel*, liķieris no Latvijas, tagad – no Padomju Savienības,» viņš skaidro.

Tā gan ir iztēles ainiņa. Tomēr fakts, ka «Allažu ķimelis» padomju gados bija viena no Latvijas eksporta precēm un vismaz katru gadu Ziemassvētkos ticis piegādāts arī karalienei Elizabetei II. Popularitātē un eksporta apjomā tas gan nevarēja sacensties ar «Rīgas šprotēm», «Mēlno balzamu», «Straumes» kafijas dzirnaviņām, dzērvenēm pūdercukurā un citām nedaudzajām Padomju Latvijā ražotajām precēm, ko mums bija tas gods pārdot ārzemēs. Taču ķimelis izcēlās ar savu ekskluzivitāti, un ārzemēs to parasti baudīja kopā ar leģendu par šī stiprā dzēriena (oriģināla stiprums ir 42%, cukurs – 10%) izcelsanos un vēsturi.

Barons Otto Blankenhāgens esot sacis tā ražošanu 1843. gadā pēc paša izdomātas receptes, ko turējis tikpat lielā slepenībā kā savulaik klosteru mūki savu dzērienu receptes. Uzskatīja, ka liķieri gatavoja, tvaicējot ķimeņu sēklas ar spirtu un pievienojot tam ēteriskās ķimeņu eļļas.

Ķimeliša sastāvā noteiktās proporcijās (slepenā!) esot arī ličstiebru saknes, anīsa, fenheļa, rūgto mandeļu, koriandra sēklu ekstrakti un apelsīnu miziņu eļļa.

Arī padomju Latvijā šis dzēriens bija cieņā, īpaši tas garšoja sievietēm. «Allažu ķimeli» joprojām ražo akciju sabiedrībā «Latvijas Balzams», un tā vēl arvien (kopš barona Blankenhāgena laikiem) ir viena no Latvijas eksporta precēm.

VIA VĀVERE. FOTO: DANA SINKEVIČA

✕1954. gads. PSKP ģenerālsēkretāram Nikitam Hruščovam pēc vizītes ASV ir nākusi apskaidrība – vienīgā iespēja sagādāt pietiekami daudz lopbarības ir **kukurūzas audzēšana** visā Padomju Savienībā! Arī Latvijā simts tūkstošos hektāru zemes pavēl iesēt kukurūzu. Daži drosmīgākie kolhozu priekšsēdētāji šim rīkojumam nepakļaujas un tiek atlaisti no amata, daži viltīgākie sēj kukurūzu tikai gar ceļa malām. Rīgas kinostudijas dokumentālisti, kam dots uzdevums filmēt kolhozniekus pie lekņas kukurūzas lauka, kas šūpojas vējā virs priekšnieku galvām, uzdevumu atrisina vienkārši: priekšsēdētājs un brigadieris no metas lauka malā uz ceļiem, līdz ar to kukurūza sniedzas viņiem pāri galvām. Uzdevums izpildīts!

✕1956. gadā masveidā no Sibīrijas sāk atgriezties izsūtītie. Lai gan sen gaidīts, šis mirklis nemaz nebija tik vienkāršs. It īpaši bērniem. Kad četrdesmit deviņajā gadā izsūtīja Voldemāra Vadziņa ģimeni, viņam bija tikai pieci gadi – vecums, kurā bērns ātri pielāgojas visādiem apstākļiem. Astoņu gadu laikā viņš Sibīrijā bija pieradis pie skolas, draugiem un skaistās Čulimas upes, bet Latvija likās kas tāls un izplūdis. Turklāt uz dzimteni atbraukušajiem skolabērniem bija sarežģīti mācīties latviešu skolā, daži pat turpināja mācības krievu skolās. Arī Voldemāram, lasot latviski, juka burti *b* un *d*, tomēr tēvs bija kategoriski pret krievu skolu. Likteņa ironija, ka ceļu pa Transsibīrijas maģistrāli Voldemārs mēroja vēl divreiz – 1964. gadā dienestā un 1969. gadā, kad uz PSRS un Ķīnas robežas sākās bruņots konflikts, bet viņš skaitījās rezerves virsnieks. Pašlaik Voldemārs Vadziņš dzīvo Talsos un uzskata, ka visi pārāk daudz gaužas par dzīvi: «Dažkārt laikam vajadzīgi dzīves kūleni, lai tu labi justos savā dzimtenē.»

VOLDEMĀRS VADZIŅŠ TOMSKAS APGABALA PIŠKINOTROICKAS RAJONA BEĻAJĀ 1951. GADA 25. JŪNIJĀ.
FOTO: JURIS VEIGURS (ARĪ IZSŪTĪTAIS).

Parasti tas stāvēja uz galda goda vietā – katrās viesībās, ja ciemiņu bija vismaz četri, bet kāzas un bēres bez rasola vispār nebija iedomājamas. Lielos godos bija divas *zortes* – baltais un sarkanais. Sarkanajam klāt bija vārītas bietītes. Sastāvdaļas vienkāršas un gandrīz visas viegli dabūjamas: kartupeļi, skābēti (arī marinēti vai sāļīti) gurķi, konservēti zirnīši, vārītas olas, krējums, majonēze, var būt arī burkāni. Sīpolus klāt parasti nelika, jo no tiem rasols (tautā teica – «rosols») atsulojās un ātrāk bojājās. Gaļu vai desas (vēlams, bez speķa) dabūt bija grūtāk, biežāk *pa blatu* vai *zem letes*. Majonēzi veikalos izmeta tik reti, ka to saimnieces mēģināja aizvietot: ja krējumam piejauca sinepes un mārtruktus, asumiņš bija dabūts. Kad tika pie īstās majonēzes, tad pirka, cik deva. Noslēpumaino sastāvdaļu, kas sākas ar burtu «E» un turpinās ar daudzciparu skaitli, majonēzei klāt nebija, tāpēc tā mēdza ātri bojāties. Ja otrā dienā pēc godiem vairākiem bija *ātras kājas*, skaidrs – vainīgs rasols... Lielākā māka bija sagriezt visas sastāvdaļas vienādos gabaliņos un salikt vajadzīgajās proporcijās. Rasolu virtuvē jauca lielās emaljētās mutes bļodās. Krievijā mūsu rasolam līdzīgu ēdienu sauca smalkā franču vārdā – *olivjē*. Tā kā iecienīts dzēriens padomju laikos bija šņabis no lielām glāzēm, par negausīgiem svinētājiem otrā rītā mēdza teikt: «Viņš beidza ar seju rasola bļodā...»

VIA VÄVERE

SARVĪTE FELDMANE

Hruščovs Raunā

1959. gada jūnijā Raunu apmeklēja PSKP CK pirmais sekretārs Ņikita Hruščovs un Vācijas Demokrātiskās Republikas galva Valters Ulbrichts. Augsto viesu gaidīšana un uzņemšana bija vesels notikums.

«Satraukums, neziņa bija liela. Atbrauks, ko gribēs apskatīt,» atceras toreizējā ciema padomes sekretāre Imanta Gulbe, kurai tagad 86 gadi. Kāpēc lielās valsts vadītājs izvēlējās atbraukt tieši uz Raunu, neviens īsti nezināja. ««Sarkanais oktobris» tajā laikā bija milzīgi izslavēts – no govīs slauca četrus tūkstošus kilogramu gadā. Bija tāda slaucēja Antoņina Rancāne. Kā viņa darīja? Zaga no kolhoza pagrabiem kartupeļus un deva govīm, tā arī tika pie izslaukuma,» smeļot saka Imanta, bet Līgonis Krieviņš, kurš tolaik kolhozā strādāja par brigadieru, gan piebilst, ka, salīdzinot ar citiem kolhoziem, raunēnieši varējuši arī kaut ko nopelnīt un agrāk nekā citi tikuši pie jaunas tehnikas. Turklāt kolhoza priekšsēdētājam Mitrofanam Deņisovam Rīgā bijis daudz draugu un frontes biedru, arī tas var būt iemesls, kāpēc Hruščovu veda uz Raunu.

«Pirms viesu ierašanās viss tika tīrīts un posts. Slaucējām tika izdalīti ķiteļi kaudžu kaudzēm, agrāk viņām tādu vispār nebija,» stāsta Imanta. Mediķe Anita Bērziņa atceras, kā visi slimnieki palaisti mājās, lai pašas varētu izkrāsot slimnīcu. «Daktere Kundziņa trijās dienās izsita jaunu rentgena aparātu, slimnīca tika pie jaunas gultas veļas. Hruščova vizītes rītā slim-

FOTO NO CĒSU VĒSTURES UN MĀKSLAS MUZEJA

nieki atgriezās, sagulās gultās un nekustīgi gulēja, ja nu ienāks Hruščovs,» atceras Anita un turpina: «Rauna bija nograntēta, pa smiltīm bridām uz slimnīcu. Naktī atbrauca ugunsdzēsēju mašīnas, ceļu nolaistīja, tad pieblīvēja, lai neput. No ēkas, kur tagad bibliotēka, bija palikušas tikai drupas, bet centrā tādu nedrīkstēja būt. Tad aplika apkārt stalažas, lai izskatās, ka remontē. Uztraukumā gan neviens neievēroja,

× 1954. gada 6. novembrī Āgenskalnā pabeidz televīzijas centra celtniecību, un ar filmu «Mājup ar uzvaru» **sākas jaunā TV ēra**. Pirmajiem uztveršanas aparātiem ir neliels ekrāns, ko palielina, novietojot priekšā burkas ar ūdeni. Ir aparāti, kam rūpnieciski ekrāna priekšā paredzēta palielināmā lēca. Sākotnēji tā ir piepildīta ar spirtu, bet drīz vien televizora īpašnieki spirtu izdzer un vietā iepilda ūdeni. Efekts ir tas pats.

× Sākas **basketbola ziedu laiki**: mūsu sieviešu komanda TTT regulāri kļūst par PSRS un Eiropas čempioniem, tāpat arī Rīgas ASK vīriešu basketbolisti. Īpašs prieks tādēļ, ka TTT spēlē gandrīz tikai latviešu meitenes.

EIROPAS KAUSA IZCĪŅA BASKETBOLĀ SIEVĪTĒM. TTT (RĪGA) UN «VISLA» (POLIJA) SPĒLES MOMENTS. PRIEKŠPLĀNĀ TTT KOMANDAS BASKETBOLISTE UJANA SEMJONOVA. FOTO: V. NIKOLAJEVS.

× **Ilgviļņi**. Visus pēckara gadus gandrīz līdz pat Atmodai tā ir PSRS sieviešu iecienītākā frizūra. Ilgviļņus parasti liek divreiz gadā. Šāds matu kārtojums prasa maz laika un retus frizētavu apmeklējumus.

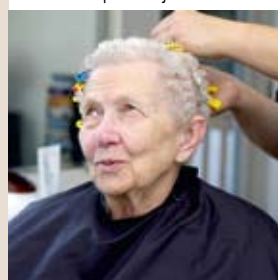

FOTO NO LVKFDA FONDĒM UN SHUTTERSTOCK

Vizītes rītā slimnieki atgriezās, sagūlās gultās un nekustīgi gulēja, ja nu ienāks Hruščovs.

ka virs drupām jau ieaudzis paliels bērziņš.»

Vairākas dienas pirms valstsvīru vizītes Raunā bijis ļoti daudz drošībnieku. «Vakarā skatījos, kas tur pa graviņu pie mājas staigā. Vīri melnā noskatīja katru koku, arī pilsdrupas izložņāja, vai nav kāds spridzeklis,» stāsta Imanta.

Pie Eglaiņu fermas bija labas ganības, tās tad arī kolhozieki nolēma rādīt viesiem. Uzsēja slāpekli, lai zāle saaug, atveda ūdens mucu,

dzirdnes, lai govīm viss būtu, kā nākas. Tiesa, brīdi pirms Hruščova ierašanās uzraugi sapratuši, ka ganībās ūdens beidzies. Tūlīt izsaukta ugunsdzēsēju mašīna.

Iebraucot Raunā, viesus sagaidīja goda vārti – koka konstrukcija, greznota ar zaļumiem. Pie goda vārtiem stāvēja koristi ar sarkanām rozēm rokās. Centrā pretī veikalam vietējie amatnieki uzcēla koka tribīni, to izrotāja ar

retums.» Vācijas vadītājs Valters Ulbrichts kolhoza priekšsēdētājam Mitrofanam Deņisovam uzdāvināja akordeonu. «Mēs jau sapratām, ka kolhozam, bet viņš to aizveda dēlam uz Rīgu. Deju kolektīvam ilgus gadus spēlēju pavadījumu, teicu, ka noderētu. Nekā,» stāsta Imanta Gulbe.

✕ Simbolisks žests – lai pierādītu, ka Dieva nav, **pareizticīgo katedrālē 1961. gadā ierīko planetāriju**, kur demonstrē zvaigžņotās debesis un pēta tās arī ar teleskopu, kas uzstādīts katedrāles tornī. Planetārija pirmajā stāvā atrodas kafejnīca, ko ļoti iecienījuši radošā jaunatne un studenti. Drīz vien to iesauc par «Dieva ausi». Lai iekļūtu kafejnīcā, vispirms jānopērk ieejas biļete planetārijā. Pastāvīgos apmeklētājus bufetnieces reizēm ielaiž pa dienesta ieeju.

✕ 1961. gads. Ziemas vidū Rīgā ierodas kuģis ar 1700 tonnām **Marokas apelsīnu**. Veikalos tie netiek «izsviesti» kā citas deficītpreces, bet tiek izdalīti darba kolektīvos. Priekšroka, kā parasti, rūpnīcu strādniekiem.

✕ 1961. gads – **naudas reforma**.

Naudu maina attiecībās 10:1, un tas notiek tirdzniecības gaitā – maksā ar veco naudu, pretī saņem jauno.

✕ Sākas Rīgas guļamrajonu celtniecība. Vispirms būvē tā sauktās **hruščovkas** – mazgabarīta dzīvokļus ar zemiem griestiem un miniatūrām virtuvītēm. Toties betons tajās ir īsti ciets, un būves ir pamatīgas. 1961. gadā sākas lielpaneļu māju celtniecība, vispirms Juglā, tad arī citos Rīgas rajonos. Tās skaitās pagaidu mājas, kuras komunisma ēras sākumā bija paredzēts pēc 30 gadiem nomainīt ar pastāvīgām, ērtākām būvēm, bet, kā zināms, nekas nav pastāvīgāks par pagaidu variantiem...

FOTO: V. NIKOLAJEVŠ

✕ Mehiko Olimpiādē 1968. gadā, aizmetot šķēpu 90,1 metrus tālu, **Jānis Lūsis kļūst par olimpisko čempionu**. Kopš šī brīža sākas Latvijas šķēpmetēju popularitāte. Lūsim ir ļoti sekotāji līdz pat mūsdienām.

Biju partijniece

«Tā jau visiem šķita, ka mēs tur partijā visādus labumus varējām dabūt, bet patiesībā rajona līmenī nekā īpaša nebija. Ja tiktu uz Rīgu, uz centrālkompartijas māju, varēju kafejnīcā ikrus nopirkt,» smejas Astrīda Kroģere, kura Jelgavā ilgus gadus darbojās partijas komitejā, bet šobrīd vada sociālās aprūpes centru «Zemgale». Partijas cilvēka dzīve – kāda tā īsti bija?

Astrīdas dzīve ļoti krasi mainījās 1963. gadā. Līdz tam viņa bija sekmīgi ieguvusi augstāko izglītību un strādāja par skolotāju. Skolā tikai trīs komjaunietes – Astrīda, vēl viena skolotāja un apkopēja. Astrīdu izvirza uz pilsētas konferenci. «Tur notiek balsošana par komjaunatnes komitejas 2. sekretāru. Pat nepaspēju attapties, kad piedāvā manu kandidatūru – augstākā izglītība, nesagrēkojusies, savējā – der! Mans lauciņš bija praktiskais darbs, organizēšana. Tad nu organizēju – mēs bijām visus pilsētas huligānus savākuši. Viņi gaidīja, ka strostēsim, sodīsim, bet mēs atradām veidu, kā viņus nodarbināt, lai neklīst bezdarbībā,» spriež Astrīda. Vēl tagad Jelgavā viņa saticiek cilvēkus, kas, savulaik komjaunatnes vārdā saukti pie kārtības, tagad Astrīdu sveicina.

Paiet četri gadi, un Astrīdas centība tiek ievērota – viņai 28 gadi un jauns amats: pilsētas partijas komitejas instruktore propagandas nodaļā. «Man paziņo – jūs būsiat atbildīga par ideoloģisko darbu! Es tikai nodomāju – velns viņu zin', ko tas nozīmē. Bet faktiski mans darbs nozīmēja atbildēt par skolām,» stāsta Astrīda. Bet tas arī nebija ilgi – jau 1968. gadā Astrīdu pārceļ darbā uz Jelgavas rajona partijas komiteju. «Laikam jau tā īsti pilsētā es vairs nevarēju pa tām kāpnēm pakāpties – tur visi papīri krievu valodā, bet man ar to krie-

vu rakstību bija, kā bija,» piebilst Astrīda. Bet tāds kāpiens prasīja savu – visi, kas virzījās uz priekšu, bija ar rīkojumu nosūtāmi uz augstāko partijas skolu Ļeņingradā. «Iedomājieties, man divi mazi bērni un mani nosūtīs uz skolu Ļeņingradā! Es pateicu skaidri: «Ja jums nepietiek ar manu vienu augstāko izglītību, es atsakos.» Tagad pat nezinu, kā tas izgāja cauri, bet mani nenosūtīja. Patiesībā es jau tikai tagad varu atzīties – kamēr citi visur citēja Marksu, Engelu un Ļeņinu, es visur izspruku cauri ar saviem pantiņiem. Nezinu, kā, bet mani pieņēma tādu, kāda esmu,» saka Astrīda.

«Vēlāk es par visu ražošanu rajonā atbildēju. Mēs tādus pasākumus saviem cilvēkiem taisījām – mehanizatoru balles, lopkopēju balles, oi, kas tik viss nebija! Tajā laikā šiem cilvēkiem bija svars. Protams, bija jau sava nodeva partijai, kā bez tā. Atceros, braucām sveikt labākos darītājus uz lauka – tagadējā motobraucēja Jāņa Vintera tētis bija viens no labākajiem mehanizatoriem. Kroģere brien pa lauku ar augstpapēžu korpem pie labākā darba darītāja, lai pasniegtu ceļojošo vimpeli. Nu bij' jau bij' tā pokazuha. Iedomājieties šitas muļķības – partija sadala, un mums jābrauc pa kolhoziem kontrolēt. Mēs septiņreiz dumjāki, kas no lauksaimniecības ne bū, ne bē, esam spiesti piere-

dzējušu kolhoza priekšsēdētāju strostēt, kāpēc tik maz cūkas kūti, kāpēc šitais lauks vēl nav apsēts, kāpēc tur nav iestādīti kartupeļi. Muļķības! Tad jau vēl tās dumības ar ģimenes lietām – ko partija var izdarīt, ja vīrs sievu nemil un laiž pa kreisi? Nu ko? Bet vajadzēja runāt, saukt pie atbildības...» ar ironiju nosaka Astrīda.

Arī pašai Astrīdai bijušas vairākas reizes, kad spožā partijas karjera varēja sabrukt vienā mirklī. Ja vien tolaik nāktu gaismā, ka īsta partijas sieva ļāvusi kādam rajona kultūras darbiniekam savu tēvu izvadīt no baznīcas. «Ļētis pirmās brīvvalsts cilvēks, kura vienīgā vēlēšanās bija pēdējā gaitā doties no baznīcas. Kā es varēju atteikties! Protams, tas bija uz manu atbildību. Ja kāds uzzinātu...»

Taču pašu trakāko reizi viņa laikam neaizmirsīs ne mūžam. «Es kā partijniece vairākas reizes tiktu uz ārzemēm. Mums, padomju sievietēm, bija skaidri iegālvots, ka tur tāda noziedzība, šausmīgie rietumi, ka uz ielas labāk neiziet. Bet aizbraucām un pavisam citu ainu ieraudzījām! Tad nu vienā no šādām reizēm mēs, divas padomju sievietes, tiekam uz Angliju – tur sabrauc sievietes no visas pasaules, lai cīnītos par mieru. Konference. Mēs ar', lai parādītu, ka Padomju Savienībā

Ko partija var izdarīt, ja vīrs sievu nemil un laiž pa kreisi?

miers un brīvība valda – es ar savām dzintara krellēm, mūsu maizi... Jau pirmajā vakarā visas raksta, no kurienes ieradušās. *Nastja from Russia, Sara from USA...* un es ar *Astrida from Latvia...* Ārprāts!.. Uzrakstīju un tikai tad sapratu, ko esmu izdarījusi. Viss – manai dzīvei ir beigas, to man nekad nepiedos! No darba izmetis Kā es varēju tā kļūdīties *from Soviet Latvia* taču jāraksta, *from Soviet Latvia*! Visu nakti negulēju, bailēs gaidīju rītu, bet pienāca rīts, un nekas nemainījās. Es atkal izspruku sveikā,» nopūšas Astrīda.

KRISTĪNE LANGENFELDE, FOTO: IVARS VELLINŠ («JELGAVAS VĒSTNESIS»)

✕ Sešdesmito gadu sieviešu **modē ienāk mini**. Tam ir ļoti daudz pretinieku. Visu sarežģī tas, ka zeķubikses šajā laikā vēl nav izgudrotas, tāpēc jaunās modes piekritējām jābūt ļoti izmanīgām.

RĪGAS MODEĻU NAMA PAVASARA UN VASARAS APĢĒRBU KOLEKCIJAS SKATE, 1968. GADS. FOTO: J. FADEJEVS.

FOTO: S. DANILOV

SOCIĀLISTISKĀ DARBA VAROŅI CŪKKOPIS ANTONS BĀRTULIS UN SLAUČĒJA MARTA SEMULE.

✕ Par tradīciju kļuva darba pirmindnieku godināšana. Neatņemams tā laika vides elements – «goda plāksnes» ar svinīgiem portretiem.

1969. gadā Rīgā, Ļeņina ielas galā, atver leģendāro **salonu jaunlaulātajiem «Pavasaris»**, kurā ar īpašiem ielūgumiem drīkst iepirkties tikai jaunlaulātie, viņu vecāki un vedēji. Tur var iegādāties daudz deficīta un ārzemju mantu, ko parastos veikalos nevar nopirkt. Ielūgumi tiek doti no rokas rokā, līdz salona vadība atpopas un lielākos pirkumus pierēģistrē pašā ielūgumā. Salonam piekrišana ir tik liela, ka daži pāri fiktīvi piesa- kāš dzimtsarakstu nodaļā tikai tadēļ, lai varētu iepirkties «Pavasārī».

FOTO NO LĪKFEDA FONDIEM UN SHUTTERSTOCK

15 000 000 sieviešu tualetes piederumu

Tie, kas sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados viesojās Liepājā, redzēja milzu būvlaukumu. Liepājā tapa «Lauma».

Lēmumu par sieviešu tualetes piederumu ražošanas kombināta celtniecību Liepājā pieņēma 1961. gadā. Kā iemesls tika minēts samērā augstais sieviešu bezdarba līmenis Liepājā. «It kā «Lauma» bija domāta vietējo sieviešu darbaspēkam, metalurgu un zvejnieku sievām, bet izrādījās, ka tas jau pašā sākumā bija blefs. Rūpniecībai nepieciešamo darbaspēku, plānotos 8000 cilvēku, vajadzēja ievākt iekšā,» atceras bijušais Liepājas pilsētas galvenais arhitekts Haralds Krams.

Kombināta celtniecību sāka 1965. gadā, pirms tam nojaucot veselu privātmāju rajonu. Lai gan komjaunatnes triecienceltnes būvniecība nemaz nevedās tik gludi, pirmais ražotnes korpuss tika nodots ekspluatācijā kā iecerēts – 1970. gadā. 1972. gadā uzņēmumam jau bija «jānodod 15 milj. sieviešu tualetes piederumu». Lai gan līdz ar rūpnīcas atvēršanu Liepāja piebīra pilna svešautiņu, bet oficiēru sievas nesteidzās kļūt par audējām, te darbu un cerības uz labāku dzīvi atrada daudzas liepājnieces.

Vineta Melentjeva «Laumā» strādā kopš uzņēmuma pirmās darba dienas. «Tolaik «Laumas» skolas vēl nebija, mācījāmies 31. arodskolā, pati Zigrīda Rusiņa mūs apmācīja. Kad beidzām skolu, sešas meitenes uzreiz tikām katra pie savas mašīnas,» atceras pieredzējuši adīšanas operatore. «Nekad neesmu nožēlojusi savu jaunības dienu izvēli un prom iet nekad neesmu gribējusi,» saka Vineta, kas kopā ar «Laumu» pārdzīvojusi gan uzplaukuma laikus, gan krīzes gadus.

Bet H. Krams atceras, ka sākotnēji «Laumas» darbiniekiem bija plānots būvēt deviņ-

stāvu augstceltnes senās apbūves vietā Vecās ostmalas rajonā. «Laimīgā kārtā to atcēla. Bet nebija ļaunuma bez labuma – tieši tāda mēroga objekta būvniecība kā «Lauma» pilsētai beidzot deva iespēju izvilkt cauri kanalizācijas un ūdensvada trasi un uzbūvēt attīrīšanas iekārtas.

«Laumas» simbols Liepājā nenoliedzami ir ilggadējā rūpnīcas vadītāja Zigrīda Rusiņa, kura kā rūpnīcas inženiere tehnoloģe «Laumā» strādāja no pašiem pirmsākumiem, bet par direktori kļuva 1984. gadā un visspējīgāk sevi apliecināja jau atjaunotās Latvijas laikā, kad kopā ar «Laumu» pārdzīvoja Krievijas ekonomisko krīzi.

Tā dēļ precejas un šķīrās. Tā dēļ stājās komunistiskajā partijā un strādāja nemilamu darbu. Kāda skolotāju ģimene, krājot naudu žigulim, sešus gadus taupīja tik ļoti, ka neatlāvās pat sviestu uz maizes... Ja meita, iepazīstinot tēvu ar savu līgavaini, varēja palielināties, ka viņam ir žigulis, «jā» vārds laulībai bija tikpat kā garantēts. Žigulis bija galvenais vidējā padomju cilvēka labklājības rādītājs.

1970. gada 19. aprīlis bija svētku diena visā PSRS – tajā dienā no konveijera Toljati Volgas autorūpniecībā noripoja pirmās sešas automašīnas VAZ 2101. Kad šos automobiļus sāka eksportēt, ārpus PSRS lietoja firmas zīmi «Lada», bet pašu mājās tos sauca par žiguliem. Vēlāk pirmo žiguli sāka mīļvārdu dēvēt par kapeiciņu. Žiguli būvēja uz itāļu «Fiat 124» bāzes, kas 1966. gadā Eiropā tika atzīts par gada labāko auto. Žigulim bija diezāki bleķi nekā itālim, modernāks dzinējs un Krievijas sliktajiem ceļiem piemērotāka bremžu sistēma. Tomēr katrs laimīgais, kurš dzelzceļa stacijā vai ostā saņēma savu īpašumā jaunu žiguli, vispirms taisnā ceļā devās (ja vien spēja auto iedarbināt!) uz autoservisa darbnīcu, kur žigulis tūdaļ tika izjaukts pa detaļām un salikts vēlreiz no jauna, jo rūpnīcas montāža bija satriecoši sliktā. Taču tas nekādi neietekmēja garās rindas pēc žigulim visās pilsētās, izpildkomitejās un darba vietās. Katrs zēns vecumā no pieciem gadiem jau puskilometra attālumā spēja atšķirt pirmo žiguli no trešā un piekto no astotā.

FOTO: ANDRIS GERTSONS

VIA VĀVERE

VASĀRAS KAFEJNĪCA «PUTNU DĀRZS». RĪGA, 1964. GADS. FOTO: Ž. LEGZDIŅŠ.

✕ Rīgas centrā līdzās kinoteātrim «Komjaunietis» 1970. gadā atver **komjauniešu kafejnīcu «Allegro»**, kurā bieži notiek džeza mūzikas koncerti. Jaunatnes un radošās inteliģences vidū populāras ir vasaras kafejnīca «Putnu dārzs», ieskrieteve «Kaza», bārs «Skapis», kafejnīca «Dieva auss» (visi nosaukumi tautas doti). Laulības pārkāpēji pēc tradīcijas vakaros tiek restorānā Berģu kalnā. Kafejnīcā «Nīca» var apēst garšīgākās kūkas Rīgā. Kafejnīcā «Kristīne» gatavo ēdienus pēc seno laiku receptēm. Jūrmalā slavenākais restorāns ir «Jūras pērle» Bulduros. Rindas pie tiem ir garas, un iekļūt tajos ir ļoti grūti. Kāds topošais kinooperators, iestājies Maskavā *GIKā* (Valsts kinematogrāfijas institūts), kur ir viens no lielākajiem konkursiem PSRS, atgriezies Rīgā, teica, ka iekļūt «Skapī» piektdienas vakarā esot daudz grūtāk...

✕ **Dzeltenie «Ikarusi»**. Tie parādās Rīgas ielās jauni un skaisti, un pat ar «ermonikām» starp vagoniem.

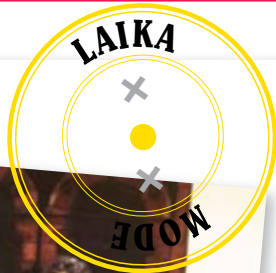

✕ Par tradīciju kļūst Mākslas dienas.

FOTO: L. PRĒDELS

PLAKĀTU TRIPTIHS «MĀKSLAS DIENAS 1975». AUTORS L. ŠĒNBERGS.

Par ticību

Savus dievnamus un ticību
Latgales ļaudis nebaidījās
aizstāvēt arī padomju gados.

Vairāk nekā trīsdesmit gadus Rēzeknes rajona Rogovkas ciema iedzīvotāja Antoņina Kapace ik dienu ir kāpusi Nautrēnu Romas katoļu baznīcas zvanu tornī, lai iezvanītu saullēktu un saulrietu, lai aicinātu draudzes locekļus uz dievkalpojumu un pavadītu mirušos pēdējā gaitā. Visu mūžu, arī padomju gados, viņa cieši turējusies pie baznīcas, zvanijsi, vadījusi svinīgās procesijas. Darbā priekšniece neko neteikusi, tikai klusām atbalstījusi. Kaut gan padomju gados oficiāli reliģija tikusi apkarota, Latgalē baznīcā gājēju tāpat bijis daudz, ļaudis pratuši aizstāvēt savu ticību, savus garīdzniekus un dievnamus, nebaidoties no draudošām represijām.

Ticības vajāšanas gados (1940–1988) Latvijā tiesāti 82 katoļu priesteri. Sešdesmitajos gados visbiežāk priesteri tika vajāti par bērnu katehizāciju. Reliģijas mācīšana baznīcā bērniem bija stingri noliegta, to drīkstēja darīt tikai vecāki šaurā ģimenes lokā. Antoņina joprojām labi atceras to dienu tālajā 1964. gadā, kad Rogovkas sievas braukušas uz Ludzas rajona tautas tiesu, kur tiesāti Nautrēnu Romas katoļu draudzes dekāns Julijans Začests un vikārs Pēteris Gugāns. Viņiem tikusi izvirzīta apsūdzība par to, ka baznīcā sagatavojuši bērnus pirmajam dievgaldam. Kaut arī priesteri notiesāti, tauta tiesā atklāti pateikusi: «Mēs ticam Dievam un ticībā gribam audzināt savus bērnus!»

«Tajā gadā arī mans Jānītis gāja pie pirmās komūnijas, mani izsauca par liecinieci, bet es nenobijos, tā arī tam tiesnesim atbildēju:

×1978. gadā *World Press Photo* konkursā Nīderlandē latviešu fotomāksliniekam Valdim Braunam par **fotogrāfiju «Laimas lietus»** piešķir zelta medaļu «Zelta acs». Daudz netrūcis arī līdz vislielākajai *Grand Prix* balvai, taču tieši togad miris dziedātājs Elviss Preslijs, tāpēc pirmo vietu žūrija piešķir attēlam, kurā redzami raudošie Preslija rokenrolu cienītāji pie viņa kapa Memfisā. Pēc tam Brauna slavenā bilde tiek publicēta visos PSRS preses izdevumos un Padomju Latvijā kļūst par otru visbiežāk publicēto attēlu aiz Ļeņina portreta. Bildē redzami jaunlaulātie Gaida un Zigurds Zirņi lietū brienam pa plavu. Krievu prese parasti publicē tikai bildes augšējo daļu, lai nebūtu redzamas Gaidas kailās kājas. Pēc tam, kad fotogrāfija kalpo par lielo plakātu Valda Brauna personalizādei, tas tiek izlīmēts visā Latvijā. Erotiskus fotoattēlus tolaik nedrūkā, tāpēc vīrieši «Laimas lietus» uzņēma ar lielu sajūsmu. Zigurds ar draugiem reiz, alu sadzērušies, naktī pat devās «glābt sievas godu» un dīrājuši plakātus no sienām. Visvairāk viņš apvainojies par to, ka dažos autoservisos šis plakāts pielīmēts visredzamākajā vietā, bet uz tā redzama tikai Gaida viena pati – Zigurds ir vienkārši nogriezts nost...

Sešdesmito un septiņdesmito sākuma karogs – mini. Sākas džinsu ēra. Pieprasītākais audums – krimpļēns. Vīriešiem – sportiski lietišķais stils, žaketēm nedaudz paaugstināta jostasvieta.

FOTO NO IZDEVNĒCĪBAS «ŽURNĀLS SANTA» ARHĪVA

×1976. gadā **Raimondam Paulam** tiek piešķirts LPSR Nopelniem bagātā skatuves mākslinieka goda nosaukums, bet tauta viņam devusi pati savu vēl cildenāku vārdu – Maestro.

PIRMĀ SVĒTĀ KOMŪNIJA SĀPIJU DIEVMĀTES KATEDRĀLĒ. MĀSĪCAS ANNA UN DIĀNA, RĪGA, 1978. GADS.

«Ilgaiss ceļš kāpās». 1980. gadā septiņu sēriju TV filma (režisors Aloīzs Brenčs) kļūst par grāvēju visā PSRS.

ACULIECINIEKS

«Baznīckungi nav vainīgi, tas ir mans dēls, tiesājiet mani, jo es pati vedu bērnus uz baznīcu.» Tiesnesis palika sarkans no dusmām un atcirta: «Nu tad jau tevi arī tiesāsim!» Zāle bija cilvēku pilna, un sievas blāva: «Mēs ar saviem bērniem darīsim, kā mēs gribēsim!»,» stāsta Antoņina. Kad tiesnesis centies viņām iegaltot, ka ticība ir māņi un tās vairs drīz nebūšot, mātes, parastas lauku sievietes, droši atbildējušas: «*Ni myužam ticeiba nazuss!*»

Šis notikums, daudzu rogovkiešu atstāstīts, saglabājies paaudžu atmiņā kā leģenda, kaut gan realitāte bijusi visai skarba. 1963. gada vasarā pie pirmās svētās komūnijas Nautrēnos gājuši vairāk nekā simts bērnu, kas bijis liels skaits. Ludzas rajona kompartijas darboņi sākuši pratināt Nautrēnu vidusskolas skolotājus un bērnu vecākus, kāpēc bērni laisti uz baznīcu.

Tiesa notikusi Ludzā 1964. gada 21. un 22. janvārī, bērnus uz tovedušim agajās automašīnās, kaut arī bijis bargs sals. Tāni dienā speciāli atcelts autobusu reiss no Rogovkas uz rajona centru, lai draudzes locekļi nevarētu nokļūt tiesas sēdē, taču rogovkieši visdažādākajos veidos devušies uz Ludzu. Cilvēki stāvējuši gan tiesas zālē, gan ārpusē uz ielas. Tomēr atradusies lieciniece, kas nobijusies un pateikusi, ka priesteri likuši bērnus vest uz baznīcu, laikam tāpēc abi notiesāti – viens nosacīti, otrs ar spaidu darbiem.

Savukārt Rēzeknes rajona Dricānu pagasta iedzīvotāja, arī vārdā Antoņina, atceras, kā septiņdesmitajos gados draudze aizstāvējusi 1670. gadā būvēto Pilcenes Romas katoļu baznīciņu, unikālu koka arhitektūras pieminekli, ko draudēja nojaukt. Tikai pateicoties trimdā dzīvojošā pilcenieša, grāmatu izdevēja Vladislava Loča pūlēm, baznīca palika neskarta. V. Locis no Mīnhenes sūtīja iesniegumu ANO ģenerālsēkretāram Kurtam Valdheimam ar lūgumu palīdzēt nosargāt šo arhitektūras pērli. Tikai pateicoties tam, ka no ANO uz Maskavu tika nosūtīta vēstule, baznīcas nojaukšanas draudi 1974. gadā tika apturēti.

Alfrēds Krūklis, Raimonds Pauls

*Ugunssārtiem ziediem zied mežrozīte jaukā,
Gadi nāk un gadi iet, bet viņa zied un zied.*

*Ja man dažreiz skumji kļūst, paskatos, kā laukā
Mežrozīte, sveicot mūs, cauri vasarām zied un zied.*

*Ugunssārtiem ziediem zied mežrozīte jaukā,
Gadi nāk un gadi iet, viņa sarkdama zied un zied.*

*Mežrozīte sarkanā, tu kā liesma spītīgā
skurbumā*

Pat lietū un negaisā ziedi laukā.

Vispirms (1966. gadā) Maestro dzima melodija, pēc tam, kā daudzām Paula dziesmām, vārdus tai pierakstīja dzejnieks Alfrēds Krūklis. Dziesmai vienlaikus radās divi izpildītāji – Zigfrīds Račiņš un Ojārs Grīnbergs, un abi bija pārliecināti, ka «Mežrozīti» Pauls rakstījis tieši viņam. Dziesmu radio ierakstīja Račiņš, «Melodijas» platē – Grīnbergs.

1968. gadā «Mežrozīte» kļuva par pirmās «Mikrofona aptaujas» uzvarētāju. Un pēc tam – *gadi nāk un gadi iet, bet viņa skan un skan...*

VIA VĀVERE

✕ 1981. gada 21. jūlijā pulksten 12 atklāj jauno **Vanšu tiltu**. Tiltam dots Maksima Gorkija vārds, taču tautā un pat masu medijos to visi dēvē tikai par Vanšu tiltu.

✕ Miris Ojārs Vācietis.

Tautas iemīļotais dzejnieks mirst pēkšņi – 1983. gada 28. novembrī. Aukstajā laikā pie Latvijas Valsts Universitātes stāv garum garā rinda, lai atvadītos no «laikmeta sirdsapziņas».

✕ 1984. gadā parādās jauna izklaide – **videoseansi naktīs**. Parasti cilvēki izveido slepenas grupas un kādā no dzīvokļiem skatās filmas pat līdz rītausmai. Izvēle ir niecīga, kvalitāte un tulkojums – briesmīgi. Lielākoties skatās nevis labās filmas, bet *šausmes*, trillerus, pornogrāfiju. Īpašas komitejas sāk ar to cīņu un kopā ar miliciju naktīs vidū ierodas dzīvoklī, kurš uzrādīts kā videofilmu skatīšanās perēklis. Shēma vienkārša: kāpņu telpā izgriež elektrības drošinātājus, un, kad tā iemītnieki nāk ārā meklēt vainu, saņem tos siltus un ar lietiskiem pierādījumiem, jo, atslēdzot elektrību, videokasete iestrēgst magnetofonā un to vairs nevar ievilk.

✕ «Helsinki 86». 1986. gads. Izveidota jauna politiska grupa, kurā ir desmit dalībnieki (trīs no viņiem dzīvo ārzemēs), kas nosoda Molotova-Ribentropa paktu un iestājas par Latvijas neatkarību. Latvijā lēnām, bet neatlaidīgi sāk ieplūst jaunas vēsmas un sākas jauns dzīves periods.

1987...1990

IR VĒRTS DZĪVOT, LAI KO TĀDU PIEREDZĒTU!
LAI IEMĀCĪTOS BŪT TIK STIPRI UN PACIETĪGI,
KA MIERĪGI UN BEZ PANIKAS VAR NOSKATĪTIES
UZ TANKIEM IELĀS, LAI APJAUSTU,
KA BRĪVĪBU UN NEATKARĪBU
NEVAR PASLUDINĀT,
JO TĀ IR KATRA IEKŠĒJĀ SAJŪTA.

1987...1990

MOLOTOVA-RIBENTROPA PAKTA PARAKSTĪŠANAS 50. GADADIENĀ ORGANIZĒTĀ TAUTAS MANIFESTĀCIJA
«BALTIJAS CEĻŠ» AUTOCEĻA IECAVA-BAUSKA POSMĀ 1989. GADA 23. AUGUSTĀ.
FOTO: J. ZĒBERGS, NO LVKFFDA FONDIEM.

Brīvības garša

Tikai četrarpus gadu, bet tik intensīvs, notikumiem pārpilns laiks kā vismaz divas cilvēka dzīves. Vēstures smagais rats atkal ir sācis griezties. Padomju ēra brūk krakšķēdama, bet neviens vēl isti tam netic, jo piecdesmit gadi padomju režīmā ir ļoti ilgs laiks, lai spētu noticēt tam, kas vēl tikai ir nojaušams. Paradoksāli un loģiski – pagātne vienmēr izrādās priekšā. Pirmā atmoda, Otrā atmoda, un nu 1988. gada 1. jūnijā Rakstnieku savienības valdes paplašinātājā plēnumā profesors Jānis Stradiņš to nosauc – Trešā atmoda.

Čuksti kļūst skaļāki, un bailes sarūk. Pamazām un pa druciņai tiek izcīnītas nozīmīgas uzvaras. Tagad tas šķiet pašsaprotami, bet patiesībā tikai 1988. gada 24. jūnijā oficiāli tiek atļauta Līgo svētku (Jāņu) svinēšana, bet Ziemassvētkus pirmoreiz pēckara gados Latvijā oficiāli svin 1989. gadā.

Pirmoreiz izjutu, ka piedzīvoju ko tādu, ko apraksta vēstures grāmatās un māca skolās.

Šādi «pirmoreiz» vai «beidzot atkal» virknējas cits aiz cita. Baltijas folkloras svētkos 1988. gada vasarā Rīgas ielās pirmoreiz redzami sarkanbaltsarkanie karogi, bet oktobrī Tautas frontes manifestācijā Dziesmusvētku estrādē to jau ir vesela jūra – gan tikko šūdināti, gan ložu cauršauti, pusgadsimtu rūpīgi slēpti.

1988. gada oktobrī Latvijā, tāpat

kā Lietuvā un Igaunijā, nodibina Tautas fronti. Pasaule piepeši ir atvērta un tuvu, un latvieši no rietumiem un austrumiem pamazām sāk atgriezties tēvzemē. Latviešu tauta arvien vairāk kļūst vienota. Stāvēt starp astoņsimttūkstošiem brīvību alkstošu cilvēku Daugavas krastmalā, sajūtas ir īpašas – šķiet, vienā mirklī iespējams atbrīvoties no bailēm, pazemības un nīstās pagātnes.

Ir kāpumi un kritumi, sapņi un ilūzijas, un prātam neaptverams haoss. Ir ne vien Tautas fronte, bet arī Interfronte, ir virs Rīgas zemu lidojoši armijas helikopteri. Augstāko Padomi, Ministru Padomi, Latvijas Radio, Latvijas Televīzijas ēku sargā vienkārši cilvēki. Bez ieročiem, tikai ar savu gara spēku. Ir omonieši melnās beretēs, bruņutransportieri ielās un reāla šaušana. Doma baznīcā iekārtota ambulance. Ir kritušie.

Bailes? Jā, bija. Kad Ieva Akurate dzied «Manai tautai» un publika slauka aizkustinājuma asaras, Ievas mamma Līvija mugursomā liek meitas siltās drēbes un noslēpj pieliekamajā kambarītī gadījumam, «ja nu kas». Viņai par meitu ir ļoti, ļoti bail.

Līdz pat 1991. gada augustam Padomju Savienība tur Baltijas valstis ķetnās, tomēr baltieši organizē tautas referendumu, kurā vairākums nobalso par neatkarību.

Ir vērts dzīvot, lai ko tādu piedzīvotu. Lai iemācītos būt tik stipri un pacietīgi, ka mierīgi un bez panikas var noskatīties uz tankiem ielās, lai apjaustu, ka brīvību un neatkarību

nevar pasludināt, jo tā ir katra iekšējā sajūta; lai izjustu, ka brīvības izjūta padara laimīgu.

Par to laiku domājot, man prātā nāk tikšanās ar cimdū adītāju Jēti Užāni. Cimdū Jētiņas purā bija arī «politiskie cimdi». «Auseklišu pāriņā ausekliši sākumā ir tā, bet pēcāk jau citādi sagrupējušies. Pārkārtošanās laiks manos cimdos arī ir – ar valnīti augšā...» sacīja šī garā stiprā sieviete.

Tas laiks ir arī mana dzīve. Astoņdesmito gadu nogalē es pirmoreiz tik spēcīgi izjutu, ka piedzīvoju ko tādu, ko apraksta vēstures grāmatās un māca skolās. Es esmu tā laika, nē, ne tikai lieciniece, bet arī dalībiece. Joprojām glabāju lodes uzgali un šķembu no Doma baznīcas ķieģeļiem, ko 1991. gada 21. augusta rītā pēc Latvijas Radio nama ieņemšanas «Neatkarīgās Cīņas» redakcijā, kur strādāju, ienesa kāds vīrs. Omonieši šāvuši pār cilvēku galvām uz baznīcu. «Šī lode un šī šķemba ir liecinājums tam, ka komunisti ir zaudējuši visu, izņemot ieročus un teroru,» sacīja avīzes galvenais redaktors Andris Jakubāns, pasniedzot to man redakcijas sapulcē kā tās nedēļas labākajai redaktorei.

Atskatīties ir svētīgi arī tāpēc, lai celtu pašapziņu. Pasaulē nav daudz tādu tautu, kas būtu atjaunojušas neatkarību bez ieročiem, vien ar garīgo spēku.

Ina Eglīte

Ina Eglīte,
žurnāla «IEVAS Stāsti» galvenā redaktore un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

„p ā r k ā r t o š a n ā s“

Kad Gorbačovs aizsāka pārmaiņas, nez vai kāds varēja iedomāties, cik tālu tās aizvedīs. Sākumā pat vārdu *perestroika* latviski iztulkoja kā «pārkārtošanos», un tikai vēlāk sāka lietot «pārbūvi», kas simbolizēja nevis kosmētiskus uzlabojumus, bet gan dziļākas un fundamentālākas pārmaiņas.

Šis mākslinieka Laimoņa Šēnberga plakāts 1986. gadā ieguva pirmo prēmiju Baltijas republiku plakātu konkursā. Taču PSKP CK izdevniecība *Plakat*, kas piedalījās konkursa rīkošanā, bija stipri neapmierināta – pēc nolikuma pirmās godalgas ieguvēja plakāts jāizstāda Maskavā, taču tas nevis slavē, bet ironizē par *perestroiku*. Kaut kā divdomīgi... Tad nu žūrija rīkoja vēl vienu apspriedi, bet lēmumu tik un tā nemainīja.

Maskavā izstādi apmeklēja lieli partijas bosī un – par lielu pārsteigumu bailīgajiem izdevniecības funkcionāriem – ieteica to tiražēt... Pavēles jāpilda, taču – ka tik kāds nepārprot! – funkcionāri plakātam uzrakstu "*Perestroika*" nomainīja ar *„Tā ņekotorije perestraivajutsa“* («Tā daži pārkārtojas»). Līdz Atmodai bija palikuši vēl pāris gadi.

Tā tas bija...

1987

★ 26. janvārī Rīgas kinoteātros sāk demonstrēt režisora Jura Podnieka dokumentālo filmu **«Vai viegli būt jaunam?»**.

JURIS PODNIEKS.

★ 23. augustā

Ribentropa un Molotova pakta 48. gadadienai veltīts protesta mītiņš pie Brīvības pieminekļa. Milīcija piekauj un arestē demonstrantus.

1988

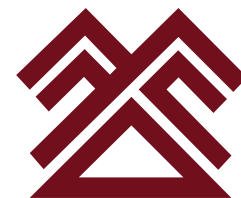
★ 31. janvārī pirmoreiz Latvijas TV programmas **«Labvakar»** tiešraide. Šajā raidījumā pirmoreiz runā par daudziem agrāk aizliegtiem tematiem.

LABVAKARIEŠI
EDVĪNS INKĒNS,
JĀNIS ŠIPKĒVIČS
UN OJĀRS
RUBENIS.

★

27. aprīlī demonstrācijā un mītiņā **pret metro** būvi Rīgā piedalās ap 10 000 cilvēku. Tas ir protests pret imigrantu tūkstošiem, ko bija plānots ievest metro celtniecībai.

LATVIJAS TAUTAS FRONTE CILVĒKI KRUSTCELĒS

Šodien ar pārliecību sakām – Trešās atmodas galvenais vilcējspēks un stūrakmens bija Latvijas Tautas fronte. Bet ar šo tautas vadzvaigzni viss varēja notikt pavisam citādi, ja notikumu gaita tiktu pārvērsta citā virzienā. Laimīgas sakritības, nejaušības, liktenis – sauciet, kā gribat. Ir brīži, kad tautas nākotne piepeši kļūst atkarīga no kāda cilvēka izšķiroša lēmuma.

Mācītājs

Vēsturnieki atzīst – tajās Trešās atmodas krustcelēs viss varēja notikt pavisam citādi, ja ne mācītājs **Juris Rubenis**. Bija 1989. gada oktobris, un Latvijas Tautas frontes otrais kongress piepeši bija nonācis strupceļā, sākās šķelšanās. Aizkustinoši emocionālā saliedētība nez kur pačibēja, un atkal varēja citēt labi zināmo ironisko teicienu par to, ka tur, kur trīs latvie-

ši, no ķīviņiem un ambīcijām izvairīties nav iespējams... Bet tad tribīnē devās harizmātiskais mācītājs Juris Rubenis, un kongress negaidīti ieguva citu pavērsienu.

Ir 2008. gada rudens, list, un mēs ar Juri Rubeni tiekamies Torņakalna baznīcas draudzes namā. Viņš piedāvā savu skatījumu uz tā laika notikumiem.

«Viss notika eksplozīvi. Ļoti neparasts un skaists laiks, ar riska sajūtu. Izrādījās, skaistums var būt pat tajā, ka tu staigā pa naža as-

meni – ne savu ambīciju, bet lielu lietu dēļ. Daži mēneši – šķietami nieks no cilvēka dzīves –, toties visam mūžam vērtīga pieredze. Vispirms man gribas atcerēties Trešās atmodas sākumu. Bija 1987. gads. Tā pirmajā pusē valdīja ideoloģisks atslābums, bet pēc tam bija skaidri jūtams, ka *skrūves* tiek *piegrieztas*. Laiks kļuva arvien melnāks, un vajadzēja rēķināties arī ar sliktu scenāriju. Padomju okupācijas režīms bija spēkpilns. Latvijas PSR Valsts drošības komiteja (VDK) rūpīgi sekoja arī garīdznieku aktivitātēm. Biju izveidojis attiecības ar Liepājā nodibināto cilvēktiesību aizstāvības grupu «Helsinki-86», piedalījies uzsaukumu, aicinājumu, iesniegumu rakstīšanā padomju valsts institūcijām, un šie dokumenti tika nogādāti arī Minhenē, «Radio Brīvā Eiropa» redakcijā, ar kuras starpniecību par tiem uzzināja visā Latvijā. Tolaik dzīvoju Rīgā, bet kalpoju Liepājā, tāpēc regulāri atrados ceļā no vienas pilsētas uz otru. Drīz sāku ievērot, ka mani izseko. Lai kur es dotos, kāds mani vienmēr paturēja acīs. Ja braucu mašīnā, aiz manis sekoja mašīna. Ja gāju kājām, aiz manis kāds gāja. Ja biju mājās, pie ēkas ārdurvīm automašīnā dežūrēja divi cilvēki. Tas viss notika neslēpti un demonstratīvi. Bez vārdiem tika pateikts, ka tu esi isā pavadā un tava dzīve nokļuvusi kādam zem palielināma stikla. Psiholoģiski tas radīja spriedzi, lai gan dažbrīd šķita pat komiski. Piemēram, gāju ar svēto vakarēdienu pie slimnieka, un cilvēks,

INA EGŪTE

★ 23. augustā Zigmars Liepiņa un Māras Zālītes **rokoperas «Lāčplēsis» pirmizrāde** (100 gadu pēc Andreja Pumpura eposa «Lāčplēsis» pirmizdevuma).

★ 1.–2. jūnijā notiek **Rakstnieku savienības valdes paplašinātais plēnums** ar citu radošo savienību vadītāju un ekspertu piedalīšanos. Mavriks Vulfsons paziņo, ka 1940. gadā Latvijā nav notikusi sociālistiskā revolūcija.

★ 1988. gada 26. augustā, kad Trešās atmodas noskaņas bija vēl ļoti trauslas, kāds vīrs padomju militārā formā (!), izmantojot ugunsdzēsēju kāpnes, pamanījās **nolikt sarkanbaltsarkanu nelķu pušķi pie Brīvības pieminekli attēlotās Mātes Latvijas kājām**. Šis vīrs bija Jānis Gustsons, LPSR Ugunsdzēsības pārvaldes majors (tāpēc arī militārā forma). Šis pārdrošais patriotiskais žests izdevās, jo viņam bija jānodrošina fotogrāfu darbs, iemūžinot Rīgas panorāmu, savukārt, lai to izdarītu, vispirms bija jāiemēģina jaunās ugunsdzēsēju kāpnes. Tad nu, izmēģinot 50 metru garās kāpnes, Jānis Gustsons nokļuva pavisam tuvu Mātes Latvijas tēlam. Viņš atceras, ka bargā seja itin kā jautājusi – ko jūs esat izdarījuši ar Latviju? Gustsons atdevs godu, paklanījies un nolicis ziedus. Pēc tam, protams, bija nepatīkšanas ar varas iestādēm, viņu pat gribēja ielikt psihiatriskajā slimnīcā, taču kolēģi metušies aizstāvēt. Un drīz jau sākās jauni laiki. Jānis Gustsons piedalījās Nacionālo bruņoto spēku atjaunošanā, dienēja armijas štāba komandpunktā. Tagad ar sievu Guriju dzīvo Vaidavā. Vairāki no pieciem bērniem arī saistīti ar dienestu Latvijas armijā.

Pārmaiņu laikos no politiskās aprites iepriekšējā režīma apoloģēti tiek izstumti, bet Augstākās Padomes priekšsēdētājs, vēlāk Saeimas priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs bija izņēmums, fenomens. Vienmēr labi safrizēts, izskatīgs un elegants politiķis, kuram mītiņos dāvāto ziedu kā tautas cieņas un mīlestības apliecinājumu bija sevišķi daudz. Populārāks par viņu, iespējams, bija tikai komponists Raimonds Pauls.

Kad spožais publicists Dainis Iļvāns, kas tik kaismīgi iestājās pret Daugavpils HES celtniecību un kā pirmais Tautas frontes priekšsēdētājs spēja saliedēt un iedvesmot plašas tautas masas, 1988. gada 6. oktobrī tika izvirzīts LPSR Augstākās Padomes priekšsēdētāja amatam, viņš atteicās. Iespējams, tam bija savi iemesli – vilšanās ideālos vai kas cits. Kā nākamais kandidāts tika minēts Anatolijs Gorbunovs – bijušais Komunistiskās partijas Centrālās komitejas ideoloģiskais sekretārs. Uz viņu pilnībā var attiecināt tā laika populāro apzīmējumu – vakar biedrs, šodien kungs. Jā, bijušās elites pārstāvis, bet savu cilvēcisko īpašību, ievērojamās pieredzes un taisnīguma izjūtas dēļ politiķu reitingu sarakstā absolūts līderis. Vēlāk viņš tika izvirzīts arī Valsts prezidenta amatam. «Gorbunovs faktiski bija centrālā figūra, kas novērsa asinsizliešanu, jo konfrontācijas rezultātā bija iespējams viss, pat pilsoņu karš un Latgales atdalīšanās. Liela nozīme bija viņa raksturam, nosvērtībai, pamatīgumam, pozitīvajai attieksmei. Tauta viņam uzticējās,» uzskata akadēmiķis Jānis Stradiņš.

kuram bija uzdevums mani novērot, nāca nopakaļ un ilgi gaidīja pie ārdurvīm.

Es melotu, ja teiktu, ka šāda manas dzīves novērošana mani atstāja vienaldzīgu. Bieži iedomājos savu tēvu. Viņu apcietināja 1956. gadā par kontrrevolucionāru darbību – par to, ka bija uzrakstījis atklātu vēstuli laikrakstam *New York Times* par apstākļiem, kādos Latvijā cilvēki spiesti dzīvot. Par to tēvam piesprieda piecus gadus. Apcietinājums sagrāva viņa veselību, bet ne garu. Tēvs nekad neslēpa savas domas par komunistisko režīmu un okupāciju. Man tas nozīmēja ļoti daudz, un savā dzīvē esmu centies būt sava tēva cienīgs dēls.

Tomēr apstākļi cilvēku nereti spiež rīkoties citādi, nekā viņš gribētu. Bija 1987. gada novembris, un vīrs manas galvas savilkās drūmi mākoņi. Vilku paralēles ar tēva dzīvi un apsvēru iespēju braukt prom no Latvijas. Tolaik daudz tā darīja. Aizgāju pie kolēģa Modra Plātes un jautāju, ko viņš par to domā. Modris teica: «Ja jūti, ka jābrauc, tad dari tā. Es palikšu.» Dzīvē ir brīži, kas daudz ko nozīmē. Nolēmu – ja viņš paliek, tad arī es palikšu, vienalga, kas notiek. Man bija divdesmit seši gadi – vecums, kad cilvēks ir principiāls un maksimālists. Taču es nebiju viens – man bija ģimene. Vēl šodien atceros, cik grūti bija saņemties un runāt ar sievu. Nav pat tādu vārdu, lai izstāstītu, cik grūti bija viņai to pateikt... No vienas puses, ja tu domā par ģimeni, tad nedari neko, neiesaisies, paliec malā. No otras puses, man svarīga bija ģimene un tieši tāpēc svarīga arī cīņa pret baidīto režīmu. Mums bija trīs mazi bērni: meitai daži mēneši, jaunākajam dēlam divi, vecākajam – pieci gadi. Sievai teicu: ja gadījumā mani apcietina, tad dari tā, sazinies ar to, sadedzini to, nedari to... Tas bija ļoti, ļoti sarežģīti. Jāieskatās acīs mīlam cilvēkam, un arī viņam ir grūti, tomēr jārunā, jo briesmas ir reālas. Tādos brīžos ir ārkārtīgi svarīgi, vai tev ir atbalsts. Mana sieva mani saprata un atbalstīja. Viņa ir ļoti izturīga meitene...

Lielākās lietas mūsu katra personiskajā un sabiedrības dzīvē notiek tad, kad nevis spodrinām savu ego, bet esam gatavi to pārspēt – tad sasniedzam savas lielākās lietas, un tas ir skaisti un nozīmīgi. Esmu pateicīgs Dievam, ka toreiz rikojos tā, kā rikojos, tādējādi savā dzīvē nepieļaudams lielu kļūdu. Manai iekšējai dzīvei tas bija viens no vērtīgākajiem laikiem.

Lūk, ar šādu dzīves pieredzi es biju tolaik, Latvijas Tautas frontes otrajā kongresā 1989. gada oktobrī. Kongress bija nonācis nulles punktā. Notikumi kļuva arvien emocionālāki, draudēja šķelšanās. Jā, tas atkal bija ego. Visur, kur pulcējās cilvēki, vienalga, kādu motīvu dēļ, ātrāk vai vēlāk sākas ego cīņa. Brīdis bija izšķirošs, un es lūdzu vārdu, lai gan zinu, ka, uzrunājot cilvēkus, nekad nav garantijas, ka tevi sadzirdēs. Tomēr man likās nozīmīgi un svarīgi mēģināt mudināt kongresa delegātus paraudzīties uz augstākiem mērķiem, atgādināt, ka visa mūža garumā cilvēks atrodas starp divām iespējām – klausīt savam ego, un tad attiecības kļūst problemātiskas ne tikai pašam ar sevi un citiem, bet arī ar sabiedrību kopumā, vai uzticēties savai īstajai, dziļākajai būtībai, kas ir mūsos mītošā Dieva līdzība, pārspēt savu ego. Pakļauties vai pārspēt – tā ir pati grūtākā cīņa, kas notiek visa mūža garumā, un vienīgā, ko vērts izcīnīt. Paldies Dievam, delegāti manī ieklausījās un saprata, un tālāk kongress jau turpinājās citā gaisotnē.

Latvijas Tautas fronteī tā bija nozīmīga diena. Tas bija viens no svarīgākajiem un skaistākajiem notikumiem arī manā dzīvē. Tomēr es nedomāju, ka tajā pavērsienā man ir kādi īpaši nopelni. Darīju to, ko man bija iespēja darīt. Cilvēkiem, kas izšķirošā situācijā izdara kaut ko nozīmīgu, nemaz nav tik īpašu nopelnu. Labais bieži notiek caur cilvēkiem ne tāpēc, ka viņi ir perfekti, bet gan tāpēc, ka viņi paklausa savai intuīcijai, kas nāk no augstākās pasaules imperatīviem, nevis to bloķē. Ir skaisti, ja tu ļauj lielām lietām notikt caur sevi!»

★ Padomju Savienība un Vjetnama ir vienojušās, un **Latvijā ierodas viesstrādnieki**. Vjetnamietes strādā arī trikotāžas kombinātā Ogrē, un ogrēnieši, sevišķi Jaunogrē, kam ir mazdārziņi, drīz vien pārsteigti ievēro, ka viņu dārzos vingliemežu strauji kļūst mazāk. Kur tie paliek? Tā vjetnamietes atrisina tukšos pārtikas veikalu problēmu un pie pusdienu galda jūtas gluži kā savā dzimtenē!

★ 6. oktobrī LPSR AP pieņem lēmumu par latviešu valodas statusu, tā tiek atzīta par **valsts valodu**.

★ 8.–9. oktobrī **Latvijas Tautas frontes (LTF)** dibināšanas kongress. LTF atbalsta grupas apvieno jau vairāk nekā 110 000 dalībnieku.

LATVIJAS TAUTAS FRONTES PROGRAMMAS PROJEKTA APSPIEŠANA UN PIENĒMŠANA LTF DIBINĀŠANAS KONGRESĀ LKP CK POLITISKĀS IZGLĪTĪBAS NAMĀ. 1988. GADA 9. OKTOBRIS. FOTO: O. MAZURS.

★ **Pirmie banāni.**

Kādas ģimenes galva saņem *blata* banānus – veselu kastī. Pēc tās jāmēro gaisa gabals – no Rīgas uz Liepāju, kur pienācis kuģis. Neveiksmīga sagādīšanās – ir vasara, un ģimenes abas atvases skolēnu brīvlaikā ir aizsūtītas pie vecmāmiņas uz Aglonu, bet vecākiem nākamajā dienā jādodas komandējumā ārpus Latvijas. Tēvs, ticis pie banāniem, stiepj kasti ar negatavajiem augļiem – cietiem un zaļiem – uz pasta nodaļu un sūta meitām uz Aglonu. Vēlāk viņas stāstīs: banāni kastes virspusē izskatījās negliti, tādi melni, bet pārējos ēst varēja...

LUTERĀNU MĀCĪTĀJS JURIS RUBENIS (NO KREISĀS) UN RAKSTNIECE UN PUBLICISTE MARINA KOSTEŅECKĀ LATVIJAS TAUTAS FRONTEŠ II KONGRESĀ 1989. GADA 10. SEPTEMBRĪ. FOTO: B. KOĻESNIKOVŠ.

Sieviete un krieviete

Ir kāds valstiski nozīmīgs notikums, cieši saistīts ar Trešo atmodu un Latvijas neatkarības atgūšanu, par kuru līdz šim runāts nepiedodami maz. Nē, šis fakts nav slēpts, tomēr nav arī daudz zināts. Jo atkal jāsaprot – viss varēja notikt citādi, ja ne šoreiz **rakstniece un žurnāliste Marina Kosteņeckā**.

Mēs tiekamies Marinas darbavietā Latvijas Radio. Miniatūrajā kabinetā, kas atgādina plaša dzīvokļa peticīgu meitasistabiņu, ir dators un daudz grāmatu. Šoreiz par notikumu, ko Marina sauc par «Ziemassvētku kauju Maskavā».

«Latvijas vēsturiski liktenīgās Baltijas deputātu «Ziemassvētku kaujas» notika Maskavā, Kremli. PSRS Tautas deputātu 2. kongresā 1989. gada decembrī sarežģītu peripetiju rezultātā tomēr tika akceptēts Ribentropa-Molotova pakta slepenais papildprotokols, tā noziedzīgā loma Baltijas valstu vēsturē. Tas bija

pirmais nopietnais solis uz Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarības atjaunošanu. Īpaša bija arī 1989. gada nogale, kad notika PSRS Tautas deputātu 4. kongress. Tā dienaskārtībā galvenais jautājums bija jaunā PSRS Līguma pamattēzu apspriešana un akceptēšana. Baltijas republikas jau bija pieņēmušas Neatkarības deklarāciju, tāpēc, protams, kategoriski atteicās iesaistīties jebkādas sarunās par jaunu līgumu ar Maskavu. Radikālā Lietuvas delegācija, demonstrējot savas valsts juridisku neatkarību – *de iure* un *de facto* –, nolēma boikotēt kongresu, un Kremļa Kongresa zālē Lietuvas deputātu krēslī bija tukši. Taču jāņem vērā, ka Lietuvā bija tikai *Sajūdis* un nebija interfrontiešu. Igaunijā sekoja lietuviešu piemēram, tomēr vairāki deputāti Kremli palika, lai neuzticētu interfrontiešiem savas valsts likteni. Latviju pārstāvēja visvairāk aktīvo interfrontiešu – no 52 deputātiem viņu bija 12. Turklāt bija arī diezgan daudz «svārstīgo», kuru balsojumu

Kādās atmiņās Dainis Īvāns, Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs no 1988. līdz 1990. gadam, atzīstas: «Kad Jānis Peters mani izvirzīja par Tautas frontes priekšsēdētāju, man tas bija tikpat negaidīts kā pārējiem. Gribēju doties uz skatuvi, lai atteiktos, bet laikraksta «Padomju Jaunatne» galvenais redaktors Andrejs Cīrulis mani sagrāba aiz džempera un iesaucās: «Daini, tu nedrīksti atteikties!»

Džemperis jeb, latviski, svīteris ir mīksts apģērbs, pakļāvīgs, nav stīvs kā žakete vai slidens kā čekista ādas *praktis*. Džemperis ir *savējais*.

Tautas ticība un mīlestība Daini Īvānu uznesa mīlestības augstumos. Viņam no visiem Latvijas novadiem sūtīja cimdus, zeķes un, protams, džemperus, visvairāk – ar auseklišiem. Aditi, valdziņu pie valdziņa pieklaujot, domas pie domām saistot. Tādos spēks un enerģija iekšā.

Tagad tautfrontieša Daiņa Atmodas laika džemperis ar ausekliņi atrodas muzejā zem stikla. Atgādnē par tiem laikiem, sapņiem, cerībām un ticību.

★ Pirmo reizi atjaunotajā Latvijā sarkanbaltsarkanais karogs pār pilsētu uzvījās Cēsīs. To 1988. gada 22. oktobrī Jaunās pils tornī pacēla Latvijas Tautas frontes Cēsu rajona nodaļas aktīvisti Valdis Atāls, Imants Timermanis, Normunds Broks un Druvis Skulte.

Cēsinieki 11. septembrī bija nodibinājuši pirmo LTF nodaļu ārpus Rīgas. Pils dārzā karoga pacelšanas stundā bija ļaužu pilns, jo visiem, kas pa radio bija dzirdējuši šo ziņu, kļuva skaidrs, ka tas ir vēsturisks brīdis. «Atstrasties pils tornī kopā ar karoga pacelājiem bija ne tikai savīļojoši, arī satraucoši, jo nepameta sajūta, ka uz mums var šaut. Es mani aiz kokiem paslēpušos čekistus,» atceras toreizējais Cēsu mērs Jānis Beikmanis.

★ 11. novembrī aktieris Ēvalds Valters, kas 1916. gadā cīnījies Tīrelpurvā, un rakstnieks Alberts Bels Rīgas pils **Svētā Gara tornī paceļ nacionālo karogu**. Pirmo reizi tiek atzīmēta Lāčplēša diena.

1989

★ 8. janvārī LPSR Darbaļaužu **Internacionālās frontes** (Interfrontes) dibināšanas kongress. Pretspēks nesauz!

Rīgas parfimērijas kosmētikas rūpniecības ražošanas apvienības «Dzintars» vārds ir viens no pazīstamākajiem Latvijas zīmoliem. Lielākais specializētais parfimērijas un kosmētikas uzņēmums Baltijas valstīs. Astoņdesmitajos gados «Dzintars» produkciju eksportēja uz visām Padomju Savienības republikām, sociālistiskajām valstīm un arī «īstajiem kapitālistiem» – uz Ameriku, Kanādu, Šveici un Itāliju. Sākoties pārmaiņu laikam, nekas īpašs nemainījās. Vienas no vispieprasītākajām smaržām bija «Rīdzinieces noslēpums» – neaizmirstams rožu un vijolišu aromāts.

kritiskā brīdī nevarēja paredzēt.

Lūk, šādā situācijā notika kas pārsteidzošs. Kongresa darba trešajā darbdiēnā Latvijas Republikas Augstākās padomes Prezidijs pieņēma lēmumu par Latvijas teritorijā ievēlēto PSRS tautas deputātu atsaukšanu no kongresa. Ieradās sūtņi no Latvijas un uzrādīja oficiālu veidlapu ar lēmuma tekstu un parakstiem. Tika paziņots – tie, kas nekavējoties nepametīs zāli, tiks uzskatīti par latviešu tautas nodevējiem. Kongress tiek translēts tiešraidē, Baltijas sektors ir televīzijas kameru uzmanības centrā, un jau vakarā nodevēju vārdi tiks paziņoti Latvijas televīzijas «Panorāmā». Kā novērotājs drikstēja palikt tikai Jānis Peters. Interfrontiešiem šis lēmums, protams, nebija saistošs, viņi tikai priecājās, ka nu varēs vienkārši ietekmēt vēsturisko notikumu gaitu, balsojot par Latvijas iestāšanos jaunajā savienībā.

Vairums tautfrontiešu – *drosmīgo lāčplēšu* – tūlīt pat devās ceļā uz Rīgu cept Ziemassvētku piparkūkas. Pārējie – šaubīgie – uzkāpa augšā

Tie, kas nepametīs zāli,
tiks uzskatīti par
latviešu tautas nodevējiem...

balkonā, kur televīzijas kameras netver. Manī tas viss radīja ārkārtīgi lielu satraukumu. Kas notiks, ja nobalsos par Latvijas iestāšanos jaunajā savienībā?! Vienā mirkli caur smadzenēm izskrēja simtiem domu. Piepeši acu priekšā pazibēja kāda aina – 1989. gada maijā. Par PSRS tautas deputāti mani ievēlēja Preiļu nacionāli teritoriālajā apgabalā, rajonā, kur atrodas Aglonas bazilika. Pirms došanās uz Kremli es vēl biju aizbraukusi uz klausīt vēlētāju pēdējos norādījumus. Bazilikas dekāns Pēteris Onckulis aicināja mani uz dievnamu. Bija parasta darbdiēna, baznīcā – neviena dievlūdzejā. Dekāns man par lielu pārsteigumu atklāja Dievmātes

Brīnumdarītājas svētbildi, ko parasti atsedz tikai reizi gadā – Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas svētkos augustā. Nu Onckulis tās priekšā mani svētīja darbam Kremli... Kā gaismas strēle tagad šis skats man uzplaiksnīja acu priekšā, un es strikti pateicu: «Mani ievēlēja tauta – turklāt man vēlētāju ir vairāk nekā vairumam pārējo deputātu –, un tikai tauta mani var atsaukt. Es būšu nodevēja nevis tad, ja palikšu, bet gan tad, ja aizbraukšu.»

Vai man bija bail? Es melotu, ja teiktu, ka ne. Taču es esmu sieviete un krieviete, un mana sirdsapziņa ir tīra. Savus vēlētājus es neno-devu. Paliku zālē un no televīzijas kamerām neslēpos. Kongresā notikumi tālāk risinājās pilnīgi negaidīti un dramatiski. Tieši pirmajos Ziemassvētkos, 25. decembrī, deputāts no Ukrainas Eduards Kozins piepeši pieprasīja nekavējoties atzīt *de iure* un *de facto* Baltijas republiku neatkarību. Iedomājieties situāciju – zālē trūkst lielākās daļas Baltijas deputātu un agresīvais paklausīgais vairākums mēģina balsojumu nepieļaut. Es – krieviete, Latvijas pilsoņe – balsoju par.

Kongresā vēl sekoja dramatiska kulminācija – PSRS ārlietu ministrs Eduards Ševardnadze, protestējot pret reakcionāro politisko spēku uzbrukumu, deputātus brīdināja par iespējamām traģiskām notikumiem valstī jau tuvākajā nākotnē, aicināja visus demokrātus nekavējoties atgriezties zālē un paziņoja par savu demisiju. Pēc minūtes no balkona nolidoja arī mūsējie – svārstīgie. Pārējie divdesmit astoņi to nepaspēja, jo jau lidoja mājup, pakļaujoties Latvijas Augstākās padomes Prezidija lēmumam...

Pēc nedēļas Ševardnadzes pareģojums piepildījās Viļņā, drīz sekoja arī traģiskais barikāžu laiks Latvijā.

Ceļš uz brīvību nekad nav taisns un gluds. Savu galavārdu nozīmīgos brīžos saka Vēsture, bet ikviens cilvēks var censties to ietekmēt!»

★ Laika joslas ir atšķirīgas, un 22. martā **Maskava pāriet uz vasaras laiku, bet Latvija ne.** Stacijās valda haoss – pasažieri mulst, salīdzinot savus un stacijas pulksteņus. Pēdējie turpina rādīt Maskavas laiku.

★ Veikalos atkal jauna kārtībā – no 1. jūnija **ieviesti taloni cukura, ziepju, alkohola** un dažādu pārtikas produktu iegādei. Kādu vakaru populārais TV raidījums «Labvakar» pārbiedē visus mazgāties gribētājus ar satriecošu ziņu – par taloniem nopērkamās angļu ziepes satur formaldehīdu jeb, runājot sadzīviski, liķu apstrādei paredzēto formalīnu. Pēc gada, 1990. gada 1. maijā, tiks ieviesta arī miltu, putraimu un makaronu izstrādājumu pārdošana par taloniem. Uz vienu cilvēku divos

mēnešos paredzēts
1 kg putraimu,
četros mēnešos –
2 kg miltu un
0,5 kg makaronu.

★ 26. jūnijā Mežaparkā notiek trimdas latviešu ansambļa **«Čikāgas pieciši» koncerts.** Latvijā šī grupa ir labi zināma no skaņuplatēm, kas paklusām ievestas un tirāžētas brūnās magnetofona lentēs.

MĪTĪNŠ MEŽAPARKA ESTRĀDĒ PIRMS LATVIJAS TAUTAS FRONTES I KONGRESA. NO KREISĀS TREŠĀ: DZIEDĀTĀJA IEVA AKURATERE. RĪGA, 1988. GADA OKTOBRIS.

Trešās atmodas himna

Pirmo reizi Ieva Akuratere šo dziesmu dzirdēja pie draugiem no Amerikas atsūtītā latviešu emigrantu platē «Dzintars». Vārdi fascinēja: «Manas saknes, es jūtu, tās neaug, kā nākas...» Vārdus bija sacerējis Andris Ritmanis, mūziku uzrakstījusi viņa meita Brigita, izpildīja meita Lolita. Nesen bija notikusi Černobiļas atomstacijas avārija. Katastrofas seku likvidēšanai čeka pirmām kārtām izraudzījās disidentus, tā cerēdama tikt no viņiem vaļā. «Tovakar Anglikāņu baznīcā notika koncerts. Pie manis pienāca Sergejs, mana dēla tēvs. Viņš satriekts stāstīja, ka tiek sūtīts uz Černobiļu, un lūdza, lai atbalstu ar kādu īpašu dziesmu. Sergejs nosēdās uz grīdas pie skatuves, un es pirmoreiz publiski dziedāju: «Palīdzi, Dievs, visai latviešu tautai...» Pēc tam zālē dažas sekundes valdīja absolūts klusums, tad nogranda aplausi,» atceras Ieva. Dziesmu nekavējoties aizliedza, tāpat arī aizliedza Ievai Akuraterai turpmāk uzstāties koncertos. Bija 1986. gads. Bet, kam ir sākums, ir arī turpinājums. Slūžas bija vaļā. To skatu nav iespējams aizmirst. Klātienē to redzēja tūkstoši Liepājā un simtiem tūkstošu tiešraidē televīzijā. «Liepājas dzintarā» apsveikumu koncertā uz skatuves

iznāca Ieva Akuratere ar ģitāru. «Labvakar» puīši viņai bija teikuši: «Televīzijas kameras ir ieslēgtas, arī radio translē tiešraidī. Nevienš to nevarēs apturēt. Dziedi «Manai tautai!»» Ieva dziedāja, un publika, elpu aizturējusi, tvēra ik vārdu. Kad izskanēja pēdējie akordi, mirkli valdīja klusums, tad to pāršķēla aplausu vētra. Dziesmu lūdza atkārtot, un Ieva to darīja. Piepeši acis aizmiglojās, balss aizlūza, un viņa apmulsusi devās aizkulisēs. «Biju ieraudzījusi tā saucamajā VIP zonā sievieti tumšsarkanā kleitā — tāda, kā mūsu karoga krāsa. Viņa piecēlās, lepna un stalta, un acīs bija ciešanas un ilgas, ko latvieši gadsimtiem nesuši... No aizkustinājuma es nespēju padziedāt. Bet aplausi dimdēja un aicināja atpakaļ. Dziedāju vēlreiz, publika dziedāja līdzi, un miliči tikai bezspēcīgi noraudzījās,» Ievai, to stāstot, balss trīs un acis ir miklas.

Vēlreiz šī dziesma — nu jau kā Trešās atmodas himna — izskanēja 1988. gada 7. oktobrī Mežaparkā tautas manifestācijā «Par tiesisku valsti». Sarkanbaltsarkano karogu jūrai plīvojot, Ievai pievienojās tūkstoši, izdziedot stipros vārdus. Dziesma sapurināja un lika iztaisnot muguru. Vētra, pērkons un zibens — tāda tā bija latviešu tautai.

Brigita Ritmane — Andris Ritmanis

*Manas domas, tās naktīs skrien visādu
ceļus.
Uz priekšu, uz sāniem, nereti riņķos.
Manas saknes, es jūtu, tās neaug kā nākas,
Pat auglīgā zemē tās liecas un nīkst.*

*Mana tauta, tā nīkst visās pasaules malās.
Bez zemes savas tā cīnās un dalās.
Mana tauta, tā nīkst visās pasaules malās,
Pat savā zemē tā neaug kā nākas.*

Piedz.

*Palīdzi, Dievs, palīdzi, Dievs,
visai latviešu tautai,
Saved to mājās pie Daugavas krastiem,
saved to mājās.
Palīdzi, Dievs, palīdzi, Dievs,
mūsu latviešu tautai
Dzīt saknes drīz brīvas Latvijas zemē.*

*Katra diena, tā sāp visai latviešu tautai,
Dalītai, šķīrtai tik skumji skan dziesma.
Katra diena, tā sāp visai latviešu tautai,
Dalītai, šķīrtai dzīst lēnām mums liesma.*

INA EGŪTE

★ Aināram Tamisāram bija 18 gadu, kad viņš 1989. gada 23. augustā sadevās rokās un kopā ar apmēram diviem miljoniem cilvēku veidoja ap 600 kilometrus garo dzīvo Baltijas ceļa ķēdi. «Ne katram bija savs transporta līdzeklis, lai aizbrauktu un piedalītos. Es braucu kopā ar manas draudzenes (nu

jau sievas) tēta darba vietu — uzņēmumu «AK6». Mums bija jābrauc uz Iecavu,» atceras Ainārs, tagad kluba «Jelgavas baltie krekli» direktors. Lai gan viņam atmiņā tas palicis kā ļoti pozitīvu emociju notikums, tomēr Ainārs nenoliedz, ka bija jābūt gatavam uz visu. «Jā, runāja jau daudz ko — ka iespējami uzbrukumi, visādas provokācijas. Tad nu

draudzenes tētis tam bija piegājis ļoti nopietni — droši vien no malas to pat nevarēja manīt, bet mēs bijām «bruņojušies,» tagad jau ar smaidu nosaka Ainārs. Izrādās, ka viņam pašam aiz virsjakas bija paslēpts cirvītis, citam steks, vēl kādam nazis. «Tā mēs nodrošinājāmies, bet, par laimi, savus «ieročus» lietāt likt nenācās. Mums bija ļoti jauka kompānija — kāda tantiņa bija pīrāgus izcepusi, cits vēl ko sagādājis, un tā mēs ļoti labā noskaņojumā, rokās sadevušies, ar skaļām dziesmām vienojāmies cīņā par brīvību. Lustīgi dziedāja visi — liels vai vecs, ar vai bez balss,» ar smaidu atceras Ainārs. Šobrīd viņam vienīgi žēl, ka no tā laika nav saglabājusies ne viena fotogrāfija. «Laikam tas toreiz nebija svarīgākais. Cilvēki jau nebrauca sevi iemužināt, mēs braucām patiesi paust savas sajūtas, nostāju!»

MOLOTOVA-RIBENTROPA PAKTA PARAKSTĪŠANAS 50. GADADIENĀ ORGANIZĒTĀ TAUTAS MANIFESTĀCIJA «BALTIJAS CEĻŠ» AUTOCEĻA IECAVA-BAUSKA POSMĀ. 1989. GADA 23. AUGUSTĀ. FOTO: J. ZĒBERGS.

FOTO: IVARS VEIŅIŠ
(«JELGAVAS VĒSTNESIS»)

Enģeļa spārns

Liepājniece Elfrīda Kalnciema-Pujēna spēja to, ko nespēja neviens vīrietis: viņa 1986. gadā nebaidījās aizvest uz ārzemēm cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas «Helsinki-86» pirmos dokumentus.

1945. GADĀ UN 2008. GADĀ.

Vīņa bija tas dzīvais tilts, kas Latvijas cilvēku alkas pēc brīvības aiznesa pasaulē. Kur viņa ņēma tik daudz izturības, uzņēmības, drosmes, lai to izdarītu?

Visu, ko viņa savā astoņdesmit garu garajā mūžā ir darījusi, viņa darījusi, dziļas pārliecības vadīta. Dzīve Elfrīdu Pujēnu nav lutinājusi. Reizēm vajadzējis strādāt pat piecās darbavietās. Audzināt četrus bērnus un mīlēt vīru Edgaru Pujēnu tā, lai ļautu viņam realizēt savu aktiera talantu, – tur vajadzīgs gan spēks, gan izturība, gan spīts. Daudz savas dzīves viņa ir izstāstījusi nesen izdotajā atmiņu grāmatā «Līdzās stāvēja enģelis. Tas notika 20. gadsimtenī Eiropā». Tas ir stāsts par piedzīvoto bērnībā Vidzemē, Otrā pasaules kara gados Kurzemes katlā un Kēnigsbergas apkaimē un pēckara okupācijas gados Latvijā.

Elfrīda Kalnciema-Pujēna pēdējos trīspadsmit darba gadus nostrādājusi «Metalurgā». Tajā laikā iepazinusies arī ar cilvēktiesību

viņa gatavojas braukt uz Kanādu pie brāļa. Un jau 21. augustā L. Grantiņu apcietināja. Tur, čekā, viņam atņēma piezīmju grāmatiņu, kurā bija arī Pujēnas telefona numurs. Čekisti sprieduši: viņš nav varējis uzrakstīt tik gudrus rakstus, Grantiņam palīdzējis kāds žurnālists, un pirmās aizdomas kritušas uz Elfrīdas meitu Sarmīti. Patiesībā viņa tikai ar zīmuli gramatiskās kļūdas palabojusi memorandos, taču tikusi nopratināta.

Atļauju braukt uz ārzemēm novembra beigās Pujēnas kundze tomēr saņēma. «Visu laiku, kopš Grantiņu apcietināja, nervozēju,» viņa stāsta. «Kur lai es to filmiņu ielieku, kā lai noglabāju tā, ka neatrod. Gaidīju, ka mani sauks uz čeku, ka čekisti nāks izkratīt dzīvokli. Liku no vienas vietas citā. Beigu beigās saskaitos pati uz sevi, nodomāju: kādas mulķības, nekādu noziegumu taču nedaru, neko ļaunu ne

aizstāvju grupas «Helsinki-86» dalībnieku Linardu Grantiņu. Tolaik viņš jau zināja, ka drīz tiks apcietināts, un bija tam gatavojies – pazīnām devis mikrofilmas ar «helsinkiešu» dokumentiem (pavisam deviņiem cilvēkiem), lūgdams nogādāt aiz robežām. 19. augusta vakarā atnācis arī pie Elfrīdas kundzes, jo zinājis, ka

savai zemei, ne tautai. Tad filmiņu vienkārši ietinu kabatlakatiņā un ieliku pussvārka kabatā. Domāju, ja lidostā sāks mani kratīt, paņemšu kabatlakatu un iesnaukšu, vai tad nu viņi ņems to šņaucienu rokās spaidīt. Varbūt tāpēc arī mani nepieķēra, ka nejutos kā noziedzniece, jutos kā cilvēks, kam draud ienaidnieks un kam jāizdara savs darbs.» Kanādā Cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas materiālus Pujēnas kundze nosūtījusi Oļģertam Pavlovskim un vēlāk viņš pats tos lasījis «Amerikas balsī», lai nenodotu Pujēnas kundzi. Gan tikai vairākus mēnešus pēc tam, kad viņa jau bija atgriezusies mājās. Sarmīte toreiz, atnākusi no darba, teikusi: «Grantiņa vēstules iet pilnā sparā pa visu pasauli.» Bet Elfrīdas kundze pretī tikai: «Ak tā?!» 1987. gadā viņa pat bērniem neuzdriķstējās atzities par pašas paveikto, likās, vēl mazliet par ātru.

Filmiņu vienkārši ietinu kabatlakatiņā un ieliku pussvārka kabatā.

Bet atteikt Linardam Elfrīdas kundze pat neesot domājusi. Kad Grantiņš to filmiņu trīsošām rokām nolika uz galda, viņa acis bija tāds izmisums, ka sapratu, viņš pat necer, ka es to vedīšu, viņa saka. «Man reizēm ir tādi gaišuma brīži, it kā kāds pateiktu priekšā, kas jādara. Tā bija arī toreiz: un tas skanēja – tikai neslēpt!» Un arī tagad, kad daudzi vīlušies, redzot valstī notiekošo, Elfrīda Kalnciema-Pujēna saka: «Lai nu kāda ir tā mūsu brīvība, bet mums tā ir! Viss ies uz augšu! Es tam ticu.»

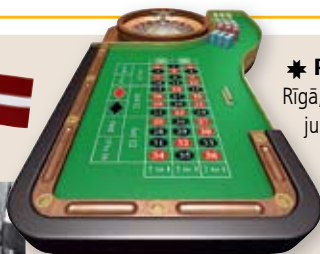
LĪVIA LEINE, FOTO: ANDRIS GERTSONS

1990

★ 4. maijā LPSR AP pieņem deklarāciju «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu» (par – 138, pret – nav, atturas – 1).

FOTO: B. KOLESNIKOVS UN SHUTTERSTOCK

★ Pirmais kazino Latvijā iekārtots Rīgā, Kaļķu ielā. Starp citu, izveidots bijušajā kinoteātrī uz komjaunatnes organizācijas bāzes. Ieejas maksa – seši dolāri jeb viena mēnešalga. Vietējie noskatās, kā šo «naudas bedri» izmanto tūristi.

★ Rindas līdz šim vienmēr ir bijušas ikdienišķa parādība. Pēc zekbiksēm, sviesta un cita deficīta. Nu ir kas īpašs – Rīgā, Brīvības ielā, veikalā «Pingvīns» nopērkams 14 dažādu garšu un krāsu saldējums! Cena – trīs reizes augstāka nekā «vienkāršajam plombīram», tomēr tas pircējus neattur, un viņi stāv garumgarā rindā.

★ 5.–8. jūlijā XX Vispārējā latviešu dziesmu svētki. Pirmoreiz pēckara gados tajos piedalās visas pasaules latvieši.

PLAKĀTA AUTORS: L. ŠENBERGS

Lilija «Tautas Fronte»

Skolotājam un selekcionāram Jānim Vasarietim ir kāda burvīga liliju šķirne, kura jūlijā koši deg daudzās Latvijas dārzos. Tumši sarkans zieds: «Tautas fronte».

Šinī pavasarī Jurgu dienā Daugavas vidū uz Kokneses salas sāka veidot Likteņdārzu – piemiņas vietu tām dvēselēm, kuras latviešu tauta zaudējusi 20. gadsimtā. Dārza arhitekts – dzenbudistu mūks no Japānas. Pirmās Likteņdārzā iestādīja simts ābelītes. Bija arī simts stādītāju.

ANĪJA PELŪDE

Guntis Ulmanis, Ivars Godmanis, Māra Zālīte, Dzintra Geķa, Ēriks Hānbergs, Jānis Lūsis, Artūrs Irbe, Pēteris Vasks, citi... Katrai ābelītei klāt zīmīte, vienā pusē stādītājam vajadzēja uzrakstīt savu vārdu, otrā pusē – kā piemiņai to velta. Jānis Vasarietis uzrakstīja sava tēva Fridriha Zommera vārdu.

– Jūsu tēvs cīnījās par Latvijas brīvību?

– Būtībā mans tēvs izglāba Rīgu no Bermonta. Mans tēvs bija tas, kurš izteica priekšlikumu neklausīt frontes komandiera pulkveža Zemītāna pavēlei – atstāt Rīgu Bermontam un nostiprināties Juglas pozīcijās. Par virspavēlnieka pavēles nepildīšanu viņam draudēja kara tribūnāls, bet Tautas padomes priekšsēdētājs Jānis Čakste manu tēvu vēlāk par nozīmīgajām cīņām pret bermontiešiem apbalvoja ar Lāčplēša Kara ordeni.

– Jums ir astoņdesmit seši gadi, gandrīz tikpat, cik ir Latvijai...

– ...un kopā ar domubiedriem esmu sācis veidot pirmo dienliliju parku Latvijā – Daugavas krastā pie paša Staburaga. Četri selekcionāri jau atsaukušies un iestādījuši pa simts dienlilijām. Arī pats kādus četrus simtus esmu sastādījis. Tā būs mana dāvana Latvijai.

Ir vistumšākais laiks, mirklis pirms ilgotās rītausmas, un mēs bez nožēlas, bet lepnīgi un pašapziņīgi sakām: «Kaut vai pastelās, bet brīvā Latvijā!» Tad kāpēc šis svešinieks SENDVIČS? Nevis, piemēram, sklandrausis? Vai vienkārši spēka pīrādziņš? Tāpēc, ka mēs esam tur, kur esam: starp vakardienu un šodienu, starp pagātni un nākotni. Pirmais publiski to pateica akadēmiķis Jānis Stradiņš: «Mēs vēl esam «sendviču paauzde», kas iespiesta starp divām šķēlēm – pagātnes mantojumu un nenoteikto nākotni.»

1987. Marta sākumā pieņem lēmumu par kooperatīvu izveidošanu. Viens no populārākajiem modes saloniem – «Beāte» Vecrīgā. Modē – batikoti audumi un reglāna vai kimono piedurknes.

1991

★ 2. janvārī «melnās beretes» jeb krievu OMON vienības ieņem Preses namu.

★ 13.–27. janvārī pēc LTF aicinājuma Latvijas iedzīvotāji veido barikādes ap Augstāko Padomi, Ministru Padomi, radio un TV centru Zaķusālā, radionamu Doma laukumā, Rīgas telefonu un telegrāfu centrāli, apsargā Rīgas tiltus.

★ 21. augusta pēcpusdienā pēc tam, kad Maskavā izgāzies kompartijas pučs, pasludina Latvijas neatkarību.

FOTO: A. ELKSNIŠ

FOTO: DANA SINKVIČA UN NO IZDEVNIECĪBAS «ŽURNĀLS SANTĀ» ARHĪVA

1991...2004

CILVĒKI SVĒTI TIC – LAI ARĪ SĀKUMĀ
BŪS GRŪTI, DRĪZ VIEN SĀKSIES LABĀKI LAIKI.
KĀDS CENŠAS IZVEIDOT SAVU BIZNESU,
CITS POŠAS BEIDZOT AIZBRAUKT UZ ĀRZEMĒM.
VILŠANĀS SĀKAS, KAD IZRĀDĀS,
KA STARP TAUTU UN VARAS ELITI,
KAS VĒL NESEN BIJUSI KOPĀ AR VISIEM
BARIKĀDĒS,
PARĀDĀS PIRMĀ PLAISA...

Jauna dzīve

Lai noskatītos televīzijas tiešraidē, kā 1995. gada 4. maijā tiek uzspriecināts Skrundas lokators, Andreja Upīša Skrīveru vidusskolas bibliotēkā bija saskrējusi teju visa skola. Skolēni un skolotāji stāvēja cieši blakus un aizturētu elpu kopā ar pārējo Latviju skatīja tās divpadsmit sekundes, pēc kurām, skanot Zigmara Liepiņa speciāli komponētajam skaņdarbam *Liberation*, sagruva liels monstros. Daudziem acis bija asaras, daži skolotāji raudāja. Todien mums visiem sākās jauna dzīve – dzīve BEZ lokatora! Tā uzspriecināšana bija simboliska. Kā teica toreizējais Valsts prezidents Guntis Ulmanis – šis sprādziens ir solis pretī neatkarībai.

Pēc Maskavā notikušā puča, kas Latvijai atdeva neatkarību, cilvēki dzīvoja nelielā eiforijā – beidzot bijām izbrāvušies no Krievijas *nagiem*. Cilvēki cerīgi raudzījās nākotnē un kala dažādus plānus – kāds centās izveidot savu biznesu, cits pēc daudzu gadu dzīvošanas aiz «dzelzs priekš-kara» posmā beidzot aizbraukt uz ārzemēm. Kad mana māte pirmo reizi bija Vācijā, redzētais viņu tā pārsteidza, ka viņa fotografēja ne tikai ēkas un pieminekļus, bet arī veikalu skatlogus, apģērbus un automašīnas ielās.

Jā, man ļoti patika viss ārzemnieciskais. Krāju tukšas alus un limonādes skārdenes, tolaik šķita, ka viss, kas svešā valodā, ir kaut kas īpašs. Nav brīnums, ka veikalu izkārtņēs krievu nosaukumus strauji nomainīja nosaukumi nevis latviešu, bet gan

angļu valodā. No viena grāvja – otrā. Taču patiesi bija prieks, ka veikālā par saldējumu es beidzot varēju norēķināties nevis necilajos Latvijas rubļos, tautā sauktos par *repšukiem*, bet gan nacionālajā valūtā – latos, kuri tika ieviesti 1993. gadā. Diemžēl līdz ar neatkarības atgūšanu Latvija ieguva arī lērumu ekonomisku problēmu – inflāciju, pārtikas, degvielas deficītu u. c.

Tolaik es biju padsmītniece. Skūķis, kurš par politiku neinteresējās un ziņu vietā televīzijā skatījās seriālus «Glābējzvēns», «Vienkārši Marija» un «Dalasa». Toties odiozais kustības «Latvijai» vadītājs Joahims Zigerists, kurš Latvijā pēkšņi bija atradis savas dzimtas saknes, neatlaidīgi sūtīja man apsveikuma kartiņas. Aktīva komunikācija ar tautu bija Zigerista stratēģija – viņa reklāmas kampaņa un saukļi tiešām bija ietekmīgi. Pievilināt vēlētājus viņam izdevās arī ar solījumiem atdot «Bankas Baltija» izkrāpto naudu (to gan solīja teju katra partija), arī ar banāniem un humānās palīdzības sūtījumiem. Vēlākos gados ar veiksmīgas un ne visai godīgas reklāmas palīdzību Saeimā iekļuš ne viena vien partija.

1995. gada decembrī uz Latvijas politiskās skatuves parādās uzņēmējs Andris Šķēle. Vieni viņā redzēja mesiju, kas kā cēls bruņinieks ieradies, lai atrisinātu visas grūtības valstī, citi brīdināja, ka Šķēlem apetīte rodas ēdot un ka, atgriezies pie varas stūres, viņš Latvijas valsti pārvērtīs par savu privātīpašumu.

Kad 1999. gada 17. jūnija vakarā par Latvijas Valsts prezidenti tika ievēlēta Vaira Vīķe-Freiberga, daudzi piesauca pareģa Finka vārdu. Viņš jau sen bija pareģojis, ka Latvija atkal atgūs brīvību gadā, kura skaitli vienādi varēs lasīt no abām pusēm (tātad 1991), un patiesu uzplaukumu tā piedzīvos, kad tajā valdīs sieviete. Gudra un šarmanta sieviete var paveikt daudz, un Vaira Vīķe-Freiberga to pierādīja.

Deviņdesmito gadu sākumā, kad vārds Latvija vēl tika izrunāts ar sirds trīsām, cilvēki svēti ticēja, ka, lai arī

Bija prieks, ka veikālā par saldējumu es beidzot varēju norēķināties nevis necilajos Latvijas rubļos, bet gan nacionālajā valūtā – latos.

sākumā būs grūti, drīz vien sāksies labāki laiki. Taču vēlāk sākās vilšanās un nostalgija pēc bijušā. Sociālo problēmu mudžekli nereti tiek aizmirsts pats galvenais – Latvija joprojām ir neatkarīga demokrātiska valsts. Diemžēl zuda tā mūsu tautas kopības izjūta, kas bija Atmodas sākumā. To atgūstam tikai mirkļos, kad tiekamies Dziesmu svētkos, kad priecājamies par panākumiem sportā, mākslā, suminām sasniegumus zinātnē. Tad gan atceramies – tā taču ir mūsu valsts, tie ir mūsu cilvēki, izauguši un izglītojušies mūsu vidū šajā laikā, kad esam brīvi.

Zane Piļka

Zane Piļka,
žurnāla «Aste» galvenā redaktore un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotāja

1998. GADA JŪLIJS. TUVOJAS VĒLĒŠANAS.
FOTO: GINTS MĀLDERIS.

BANKA BALTIJA.

ILŪZIJU KRAHS

BB krahs bija lielākā finanšu katastrofa atjaunotās Latvijas vēsturē; tiesu darbi un vainīgo meklējumi turpinājās 12 gadus.

«Mana vecmāmiņa zaudēja visu... Visus savus ietaupījumus, gadiem rūpīgi krāto bērnu naudu. Dzīves nogalē viņa palika bez nekā! Kā jau vecs cilvēks būdams, viņa nežēlojās, neskrēja uz Rīgu klaigāt zem valsts amatpersonu logiem. Viņa samierinājās, uzskatot, ka pati vien bijusi vainīga. Pārāk jau skaistas bija «Bankas Baltija» solītās procentu likmes, lai tā būtu taisnība. Pirms pieciem gadiem vecmāmiņa nomira... Tā arī nesagaidīja, ka kāds viņai samaksās kādu kompensāciju un vainīgos notiesās. Tikai pēc vecmāmiņas nāves mēs uzzinājām, ka, atliekot naudiņu no savas jau tā niecīgās pensijas, viņa bija turpinājusi krāt bērnu naudu. Viņai vienmēr bija bail kļūt kādam par nastu. Šoreiz gan viņa naudu krāja savā koka lādītē, nevis bankā un rūpīgi to slēpa veļas skapī. Tur drošāk... Joprojām sāp sirds, iedomājoties, cik daudz cilvēku zaudēja visu naudu, kas viņiem bija. Un pārņem dusmas, ka «Bankas Baltija» lietā tā arī neviens nav saņēmis pelnīto sodu,» ar asarām acīs stāsta Irīna Sergejeva no Bauskas rajona. Šādu dzīvesstāstu, kuros «lielā milža» bankrots ievilkis kādu traģisku akcentu, Latvijā ir tūkstošiem – cits par citu traģiskāks. Kāds bankā zaudējis visu dārgai operācijai nepieciešamo naudu, cits pārdotā dzīvokļa naudu, kā rezultātā nonācis uz ielas, vēl kāds cerībā «Bankā Baltija» nopelnīt bija aizņēmis milzu summas, kuras pēc bankas bankrota nespēja atdot un izšķīrās par pašnāvību. Un, lai arī milzums ļaužu joprojām gaida kompensāciju izmaksu, daudzi ir pārliecināti, ka tas nenotiks nekad...

ZANE PIĻKA

ANNUAL REPORT 1995

PLAKĀTA AUTORS: GUNĀRS LŪSIS.

Tā tas bija...

1991

\$ Rīgā parādās **pirmā ātro uz kodu ēstuve** – Dānijas kopuzņēmuma *Dansk Lat* bārs *Viking Burger*. Tā kā jaunās ēstuves vadītājs ir bijušais LKP CK sekretārs Ivars Ķezbers, to iesauc par **ķezburgeriem**. Lai nogaršotu ķezburgeru, cilvēki stāv garās rindās, jo kaut kas tāds redzēts tikai ārzemju televīzijas reklāmās. Viena ķezburgera cena – 14 rubļu.

\$ Tiek atcelti alkohola taloni, taču **spirtotajiem dzērieniem tiek divreiz paaugstināta cena**. «Latvijas Balzams» satraucas, ka alkoholam strauji kritīsies pieprasījums, taču bažas izrādās veltas. Lai arī cik trūcīgi cilvēkiem ir ar naudiņu, alkoholam tā vienmēr atrodas.

KAFEJNĪCAS – BĀRĀ «VIKING BURGER» FIRMAS ĒDIENA GATAVOŠANA.

1992

\$ Kā Godmanis pie varas, tā sākas taupīšanas laiki. Taupīgs budžets, taupīga ēšana, taupības krāsniņas. Kad 1992. gadā premjers Ivars Godmanis iedzīvotājiem pilnā nopietnībā skaidroja, ka kurināmā trūkuma dēļ dzīvokļos būtu jāievieš **taupības krāsniņas**, līdzīgi kā kara laikā, cilvēkiem nāca smieklī. Tiesa, Godmaņa proponētās čuguna taupības krāsniņas tā arī īsti netika ieviestas dzīvē.

\$ 1992. gada 7. maijā Latvijā apgriezībā tika laists Latvijas rublis, kas kalpoja kā pagaidu maksāšanas līdzeklis, līdz būs sagatavota nacionālā valūta – lats. Tika izlaistas 5, 10, 20, 50, 200 un 500 rubļu, bet vēlāk arī 1 un 2 rubļu naudaszīmes. Tautā Latvijas rubļus iesauca par **repšukiem**.

\$
Latvijā tiek ieviestas **pirmās kredītkartes**. Sākotnēji tās domātas tikai ārzemniekiem, jo Latvijā vēl nav savas stabilas valūtas.

1995. GADA 27. JŪNIJĀ TĪKA PASLUDINĀTS BB BANKROTS, BET BAŅĶIERIS A. LAVENTS APCĪTINĀTS.
FOTO: GINTS MĀLDERIS

Pievilina ar uzpūstu ārišķību

Pirmie neatkarības gadi iezīmējās ar hiperinflāciju, kas agrāko gadu ietaupījumus padarīja par bezvērtīgiem. Ekonomikā bija smags pārejas periods, un lielākajai daļai iedzīvotāju dzīves līmenis – visai zems. Sākās noguldījumu *bums*, komerciestādes – tādas kā «Banka Baltija» (BB) un komercfirma «Auseklītis» – cilvēkiem piedāvāja ieguldīt naudu uz milzu procentiem, solot fantastisku peļņu. BB 1993. gadā piedāvāja pat 90% noguldījumiem latos uz gadu. Pārējās bankas piedāvāja krietni zemākus pro-

centus, piemēram, «Latvijas Krājbanka» tikai 14 – 20%, kas uz BB fona izskatījās kā lēta piparbodīte, tāpēc nav brīnums, ka daudzi cilvēki no «Krājbankas» izņēma visus savus noguldījumus un uzticējās BB maģiskajiem solījumiem. Cilvēki kļuva alkatīgi, pārdroši un, jā, arī ļoti lētticīgi. Tiesa, nebūt ne visi ticēja absurdās finansu piramīdas ilgstošai dzīvotspējai, tomēr solītā un apsviedīgākajiem veiksmīniekiem arī izmaksātā 90% peļņa bija pietiekami liels kārdinājums, lai ļautos riskam. Cilvēki pat aizņēmas milzu summas cerībās pēc gada tās

dubultot. BB vadība lielās likmes attaisnoja ar to, ka kredīti izsniegti ar likmi 120% gadā. Tā kā noguldījumus BB pieņēma latos, bet kredītus izsniedza galvenokārt ASV dolāros, notika ne ar ko neattaisnojama spekulācija, cerot uz lata devalvāciju. Taču naudas tirgus noteica pretēju procesu – lata vērtība pret ārvalstu konvertējamām valūtām cēlās. No akcionāriem un valsts uzņēmumiem izsniegtajiem kredītiem BB peļņu faktiski neguva. Akcionāri kredītus acimredzot ņēma ar domu tos neatmaksāt, bet valsts uzņēmumiem izsniegt kredītus ar šādiem procentiem ir ekonomiski bezjēdzīgi. Piemēram, ir skaidrs, ka pasaulē nav aviosabiedrības, kas spēj atmaksāt kredītu 120% gadā, taču «Latvijas Avioliņijas» šādu kredītu saņēma. Zināmu peļņu banka guva tikai no kredītiem privātstruktūrām. Drīz vien Latvijas ekonomika stabilizējās, inflācija saruka, un augstos procentus noguldītājiem samaksāt vairs nebija iespējams, bet kredītus, kas neapdomīgi tika izdāļāti pa labi un kreisi, atgūt vairs nevarēja. Turklāt tobrīd Latvijā jau pilnā sparā plosījās banku krīze.

Cilvēki uzticējās maģiskajiem solījumiem. Cilvēki kļuva alkatīgi, pārdroši un, jā, arī ļoti lētticīgi.

Laventa impērijas sabrukums

Jau pavisam drīz biznesa cilvēku aprindās sākās runas, ka lielajai un varenajai bankai ir naudas grūtības un tā iet uz grunti. Uz trūkumiem BB darbībā «Latvijas Banka» regulāri norādīja jau no 1993. gada. Taču, kad

1993

\$ Pēc vairāk nekā 50 gadu pārtraukuma Latvijas iedzīvotāji atkal **var norēķināties ar latiem**. Lielākoties pateicoties naudas reformai (neskatoties uz to, ka tā milzīgu rubļu kaudzi padarīja par ļoti pieticīgu latu daudzumu – maiņas kurss 200:1), toreizējais «Latvijas Bankas» prezidents Einars Repše tautā iekaroja labu reputāciju. Vēl pēc gandrīz desmit gadiem cilvēki viņam pat ziedoja naudu jaunās partijas veidošanai.

\$ 1993. gadā grupa Latvijas un trimdas entuziastu, kuriem bija svarīgi atklāt Latvijas un ārvalstu publikai okupācijas laikā noklusēto Latvijas vēsturi, **nodibina Latvijas Okupācijas muzeju**. Muzeja ekspozīcija tapusi vairākos posmos. Muzeja krājumi papildinās vēl joprojām – ar personīgajiem priekšmetiem, fotogrāfijām un dokumentiem. Tās ir to cilvēku liecības, kuru dzīves gājumu krasi ietekmējusi padomju vai nacistu okupācijas varas realizētā politika. Muzejs aktīvi darbojas arī piemiņas vietu apzināšanā, reģistrēšanā un popularizēšanā. 1996. gadā pēc muzeja iniciatīvas ir tapusi piemiņas vieta Torņakalnā – vagona, kādā deportēja Latvijas iedzīvotājus 1941. gadā. Rīgas centrā pie tā sauktās Stūra mājas 2003. gadā Okupācijas muzejs atklāja Gleba Panteļejeva veidoto piemiņas zīmi «Melnais sliekšnis», kas veltīta padomju okupācijas upuriem. Muzeja tālākie nodomi ir saistīti ar «Nākotnes namu» –

Gunāra Birkerta projektēto muzeja piebūvi. Norit darbs pie jaunās ekspozīcijas plānošanas un materiālu apkopošanas, nesen ir sākusies arī ziedojumu vākšanas kampaņa Latvijā, kura nepieciešama, lai savāktu līdzekļus jaunajai ekspozīcijai un daudz plašāka, modernāka muzeja iekārtošanai. Jums ir iespēja piedalīties Latvijas Okupācijas muzeja nākotnes veidošanā, vienkārši piezvanot un ziedojot vienu latu! Tālrunis ziedojumiem – 9000 6789.

JAUNĀS OKUPĀCIJAS MUZEJA ĒKAS
TAPŠANA SĀKSIES 2009. GADĀ.

Līdz 1999. gada 17. jūnija vakaram, kad tika paziņoti Valsts prezidenta vēlēšanu rezultāti, par Latvijas institūta direktori Vairu Vīķi-Freibergu Latvijā zināja vien retais. Puķainā blūzītē tērpta kundzīte ar vienkāršu frizūru – tādu jauno Valsts prezidenti televīzijā pirmo reizi ieraudzīja vairums latviešu. Tautai V. Vīķes-Freibergas uzvara vēlēšanās bija pārsteigums, bet politiķi tādām iznākumiem bija gatavojušies vismaz gadu. Sociāldemokrāti ar Juri Bojāru priekšgalā dižojās, ka tieši viņi esot V. Vīķes-Freibergas atklājēji, lai gan viena no pirmajām viņas vārdu šī amata kontekstā nosauca dzejniece Māra Zālīte. «Tas, ka viņa varētu tikt izvirzīta par prezidentu, bija nojaušams jau tad, kad viņa pusgadu pirms vēlēšanām no Kanādas atbrauca uz Latviju, lai kļūtu par Latvijas institūta direktori – būtībā par tobrīd kaut kādas nenozīmīgas struktūras līderi,» stāsta vēsturniece un politoloģe Ilga Kreituse. Politiskās spēlītes, kuru rezultātā V. Vīķe-Freiberga nonāca uz Latvijas politikas skatuves, izrādījās ļoti veiksmīgas. Personiskā pievilcība, harizma, šarms, neatlaidība un skaidrs mērķis – viņu respektēja ne tikai Latvijā, bet arī ārvalstīs. Rosīšanās ārpolitikā un Latvijas tēla spodrināšana bija V. Vīķes-Freibergas galvenais trumpis, tā dēļ daudzi viņai pārmeta nepietiekamo pievēršanos iekšpolitikas problēmām. Tomēr viņai izdevās kļūt par Valsts prezidentu. To apliecināja kaut vai ziedu saule Dainu kalnā Turaidā, kas tika veidota no tautas sarūpētajiem ziediem.

FOTO NO IZDEVNĪCĪBAS «ŽURNĀLS SĀNTA» ARHĪVA

tā laika Ministru prezidents Māris Gailis par BB likviditātes problēmām jautājis «Latvijas Bankas» prezidentam Einaram Repšem, viņš norādījis, ka viss tiek kontrolēts un auditori regulāri informējot viņu par situāciju. Līdz 1995. gada jūnijā notika tas, par ko visi runāja jau vairākus mēnešus. Aprīlī BB vairs nespēja pildīt «Latvijas Bankas» noteiktos kredītiestāžu darbības ekonomiskos normatīvus. «Jā, vajag, lai notiktu brīnums, bet tā ir vienīgā cerība. Lavents ir vienīgais, kurš var ko darīt BB labā,» toreiz teica «Latvijas Bankas» prezidents Einars Repše. Taču brīnums nenotika... 1995. gada maijā valdība paziņoja, ka pārņem pusi BB akciju un pilnīgu kontroli pār bankas darījumiem, tādējādi cerot, ka BB *atveselosies*. Taču nekādi *reanimācijas* pūliņi vairs nevarēja glābt to, kas bija neizbēgams. 27. jūnijā Latvijas Republikas Saimnieciskā tiesa BB atzina par maksātnespējīgu, bet bankieri Aleksandrs Lavents un Tālis Freimanis tika apcietināti. Bankrots. Tas bija šoks! Jā, zināmas bažas par bankas stāvokli pastāvēja, taču visi ticēja, ka Repše jau zina, ko dara, un BB izglābs.

To, ka bankas bankrots ir neizbēgams, Lavents saprata jau labu laiciņu pirms maksātnespējas paziņošanas. Un tā vietā, lai mēģinātu kaut ko darīt lietas labā, sāka to mērķtiecīgi iztukšot. Fiktīvu darījumu rezultātā banka bija pārskaitījusi naudas summas desmitiem miljonu latu apjomā Laventa kontrolētām firmām, kā arī beznodokļu zonu (*off-shore*) firmām, kuru īpašnieki nav zināmi. Arī valsts uzņēmuma «Latvenergo» galvotais 10 miljonu latu kredīts mazuta iepirkšanai tika pārskaitīts Laventa firmas kontā. No krimināllietas pret BB vadītājiem izriet, ka bankas izlaupīšana notika tieši pēdējos bankas pastāvēšanas mēnešos, kad vairākumā gadījumu viltus kredītos tika izsniegti 143 miljoni latu. No tiem kredītportfelis 84 miljonu latu vērtībā cedēts Maskavas *InterTek* bankai pret Krievijas vērtspapīriem,

kurus banka tā arī nekad nesaņēma.

Auditori «Latvijas Banku» jau laikus brīdināja par nopietno finanšu situāciju BB – ka finanšu caurums tajā palielinās ar katru mēnesi. No krimināltiesas materiāliem izriet, ka BB stāvoklis jau aprīļa sākumā bijis bezcerīgs. Taču Repše vilcinājies banku *klapēt* ciet. Un šī vilcināšanās deva Laventam laiku izlaupīt banku. Tikai 1995. gada 22. maijā «Latvijas Banka» apturēja BB darbību, kaut gan jau kopš 16. maija ieguldītāji drūzmējās pie BB norēķinu kašu durvīm, vēl cerot atgūt bankai uzticēto naudu. 23. maijā, kad BB savās rokās beidzot pārņēma «Latvijas Bankas» ieceltais administrators Uģis Grūbe, banka 121 465 noguldītājiem bija palikusi parādā 102,4 miljonus latu.

1995. gada oktobrī Latvijas Saimnieciskajai tiesai ziņojumu par savas darbības rezultātiem BB iesniedza auditorfirmā *Ernst & Young*. Tajā konstatēja, ka bankas zaudējumi, kas nav segti ar pašu kapitālu, varētu būtu aptuveni 190 miljoni latu.

Kāpēc cilvēkus nebrīdināja laikus?

Tolaik (un arī joprojām) aktuāls bija jautājums – ja jau «Latvijas Banka» jau 1993. gada beigās zināja, ka BB ir problēmas, kāpēc neaizliedza tai piesaistīt noguldījumus vai neapturēja tās darbību? Aizliegumi no «Latvijas Bankas» puses tika noteikti tikai tad, kad, kā tiesas sēdē izteicās Repše, «banka bija izlaupīta un no tās pāri palikusi vien tukša čaula». Daudzi šo «Latvijas Bankas» neizlēmību vērtē kā glēvulību. Galu galā visi tie cilvēku tūkstoši, kas bankā noguldīja naudu, palāvās uz «Latvijas Banku», kura apgalvoja, ka viss tiek uzraudzīts. «Latvijas Bankas» Kredītiestāžu uzraudzības pārvaldes vadītāja vietnieks banku uzraudzības jautājumos Jānis Placis skaidro, ka, pieņemot jebkuru lēmumu

\$ Latvijā viesojas Viņa Svētība Romas katoļu baznīcas pāvests Jānis Pāvils II. Savā runā pāvests pateicas «Dievam par iespēju noskūpstīt latviešu zemi un tikties ar tās cildeno tautu». Pāvesta vizīte ir vēsturisks notikums ne tikai Latvijas katoļu, bet visas Latvijas sabiedrības dzīvē, jo nesen neatkarību atguvušai valstij katra augsta arvalstu viesā ierašanās ir īpašs notikums. Kad pāvests viesojas Aglonā, ticīgajiem aiz saviņņojuma acīs ir asaras. Visās vietās pāvests uzrunas saka latviešu valodā, norādot, ka tauta, kas jau tā daudz cietusi, nav pelnījusi, ka to uzrunā svešā valodā.

\$ Deviņdesmitajos gados Piebalgā rodas noturīga tradīcija – novada svētki. Sākušies Inešos, viena pagasta robežās, pa šiem gadiem piepulcinājuši vēl astoņus pagastus. Visos svētkos, lai arī kurā pagastā tie notiktu, klātesošs ir **Piebalgas Ķencis**. Tas pats, kuru iemiesojusi jaunpiebaldziete Dzidra Kuzmane, kuru pazīst visā Latvijā – gan Prezidenta pili, gan lauku tautas namā. «Piebalga ir Dieva stūrītis, kas cilvēku piepilda no viena gala līdz otram. Tādu gara bagātību un skaistuma nekur nav,» ik reizi svētkos atgādina Ķencis, piebilstot, ka Piebalga var būt varena tikai patstāvīga. Piebalgas novada svētkus allaž, īpaši pirms Saeimas vēlēšanām, pagodina daudzus valsts amatpersonas. Piebaldzēni lolo cerības, ka reforma novadu nesašķels, ka arī turpmāk deviņu pagastu ļaudis tiksies svētkos, lai piebaldzēniskā lielmanībā sajustu piederību savam novadam.

LŪGŠANĀ. ĶENCIS (DZIDRA KUZMANE) PAŠAM AUGSTĀKAJAM GRIB IZLŪGTIES PIEBALGAS PATSTĀVĪBU.

TEKSTS UN FOTO: SARVĪTE FELDMANE

par lielāko Latvijas banku, «Latvijas Banka» nevarēja neņemt vērā, ka sankciju piemērošanas rezultātā varētu sākties noguldījumu masveida izņemšana no bankas, kas izraisītu tās spontānu sabrukumu. Taču galvenais – nebija faktu un pierādījumu, kas ļautu pamatoti apšaubīt BB vadītāju godprātību un patiesu gribu kopīgiem spēkiem uzlabot tās darbību. Patiesā aina atklājās tikai pēc bankas faktiskas pārņemšanas 1995. gada 25. maijā, kad izrādījās, ka zaudējumi ir daudzkārt lielāki, nekā sākotnēji to mēģināja iztēlot bijušie bankas vadītāji. Kā izrādījās, lai slēptu BB patieso finansiālo stāvokli un savas krāpnieciskās darbības, bankas vadība ilgstoši nodarbojās ar grāmatvedības datu sagrozīšanu. Krāpnieciskie darījumi parasti tika veikti ar daudzkārtējiem naudas pārskaitījumiem caur dažādām firmām. Ņemot vērā, ka «Latvijas Bankai» nav tiesību pārbaudīt un uzņēmējdarbību grāmatvedību, kuras nav kredītiestādes, BB vadībai ilgstoši izdevās bankas patieso stāvokli slēpt no «Latvijas Bankas». Apzināti sagrozītie grāmatvedības dati neļāva arī starptautiskajai auditorfirmai *Coopers & Lybrand* noteikt BB patieso finansiālo stāvokli. Tikai tad, kad bankas darbības izmeklēšanā iesaistījās tiesībsargājošās iestādes un radās iespēja, pamatojoties uz dokumentiem, noteikt krāpniecisko darījumu ķēdes, kļuva skaidrs, ka banka ir faktiski izlauzīta.

Stokholmas tiesa gan atzina, ka «Latvijas Banka» vilcinājās ierobežot BB darbību, neskatoties uz to, ka tai bija pietiekami daudz informācijas par bankas zaudējumiem.

Ticēja pasakai

Kā tas varēja notikt? Kā cilvēki varēja būt tik lētticīgi un akli uzticēties baņķiera solījumiem? Noguldījumu *bums* deviņdesmitajos gados, pēc speciālistu domām, bija saistīts ar zemo

finanšu izglītības līmeni. Cilvēki vēl nebija apdedzinājušies, tāpēc uzticības līmenis finanšu sektoram bija visai augsts. Turklāt daudziem nebija darba, ienākumi bija mazi vai neregulāri. Tāpēc cilvēki darīja to, kas ir vienkāršāk, – uzkrāja. Un kāpēc ne, ja tika piedāvāti tik pasakaini procenti. Bankas bankrots cilvēkus atgriezta uz zemes. Diemžēl šī negatīvā pieredze ietekmē uzkrāšanas paradumu veidošanos sabiedrībā joprojām. Kaut

Ik pa laikam bijušā baņķiera aizstāvība nāca klajā ar kārtējām žēlabām par viņa slikto veselības stāvokli.

pagājuši daudzi gadi, iedzīvotāju uzticība komercbanku sistēmai pilnībā vēl nav atjaunojusies, un daudzi, kuriem ir ko krāt, dara to pēc senču metodēm – krāj zeķē.

Gadsimta tiesas process

Pēc BB bankrota paziņošanas apkrāptie iedzīvotāji gaidīja, ka tiesa jau nu krāpniekiem parādīs, kur vēži ziemo, un vainīgos uz ilgiem gadiem ietupinās cietumā, atmaksājot cilvēkiem ieguldīto naudu. Taču tiesvedība BB lietā ilga veselus divpadsmit gadus, beidzoties tikai 2007. gada novembrī, kļūstot par gadsimta tiesas procesu Latvijā. Daudzi apkrāptie to nemaz nesagaidīja...

Kriminālizmeklēšana sākās uzreiz pēc BB maksātnespējas pasludināšanas. Lavents atradās apcietinājumā. Taču ik pa laikam bijušā baņķiera aizstāvība nāca klajā ar kārtējām žēlabām par viņa slikto veselības stāvokli un pieprasīja nomainīt apcietinājumu pret kādu citu drošības līdzekli. Tieši Laventa veselības vājums, kā arī viņa iegulšanās slimnīcā laikā,

1992. gadā Latvijā sākas jauna – sertifikātu ēra. Latvijas iedzīvotāji saņēma maksāšanas līdzekli bezskaidras naudas norēķiniem, pērkot valsts vai pašvaldības īpašumus, zemi un dzīvokļus. Dzīvokļu privatizācija bija iecienītākais sertifikātu ieguldīšanas veids.

Šobrīd Latvijā ir vairāki lieli uzņēmumi – «Latvijas Balzams», «Latvijas Gāze», «Latvijas Krājbanka», «Latvijas Kuģniecība» un citi –, kuru mazie akcionāri, kas par sertifikātiem iegādājās akcijas, cerēja, ka agri vai vēl uzņēmums sāks maksāt dividendes. Laiks rit, taču uzņēmumi gūto peļņu joprojām dividendēs nesadala vai arī sadala tik maz, ka mazajiem akcionāriem tiek daži santīmi.

Daudzi nedomāja par nākotni un sertifikātus uz karstām pēdām pārdeva, tādējādi risinot tā brīža finansiālās grūtības. Viens sertifikāts bija pielīdzināts 28 latiem, un daudzi bija neizpratnē, ka tos pārdot varēja labi par Ls 1,50. Sertifikātus uzpirka turīgākās privātpersonas un uzņēmumi, kuri nereti pie vērtībām tika gandrīz par sviestmaizi. Jau 1994. gadā teju puse sertifikātu vairs nepiederēja to sākotnējiem īpašniekiem – tie bija pārdoti.

Sertifikātu ēra joprojām nav beigusies – sertifikātu izmantošanas termiņš jau pagarināts vairākkārt, taču vai tas būs galīgais? Vēl jau ir ko privatizēt, un arī lielle uzpircēji no saviem krājumiem vēl nav tikuši vaļā.

FOTO: DANA SINKEVIČA

1994

\$ Redzot, kāds pieprasījums Latvijā ir pēc ārvalstu ražotajiem šokolādes batoniņiem *Snickers*, *Marss* un *Twix*, šokolādes fabrika «Laima» nedomā atpauzēt un **sāk ražot savu lielo konfekti «Miks»**. Batoniņam tiek sarīkota plaša reklāmas kampaņa un izveidots arī reklāmas klips.

TĀ PATI KONFEKTE ŠOBRĪD AR ATJAUNOTU IEPAKOJUMA DIZAINU.

1996

\$ Nospēlējot neizšķirti spēlē ar Šveices valstsvienību, Latvijas izlase izcīna pirmo vietu B grupā un tiesības nākamajā gadā spēlēt ar pasaules hokeja lielvalstīm. Tieši pretrunīgi vērtētā izlases kapteiņa Oļega Znaroka iemestā ripa paver latviešu hokejistiem durvis uz pasaules hokeja elites grupu. Kvalificēšanās A grupai ir visas tautas uzvara un Latvijas izlases zvaigžņu stunda. Aiz prieka raud ne tikai fani, bet arī paši hokejisti. Tajā pašā gadā Sandis Ozoliņš NHL komandas *Colorado Avalanche* sastāvā izcīna pasaules hokeja prestižāko balvu – Stenlija kausu. Kopš 1996. gada pavasara **hokejs Latvijā kļuvis par kulta sporta veidu** – ik gadu pavasarī, kad sākas pasaules čempionāts hokejā, visu Latviju pārņem īstas hokeja kaislības. Bungas, taures un saukļi «Sarauj, Latvija!» ir Latvijas pavasara skaņas.

90. gadu vidū Latvijā sākās cepto reņģu periods – latvieši tās ēda gan paši, gan baroja kakiem. No reņģēm taisīja reņģu sacepumus un vārīja zupas, reņģes cepa un pēc tam marinēja. Taču reņģu *bums* nesākās tāpēc, ka šis produkts bija kaut kas latvietim jauns un līdz tam nenobaudīts, – cilvēkiem vienkārši nebija naudas, bet reņģes tolaik bija ļoti lētas. Tikmēr politiskais process Latvijā bija sācis līdzināties ziepju operām, kuras latvieši vēroja televīzijā. Tas bija fons trūcīgām vakariņām. Tiesa, daudzas no tā laika reņģu receptēm (piemēram, ceptas reņģes marinādē) joprojām ir topā, neskatoties uz to, ka veikali lūzt no pārbagātības. Tāpat kā tā laika premjera Valda Birkava nu jau folklorizēties skaudrais un netaktiskais izteiciens, ka latvieši ir reņģēdāju tauta.

Sastāvdaļas:

1 kg svaigu reņģu

Reņģu marinādei:

2 sīpoli
2 lauru lapas
5 – 6 melno piparu graudi
3 ēdamkarotes cukura
1 tējkarote sāls
8 ēdamkarotes 9% etiķa
500 ml ūdens

Pagatavošana:

Iztīri reņģes, nosusini un apcep. Visas marinādes sastāvdaļas liec katlā un uzvāri, nedaudz atdzesē un pārlej reņģēm. Marinē pāris diennaktis.

NO KREISĀS: ALEKSANDRS LAVENTS, TĀLIS FREIMANIS, VILIS KRIŠTOPANS UN EDMUNDS KRASTIŅŠ. 1995. GADS.

kad BB lieta tika izmeklēta un nodota tiesai, bija iemesls tiesvedības vilcināšanai. Diemžēl par aprāpto cilvēku (viņi lielākoties ir visai cienījamus gadus) veselību neviens tā nerūpējās kā par bankrotējošās bankas prezidenta asinsspiedienu. Viņš, apcietinājumā būdams, piemēram, brīvi varēja runāt pa mobilo telefonu, kas tolaik bija retums. Pēc izmeklēšanas Rīgas apgabaltiesa galvenajām lietā iesaistītajām personām – Laventam un Freimanim – piesprieda attiecīgi septiņu un sešu gadu cietumsodu. Spriedums netika mainīts arī pēc otrreizējās lietas izskatīšanas. Tiesa, Lavents nekavējās izmantot visus ieročus un iesūdzēja Latvijas valsti Eiropas Cilvēktiesību tiesā par cilvēktiesību pārkāpumiem. Prāvu «Lavents pret Latviju» viņš 2002. gada nogalē arī vinnēja. Eiropas tiesneši atzina, ka Latvijas valsts *nabaga* Laventam smagi nodarījusi pāri, pārkāpjot cilvēktiesības. Pēc Strasbūras tiesas sprieduma un attiecīga lēmuma Latvijas Augstākās tiesas senātā 2003. gada janvārī Lavents atgriezās brīvībā.

Seriāls beidzies

Augstākā tiesa spriedumu BB lietā pasludināja tikai 2007. gada 21. novembrī. No tā izriet, ka neviens no apsūdzētajiem cietumā nesēdēs. Alvis Līdums tika attaisnots, bet Laventa un Freimaņa reālie brīvības atņemšanas laiki sakrīta ar laiku, kuru viņi jau pavadījuši apcietinājumā. Lavents gan lielāko ieslodzījuma laiku pavadīja Linezera slimnīcas luksuspalātā. Pēc sprieduma nolasīšanas viņa veselības stāvoklis manāmi uzlabojās. Un, lai arī tiesa viņam piesprieda mantas konfiskāciju, Laventa vārds joprojām vīd miljonāru sarakstos.

Spriedums tika pasludināts, taču miljoni, ko izdevās ievākt no iedzīvotājiem un uzņēmumiem, tā arī netika atrasti. «Atskatoties uz BB darbību un sabrukumu, nākas konstatēt, ka tā būtībā bijusi tā saukta *kabatas* banka. Šādas bankas to īpašnieki dibina, nevis lai pelnītu naudu ar banku darījumiem, bet lai tās izmantotu kā lētu resursu avotu savai uzņēmējdarbībai citā nozarē,» norāda J. Placis.

FOTO: DANA SINKEVIČA

1997

\$ 1997. gada 28. jūnijā policistu un ugunsdzēsēju svētki Talsos beidzas ar vienu no lielākajām Latvijas traģēdijām. Demonstrējot uz Kamaz bāzes izgatavoto un ar pacelamu metāla grozu aprīkoto ugunsdzēsēju automašīnu, lūzt autopacelāja strēle un no 19 metru augstuma nokrīt grozs ar 22 cilvēkiem. Kritienā dzīvību zaudē deviņi bērni...

\$ Latvijas Republikā parādījies jauns dokuments – nepilsoņu pases. Dokumentu izgatavo Kanādas firma, un pases krāsa ir tumši violeta.

\$ Pazudušo «Latvenergo» trīs miljonu lieta ir viens no skatnākajiem finanšu skandāliem Latvijas vēsturē. Sākums trīs miljonu afērai meklējams jau 1994. gadā. Toreiz «Banka Baltija» (BB) akciju sabiedrībai «Finanšu norēķinu centrs» (FNC) izsniedza 10 miljonu latu aizdevumu, un šo darījumu galvoja «Latvenergo». Tā kā drīz vien kredītaņēmējs tika atzīts par maksātnespējīgu, ar tiesas lēmumu tika noteikts, ka parāds piedzenams no galvotāja. 1997. gadā BB likvidators Deivids Berijs prasījuma tiesības pret «Latvenergo» cedēja Lihtenšteinas firmai *International Finance Company Establishment* (IFCE). Drīz vien «Latvenergo» prezidents Edgars Birkāns ar IFCE parakstīja līgumu, apņēmoties tai samaksāt astoņus miljonus latu. Taču, tā kā IFCE nebija ievērojusi cesijas līguma prasības, Berijs vairākkārtīgi izteica Birkānam piedāvājumu kārtot darījumu bez starpniekiem – tādā gadījumā «Latvenergo» būtu jāsamaksā 6,7 miljoni latu. Tomēr «Latvenergo» vadība no šī priekšlikuma atteicās un pārskaitīja IFCE nolīgto summu, no kuras BB saņēma tikai piecus miljonus. Trīs miljoni bija pazuduši bez pēdām...

OSTA

Padomju armijas aiziešana no Latvijas Liepājā bija acīmredzama. Tukšie, pamestie nami Karostā un arī milzīga daļa nesakārtotās ostas teritorijas...

Tas nebūt nebija kārots Liepājas pašvaldības kumoss, lai gan osta vienmēr ir bijusi liepājnieku barotāja. Pirmos atjaunotās Latvijas valsts pastāvēšanas gados tas «sprūda kaklā», un liepājniekiem nebija padoma, ko ar jaunatgūto bagātību darīt. «Saņēmām reģionu, kurā valdīja visāsākā komunālā un sociālā situācija. Turklāt šajos gados nereti bija situācijas, kad naudai no rīta ir viena vērtība, bet vakarā – cita,» atceras toreizējais pašvaldības izpilddirektors un tagadējais Liepājas Speciālās ekonomiskās zonas tirgus analītiķis Gunārs Kazeks.

Tomēr ostas atdzimšanu pēc pagrimuma laikiem Liepāja jau bija piedzīvojusi vairākkārt, un arī 1991. gadā, kad no ostas prom devās pirmās kokmateriālu kravas un te atkal iegriezās ārvalstu kuģi, ostā atgriezās dzīvība. Milzu nozīme te bija Liepājas Speciālās ekonomiskās zonas izveidei 1997. gadā, taču arī ar to nemaz tik viegli neklājies. Idejas bija, taču rezultātu nebija, kamēr paši Liepājas uzņēmēji neiesaistījās likumprojekta virzībā. «1996. gada 17. maijā pirmo reizi pēc Kār-

ļa Ulmaņa valdības laikiem Liepājā atkal norisinājās valdības sēde un premjers Andris Šķēle ar ministriem lēma arī par Liepājas ekonomiskās zonas izveidi. Turpmākajos trīs mēnešos likumu saskaņoja visas iesaistītās institūcijas, taču, kad viss bija gatavs, likums nez kāpēc nepatika Andrim Šķēlem un tā iesniegšana Saeimā tika aizkavēta,» atceras G. Kazeks. Galvenais strīds bija par zonas pārvaldi. Liepājnieki uzstāja, ka Liepājas SEZ galvenajiem noteicējiem jābūt viņiem, un panāca savu.

Taču ar likuma pieņemšanu viss tikai sākās, un ostas atjaunošanas ceļš bijis visai likumots gan tāpēc, ka divreiz tika mēģināts likumu mainīt, uzskatot, ka zonas izveide ir nepareizs solis, gan tāpēc, ka trūka pieredzes un valdīja zināma eiforija. Realitātē gan investori rindā nestāvēja, un starp tiem, kas izrādīja interesi, bija daudz tādu, ko I. Vismins nosauca par «laimes jātņiekamiem» – ekskursantiem, kas labprāt atpūtās Liepājā uz citu rēķina.

Deviņdesmitajos gados modē nāca dzēriens pēc dzēriena – pēc dažādu līdz tam neredzētu šnabju marku un «Royal American spirit» baudīšanas nāca kokteiļa «džins ar toniku» ziedu laiki. Džinu ar toniku dzēra visi, un par šo visai prasto kokteili, kas sākotnēji ticis radīts kā zāles pret slimībām (malāriju un skorbutu), latvieši sacerēja pat dziesmas. Arī grupa «Labvēlīgais tips».

Manu kaķi sauc Toniks,
Manam sunim vārds ir Džins,
Bet nevis tāpēc, ka man garšo vīns.

Kad vējš iepūš burās,
Pa jūru peld plosti.
Man garšo džins ar toniku
Un nevis vīns.

Tev iepatikās dzēriens,
Un bija tev vēriens,
Bet es gan zinu, kas rītā būs.

No rīta sāp galva,
Tā saņemta balva,
Bet kāda man daļa, ka sāp tā tev.

Piedziedājums:

Džins ar toniku,
Džins ar toniku,
Džins ar toniku.
Lej, lej!
Lej, lej vēl!

Kā pagatavot džinu ar toniku?

Ieber glāzē ledu,
tad pievieno
apmēram
75 g džina,
100 g tonika un
vienu tējkaroti
laimes sulas. Visu labi samaisa.

FOTO: SHUTTERSTOCK

1998

FOTO NO LVKĒDA FONDIEM

«Es negribētu nodarboties ar politiku. Politika nav tīra lieta,» teica **Andris Šķēle** 1995. gadā, neilgi pirms izvirzīšanas Ministru prezidenta amatam. Taču tieši viņš atjaunotās Latvijas laikā valdības vadītāja krēslā nonāca trīs reizes. Savā pirmajā Ministru prezidenta termiņā (1995 – 1997) Šķēle nebija saistīts ar nevienu politisko partiju, kas sākotnēji bija noteicošais faktors, lai iesētos premjera krēslā. Šķēle bija tāds kā kompromisa variants. 1995. gada decembrī politiskā situācija Latvijā bija visai dramatiska, un valstij draudēja jaunas Saeimas vēlēšanas, jo Saeima nebija apstiprinājusi jau divus

Valsts prezidenta izvirzītos Ministru prezidenta kandidātus. Divas dienas pirms Ziemassvētkiem Šķēles valdību apstiprināja oficiāli. 1997. gada janvārī premjera krēslu Šķēle bija spiests atstāt, jo lielākās partijas viņam pārmeta autoritatīvu darba stilu. Šķēle aizgāja ar cietēja tēlu un augstu sabiedrības uzticības reitingu. Taču Valsts prezidents Guntis Ulmanis uzticēja viņam valdības veidošanu vēlreiz, un tā paša 1997. gada februārī tika apstiprināta Šķēles otrā valdība, kas nostrādāja līdz 1997. gada jūlijam. Pēc gada (1998) viņš «atgriezās, lai strādātu». Tieši ar šo saukli Šķēles izveidotā Tautas partija 7. Saeimas vēlēšanās ieguva pārliecinošu uzvaru. Pirmos astoņus mēnešus Tautas partija strādāja opozīcijā, taču jau 1999. gada jūlijā Šķēle trešo reizi stājās premjera amatā, nomainot tajā Vili Krištopanu. Vairākkārtēji būdams premjers, Šķēle tā arī nespēja atbrīvoties no aizdomām par savas politiskās ietekmes izmantošanu privātā biznesa labā.

Latvija ir kokrūpnieku zeme ar senām tradīcijām. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, pateicoties pieprasījumam pasaules tirgos, mežizstrāde ir ne tikai stabils peļņas avots, bet arī viens no vienkāršākajiem ražošanas veidiem, kurā iesaistās ļoti daudz iedzīvotāju. Koksnes ieguves apjomi šo gadu laikā palielinās no 5,7 miljoniem kubikmetru 1994. gadā līdz 11,6 miljoniem kubikmetru 2003. gadā. Tātad divkārtšojušies. Daudzus mās bažas, vai pie tik intensīvas mežu izciršanas arī Latvijas «zaļais zelts» kādreiz neizbeigsies? Taču pagaidām bažām nav pamata. Kopš 1923. gada, kad meži Latvijā aizņēma vien 23% teritorijas, to platības ir ievērojami palielinājušās. Tāpēc uzskats, ka tiek stādīts mazāk koku nekā izcirsts, būtībā ir nepamatots.

FOTO: SHUTTERSTOCK

Komēta vārdā LATGALES TELEVĪZIJA.

«Ēterā Latgolas televizeja,» – tā no 1991. gada 1. jūlija tika uzrunāti Latvijas televīzijas skatītāji. Latgales televīzijas sabiedrība jeb LTS bija pirmā reģionālā televīzija Latvijā. Tiesa, tās mūžs nebija ilgs.

LTS KOMANDA 1995. GADĀ. PIRMAJĀ RINDĀ VIDŪ – REŽISORS ULDIS DVINSKIS, OTRAIS NO LABĀS – JURIS SAUKĀNS (TAGAD UZŅĒMĒJS). OTRAJĀ RINDĀ OTRĀ NO KREISĀS – SILVIJA JOKSTE (TAGAD LAIKRAKSTA «5 MIN» GALVENĀ REDAKTORE), CETURTAIS NO LABĀS – ANDRIS BALTACIS (TAGAD – POPULĀRĀS ŠLĀGERGRUPAS «BALTIE LĀČI» SOLISTS).

ANNA RANCĒNE «DIENA» FOTO NO J. SAUKĀNA ARHĪVA

1999

\$ 1999. gada 17. jūnijā par Valsts prezidenti ievēl Vairu Viķi-Freibergu. LSDSP frakcijas priekšsedētājs Juris Bojārs vēl ilgi pēc tam lepojas ar savu lomu šajā notikumā.

FOTO: Z. AUZIŅA

\$ «Lauku Avīzes» organizētais **Tautas piemiņas vainags** (3 metru diametrā ar 11 metru garu puķu ceļu) par saziņotajiem līdzekļiem tika nolikts Rīgā pie Brīvības pieminekļa 1999. gada 25. martā – Komunistiskā terora upuru piemiņas dienā. Pēc tam vairāku dienu garumā cilvēki paši turpināja veidot ziedu ceļu, kas aizsniedzās gandrīz līdz Daugavai. Izsūtīšanas cirstā rēta bija pārklājusies ar tautu vienojošu ziedu maigumu.

1991. gada 18. un 19. augusta vakarā pāri Latvijai bija nogūlusies neziņas un baiļu ēna. Vardarbīgi pārtraukta Latvijas televīzijas raidīšana, omonieši ieņēmuši radiomāju. Pēkšņi nodzisušajā televizora ekrānā parādījās Latgales televīzijas ievadkadrs ar Latgales Māras siluetu, un sākās pirms dažām dienām notikušā tautas Krusta ceļa Aglonā pārraides atkārtojums. Šī spēcīgā un savilņojošā lūgšana tobrīd bija tik tiešām nepieciešama, lai uzturētu tautā cerību un ticību trauslajai Latvijas neatkarībai. LTS toreizējais žurnālists Juris Saukāns atceras, ka augusta puča dienās Latga-

Latvijas TV programmas «Latgola» režisors Uldis Dvinskis, un pēc dažiem mēnešiem, svelmainā 1. jūlija dienā, jau bija pirmā tiešraide no Latgales televīzijas studijas. Jau pēc nedēļas Rēzeknes kultūras un atpūtas parkā norisinājās pirmais televīzijas mūzikas festivāls, kuru translēja visā Latvijā. Tās bija pirmais šāds mūzikas pasākums ne tikai Latgalē, bet arī Latvijā. Ar katru gadu festivāli kļuva spožāki, interesantāki. J. Saukāns gan atzīst, ka šis festivāls bija gluži kā niķīgs bērns, kas vēlāk izputināja paša vecākus. Taču toreiz par to vēl nedomāja. Tika izveidota spēcīga televīzijas struktūra, korespondentu punkti darbojās visā Austrumlatvijā, sūtot informāciju LTV raidījumam «Panorāma». Pirmo reizi pēc otrā drukas aizlieguma ēterā atskanēja latgaliešu valoda, skaidra un tīra, gluži kā vienā no Latgales televīzijas mūzikas festivāliem pirmoreiz izskanējušajā, bet tagad jau par šlagermūzikas hitu kļuvušajā, dziesmiņā «Skaidruo volūda» (mūzikas

autors Eugens Karūdnīks). Par leģendu kļuva Jaungada balles Rēzeknē, uz kurām ar speciālu vilcienu no Rīgas braucis vai viss toreizējais sabiedrības krējums, premjeru Māri Gaili un viņa kundzi ieskaitot. Ballēs uzstājušies ne tikai vietējie mākslinieki, bet slavenas estrādes un džeza grupas, operas solisti no galvaspilsētas. Noticis pat tā, ka 1. janvāra rītā nācies aizkavēt vilcienu Zilupe – Rīga, jo pats «Latvijas Dzelzceļa» šefs ballējies Rēzeknē.

Spožajam sākumam tomēr sekoja bēdīgs noriets. Latgales televīzijai, kuru pārsvarā finansēja vietējās pašvaldības, bija grūti konkurēt augošajā mediju reklāmas tirgū. Viens no klupšanas akmeņiem bija arī 1999. gada jūnijā Daugavpilī notikušais Latgales televīzijas mūzikas festivāls, vēl spožāks nekā iepriekšējie, taču otrās lielākās Latvijas pilsētas skatītāji to nespēja novērtēt. Organizatori cieta milzīgus zaudējumus, tā arī nespējot atgūties. 2000. gadā LTS beidza pastāvēt.

Modē vairs nav vienota stila. Vienas valkā it kā nevižīgo grunge, citas, iespaidojoties no skaistumkonkursiem, labāk grib būt princeses.

FOTO: SHUTTERSTOCK UN NO IZDEVNIECĪBAS «JURNĀLS SANTA» ARHĪVA

Par leģendu kļuva Jaungada balles Rēzeknē, uz kurām ar speciālu vilcienu no Rīgas braucis sabiedrības krējums.

les televīzijas sabiedrība bija vienīgā toreiz raidošā TV valstī, kura turklāt nodrošināja arī informācijas pārsūtīšanu uz Lietuvu. Arī pati televīzija bija vēl ļoti jauna, tāpat kā tās veidotāji, azartiski un radoši Rēzeknes jaunieši. Elita Čakule, Imants Mikučs, Sandra Lucijanova, Aleksandrs Lebedis u.c. bija pirmie, kas jau astoņdesmito gadu beigās improvizētā TV studijā Rēzeknes nomalē sāka pirmos vietējās televīzijas raidījumus. 1990. gada nogalē par radošo konsultantu tika pieaicināts toreizējās

2003

\$ Pēc 2000. gada, kad Latvija, «Prāta vētras» pārstāvēta, pirmo reizi piedalījās «Eirovīzijas» dziesmu konkursā, iegūstot trešo vietu, ap šo konkursu sākās milzu ažiotaža. Teju ikviens Latvijas mūziķis vēlējās piedalīties «Eirovīzijā», uzskatot, ka tas ir lielisks trampļīns turpmākajai karjerai. 2002. gadā «Eirovīzijā» ar dziesmu / Wanna uzvarēja Marija Naumova, nodrošinot Latvijai iespēju rīkot 2003. gada «Eirovīzijas» dziesmu konkursu Rīgā. Tās nenoliedzami kļuva par valstiska mēroga pasākumu, kuram no valsts budžeta tam tika iedalīti 3,2 miljoni latu.

\$ 2003. gada 20. septembrī visa Eiropa vēro notikumus Latvijā, jo no desmit kandidātvalstīm Latvija ir pēdējā valsts, kas dodas pie urnām, lai izšķirtos par iestāšanos ES. Par nobalso 66,97%, pret – 32,26%. Visvairāk pret ES balsojuši krievvalodīgie.

29. MARTS VISPIRMS NATO...

Šogad raža tiek novākta jau pavasarī. Pēc daudzu gadu pūlīņiem un mērķtiecīga darba Latvija tiek uzņemta NATO dalībvalstu rindās. Netrūka un joprojām netrūkst skeptiķu par Latvijas pievienošanu šai militārajai organizācijai, taču dalība NATO daudzu acīs nozīmē drošību, kas tik mazai valstij kā Latvija pēc smagu likteni atnesušā Otrā pasaules kara ir sāpīgs jautājums.

1. MAIJS ...UN PĒC TAM ES

Pavasara plauja turpinās jau pēc mazliet vairāk nekā mēneša. Pēc gandrīz tieši desmit gadu virzības ES virzienā vārds tiek dots arī Latvijas iedzīvotājiem. Kaut netrūkst skeptiķu, referendumā par valsts pievienošanu Eiropas Savienībai 66,97 % dalībnieku nobalso «par». Latvijai pievienošanās nozīmē gan labu, gan sliktu. Cenu celšanos sākotnēji notuše plašās kredīta aizņemšanās iespējas un algu palielināšanās. Iespējas strādāt citās savienības valstīs aizēno masveidīga darbaspēka aizplūšana uz Lielbritāniju un Īriju, kas savukārt Latvijā samazina bezdarba problēmu.

12. jūnijs – 4. jūlijs: LATVIJAS FUTBOLA ZVAIGŽŅU STUNDA

Daudziem par lielu pārsteigumu vēl nebijušos augstumos nokļūst Latvijas futbolisti. Pēc fantastiskas uzvaras divu spēļu summā iepriekšējā gada nogalē pār Turcijas izlasi latviešu bumbas dzenātāji tiek pie bijetes uz Eiropas futbola čempionāta finālturnīru Portugālē, kurā pulcējās 16 labākās Eiropas valstu izlases. Kvalifikācijas cikls un Eiropas čempionāts ļauj iemirdzēties spožai zvaigznei Latvijas futbolā – Mārim Verpakovskim.

Jau iekļūšana finālturnīrā gan futbolistiem, gan līdzjutējiem šķiet kā balva, taču futbolisti pamanās nepalikt kaunā arī Portugālē un vienā no spēlēm notur neizšķirtu ar futbola lielvalsti Vāciju. Noslēgumā apakšgrupā tomēr nākas samierināties ar pēdējo vietu, taču šķiet, ka nu maisam gals būs vaļā.

MĀRIS VERPAKOVSKIS,
Latvijas Futbola izlases uzbrucējs:

«Pēc pirmās spēles pret turkiem Rīgā neticēju, ka tas izdosies. Noticēju otrajā spēlē, kad izdevās iesist un izlīdzināt rezultātu uz 2:2. Turkiem vajadzēja īsā laikā gūt divus vārtus, taču, jo mazāk laika palika, jo skaidrāks kļuva, ka mēs braucam uz čempi! Eiforija pēc spēles bija milzīga, taču pa īstam sapratu, ko esam izdarījuši, /kad, atgriežoties Rīgā, nakts vidū lidosta bija pilna ar sagaidītājiem...»

DAINA BLEIERE,

RSU docente un
LU Latvijas Vēstures institūta pētniece:

«Iestāšanās mums nozīmēja lielākas drošības garantijas, jo, kaut arī Eiropas Savienība nav valsts, tā tomēr ir viena no pasaules lielvarām. Iekļaušanās Eiropas ekonomiskajā telpā ir būtisks faktors, lai mēs varētu attīstīt savu ekonomiku 21. gadsimta līmenī. Taču piederība kā tāda labklājību negarantē. Daudz kas ir atkarīgs no pašiem un valsts politiskās un ekonomiskās elites.»

KO TEICA V. VĪKE-FREIBERGA?

«Arī šodien pat ES ir valstis, kas nav NATO locekles, un mēs respektējam viņu viedokli un rīcību, taču Latvijai vēsture ir pierādījusi, ka neitralitāte nav iespējama, atrodoties tādā ģeogrāfiskā situācijā, kādā ir Latvija.»

(NATO galotņu sanāksmē Stambulā 2004. gada 27. jūnijā)

Ko runā tauta?

Gada vārds:

MĒSTULE

Šis daļskanīgais jaunvārds turpmāk jālieto anglicisma «spams» (nevēlamas e-pasta vēstules) vietā.

Gada nevārds:

MĀSTERPLĀNS

lerosināts to aizstāt ar vārdu «virspāns» vai «dižplāns».

Gada spārnotais teiciens:

«Valsts deg zilās ugunīs»

Ar nozīmi «valsts krīze».
Autors: Ministru prezidents
Indulis Emsis.

1. janvāris: LATS PIESAISTĪTS EIRO

1 EUR = 0.702804 LVL.
Ceļš līdz eiro ieviešanai Latvijā
gan vēl ejams tāls...

ILMĀRS RIMŠEVIČS,
«Latvijas Bankas» prezidents:

«Ja mācīsimies no pašu un citu stratēģisko mērķu sasniegšanas pieredzes un liksim lietā sinerģiju, ko sniedz mērķtiecīga visu iesaistīto pušu sadarbība, man nav ne mazāko šaubu, ka eiro Latvijā varēsim ieviest jau 2012. vai 2013. gadā.»
(Uzruna 2008. gada 17. martā)

Ko runā tauta?

8. un 9. janvāris: ORKĀNS POSTA LATVIJU

Ārkārtīgi stipra vētra plosās Latvijas un teju visas Eiropas teritorijā, aiz sevis atstājot vērīgu postījumu. Orkāna rekorda brāzmas Latvijā sasniedz ātrumu 40 metru sekundē... Tiek lēsts, ka vētra Latvijai nodarījusi skādi par vairākiem desmitiem miljonu latu. Vismaz pie mums, par laimi, orkāns neprasa cilvēku dzīvības, kā tas bijis vairākās citās Eiropas valstīs. Vētra norimst, taču Latvijas iedzīvotājos vēl ilgi nerimst bažas – vai tiešām dzīvojam tik mierīgos platuma grādos, kā pašiem līdz šim bija šķitis?

MARTA SMITA,
Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas aģentūras attīstības un informācijas nodaļas vecākā speciāliste:

«Šī vētra nebija nekas unikāls, jo pēdējo 50 gadu laikā vējš pie mums orkāna spēku brāzmās ir sasniedzis 14 reizes. Gandrīz puse no tām – sešdesmitajos gados. Visbiežāk novembrī, decembrī un janvārī. Interesanti, ka astoņas reizes brāzmas ar orkāna spēku reģistrētas jūras piekrastē, bet sešas – iekšzemē, turklāt visdažādākajās vietās! Tas nozīmē, ka no stipra vēja pasargāts nevar justies nekur.»

2. februāris: RĪGĀ SADURAS VILCIENI

Trešdienas rītā visu Latviju pāršalc vēsts par divu vilcienu sadursmi Rīgā, netālu no centrālās dzelzceļa stacijas. Vilciens Rīga – Lielvārde saduras ar vilcienu Rīga – Maskava, kurā gan neviens pasažieris neatrodas. Sadursmes rezultātā Lielvārdes vilcienā iet bojā četri cilvēki un vairāki desmiti tiek ievainoti. Par vainīgu atzīst vilciena Rīga – Lielvārde mašīnistu, kurš nebija ievērojis aizliegto signālu un pats smagi cieta negadījumā.

6. un 7. maijs: BUŠS RĪGĀ

Uz divu dienu vizīti Rīgā ierodas Amerikas Savienoto Valstu prezidents Džordžs Bušs. To vienlaikus var uzskatīt par velti gada jubilejai, kopš Latvijai ir NATO un ES dalībvalsts, kā arī gatavošanos gaidāmajam NATO samitam Rīgā. Kaut arī netrūkst protestētāju, kuri galvenokārt vērsas pret ASV politiku Tuvajos Austrumos, vizīte norit bez nopietniem ekscesiem.

29. marts: JAUNI SMĒKĒŠANAS AIZLIEGUMI

Visskarbākais smēķējošajai sabiedrībai šajai šķiet aizliegums kūpināt cigaretes bāros, kafējnicās un restorānos, ja vien tur nav ierīkota atsevišķa smēķētāju telpa. Noteikumi gan stājas spēkā ar nākamā gada 1. jūliju.

Gada vārds:
SMACENIS
Turpmāk jālieto anglicisma «smogs» vietā.

Gada nevārds:
vārdkopas daļa
CENTRS
Nevajadzīgi plaši lietots nozīmē «liela vai maza vieta, kur kaut kas notiek».

Gada spārnotais teiciens:
«Vanags noknāba cālīti»
Radies laikā, kad no arhibīskapa Jāņa Vanaga vadītās luterāņu baznīcas tika izslēgts mācītājs Juris Cālītis.

spēļu me-
daļa pēc
neatkarī-
bas atjau-
nošanas.

Latvijas Televīzijas raidījums «De Facto» demonstrē sensacionālu sižetu, kurā atklājas negodīgas aizkulišu cīņas pēc 2005. gada pašvaldību vēlēšanām. Raidījuma rīcībā nonākuši telefonsarunu atšifrējumi. Pēc tiem noprotams, ka vairākas personas ar kukuļa palīdzību centušās panākt labvēlīgu rezultātu balsojumā par Jūrmalas mēra amatu.

Visvairāk šokē, ka telefonsarunās iesaistīti arī Latvijas politikas smagsvari Ainārs Šlesers un Andris Šķēle. Pēdējie gan noliedz, ka būtu zinājuši par kukuļa došanu, tomēr sabiedrības uzticība tika iedragāta. Rezultātā no politikas aizgājušā Tautas Partijas dibinātāja Andra Šķēles personu apvīj Latvijas ietekmīgākā oligarha oreols, savukārt Šleseram nācās atstāt Satiksmes ministra posteni.

Te vietā teiciens – beigas labas, viss labs. Pasauls čempionāts hokejā tomēr norisinās Rīgā, neskatoties uz dažādām grūtībām tā organizēšanā. Cerības, ka mājas sienas palīdzēs mūsu hokejistiem sasniegt vēl nebijušus augstumus, gan nepiepildās, un Latvijas Hokeja izlasei nākas samierināties ar vietu pirmā desmitnieka beigu galā. Toties Rīga beidzot iegūst multifunkcionālu halli, kas turpmākajos gados ļauj uz galvaspilsētu atvest spožas mūzikas zvaigznes un rīkot sporta sacensības modernā arēnā.

«Rīgas čempionāts viennozīmīgi bija skaļākais, kādu jebkad biju apmeklējis. Taurišu čempionāts. Visi pūta tajās bez apstājas un jebkādas organizētības. Šķiet, ka latvieši izpūtās ilgam laikam uz priekšu, jo pēc čempionāta interese par taurītēm strauji kritās...»

Ēterā tiek palaista populārā mūzikas
televīzijas kanāla MTV Latvijas versija.

Jūs zināt, kurā pilsētā tapusi pirmā pilnīgi no jauna celtā skola Latvijā? Cēsis! 2006. gada rudenī tiek atklāta Cēsu 2. pamatskola. Moderni aprīkota, plaša un humāna skola, piemērota arī bērniem ar īpašām vajadzībām. Cītur valstī skolēnu skaits uz pirmklasnieku rēķina samazinās, bet Cēsu 2. pamatskolā ir gluži pretējs process. Jaunā skolas vide iedvesmo kā mazos, tā lielos.

Rīga kļūst par pirmo vietu bijušās PSRS teritorijā, kur norisinājies NATO samits. Vērienīgo drošības pasākumu dēļ daudzviet tiek slēgta satiksme un atsevišķas pilsētas daļas kļūst nepieejamas arī gājējiem. Valdība to risina vienkārši – samita norises dienas nosakot par brīvdienām, kā rezultātā Rīga šķiet kā izmirusi. Krievijas prezidents Vladimirs Putins gan neļaiž garām iespēju pakaitināt samita dalībniekus. Sāk vormot baumas, ka Rīgā iespējama arī viņa ierašanās, lai apsveiktu dzimšanas dienā savu draugu – Francijas prezidentu Žaku Širaku, tomēr tās nepiepildās.

Panel 1: A man in a brown shirt is talking on a mobile phone, looking stressed. A blonde man in a grey shirt stands next to him, looking on with a neutral expression. The man on the phone says: "HELLO, JĀHITĪ! ES AR SĪNU ČOMU DŽONITĪ DOMĀJU AIZLAIST UZ EL-NĒ!"

Panel 2: The man continues his conversation, looking increasingly agitated. The blonde man remains silent. The man on the phone says: "DŽONITĪS ŽAUTĀ, VAI NEPAZĪSTI KĀDU MEITENI. PIE KURAS ŽMUKI PAVADĪT LAĶU Ž ZĪNĪ KĀ, TĪCIS PROM NO SĪEVAS, HE HE!"

Panel 3: The man hangs up the phone and looks thoughtful. The blonde man now has a speech bubble. The man on the phone says: "VIENU ZĪNU. VĪNU SAUC MĪLDA..."

DRAUGOTIES
Darbības vārds, kas raksturo
draugiem.lv un līdzīgu inter-
neta portālu lietošanu.

NEVJADZĪGS ANGLICISMS.

Folklorizējies izteiciens no tā
dēvētās Jūrmalgeitas noklau-
sītajām telefonsarunām.

1. JANVĀRIS: AIZSARDZĪBA PROFESIONĀLU ROKĀS

No 2007. gada Latvijas Nacionālie bruņotie spēki pilnībā pāriet uz profesionālo armiju.

6. – 21. JANVĀRIS: VINTERS PLOSĀS DAKĀRĀ

Vienā no pasaules lielākajiem sporta notikumiem – Dakāras rallijreidā – starp labākajiem ierindojas mūsu motobraucējs Jānis Vinters. Uzvaras divos ātrumposmos un stabili rezultāti visa rallija garumā dod sesto vietu kopvērtējumā. Tiesa, mēģinājumu nākamajā – 2008. gadā cīnīties par uzvaru kopvērtējumā izjauc bažas par teroristu uzbrukumiem Mauritanijā, kuru dēļ rallijs pirmo reizi tā pastāvēšanas vēsturē tiek atcelts.

31. MAIJS: LATVIJAI JAUNS PREZIDENTS

Saeimas valdošā koalīcija sākotnēji nespēj vienoties par kopīgas kandidatūras atbalstīšanu, tādēļ prezidenta amatam izvirza bezparteijsko ārstu, Traumatoloģijas un ortopēdijas slimnīcas valdes priekšsēdētāju Valdi Zatleru. Zatlera kandidatūru

atbalsta 58 deputāti, kas viņam ļāva kļūt par 7. Latvijas Valsts prezidentu.

Gada vārds: ĒNSTRĀDNIEKS

Apzīmē nelegāli nodarbinātās personas.

Gada nevārds: SIERA PRODUKTS

Plaši izplatīties neveiksmīgs tulkojums no angļu valodas.

Gada spārnotais teiciens: «Bojāts horizontālais taimkods»

Latvijas Televīzijas ģenerāldirektora Jāņa Holšteina minētais attaisnojums, kura dēļ tika atcelta LTV7 plānotā franču dokumentālā filma «Putina sistēma» demonstrācija tieši dienu pirms Krievijas parlamenta apakšpalātas vēlēšanām.

7. JŪLIJS: VAIRA VĪKE-FREIBERGA PRET VALDĪBU

Pavisam neilgi pirms savas prezidentūras termiņa beigām šķietami mierīgo varas diķi izlemj sakult prezidente Vaira Vīķe-Freiberga. 10. martā viņa izmanto tiesības apturēt likumu «Grozījumi Nacionālās drošības likumā» un «Grozījumi Valsts drošības iestāžu likumā» publicēšanu. 7. jūlijā par šiem jautājumiem notiek referendums, taču, lai grozījumus atceltu, balsu tomēr nepietiek.

7. JŪLIJS: LAIMĪGO KĀZU DIENA!

Iemesls – datuma ciparu kombinācija 07.07.07. Tā kā septiņi tiek uzskatīts par laimi nesošu skaitli, daudzi šajā datumā izvēlējās mīt gredzenus.

18. OKTOBRIS: LIETUSSARGU REVOLŪCIJA

Šāds apzīmējums ātri vien tiek atrasts mītiņam agrā 18. oktobra rītā. Spīējot lietainajam laikam, pie Saeimas ēkas pulcējas vairāki tūkstoši cilvēku, lai paustu protestu pret valdības darba stilu. Pēdējais piliens sabiedrības pacietības kausā ir valdības ierosinājums atbrīvot no amata Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) vadītāju Alekseju Loskutovu. Daudzi tajā saskata valdošās varas mēģinājumu sagrābt varu valstī, pieņemot sev izdevīgus likumus un atbrīvojoties no nevēlamām amatpersonām.

21. DECEMBRIS: LATVIJA ŠENGENAS ZONĀ

Pievienošānās Šengenas zonai faktiski nozīmē robežu kontroles atcelšanu ar jebkuru Šengenas dalībvalsti.

ULDIS VĪTOLIŅŠ.

Latvijas Tūrisma attīstības valsts aģentūras direktors:

«Iestāšanās Šengenas zonā Latvijai daudz lielāku labumu atnesa ienākošajā, nevis izejošajā tūrismā. Visur var tikt ar vienu Šengenas vīzu, un arvien biežāk pie mums ierodas tūristi no dažādām tālām valstīm.»

Ko runā tauta?

2008

2007/2008: ZIEMA, KURAS NEBIJA

Aizvien vairāk un arvien siltākus pārsteigumus sagādā Māte Daba. 2007./2008. gada ziema kļūst par siltāko pēdējo 83 gadu laikā ar vidējo gaisa temperatūru $+0,8^{\circ}\text{C}$. Bēdājas visi ziemas prieku cienītāji un kalnu trašu īpašnieki, toties prieku sagādā apkures rēķini, kuri kaut nedaudz kompensē inflācijas kāpumu.

8. – 24. AUGUSTS: VISAS MEDAĻAS PEKINĀ

Ķīna Latvijas sportistiem izrādās labvēlīga. Svarcēlājs Viktors Ščerbatihs paceļ svaru stieni bronzas vērtībā, Ainārs Kovals aizmet savu šķēpu sudraba cienīgā tālumā, bet par olimpisko BMX čempionu kļūst Māris Štrombergs. Turklāt tā bija tikai otrā zelta medaļa, kuru pēc neatkarības atjaunošanas olimpiskajās spēlēs izdevies izcīnīt kādam no Latvijas sportistiem.

AUGUSTS: LATVIJA IESTĀJAS PAR GRUZIJU

Gruzijas un Krievijas strīds par separātiskajiem Abhāzijas un Dienvidosetijas apgabaliem pāraug militārā konfliktā. ES un NATO vārgi noskatījās uz Gruzijas bombardēšanu, kura jau labu laiku iepriekš bija nolēmusi iet savu ceļu NATO virzienā. Bijušās PSRS republikas – Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija – asi iestājās pret Krievijas uzbrukumiem neatkarīgās Gruzijas teritorijā.

5. – 12. JŪLIJS: DZIESMU UN DEJU SVĒTKI

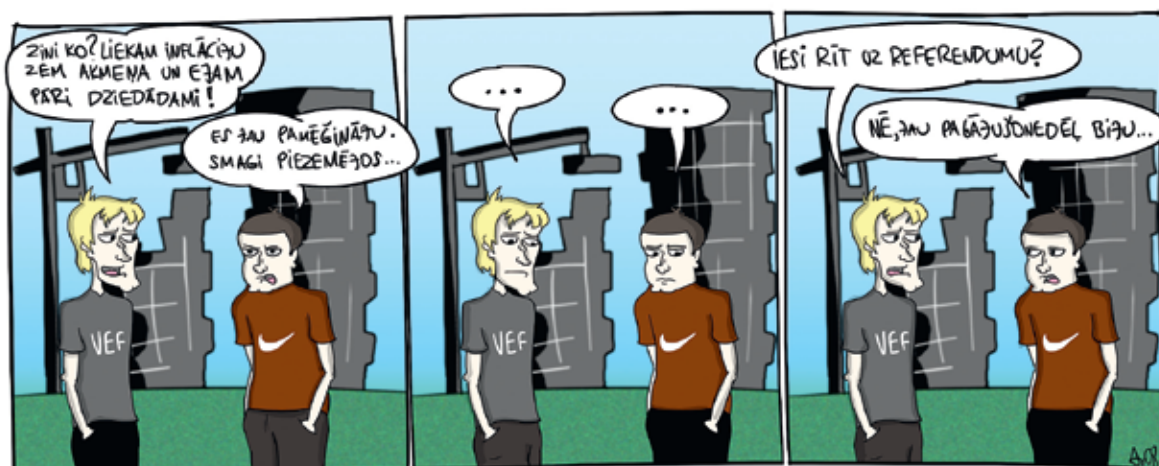
Gluzi kā dziedinošs balzams uz inflācijas radītajām brūcēm nāk dziesmu un deju svētku laiks. Pašapziņu stiprinošais pasākums latviešiem atnes tieši to, kā jau labu brīdi bija pietrūcis visvairāk, – prieku, bezrūpību un vienotību.

9. AUGUSTS: «PRĀTA VĒTRAS» REKORDS

Koncerttūres «Tur kaut kam ir jābūt» noslēguma koncertu Mežaparka lielajā estrādē apmeklēja rekordliels skatītāju skaits – 45 tūkstoši!

Ko runā tauta?

Visu 2008. gadu Latvija gatavojas svinēt savu 90. dzimšanas dienu. Jubileju, kura atgādina, kas mums ir Latvija un kas mēs tai esam.

2008

IESKATĀMIES LATVIJAS RĪTDIENĀ

Rītdienas stāsti

Dārgais lasītāj, pirms uzsāksit ceļojumu pa žurnāla noslēdzošo nodaļu, kurā ielūkojamies valsts nākotnē – nākošajos deviņdesmit –, vispirms izstāstīšu par trim atgadījumiem.

PIRMAIS

Braucam uz 2003. gadu, mazu pilsētiņu Francijas ziemeļos. Ir silts maija vakars, un skaļa jauniešu kompānija skatās «Eirovīzijas» pārraidi no Rīgas, Latvijas. Tā bija pirmā reize, kad francūziete Kadžidža, itālis Andrea un spāniete Paula televīzijas ekrānos ieraudzīja mūsu valsts galvaspilsētu. Tā bija pirmā reize, kad šo lielo Eiropas nāciju jaunieši ieraudzīja, ka Eiropa pastāv vēl arī aiz Polijas. Pirmā reize, kad latvietis, kuru viņi pazīst, nav no citas planētas, viņam ir sava valoda un kultūra. Viņam ir sava zeme. «Vai jūs runājat krievu valodā?», «Ko jūs ēdat?» un «Kas ir slavenākais jūsu zemes sportists?» bija tradicionālo jautājumu trio, kad kādam Francijā sastaptam svešiniekam nācās stāstīt, no kurienes esmu. Jociģi, domāju, kāpēc tieši šie jautājumi, nevis, piemēram, «Par ko dzied jūsu himnā?» vai «Kāpēc abas jūsu valsts augstākās amatpersonas ir sievietes?».

Mēs skatījāmies «Eirovīziju», un tad es beidzot izdzirdēju būtiskāko jautājumu: «Cik ilgi jūs esat neatkarīgi?» Es mazliet vilcinājos, jo atbilde tobrīd svārstījās starp «vairāk nekā desmit gadus» un «sirdī vienmēr». Pēc mirkļa sekoja nākamais: «Jūs esat tik maz, bet jums ir sava zeme, sava valsts. Forši!» Jā, es teicu un sajutu lepnumu par to, ka esmu tik ekskluzīvs, pie-

deru tik unikālai tautai, tik unikālai zemei. Un man sagribējās mājās. Jau pēc gada mēs kļuvām francūžu, itāļu un spāņu kaimiņi, jo Latvija pievienojās Eiropas Savienībai, kā arī NATO.

OTRAIS

Lai sarakstītu šī jubilejas žurnāla svarīgāko nodaļu par Latvijas, mūsu tēvzemes, nākotni, mums bija jāiesēžas laika mašīnā un jāaizbrauc uz pagātni, jo, kā saka, bez pagātnes nav nākotnes. Jāaizbrauc uz 2008. gada Dziesmu svētkiem atjaunotajā Mežaparka estrādē, uz mirkli, kad, kopkorim kopā ar Renāru Kauperu izpildot «Manu dziesmu», klātesošajiem nācās cīnīties ar savilņojuma asaru kamolu kaklā. Mirklis, kurā elpojām vienā taktī. Mirklis, kas iegājis vēsturē. Skaists un skanīgs. Jo latvieši ir dziedātāji. Pēc gadiem, iespējams, cerams – pavisam droši, no cilvēku atmiņas būs pagaisušas epizodes ar noslēguma koncerta nepieejamajām biļetēm, lietu, pārpildītajiem 11. maršruta tramvajiem un tamlīdzīgiem sīkumiem. Cerams, vēsture saglabās tikai to labāko. Un arī tie, kuri nepiedzīvoja šo brīnumu klātienē, mirkli, kurā pasaules centrs atradās virs Mežaparka, pateicoties 21. gadsimta tehnoloģijām, to var izdzīvot vēlreiz un daudreiz un ne tikai atmiņās vienoties kopīgā dziesmā.

TREŠAIS

Mana divgadīgā meita šogad sāka iet bērnudārzā. Gatavojoties tam, mazā iemācījās gan to, kā sauc viņus viņas radus un draugu kaķi, gan to, kādā krāsā ir valsts karogs, gan dzejoļus par garausīti palaidnīti un to, kas jāatbild, ja kāds prasa: «Kas tu esi?» Mana divgadīgā meita zina, ka ir *latviete*. Jā, tieši tā *ja-tviete*. Jūs jau zināt, mazie divgadnieki vēl nevar izrunāt dažus burtus, piemēram, «l», taču tā ir mazsvarīga detaļa mazo personību izaugsmē. Daudz svarīgāk mācīt viņus atpazīt sarkanbaltsarkano karogu un to, kas viņi ir, no kurienes nāk. Viņa to jau zina, un pat ja dzīvē viņa aizbrauks no pilsētas pie Daugavas krastiem, vienmēr atcerēsies pašu

Mana divgadīgā meita zina, ka ir *latviete*. Jūs jau zināt, mazie divgadnieki vēl nevar izrunāt dažus burtus, piemēram, «l».

svarīgāko – to, kurā zemē viņa spēra savus pirmos soļus, to, no kurienes viņa nāk. To, kur ir viņas sirds. To, kur ir viņas dzimtene. Un, protams, arī «Manas dziesmas» piedziedājumu.

Juris Šleiers,
žurnāla «Klubs» galvenais redaktors un
Latvijas jubilejas žurnāla veidotājs

ES ESMU KITIJA, MAN IR 7
GADI. PĒC 10 GADIEM NOTEIKTI MĀCĪŠOS
VIDUSSKOLA TĀPAT KA MĀŠA JO LATVIJAI TĀCU
VAJAG GUDRUS CILVĒKUS. NOTEIKTI VAJAG ATSAUKT
ATPAKĀL VISUS NO TRIJAS, ARĪ MANU KRUSTĒVU,
NOBŪRT 'VECĀS MĀJAS PAR' JAUNĀM UN UZTAI-
STĪT JELAS GLUDAS GLUDAS.

ES TICU KA 'LATVIJA MAN PALĪDZĒS. IZAUGT
LIELAI UN TAD ES BŪŠU PREZIDENTE. DOŠU
VECIEM CILVĒKIEM DENSIJAS, VISAM MAMMĀM
UN TĒTIEM DARBU. VISIEM BĒRNIEM LAUSU
IET UZ PULCINIEM BEZ MAKSAS KAKIEM UN
SUNIEM BEZ 'KAKLA SIKSNINĀM' UZCĒLSU
PĀTVERSMES UN VISIEM BĒRNIEM BŪS SAVAS
MĀJAS.

UN VĒL - LIKŠU GATAVOT
VIEGLĀKAS GRĀMATAS
LAI BĒRNIEM NEBŪTU
LĪKAS MUGURAS.

KAD ES BŪŠU
PREZIDENTE...
LATVIJĀ CILVĒKI
BŪS LAIMĪGI!

KITIJA JONASE
LIEPĀJĀ

NĀKAMIE DEVINDESMIT

Kādi tie būs?

Latvijas nākotnē ieskatās mūsu valsts viedokļu līderi, savu nozaru profesionāļi – cilvēki, kuru domās ieklausāmies.

Latvijas nākotnē ieskatās reklāmas guru

ĒRIKS STENDZENIEKS

Kādi varētu būt nākamie Latvijas 90 gadi?

Bērni, kas šogad sāka iet skolā, arī mana meita, pensijā aizies 2066. gadā. Nevienam nezina, kāda pasaule būs pēc pieciem gadiem, vēl mazāk, kāda tā izskatīsies pēc 65 gadiem. Būtībā mums savus bērnus vajag izglītēt nākotnei, kuru mēs pat īsti nespējam iztēloties. Varbūt cilvēki teleportēsies, varbūt sazināsies ar domām, varbūt materiālisma laikmets būs beidzies – visi dzīvosim apgaroti, pliki un stipri. Grūti pateikt, jo izmaiņas, kuras kādreiz notika 1000 gadu laikā, tagad norisinās pusgadā. Šā iemesla dēļ aizvien mazāk uzņēmumu veido ilgtermiņa stratēģijas, kaut vai 10 gadiem. Gan sabiedrība kļuvusi plastiskāka, gan ekonomikas likumi elastīgāki, arī veids, kā mēs sazināmies, mainās zibenīgi. Es gribētu teikt, Latvija savā *de jure* statusā pastāvēs

pilnīgi noteikti, taču viņa būs citā, daudz labākā, es gribētu teikt, ētiski augstākā līmenī. Latvijā dzīvos labāki cilvēki, kurus vadīs vērtības, nevis intereses.

Kas tās varētu būt par vērtībām?

Atbildība. Atbildība par savu rīcību sabiedrības priekšā. Nedari otram to, ko negribi, lai dara tev. Tieši tāpēc tās ir klasiskas, ka nav mainījušās pēdējos tūkstošos gadus un droši vien arī nākamajos tūkstošos nemainīsies, turpretī intereses mainās katru dienu. Bet tiekšanās pēc vērtībām vienmēr nes lielāku labklājību nekā tiekšanās pēc pašas labklājības. Paskatoties apkārt, vairākās Skandināvijas valstīs, teiksim, Dānijā, cilvēki atbild ne vien par savu, bet arī par savu apkārtni rīcību. Viņi vienatnē rīkojas tieši tāpat kā tad, ja viņus vērotu citi. Tas ir būtiski.

Sociālantropologi saka, nākotnē izzudīs valsts nepieciešamība, jo cilvēki

klūst aizvien mobilāki. Viņi pastrādā mazliet šeit, mazliet tur, valsts viņiem īsti nav vajadzīga, viņiem vajag starpkontinentālu banku. Kā klasiskās vērtības komunicēt Latvijas sabiedrībai?

Liekas, Latvija ir veiksmīgi pārdzīvojuši manufaktūru periodu, kad materiālās vērtības ar āmuru un rokām radīja rūpnīcā. Šobrīd mums vairs īsti nav rūpniecības, un es par to nemaz nesūkstos. Domāju, vēsture mūs iemetusi jaunā laikmetā, kur visu, kam cilvēks var pieskarties ar pirkstiem, saražo ļoti mazs ļaužu skaits ļoti nedaudzās vietās pasaulē. Visi pārējie zvina pa telefonu, sūta e-pastus, par kaut ko sazinās, vienojas, kaut ko pērk vai pārdod. Aizvien lielāka daļa cilvēku rada pievienoto vērtību ar ideju, ar kreativitāti, ar problēmu risinājumiem intelektuālā plāksnē. Tāpēc, iespējams, šis ir laikmets, kur cilvēks var likt lietā vienīgo, ar ko viņš atšķiras no pārējām dzīvām būtnēm, – spēju būt radošam. Radīt kaut ko, kas agrāk nav eksistējis. Man šķiet, Latvija ir jaunā kreativitātes laikmeta pauraugvalsts. Jāsaka gan, piespiedu kārtā. Ar Latviju viss būs kārtībā, ja mēs mācīsim savus bērnus ne tikai apgūt to, kas ir

rakstīts grāmatā (un, ja reiz tas ir rakstīts grāmatā, tad tā jau ir pagātne), bet mēs viņus mācīsim domāt. Nevis iegaumēt, bet domāt. Radošās domas speciālista sera Kena Robinsona visas dzīves paveikto var ietvert vienā teikumā – *šodien kreativitāte ir tikpat svarīga kā lasītprasme, un mums pret to jāattiecas ar tādu pat nopietnību.*

Šodien mēs audzinām bērnus pēc principa – kļūdīties ir sliktākais, ko mazais var izdarīt. Visi bērni piedzimst radoši, zīmē rozā govus un zilas saules, bet tad mēs viņus absolūti mērķtiecīgi apspiežam. Nav rozā govus un zilas saules, govus ir brūna, saule – dzeltena. Zīmē, kā pienākas! Būtībā mēs viņus soli pa solim aplāpējam lielāko, ko viņiem devusi Daba. Laimīgas Latvijas nākotnes garantija (vai vismaz ļoti būtisks priekšnosacījums) – audzināt radošu paaudzi. Bērnus, kuri domā, nevis atkārto. Bērnus, kuri nāk klajā ar idejām, nevis izpilda priekšrakstus.

Latvieši ir izcili apķērīga un ārkārtīgi talantīga tauta ar diviem trūkumiem.

To valstiskā līmenī ļoti sarežģīti izdarīt. Nevar būt tādas universālas formulas, ko var izplatīt caur skolām, tur jāmainās domāšanai. Pieaugušo domāšanai, kas ir vissarežģītākais.

Nedomāju, ka no augšas var pavēlēt kādam būt radošam, bet sabiedrībā jau ir tāds pats darvinisms kā dabā. Ja tu redzi, ka jaunajā laikmetā vairāk sasniedz tie, kas mēģina, kļūdās, ceļas, atkal mēģina, un nevis tie, kas vienkārši akli izpilda priekšrakstus, tad, iespējams, vairāk cilvēku mēģinās saviem bērniem mācīt domāt. Jo mēģinot tu nevari izgāzties. Tu vari tikai kļūdīties. Vienīgā izgāšanās, kas eksistē pasaulē, ir nemēģināšana. Ja tu neesi mēģinājis, tad tu esi izgāzies.

Starp citu, šobrīd sabiedrība ir iegājusi jaunā fāzē, kas saucas radošā sabiedrība.

Džonam Floridam ir izcila grāmata *Rise of Creative Class*. Tajā viņš konstatē, ka *Fortune Top 500* uzņēmumos ļoti lielu procentu sastāda firmas, kuru produkts ir idejas. Viņa nākamais atklājums – visā iekšzemes kopproduktā tas procents ir ne vien liels, bet tas pastāvīgi aug, no gada uz gadu aug. Mēs esam radošās sabiedrības posma sākumā. To vajag izmantot. Taču mums traucē mazās valsts komplekss: ko tad nu mēs, mēs labāk skatīsimies apkārt,

ko tie lielie dara, un mēģināsim darīt pakal. Tā ir vēl viena lieta, kas jāmaca bērniem. Tas nekas, ka tu esi maziņš, tas nekas, ka apkārt puikas ir lielāki. Piemēram, Īslande mazās zemes pašapziņā ir tikusi ļoti tālu un pat nemēģina nevienam izdabāt. Vaļus medijām un medīsim. Roņus sitām un sitīsim, tā ir mūsu vēsturiskā tradīcija, punkts. Mums ir Bjorka, mums ir *Sigur Ros*, un mūsu uzņēmēji pērk latviešu bankas. Patīk – brauc šurp. Nepatīk – tava problēma.

Kādi ir latvieši?

Latvieši ir izcili apķērīga un ārkārtīgi talantīga tauta ar diviem trūkumiem. Pirmais, mums ir pašironijas trūkums. Tas liedz mums tvert lietas viegli, mums visu laiku liekas, ka kāds mūs mēģina aizvainot vai kaut kā apdalīt. Otrs trūkums, kas, iespējams, saistīts ar pirmo, ir tāds... Es to saucu par latviešu čaulu. Latvieši ir tādi ar cinismu klāti romantiķi vai ar nihilismu aizsegušies ideālisti. Mēs vienmēr atstājam atkāpšanās ceļu, mēs nekad nekājam uz skatuves dziedāt patiešām to, kas mums ir iekšā. Mēs vienmēr mēģinām to pārvērst par kaut kādu parodiju vai joku. Lai gadījumā, ja nu kāds smiesies vai ja kādam nepatiks, mēs vienmēr varētu pateikt – nē, nē, tas jau bija joks. Latviešiem ir liels trūkums nemācēt būt pašiem.

Kā risināt šo pašapziņas problēmu?

Pamazām, pamazām, ar uzslavām. Ja man būtu jāveido Latvijas nacionālā pašlepnuma kampaņa, es latviešiem nemēģinātu iestāstīt, cik mēs esam *kruti*, labi vai vareni. Es mēģinātu piekukuļot vai noalgot kādu 30 valstu ekspertus, kas no savām pozīcijām uzraksta, cik latvieši ir nenormāli *kruti*. Mēs ticam tikai citiem, mēs neticam sev. Atceros, četrus gadus pēc kārtas Latvija visu laiku bija pēdējā vietā pēc kaut kādiem rādītājiem Eiropas Savienībā. Visi, protams, skandēja – tā jau mēs zinājām, skaidrs, ka viss ir nozagts, ko te vispār var gribēt. Taču kaut kad pērn notika tā, ka Polija ir pēdējā vietā. Sākās nenormāls sašutums komentāros, blogos, tas nevar būt, noteikti tas ir nopirkts vai kaut kāda kļūda ir ieviesusies, jo mēs taču esam pēdējie, nekādā ziņā tas nevar būt!

Man liekas, padomju gadi mums atņēmuši spēju uzņemties atbildību par saviem darbiem, vienlīdz par savām veiksmēm un neveiksmēm. Mēs esam drusku izlaidušies, mums liekas, ka mums kaut kas automātiski pienākas. Ja mūsu vāja dzības netiek apmierinātas, mēs meklējam vainīgo, nevis aizejam līdz spogulim un izvērtējam reālo situāciju.

ĒRIKS STENDZENIEKS AICINA –

SAGLABĀSIM SAVU VĒSTURI!

Tas vienkāršs aicinājums. Nākotne balstās pagātnē. Viss, ko mēs saprotam ar vārdiem Latvijas vēsture, viss, ko mēs varam izlasīt vēstures grāmatās, ir niecīgs procents no tā, kas patiesībā ir noticis. Bet 99 procenti vēstures – tie nekad nav dokumentēti, nekad nav pierakstīti, tas viss nomirst kopā ar tēviem un mammām, vectēviem un vecmammām. Bet tā ir patiesā vēsture. Viņi ir pieredzējuši visu. Kā pirms 100 gadiem cepa olu vai kā dzīvoja bez elektrības, vai kā Valkā zaļjumballē dabūja pa muti. Tā visa ir Latvijas vēsture, kas nekad nav dokumentēta, jo nekad nav bijušas tādas tehniskās iespējas kā šodien. Vienkārši ņemiet kameru, ņemiet zīmuli, papīru, diktofonu, aizejiet pie saviem vecajiem, lai viņi pastāsta, kas viņiem dzīvē bijis kruts, kas interesants. Katrs pazīst to sajūtu, kad virtuvē ienāk vectēvs un sāk runāt – es tur toreiz Kurzemes katlā... Un parasti kāds saka, *davai rīt pastāstīsi*, mums šodien te *futene* pa televizoru. Un tad viņš nomirst, bet burtiski nākamajā dienā atpompas – eu, klausies, kā tur bija tai Kurzemes katlā? Tā ir mūsu Latvijas vēsture. Varbūt kādreiz būs resursi, kad ikviens varēs iekļūt, ierakstīt globālā failu arhīvā atslēgas vārdu un noklausīties, teiksim, 20 liecības. Šis var kalpot par pamudinājumu tieši uz valsts 90. gadu jubileju. Kad *vikendā* brauksiet pie vecmāmiņas, līdzī paņemiet ne tikai baltmaizi, bet arī kameru.

Vai Rīga būs gatava?

Rīgas un Latvijas nākotnē ieskatās arhitekts

PĒTERIS BAJĀRS

Un tātad – vai Rīga beidzot būs gatava?

Nebūs, jo Rīgai ir tendence dzīvot ar pārskrējieniem. 20, 30, varbūt 40 gadu ilgs pārskrējienis, un tad, kad jau liekas, Rīga varētu būt gatava, mēs sākam visu no sākuma. Sākot no pilsētas aizsargmūra nojaukšanas līdz Pirmajam pasaules karam, tad uzplaukums līdz Otrajam pasaules karam, tad padomju paneļmāju mantojums un nepabeigtās sociālistiskās piecgades triecienceltnes, tad kārtējais ekonomiskais uzplaukums. Šobrīd ir 2008. gads – Rīga ir pilna nepabeigtu būvbedru.

Varbūt nākotnē Latvija pārvērtīsies par vienu lielu Rīgu – visas plavas ap galvaspilsētu apbūvēs tik tālu, ka Valmierai kļūs par tās rajonu gluži kā Teika?

Nē, visam ir savas robežas. Rīga jau tā izaugusi par *ūdensgalvu*, un pirmais, kas par to liecina, ir neērtības ar transportu. Tikko kā cilvēkiem dzīvošana *ūdensgalvā* kļūs neērta, viņi apsvērs citas dzīvesvietas iespējas. Turklāt nav tā, ka cilvēkam, ja viņš pamet Rīgu, obligāti jāapmetas citā pilsētā, – mums ir daudz zaļu stūrišu, kur cilvēks var pilnībā aizmirst par lielo *ūdensgalvu*.

Kas ir tās celtnes, kuras Latvijā nekad neuzbūvēs?

Ceru, cilvēkiem pietiks prāta un pie mums neuzbūvēs divsimtstāvējus debes-skrāpjus. Ceru, ka nebūvēs mākslīgās salas – Lieldienu sala pie Kaltenes paliks vienīgā mūsu valsts mākslīgā sala.

Kas varētu notikt ar Andrejostu? Tā attīstīsies kā osta vai mākslinieku rajons ar arhitektoniskiem sedevriem?

Abiem Daugavas krastiem ir liels potenciāls. Latvija vēl joprojām nav iemācījusies izmantot to, ka te ir tik daudz ūdeņu. Rajoni ap Daugavu, Ķīšezaru, tie visi augs un pletīsies, piedāvājot dažāda līmeņa un dažādas kvalitātes dzīvošanas un izklaides iespējas. Nav zināms, vai Andrejsala attīstīsies, kā iecerēts Rema

Kulhāsa vīzijās, nezinu arī, cik ilgi tur būs mākslinieki. Pieļauju, notiks gluži kā Ņujorkā, kad sākumā mākslinieki apdzīvoja Bruklīnas noliktavas, paceļot šīs vietas prestižu. Pēc brītiņa cilvēki, kuriem arī sagribējās justies kā māksliniekiem, izspieda istās radošās dvēseles, kuras pārvācās tālāk uz Bronksu. Domāju, Andrejsala cels prestiža lātiņu, līdz mākslinieki to vairs nevarēs finansiāli atļauties un meklēs nākamo vietu. Šobrīd tie varētu būt Centrāltirgus spīķeri. Patiesībā tas ir nežēlīgi pret māksliniekiem, taču savā ziņā labi – cilvēki meklē pelnīgas, neizteiksmīgās vietas un padara tās krāsainas.

Kas no jaunatlājumiem arhitektūras kontekstā varētu būt izteiktais latviešu variants? Tagad mēs lepojāmies ar jūgendstilu, bet kāda būs mūsu jaunā gaume arhitektūrā?

Zaļās domāšanas princips – izmantot vietējos materiālus. Domāju, koks būs nākamo gadu pieprasītākā lieta.

Kādus pārdesmit gadus jājamzirdziņš būs zaļā arhitektūra. Jau šobrīd šo terminu kā pievienoto vērtību piekabina daudziem projektiem, dažreiz gan kā tukšu skaņu, jo *zaļuma* tajos nemaz nav. Videi draudzīga ēka patērē mazāk, nekā dod pretī. Tai nav obligāti jābūt koka ēkai, bet tam jābūt materiālam, ko, ēkas mūžam beidzoties, var pārstrādāt vai sadalīt pa sastāvdaļām, pārvest, izmantot citur. Viens no zaļās domāšanas principiem – izmantot vietējos materiālus. Jo tālāk tie jāved, jo dārgāka to cena. Domāju, koks būs nākamo gadu pieprasītākā lieta.

Cilvēki apzināsies savas patiesās vajadzības – ne vienmēr privātmājai jābūt 500 kvadrātmetru lielai, ne vienmēr veika-

lu, kafejnīcu vai biroju pārbūvē katrreiz jauni īrnieki nāks ar lauzni un graus visu iepriekšējo. Manuprāt, cilvēki ļoti citīgi sāks domāt, kā aiz sevis atstāt mazāk izbradātu dobišu. Vēl tikai nepieciešams, lai tuvākajos gados pilsēta sāktu pati par sevi domāt. Tas, ka arī pilsētplānošana var būt zaļa, pie mums ir piemirsts. Piemēram, mani vienkārši fascinē Helsinki, cilvēks nejūt pilsētu, tie ir atsevišķi mikrorajoni, kas peld milzīgā zaļā salā.

Kā tev liekas, cik lieli uzpūtiesies tirdzniecības parki, galerijas?

Nākotnē notiks milzīgo tirdzniecības centru pārgrupēšanās. Jau tagad dažiem no šiem lielveikaliem ir problēmas, jo Latvijā ir viena no Eiropas lielākajām tirdzniecības platībām pret iedzīvotāju skaitu. Paliks pāris milzīgi lielveikali, kuros būs viss: veikali, kino, slidotavas, tāds milzu izklaides centrs cilvēkiem, kam brīvdienu pavadīšana nozīmē iešanu uz veikalu. Bet paralēli tiem kā vecos laikos atgriezīsies mazie piemājas dārzu veikaliņi. Nekas jauns nav jāizdomā, aizbraucot uz jebkuru Eiropas metropoli, redzam, ka lielle *šoppingcentri* atrodas ārpus centra, – pilsētā ir mazie veikaliņi.

Kas tad apdzīvos šos angārus?

Daļa angāru, kas aizņēmuši skaistas vietas Rīgas centrā, pazudīs vai transformēsies, piemēram, aizejot pazemē.

VALSTS NĀKOTNĒ IESKATĀS CILVĒKI, KAS TAJĀ DZĪVOS, PROTI, MŪSU JAUNĀ PAAUDZE, LATVIJAS BĒRNI. SADARBĪBĀ AR LATVIJAS INSTITŪTU PUBLICĒJAM DAŽAS NO PROJEKTA «NĀKAMIE 90» JAUNIEŠU ESEJĀM.

Kas ir projekts «Nākamie 90»?

Tas ir jauniešu un bērnu eseju konkurss. Darbus varēja iesūtīt ikviens Latvijas skolnieks. Iesūtītos darbus izskatīja kompetenta žūrija – Latvijā atzītas personības, kas izvēlējās 90 bērnus un jauniešus – «Nākamos 90», lai Latvijas Republikas 90. gadadienas priekšvakarā, 17. novembrī, dotos uz Nacionālā teātra skatuves un tāpat kā toreiz, pirms 90 gadiem, proklamētu Latvijas valsti, gluži kā tas redzams leģendārajā Viļa Rīdzenieka fotogrāfijā, kurā iemūžināta 1918. gada 18. novembra valsts dibināšanas sapulce. Šogad, Valsts prezidentam Valdim Zatleram klātesot, jaunieši no jauna proklamēs Latvijas valsti – tādu, kādu viņi vēlas to redzēt pēc desmit gadiem. Klātienē «Nākamos 90» vēros viņu vecāki. Savukārt mēs piedāvājam ieskatīties dažās esejās, kuras kopskaitā bija 515.

Helsinkos pašā centrā bija milzīga autoosta. Lielā laukumā stāvēja autobusi, taču tad kāds privātais investors uz ilgu laiku iznomāja šo zemi un autobusus iedzina divus līmeņus zem zemes. Tagad autoosta ir pazemē, virs tās tirdzniecības līmenis, tad kafejnīcas un visam augšā dzīvojamās ēkas. Šobrīd autoostas laukuma vietā ir dzīvojamais kvartāls. Tas pats būs ar tirdzniecības angāriem, visticamāk, tie pārvērtīsies par ēku pirmajiem stāviem vai pazemes stāviem.

Kas varētu notikt ar Centrāltirgu, kas Rīgas centrā aizņem milzīgu vietu?

Centrāltirgū mūžu mūžos paliks pieci lielle angāri, jo tiem ir pieminekļa statuss, tos aiztikt nedrīkst, noteikti paliks arī spīķeru rindas, bet pa vidu šīm ēkām var būt viss, māksla, kultūra, dzīvojamās ēkas. Pagaidām tirgus ar savām žurkām un savu «tirību» nav pievilcīgs, bet agri vai vēl to sakārtos. Domāju, nākamo deviņdesmit gadu laikā Rīgā nepaliks tukšās vietas. Arī centrāltirgus būdiņu vietā būs kāds parks vai skvērs. Tas atkarīgs no tā, kā pilsēta sāks par sevi domāt.

Vai arhitektūras jomā notiks attīstība arī ārpus Rīgas?

Jau tagad daudzas pilsētas pamanījušas, ka cilvēki aizplūst uz galvaspilsētu, tāpēc arvien aktīvāk sāk vilināt viņus atpakaļ ar kultūru un izklaidi. Daudzviet top koncertzāles. Tās ceļ Ventspilī, Liepājā, Valmierā, Rēzeknē. Protams, vēl kādu laiku cilvēki plūdis uz Rīgu, bet, kad šī ūdensgalva kļūs nekomfortabla, sāksies atgriezenisks process. Ja mums būtu kaut kāds ātrgaitas vilciens uz Valmieru un no turienes pa 20 minūtēm varētu atbraukt, cilvēks nebūtu nogriezts no Rīgas kultūras. Kaut vai uz kino varētu atbraukt pa 20 minūtēm. Tikko šādas lietas sakārtos, Rīga pārstās tik strauji augt. Kā saka, Latvija nav tik liela – Latvijā nav tādas vietas, uz kurieni nevar aizbraukt divu stundu laikā, izņemot no vienas Rīgas malas uz otru...

*Latvija pēc desmit gadiem?
Pavisam vienkārši – labsirdības zeme. Un ne pēc desmit gadiem, bet jau rīt, parīt, pēc gada. Tam nav vajadzīga ne nauda, ne citi materiālie resursi, ne lielas diskusijas un likumu grozījumi. Labsirdības zemei ir vajadzīgi vienkārši labsirdīgi cilvēki, kas palīdz, želo un mīl, neprasot atalgojumu. Cilvēki, kas dara, lem, runā, dzīvo tā, kā to liek viņu vienkāršās, labsirdīgās sirdis. Tādi man ir apkārt, tādi mūsu Latvijā ir un būs arvien vairāk. Emocionāls sapnis? Bet piepildāms.*

Es negribu gaidīt desmit gadus un ceru, ka man nebūs jāgaida...

Alise Vība, Rīgas 2. vidusskolas
10e klases skolniece

Es iedomājos, ka pēc desmit gadiem Latvijā cilvēki būs labsirdīgi, iejūtīgi, pieklājīgi, izglītoti, strādīgi, veselīgi, apzinīgi, «zaļi» domājoši un ievēros visus valstī izdotos likumus, tādēļ tāda iestāde kā policija vairs nebūs vajadzīga.

Latvijas iedzīvotājiem būs iespēja iegūt labu izglītību, labus medicīnas pakalpojumus, un visām omītēm un opīšiem būs iespēja ne tikai normāli dzīvot, bet tāpat kā ārzemju pensionāriem apceļot pasauli un izbaudīt pelnīto atpūtu. Latvijas iedzīvotāji gribēs mācīties, strādāt, veidot ģimenes un dzīvot Latvijā, un lepoties ar to, ka ir latvieši. Es būšu lepns par to, ka es esmu dzimis un audzis Latvijā!

Linards Midziņš, Ventspils 4. vidusskolas 6 klases skolnieks

Latvijai ir jāapzinās, cik ļoti liela nozīme valsts eksistences nodrošināšanai ir vērtībām. Šīs vērtības visstingrāk iemieso un tās visskaidrāk izpaužas ģimenē – sabiedrības pamatelementā. Latvijai ir jābalstās uz stipru ģimeni, tās vērtībām un svētumu. Un ģimene netiek grauta, ja nekas nestājas ceļā dzīvībai. Tas ir svarīgākais princips – dzīvības došana, nevis atņemšana. Tā izpaužas gan kā cilvēktiesību aizstāvēšana, gan kā vēršanās pret abortiem. Es ticu, ka Latvijai ir dārgs ikviens cilvēks. Tāda ir Latvija, kurā es gribētu dzīvot.

Mārtiņš Otkovs, Rīgas 2. vidusskolas 12.c klases skolnieks

Latvijas nākotnē ieskatās Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijas (LIAS) līdzautori: **VIESTURS CELMIŅŠ**, sociologs un Fulbraita stipendiāts *The New School For Social Research (NY)*, Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētnieks, **SANDRIS MŪRIŅŠ**, sociologs, LU/SZF Socioloģijas programmas doktorants, Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētnieks, un **MAIJA ANDERSONE**, kultūras socioloģe, *The New School For Social Research (NY)* doktorante, Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorijas pētījumu vadītāja.

Ekoloģiskā migrācija, dzīvesbiedrs suns un ideāla vieta novecošanai – **VAI TAS NOTIKS ARĪ AR LATVIJU?**

Ekoloģiskā migrācija

SANDRIS: Lai gan šobrīd Latvijā ir demogrāfiskā krīze, 2030., 2050. gadā te būs vairāk iedzīvotāju nekā tagad. Cilvēku skaita pieaugums galvenokārt būs, pateicoties ekoloģiskajiem migrantiem, kuri no dienvidiem pārcelies uz Latviju. Nākotnē Baltijas jūras klimats būs sausāks un siltāks, tāpēc, kamēr citviet pasaulē norisināsies ekstrēmas vides pārmaiņas, Latvija būs kā klimatiskā miera osta.

VIESTURS: Tās, protams, ir viens no daudzajiem scenārijiem. Ir arī ekstrēmāki. Piemēram, Latvijā būs Sibīrijas klimats. Tomēr, ja piepildās pozitīvais scenārijs, tad vide būs viens no galvenajiem argumentiem, kādēļ migranti vēlēšies apmesties uz dzīvi Latvijā. Ja vien mēs līdz tam laikam nebūsim visu salaiduši grīstē, nocirtuši mežus utt.

MAIJA: Jau šobrīd bagāti cilvēki vairs nepērk mājas Floridā, jo tās villas sabūvētas agrāk neapdzīvotās, purvainās vietās. Tagad cilvēki mēģina pārcelties no šīs okeāna piekrastes, jo tai regulāri uzbrūk tornado.

Nākotnes Latvijas sabiedrības šķērsgriezums

VIESTURS: Vismaz līdz 2030. gadam sabiedrību varēs saukt par radošu sabiedrību. Eiropas sabiedrība noveco, un šī tendence turpināsies. Šobrīd Eiropā nepārtraukti iebrauc trešās pasaules valstu iedzīvotāji, kuri kaut nedaudz amortizē šīs sabiedrības novecošanu. Taču šobrīd Latvija konkurē ar labklājības valstīm [Angliju, Vāciju], kur pagaidām iebraukt ir labāk nekā te. Kamēr, protams, tur vēl ir vieta.

Būtiski – jo cilvēks kļūst vecāks, jo viņam kļūst svarīgāka daba, tīra vide, tīrs gaiss, patīkams klimats, iespēja aiziet uz mežu ar mazbērniem. Jaunākām paaudzēm prioritāte ir laba kultūras

Kamēr citviet pasaulē norisināsies ekstrēmas vides pārmaiņas, Latvija būs kā klimatiskā miera osta.

vide, attīstīts šopings, tāpēc viņi dod priekšroku lielām pilsētām. Uz Latviju pārcelies tie cilvēki, kuri te gribēs nocot. Līdz ar to Latvija būs *veca*, un vēl vecāki cilvēki piebrauks klāt.

Nākotnes ģimene, bērni, attiecības.

MAIJA: Interesanta lieta, kas jau šobrīd mainās un droši vien mainīsies vēl vairāk: tradicionāli ģimenes struktūra bija stabila – tēvs, māte, bērni, kas kopā dzīvo gandrīz vai mūžīgi. Tagad arvien vairāk cilvēku šķiras, jo mums ir liberālāki uzskati; pilnīgi normāli, ka cilvēks precas vairākas reizes mūžā. Viss kļūst fragmentētāks un kompleksāks, šī tendence pieaug Rietumeiropā.

SANDRIS: Ja viss kļūst fragmentārāks, jebkura kopdzīve ar partneri kļūst īsāka, vienīgais, kas būs cilvēka pastāvīgais partneris, – mājdzīvnieks. Proti, ja cilvēku kopdzīves posms ilgs tikai piecus gadus, tas nozīmēs, ka mājdzīvnieks būs ļoti svarīgs. Cilvēkam vairāk rūpēs nevis tas, kas notiek ar

partneri (jo tie mainīsies), bet gan – kas notiek ar viņa mājdzīvnieku. Iespējams, būs īpašas dzīvības apdrošināšanas formas, piemēram, indivīda dzīvības apdrošināšanas prēmija aizies kompānijai, kas uztur mājdzīvniekus, kamēr tie nomirst. Iespējams, medicīna attīstīsies, lai paildzinātu mājdzīvnieku dzīves laiku. Tas kļūs par biznesu.

Kultūras unikalitāte

VIESTURS: Kultūras imperiālismam ir pakļautas lielās pilsētas, lielie tirgi. Līdz ar to lielās pilsētas vienādojas, bet lauku reģioni joprojām ir unikālas kultūras nesēji. Arvien vairāk cilvēku, braucot ceļojumā, saka: «Parādiēt man kaut ko īstu!» Cilvēki ilgojas pēc lietām ar *smēķi*. Mūsdienās viss pārvietojas ļoti strauji: ziņas, kapitāls, cilvēki. Tādā pasaulē unikāls būs kaut kas autentisks. Iespējams, tas būs aizaudzis dārzs vai plaša vide. Īpaši ekskluzīvi tas būs jauniešiem, jo tā nebūs viņu ikdienas dzīve.

SANDRIS: Mūsdienās mēs varam runāt par *on-line* sabiedrību, jo mēs visu laiku esam savienoti tiešsaistē. Daudzi sociologi uzskata, ka tam ir arī *atsienu tendence*, proti, būs arvien vairāk cilvēku, kuri gribēs visu izslēgt un būt prom no *aizsniedzamības zonas*. Taču tam būs vajadzīga neskarta lauku vide. Piemēram, latviešiem ir pierasts braukt uz lauku mājām, kur daudziem nav interneta pieslēguma. Šobrīd daudzi vairs negrib interneta pieslēgumu pat pilsētas dzīvoklī.

VIESTURS: Tās būs jaunais luksuss, atļauties nebūt *on-line*, bet visu pierakstīt papīra bločiņā. Latvijā to varēs izdarīt.

Domāju, Latvija kā *offline* tūrisma vieta būs ļoti pieprasīta. Tē ir milzīga apdzīvojamā telpa, ko mēs pagaidām neizmantojam. Mums pilsētā nav blīvas apbūves, centrā ir mājas ar pieciem stāviem, kura pasaules metropole kaut ko tādu var atļauties? Japānā domā par *skycity*, jo Tokijā uz zemes vairs nav brīvas vietas, tāpēc vienīgais brīvais virziens ir uz augšu. Latvijā ir daudz brīvas vietas, kur indivīds var aizmukt no sabiedrības. Tā ir ekskluzīva lieta.

Kā cilvēki patērēs, iepirksies

SANDRIS: Jau tagad iezīmējas tas, ka patērīnā liela nozīme ir radošajam elementam, – cilvēks līdzdarbojas

produkta izveidē. Latvijas gadījumā tās ir pastmarkas vai banku kartes, kuras var personalizēt ar apdruku, dizainu. Otrā lieta, kas mainīsies, pateicoties internetam, – nebūsīm īpašnieku sabiedrība, kontrole pār lietām, pār procesiem nebūs tik liela kā tagad. Internets, blogi. Pastāv daudzas lietas, kur cilvēki var radīt un dalīties, piemēram, interneta enciklopēdija *wikipedia*. Brīvajā laikā, nesāņemot naudu, mēs radām lietas, ko citi patērēs.

Nākotnes tehnoloģijas

SANDRIS: Paredzēt tehnoloģiju attīstību nākotnē ir visgrūtāk – jau šobrīd telefoniem ir tik daudz funkciju, ka visas tās nespējam izmantot. Tā būs drosmīga prognoze, bet es ticu, ka tehnoloģijas spēš izmantot vairāk maņu nekā tagad. Katram indivīdam būs iespējams ieskaņot un pēc tam atskaņot, piemēram, smaržas. Tu izej laukā, tu ieraksti sev patīkamu smaržu, aizej mājās un to atskaņo. Runājot par supermaņām, cilvēkiem terminatoriem, supernovērošanas ierīcēm, zemādas čipiem, tās ir idejas no prognozēm par 2020., 2030. gadu.

VIESTURS: Būtiskākais jautājums nākotnes tehnoloģiju kontekstā – vai cilvēks būs gatavs tās tehnoloģiskās pieredzes sevī inkorporēt, proti, ievietot savā ķermenī un padarīt tās par ikdienas lietu. Nākamo 90 gadu laikā jautājums būs, ko tu ķermeniski esi gatavs paņemt? Taču, manuprāt, vēl būtiskāk būs saprast kohabitāciju, līdzpastāvēšanu, to, kā cilvēki mīlēs viens otru, lietas, kas cilvēkiem būs, krāsu, smaržu, mīlestību.

Nākotnes valsts, politika, administrācija

VIESTURS: Šobrīd cilvēkam ir pilsonība, kas viņu piesaista konkrētai valstij. Tai viņš maksā nodokļus, par kuriem tiek risinātas kopējās valsts problēmas. Taču, turpinoties cilvēku mobilitātei, indivīda nepieciešamība būt piesaistītam konkrētai valstij izzudīs, tāpēc jāmainās valsts struktūrai, jo mobilam indivīdam nav nepieciešama teritoriālā piesaiste.

Man nav jēgas valstij maksāt nodokļus ar nolūku vēlāk saņemt pensiju. Kad man būs pensija, nebūs vairs, kas strādā. Cilvēki būs, bet viņi strādās dažādās pasaules vietās. Kā man kāds var

CĒSIS

VIETA, KUR MĀKSĻA ELPOS

Ja gada laikā nav nācies pabūt operā galvaspilsētā, tad cēsnieki nebēdā, jo zina, ka vasarā opera pati atbrauks uz Cēsīm. Cēsnieki pieraduši pie profesionālās mākslas klātbūtnes, bet māksliniekiem zināms, cik Cēsis ir prasīga publika, toties mākslas izpausmēm labvēlīga, radoša atmosfēra. Tieši tādej Cēsis, samērā nelielā pilsētā, radīts visai ambiciozs projekts – Cēsu Mākslas festivāls. Mākslas festivāla direktors, pilsētas domes deputāts Juris Žagars uzskata – cēsnieki panāks, ka vasarās uz pilsētu brauks un sajūsmīnāsies mākslas cienītāji no citām valstīm. Latvijā rit oriģināloperas konkurss, un jaunradītā darba pirmizrāde paredzēta 2011. gadā Cēsu Mākslas festivālā. Cēsis pēc sešiem gadiem sarosījušās pretendēt uz Eiropas Kultūras galvaspilsētas statusu. Un tā nav utopiska ideja. Jau tagad uz Mākslas festivāla noslēgumu daļu biļešu izpērk ārzemnieki. Viņi novērtē pilsētu ārpus metropoles, vietu, kura neseidzina un kur māksla elpo kultūras un vēstures pieminekļu klātbūtnē.

JELGAVA

RAŽOJAM!

Ja kāds šodien jautātu, kāds ir Jelgavas nākotnes potenciāls, atbilde varētu būt: ražošana! Ne velti nu jau vairākus gadus pilsēta par savu galveno attīstības virzienu dēvē metālapstrādi un mašīnbūvi. Kurš gan nezina savulaik slaveno RAF rūpnīcu, kurā ražoja mikroautobusus, taču diezin vai katrs būs dzirdējis par to, ka nu jau vairākus gadus 23 hektārus plašā RAF teritorijā atdzimst – tajā kompānija *NP Properties* izveidojusi industriālo biznesa parku. Līdzās atrodas arī pirms vairākiem gadiem pašvaldības izveidotā rūpnieciskā zona, kur sekmīgi jau strādā vācu kompānija *SIA AKG Thermotechnik Lettland*, ražojot siltuma apmaiņas un dzesēšanas sistēmas nonāk pie tādiem slaveniem zīmoliem kā *Porsche*, *Ferrari*, *Bentley*, *Volvo*, *DaimlerChrysler* un citiem. Un vēl – finišam strauji tuvojas Krievijas automašīnu ražotāja *ZIL* meitas uzņēmuma rūpnīca, kurā jau nākamgad varētu sākt ražot vidēji lielas kravas automašīnas. Jelgava šobrīd ir pievilcīga vieta, kur attīstīt savu biznesu. Jelgavas mērs Andris Rāviņš uzsver, ka pilsētas attīstības indekss – 0,261 – ir viens no augstākajiem valstī.

LIEPĀJA

GARĀKAIS TRAMVAJS

FOTO NO JURA RAKA KOLEKCIJAS

Tieši Liepāja ir pirmā pilsēta Baltijā, kas 1899. gadā tika pie tik moderna satiksmes līdzekļa kā elektriskais tramvajs. Rīdzinieki pie tramvaja tika trīs gadus vēlāk, turklāt arī tad vēl Liepāja izcēlās ar tramvaja sliežu platumu – šeit bija tikai metru platās sliedes «kā Eiropā». Pašos pirmsākumos bija divas tramvaja līnijas ar kopgarumu 10 kilometru. Īpašā pārbrauktuve ļāva pasažieriem nieka pusstundā aizkļūt līdz pat Karostas tiltam, kur tramvaja maršrutiem bija ierīkota īpaša stacija – tramvaju vakzāle. Pēc Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes izteiktās atzinības par Bernātiem kā potenciālu kūrortu liepājnieki zīmēja vīziju, ka tramvaja līniju nepieciešams pagarināt līdz «Liepājas Jūrmalai», taču šī iecere tā arī netika īstenota. Tālākas nākotnes vīzijās paredzēts, ka varbūt kādreiz pilsētniekus ar tramvaju aizvīzinās arī uz Liepājas lidostu, taču tuvākajos gados no sapņa par realitāti varētu pārvērsties iecere par tramvaja līnijas pagarināšanu uz Ezerkrasta mikrorajonu. Nupat veikta sabiedriskā apspriešana, un Liepājas pašvaldība un uzņēmums «Liepājas tramvajs» cer jaunās tramvaja līnijas izbūvei piesaistīt ES struktūrfondu līdzekļus – 10 miljonus eiro. Iecerēts, ka jau 2010. gadā varētu sākties jaunās tramvaja līnijas būvniecības darbi.

RĒZEKNE

SAPNIS PAR KONCERTZĀLI

Rēzekne, viena no Latgales citadelēm, apbur ar savu latgalisko vienkāršību un bagāto kultūras mantojumu. Rēzeknes attīstības vīzija paredz pilsētas kā Austrumlatvijas kultūras un izglītības centra izaugsmi. Rēzekniešu sapnis ir jauna koncertzāle, tāpēc jau izstrādāts projekts Austrumlatvijas daudzfunkcionālā centra ēkas būvniecībai. Tas atradīsies pilsētas centrā, upes krastā, blakus Festivāla parkam, gājēju ielai un maģistrālajai Atbrīvošanas alejai. Ēkas apdarē plānots izmantot Latgales novadam raksturīgus materiālus – mālu, keramiku, koku. Te būs akustiskā koncertzāle un skatuve, laikmetīgās mākslas un keramikas ekspozīciju izstāžu zāle, ceremoniju – dzimtsarakstu svinību zāle, profesionālā pūtēju orķestra «Rēzekne» un tradicionālās tautas mākslas kolektīvu atrašanās un mēģinājumu telpas, kā arī kinozāle. Austrumlatvijas daudzfunkcionālais centrs būs nozīmīgs kultūras norišu centrs Latgales iedzīvotājiem, kā arī piesaistīs māksliniekus un apmeklētājus no visas pasaules.

garantēt, ka viņš strādās manai pensijai? Mana vienīgā stabila iespēja pasaulē, kas nemitīgi mainās, būs kāda viena Šveices banka. Pasaulē, kur viss ir plūstošs, man vajadzēs atsevišķus pieturas punktus: mans bērns, kurš mani varbūt interesēs 12 gadus un manai partnerei vēl 12 gadus. Lai viņš iet labā skolā, kas būs dārgi, jo tā nebūs robotizēta. Es gribēšu, lai viņš māc rakstīt, jo tas ir smuki, estētiski, gribēšu, lai viņš lasa antīko literatūru, ko izglītības politikas pārmaiņu vējos sen būs atmetuši.

Kopumā mana dzīve sastāvēs no dažiem punktiem: kur būs mana pensija, kur būs mani uzkrājumi, kur būs mana bērna skola, kur būs mana vieta atpūtai. Valstij būs jārisina tas, ko individuāli nevarēšu atrisināt, teiksim, elektrības piegādi, taču, ja es spēšu vienoties ar kaimiņiem no savas blokmājas par elektrības pirkšanu no Zviedrijas, tad arī tam man valsti nevajadzēs.

SANDRIS: Mums Latvijā, protams, būs reprezentējošā demokrātija. Kad mēs ievēlam cilvēkus, kuri pārstāv mūsu intereses. Taču tā būs radošā demokrātija, kas man dos lielāku brīvību. Piemēram, es varēšu ieiet savā mājaslapā un 50 procentus no savas nodokļu naudas sadalīt dažādiem projektiem, taču par otru 50 procentu manu nodokļu naudas sadali būs atbildīgas tās kopīgi ievēlētās 100 gudrās galvas. Tās galvas būs nepieciešamas, lai galu galā nesanāk, ka kāds valsti ir apdalīts.

VIESTURS: Protams, ir daudzi projekti, kas indivīdam ir par dārgu:

koplietošanas ceļi, HES, dambji, Daugavas izplūšanas novēršana utt. Vienmēr būs lietas, kur vajadzēs kaut kādu sociālo vienošanos un kādu, kas to administrē. Vienmēr būs lietas, kuras nevarēs atrisināt tikai ar brīvo tirgu. Tagad ir tradicionālā vēlēšanu sistēma, kur ievēl partiju un tā veido valdību, taču tā ir neelastīga. Vismaz Latvijas situācijā un arī Eiropā vēlētais īsti nesaprot, kā viņš var ietekmēt lēmumus. Valsts pārvaldei jāklūst daudz tuvākai iedzīvotājam, lai viņš reālāk var ietekmēt to, kur paliek viņa nauda.

Nākotnes emocijas

VIESTURS: Mēs nākam no kultūras, kurā pāri veido divi cilvēki. Mūsdienu mobilitāte dzen kā virpuli, un tu nevari zināt, kur un cik ilgi būs tava nākamā pieturvietā. Līdz ar to tas fragmentē savstarpējās cilvēciskās attiecības. Domāju, arī 2050. gadā uzticība starp partneriem būs vērtība uz kādu noteiktu laiku, vai tas būs uz piecām dienām vai uz vienu mēnesi.

MAIJA: Vēl joprojām precoties pāri viens otram sola mūžīgu uzticību, tā tradīcija ir pārāk dziļi iesakņojusies, lai gan reāli arvien vairāk nefunkcionē. Taču uzticību cilvēkam vajadzēs arī nākotnē. Labi, ģimene vairs nebūs kā viena šūniņa, bet virtene ar radniecīgi sasaistītiem cilvēkiem.

Uzticība kā vērtība būs nepieciešama kaut vai tāpēc, lai dažādi partneri rūpētos par kopīgajiem bērniem.

Latvijas nākotnē ieskatās Latvijas institūta direktors OJĀRS KALNIŅŠ

Pēc desmit gadiem es vēlētos redzēt tādu Latviju, kuras iedzīvotāju vairākums ir vienojušies par Latvijas valsts pamatvērtībām un mērķiem.

Ar skaidru vīziju par to, ko vēlamies sasniegt kā valsts. Manuprāt, tas sasniedzams, ja mūsu turpmākā ekonomiskā attīstība ir cieši saistīta ar trim latviešiem tik ļoti nepieciešamām lietām: attieksmi pret izglītības nozīmi, mīlestību pret dabu un iejūtību pret mūsu savpatno kultūru. Dzīves kvalitāte var uzlaboties tikai tad, ja Latvijas iedzīvotāji ir gatavi sadarboties, palīdzēt viens otram un savus lēmumus pieņemt, pamatojoties uz stabilām vērtībām. Manuprāt, izglītība, daba un kultūra vienlaicīgi ir gan līdzeklis, gan mērķis.

Viens otru papildina un atbalsta. Ja spēsim vienoties par šīm vērtībām nākamā 10 gadu laikā, tad viss pārējais – ekonomika, iekšpolitika, ārpolitika un dzīves līmenis Latvijā – sakārtosies pats no sevis.

LATVIJAS 90. GADADIENAS ŽURNĀLU VEIDOJA

IZDEVNIECĪBAS «ŽURNĀLS SANTA» RADOŠĀ KOMANDA:

Līga Blaua, «I EVA»
Liena Britāne, «I EVAS Māja»
Dita Degtere, «Privātā Dzīve»
Ina Eglīte, «I EVAS Stāsti»
Jānis Ezerlīcis, «ČEMODĀNS»
Anna Peipiņa, «SANTA»
Anija Pelūde, «I EVAS Veselība»
Zane Pilka, «ASTES»
Dana Sinkeviča, «DEKO»
Juris Šleiers, «KLUBS»
Vija Vāvere, «I EVAS Stāsti»

No LIEPĀJAS («KURZEMES VĀRDS»):

Anda Pūce

Līvija Leine

Juris Raķis

No JELGAVAS («JELGAVAS VĒSTNESIS»):

Kristīne Langenfelde,

No RĒŽEKNES («DIENA»):

Anna Rancāne

No CĒSĪM («DRUVA»):

Andra Gaņģe

Mairita Kaņepe

Ilze Kalniņa

Sarmīte Feldmane

Mākslinieciskā redaktore – Sandija Šenbergā

Maketētāja – Daina Krauze

Korektore – Austra Gaigala

Skenētājs datorgrafīks – Andrejs Garjūgins

Mārketinga – Aida Šmits, Iveta Pērkone

Projekta vadītāja – Ieva Studente

Vāka un nodaļu titullapu foto – Dana Sinkeviča

Ēdieni pēc dažādu laiku receptēm – Daina Lapiņa

ZINĀTNISKIE KONSULTANTI

1917. – 1919. g. un 1920. – 1940. g.

LZA īstenais loceklis, LU profesors *Dr. habil. hist.*

INESIS FELDMANIS

1940. – 1941. g.

LU profesors *Dr. habil. hist.*

AIVARS STRANGA

1941. – 1945. g.

LU profesors *Dr. habil. hist.*

ANTONIJS ZUNDA

1945. – 1953. g. un 1954. – 1986. g.

Rīgas Stradiņa universitātes docente,

LU Latvijas Vēstures institūta pētniece *Dr. hist.*

DAINA BLEIERE

1991. – 2004. g. un 2004. – 2008. g.

Eiropas studiju fakultātes dekāne, asoc. prof. *Dr. hist.*

ILGA KREITUSE

Pateicamies par palīdzību:

- TĀLIM PUMPURINAM

(Cēsu vēstures un mākslas muzejs);

- KRISTĪNEI PLOSTNIECEI (Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas

Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa);

- LU profesoram, *Dr. hist.* ILGVARAM BUTULIM;

- LU Latvijas vēstures pētniecei INETAI LIPŠAI;

- vēsturniekam KASPARAM ZELLIM;

- TIJAI KOKNEVIČAI (Latvijas Okupācijas muzejs);

- bērnu darbu privātvēsturniecei VINETAI JONĪTEI.

Izmantota informācija

no preses un interneta publikācijām, kā arī grāmatām

«Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Otrais, papildinātais izdevums»;

«Latvija Otrajā pasaules karā»; «Latvija 1985. – 1996. gadā.

Notikumu hronika»; «XX gadsimts. Post scriptum».

Paldies žurnāla veidošanā izmantoto vēstulju autoriem:

Emīlijai Skrūzmanei, Oļegam Kaņepam, Ligitai Jakstovičai-Niedriņai,

Vijai Bērziņai, Pēterim Svilānam, Voldemāram Vadziņam, Mārai Ozolai, Dainai

Krēpasei, Gurijai Gustsonei, Martai Hūnei, Elfrīdai Pujēnai,

Astrīdai Beinārei, Inesei Veidei.

Pateicamies par sadarbību Valsts akciju sabiedrībai «LATVIJAS PASTS»!

